

รายงานการวิจัย

เรื่อง

แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี :
เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

The Holy Water Conservation Foundation State Ceremony: Only of
Phetchaburi River Phetchaburi Province

โดย

พระครูเกษมวัชรดิตถ์ (เกษม รอดจากทุกข์)
พระครูวัชรสุวรรณาทธ, ดร. (ลูกซุบ เกตุเขียว)

นพ เพ็องฟู

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการจังหวัดเพชรบุรี

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760373

รายงานการวิจัย

เรื่อง

แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี :
เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

The Holy Water Conservation Foundation State Ceremony: Only of
Phetchaburi River Phetchaburi Province

โดย

พระครูเกษมวัชรดิตถ์ (เกษม รอดจากทุกข์)
พระครูวัชรสุวรรณาทร, ดร. (ลูกซุบ เกตุเขียว)

นพ. เพ็ญฟู

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการจังหวัดเพชรบุรี

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760373

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Holy Water Conservation Foundation State Ceremony: Only of
Phetchaburi River Phetchaburi Province

By

Phrakhrukasemwatcharadhit (Kasem Rodjaktook)
Pharkuwatchasuwannathon, Dr. (Lokchub Ketkhieo)
Nope Fuangfoo
Faculty of Social Sciences
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
B.E. 2560

Research Project Funded by MahachulalongkornrajavidyalayaUniversity

MCU RS 610760373

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานวิจัย:	แนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี
ผู้วิจัย:	พระครูเกษมวัชรดิตถ์ (เกษม รอดจากทุกข์) พระครูวัชรสุวรรณาทธ, ดร. (ลูกซุบ เกตุเขียว) นพ เฟื่องฟู
ส่วนงาน:	คณะสังคมศาสตร์
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ (๒) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ (๓) เพื่อส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เริ่มจากการศึกษาประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ โดยการศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี จากนั้นได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงแนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ และเพื่อส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ พร้อมทั้งรับฟังข้อเสนอแนะในด้านต่าง ๆ แล้วทำการสรุปวิเคราะห์ผลที่ได้ ไปทำการประเมินความเหมาะสมเพื่อปรับปรุงนำเสนอต่อไป

ผลการวิจัยพบว่า

๑) ประวัติความเป็นมาของแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดเพชรบุรี พบว่า เป็นแม่น้ำที่มีชื่อเสียงในฐานะเป็นแม่น้ำสายสำคัญสายหนึ่งในประเทศไทยมีประวัติอันยาวนานเป็นเมืองที่เคยรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยโบราณ ตามโบราณราชประเพณีจะใช้จากแม่น้ำทั้ง ๕ ในประเทศสยามคือ แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง และแม่น้ำเพชรบุรี ในการพระราชพิธีต่าง ๆ และยังได้หล่อเลี้ยงชีวิตคนและสัตว์ตลอดรวมถึงการใช้เพื่อการอุปโภค บริโภค การเกษตร อุตสาหกรรมฯ แม่น้ำเพชรบุรีจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งของชาวเพชรบุรี

๒) แนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ พบว่า แนวทางในการแก้ไขปัญหาแม่น้ำเพชรบุรีได้เริ่มมีการตื่นตัวมากขึ้น เมื่อประชาชนได้เห็นความสำคัญและรัฐบาลควรได้ตอบสนองความต้องการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูแม่น้ำเพชรบุรี เช่นการขุดลอกและพัฒนาแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งให้ดำเนินการขุดลอกแม่น้ำเพชรบุรีเพื่อเป็นการระบายน้ำและแก้ไขปัญหาแม่น้ำเพชรบุรีที่ตื้นเขิน โดยมียุทธศาสตร์ที่สำคัญคือการฟื้นฟูความสมดุลของระบบนิเวศในลำน้ำและริมฝั่งน้ำและอีกยุทธศาสตร์หนึ่งคือการพัฒนากลไกกระบวนการบริหารจัดการแม่น้ำเพชรบุรีของชุมชน แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรีเป็นสมบัติส่วนรวมของชาติที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์เพื่อเป็นแม่น้ำสายสำคัญและทรงคุณค่าของชาติสืบต่อไปอีกด้วย

๓) การส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ พบว่า ควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ช่วยกันดูแลรักษาให้คงสภาพเดิม ไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรม เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตในท้องถิ่นของตน การประสานงานเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชน ให้มีบทบาทหน้าที่ในการปกป้อง คุ้มครอง ฟื้นฟูการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดและปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์แม่น้ำแก่ประชาชนและควรมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่เยาวชน โดยการปลูกฝังค่านิยมการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีในฐานะมรดกทางของชุมชน

คำสำคัญ: การอนุรักษ์, แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์, พระราชพิธี รัฐพิธี

Project: The Holy Water Conservation Foundation State Ceremony: Only of Phetchaburi River Phetchaburi Province

Researchers: Phrakhrukasemwatcharadhit (Kasem Rodjaktook)
Phrakru Watcharasuwannathon,Dr. (Lokchub Ketkhieo)
Nope Fuangfoo

Department: Faculty of Social Sciences
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2560

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The purposes of the research are for 1) to study to history and general condition of holy water 2) to study The Holy Water Conservation Foundation 3) to promote and create the holy water conservation foundation state ceremony: only of Phetchaburi River Phetchaburi Province.

This research was a qualitative research starting from the study of the history and general condition of sacred water By studying the textbook of research related to the sacred water source used for the ceremonial state ceremony: only the Petchaburi river Phetchaburi Province, text books, research works that And then collecting depth interviews with people And to promote and consciously conserve the holy water. And listen to suggestions in various areas. With the hearing of suggestions on various aspects for a summarization analysis of its result to evaluate its appropriation to improve the research for further submission.

The results of the research found;

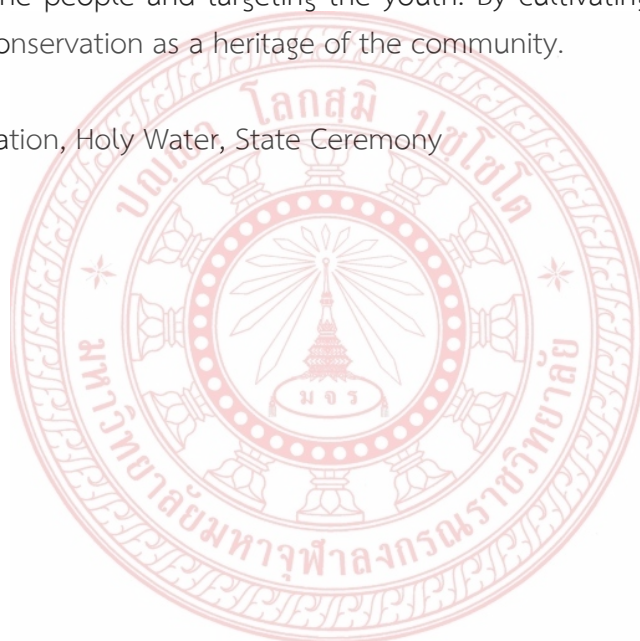
1) The history of the holy river in Phetchaburi is a famous river as one of the important rivers in Thailand. It has a long history as a city that has flourished since ancient times. According to ancient royal tradition, it is used from all 5 rivers in Siam Bangkok River Pasak River Tha Chin River Mae Klong River and Petchaburi River. The rituals and also nourish the lives of people and animals as well as the consumption of agricultural products, the river Petchaburi is very important to the people of Phetchaburi.

2) Conservation of sacred water sources found that the solution to the problems of the Phetchaburi River has begun to be more active. When people see the importance and the government should meet the need to conserve and restore the Petchaburi River.

The dredging and development of Phetchaburi River. The dredging of the Phetchaburi River to drain and correct the shallow river Petchaburi. The strategy is to restore the balance of ecosystems in the river and the water. Another strategy is to develop a mechanism for managing the Phetchaburi River. The sacred water of Phetchaburi is a national treasure that must be preserved to be a major river and a national treasure.

3) Promoting and raising awareness in the conservation of sacred water sources should be encouraged to encourage local people to participate in conservation. Help maintain the original condition. Do not let it deteriorate. For the sake of living in their local area. Coordination to create awareness and awareness among government agencies. Local government organization. To play a responsible role in protecting, restoring, utilizing resources in the most cost effective and profitable way, and cultivating river conservation awareness among the people and targeting the youth. By cultivating the values of the Phetchaburi River conservation as a heritage of the community.

Keywords: Conservation, Holy Water, State Ceremony

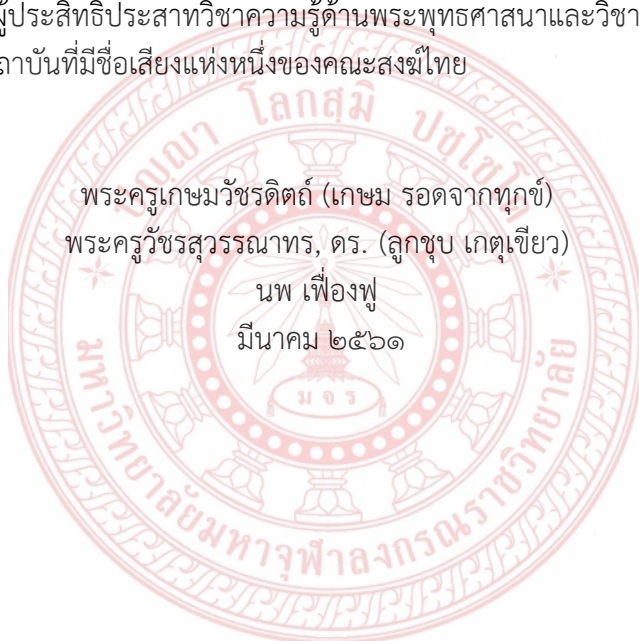
กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความกรุณาของพระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปญโญ, ผศ. ดร. ที่กรุณาให้คำปรึกษาและแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ จนกระทั่งงานวิจัยไปด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร. (สุทิพย์ อาภากร) ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ขอขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระมหาชุตีภัก อภินนโท ผู้อำนวยการส่วนวางแผนและส่งเสริมการวิจัยที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกท่านที่บริการอำนวยความสะดวกให้ผู้วิจัย ตลอดถึงท่านผู้ทรงคุณวุฒิ ที่กรุณาให้คำปรึกษาและแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จนงานวิจัยเล่มนี้ประสบความสำเร็จด้วยดี

ขอน้อมจิตอุทิศผลงานวิจัยเล่มนี้เป็นวิทยาทาน แต่โยมบิดามารดา ผู้มอบอัฐภาพร่างกาย ครูอุปฌาย์อาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวิชาการทั่วไป จนมีโอกาสได้จบการศึกษา ณ สถาบันที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย

พระครูเกษมวัชรดิตถ์ (เกษม รอดจากทุกข์)
พระครูวัชรสุวรรณาทธ, ดร. (ลูกซุบ เกตุเขียว)
นพ. เฟื่องฟู
มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๖
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย.....	๖
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๗
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๒๖
๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๓๐
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๓๑
บทที่ ๒ ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์.....	๓๒
๒.๑ ประวัติความเป็นมาของจังหวัดเพชรบุรี.....	๓๒
๒.๒ ประวัติความเป็นมาของวัดท่าไชยศิริ ตำบลสมอพลือ อำเภอบ้านลาด จังหวัด เพชรบุรี.....	๔๘
๒.๓ สภาพทั่วไปของแม่น้ำเพชรบุรี.....	๕๓
๒.๔ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี: เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี.....	๖๕
บทที่ ๓ แนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์.....	๗๐
๓.๑ การอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์.....	๗๐
๓.๒ แนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี: เฉพาะ ของแม่น้ำเพชรบุรี.....	๗๕
๓.๓ การพัฒนาแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี: เฉพาะของแม่น้ำ เพชรบุรี.....	๙๘
บทที่ ๔ ส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์.....	๑๑๑
๔.๑ ผลการสัมภาษณ์ในประเด็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์แม่น้ำ เพชรบุรี.....	๑๑๑
๔.๒ ผลการสัมภาษณ์ในประเด็นกระบวนการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีประสบ ความสำเร็จ.....	๑๑๓

๔.๓ ผลการสัมภาษณ์ในประเด็นแม่น้ำเพชรบุรีมีความสำคัญต่อประชาชน จังหวัดเพชรบุรี.....	๑๑๖
๔.๔ ผลการสัมภาษณ์ในประเด็นพระสงฆ์มีบทบาทอย่างไรต่อการอนุรักษ์ แม่น้ำเพชรบุรี.....	๑๑๘
๔.๕ ผลการสัมภาษณ์ในประเด็นการส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ แม่น้ำเพชรบุรี.....	๑๒๑
๔.๖ ผลการสัมภาษณ์ในประเด็นข้อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์แม่น้ำ เพชรบุรี.....	๑๒๓
๔.๗ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๑๒๖
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลการศึกษารวบรวม และข้อเสนอแนะ.....	๑๒๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๒๗
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๓๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๓๔
บรรณานุกรม.....	๑๓๖
ภาคผนวก.....	๑๔๐
ภาคผนวก ก บทความการวิจัย.....	๑๔๑
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๕๓
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้และ กิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ.....	๑๕๕
ภาคผนวก ง ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์.....	๑๕๘
ภาคผนวก จ ประวัติคณะผู้วิจัย.....	๑๖๖
แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๗๐

สารบัญญภาพ

ภาพที่		หน้า
๑.๑	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๓๐
๒.๑	สภาพภูมิประเทศลำน้ำสาขาในลุ่มน้ำเพชรบุรี	๕๕
๒.๒	ตำแหน่งสถานีวัดน้ำฝน สถานีที่นำมาวิเคราะห์และเส้นชั้นน้ำฝนรายปีเฉลี่ยใน ลุ่มน้ำเพชรบุรี	๕๖
๒.๓	กระบวนการเกิดน้ำท่า.....	๕๖
๒.๔	สภาพอุทกธรณีวิทยาในลุ่มน้ำเพชรบุรี	๕๗
๔.๑	องค์ความรู้ที่ได้ในการวิจัย	๑๒๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ ซึ่งมีจำนวน ๔๕ เล่ม ใน การวิจัยได้ใช้ชื่อย่อดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย) = วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (ไทย) = วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.มหา. (ไทย) = วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลป็นณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมป็นณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปรป็นณาสก	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคตตรนิกาย	ติกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง. ฉก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคตตรนิกาย	ฉกนินบาต	(ภาษาไทย)

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ เป็นหลักการอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย จะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙๘/๑๖๑. หมายความว่า ระบุถึงสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๙๘ หน้า ๑๖๑ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ที่มาและความสำคัญของปัญหา

เพชรบุรีเป็นเมืองที่เคยรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยโบราณและเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญของไทยในกลุ่มหัวเมืองฝ่ายตะวันตกมีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศมีหลักฐานชื่อเรียกปรากฏในหนังสือชาวต่างประเทศ เช่น ชาวฮอลันดาเรียกว่า "พิพริย์" ชาวฝรั่งเศสเรียกว่า "พิพฟีล" และ "พิพรี" จึงสันนิษฐานกันว่าชื่อ "เมืองพริบพรี" ซึ่งเป็นชื่อเดิมของเมืองเพชรบุรี ซึ่งสอดคล้องกับชื่อวัดพริบพลีที่เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งของจังหวัดและที่วัดแห่งนี้ยังเป็นสถานที่ตั้งเสาชิงช้าอีกด้วย

เพชรบุรี (ศรีชัยวัชรบุรี) เป็นเมืองเก่าแก่มาแต่โบราณเคยเป็นอาณาจักรเล็ก ๆ อาณาจักรหนึ่ง บางสมัยมีเจ้าผู้ครองนครหรือกษัตริย์ปกครองเป็นอิสระ บางสมัยอาจจะตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรที่เข้มแข็งกว่า เจ้าผู้ครองนครได้ส่งเครื่องบรรณาการไปยังเมืองจีนเป็นประจำ เพชรบุรีมีปรากฏเป็นหลักฐานมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เช่น พระปรางค์ ๕ ยอด ณ วัดมหาธาตุวรวิหาร และปราสาทหินศิลาแลง ณ วัดกำแพงแลง เป็นต้น โดยที่มาของชื่อเมืองนั้นอาจเรียกตามตำนานที่เล่าสืบกันมาว่าในสมัยโบราณเคยมีแสงระยิบระยับในเวลาค่ำคืนที่เขาด่น ทำให้ชาวบ้านเข้าใจว่ามีเพชรพลอยบนเขานั้นจึงพากันไปค้นหาแต่ก็ไม่พบ จึงได้ออกค้นหาในเวลากลางคืนแล้วใช้ปูนที่ใช้สำหรับกินหมากป้ายเป็นตำหนิไว้ เพื่อมาค้นหาในเวลากลางวันแต่ก็ไม่พบ บ้างก็ว่าเรียกตามชื่อของแม่น้ำเพชรบุรี เมืองเพชรบุรีมีศิลปวัตถุมากมายเป็นหลักฐานที่แสดงว่าเพชรบุรีเคยเป็นบ้านเมืองที่มีผู้คนอาศัยอยู่เป็นชุมชนถาวรมาตั้งแต่สมัยทวารวดี เช่น ศิลปะปูนปั้น

ในสมัยพระมหาธรรมราชา พ.ศ. ๒๑๑๓ พระยาละแวก เจ้าเมืองเขมรยกกองทัพมาที่อยู่ยามาสู้กับกองทัพอยุธยาสู้ไม่ได้แพ้นไปอีก ๕ ปีต่อมา พ.ศ. ๒๑๑๘ พระยาละแวกยกทัพเรือมาที่อยู่อยุธยาอีกสู้อยุธยาไม่ได้จึงยกกองทัพกลับไป พ.ศ. ๒๑๒๑ ทางเขมรได้ให้พระยาจันจันตยยกทัพมาตีเมืองเพชรบุรี แต่ชาว

เพชรบุรีป้องกันเมืองไว้ได้ พ.ศ. ๒๑๒๔ อยุธยาตีตีพันรบกับกบฏ พระยาละแวกก็เลยชิงยกกองทัพเรือมาเองมีกำลังประมาณ ๗,๐๐๐ คน เมืองเพชรบุรีจึงตกเป็นของเขมร จนถึงสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงตีเขมรชนะ เพชรบุรีจึงเป็นอิสระ โดยพ.ศ. ๒๑๓๖ สมเด็จพระนเรศวรฯ พิจารณานิสัย สันดานของเขมรแล้วเจ็บช้ำพระทัย จึงยกกองทัพไปตีเขมรจับครอบครัวเอาไว้แล้วมาไว้ที่อยุธยา ตัดคอล้างพระบาท เพราะชอบฉกฉวยโอกาสขณะที่อยุธยาตีตีทัพที่อื่น แต่พระองค์ท่านยังมีพระเมตตาให้ออกาสลูกชายคนโตของพระยาละแวกกลับไปปกครองเขมรต่อแล้วให้ระบุว่าจะต้องไม่เป็นกบฏต่ออยุธยา และต้องเป็นเมืองขึ้นของสยามต่อไป และเนื่องจากทรงโปรดปรานเมืองเพชรบุรีเป็นพิเศษจึงได้เสด็จมาประทับที่เมืองเพชรบุรีเป็นเวลาถึง ๕ ปี ก่อนจะทรงยกทัพใหญ่ไปปราบพม่า และสวรรคตที่เมืองหาง

เจ้าเมืองเพชรบุรีและชาวเมืองเพชรบุรีได้ร่วมเป็นกำลังสำคัญในการ ต่อสู้กับข้าศึกหลายครั้ง นับตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระเชษฐาธิราชและสมัยพระเจ้าเอกทัศน์ โดยเฉพาะในสมัยพระเทพราชานั้น การปราบปรามเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งแข็งเมือง พระยาเพชรบุรีได้เป็นกำลังสำคัญในการส่งเสบียงให้แก่กองทัพฝ่ายราชสำนักอยุธยา อย่างไรก็ตามเมืองเพชรบุรี ถูกตีแตกอีกครั้ง เมื่อพม่าโดยมังฆมหานรธาได้ยกมาตีไทย จนไทยต้องเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าเป็นครั้งที่ ๒ นั้นเอง เพชรบุรีในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์^๑

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงโปรดเมืองเพชรมาก จะเห็นได้จากการที่พระองค์ได้เสด็จมาเมืองเพชรหลายครั้งในระหว่างผนวช พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงบำเพ็ญสมณธรรม ณ ถ้ำเขาย้อย อำเภอเขาย้อย และยังได้ประทับแรมที่วัดมหาสมณารามเชิงพระนครคีรีอีกด้วย จากจดหมายเหตุของหมอบรัดเลย์ ได้กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ช่วงที่ได้เสด็จมายังเมืองเพชรบุรีว่า

วันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๓ ได้เสด็จเมืองเพชรบุรีเป็นครั้งที่สองในปีนั้น เพื่อทอดพระเนตรการก่อสร้างพระนครคีรี วันที่ ๒๒ มิถุนายน ได้แห่พระมายังเมืองเพชรบุรี วันที่ ๒๘ มิถุนายน เสด็จมาเมืองเพชรเป็นครั้งที่สาม วันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๐๓ หลังจากงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕๖ พรรษาแล้ว เสด็จมาเมืองเพชรโดยเรือพระที่นั่งจากพระราชหัตถเลขาทรงมิไปถึงพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒๓ ตุลาคมว่า พระองค์เสด็จถึงปากน้ำตำบลบ้านแหลมเวลา ๓ โมงเช้าถึงพระนครคีรีเวลาบ่าย ๒ โมง ทรงทอดพระกฐิน ณ วัดพระพุทธไสยาสน์และวัดมหาสมณาราม ส่วนพระราชธิดาในสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นได้เสด็จไปทอดพระกฐิน ณ วัดเขาบรรไดอิฐและวัดมหาธาตุ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๔ ได้เสด็จมาประทับ ณ พระนครคีรีในปีเดียวกันนี้ พระเจ้าแผ่นดินประเทศปรัสเซียได้ส่งราชทูตชื่อคอลลอยเลนเบิร์กเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมหลวงวงศาธิราชสนิทจัดเรือแจวเรือพายให้ทูตที่มาเที่ยวเมืองเพชรบุรีใช้เป็นจำนวนสองลำมีฝีพายลำละ ๒๐ คน ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าคัคณางยุคล ประทับอยู่ ณ พระนครคีรี รัชกาลที่ ๔ ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงเพื่อทรงแจ้งให้ทราบว่า ราชทูตปรัสเซียจะมาเที่ยวและพักผอนที่เมืองเพชรบุรี ขอให้จัดรถบริการให้ด้วย ส่วนข้ากลับโปรดให้จัดเรือพระที่นั่งเสพลสหายไมตรีมารับที่เพชรบุรี เพื่อนำไปส่งที่เรือรบที่สันดอน วันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๕ เป็นวันที่เสด็จกลับกรุงเทพมหานคร การเสด็จเมืองเพชรบุรีครั้งนี้ โปรดให้จัดพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียรบนพระนครคีรี และทรงบรรจุพระธาตุนบยอดเจดีย์บนเขามหาสวรรค์ด้วย วันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๐๖ เสด็จมาเมืองเพชรบุรีด้วยเรือกลไฟพระที่นั่งและเสด็จกลับเมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ในเดือนเมษายนพันเอกเรโบลได้นำเครื่องราชอิสริยาภรณ์จากฝรั่งเศสชื่อเรจ็อง ดอนเนอร์ เข้ามาทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้นำนายพันเอกเรโบลมาเที่ยวเมืองเพชรบุรีโดยเรือเสพลสหายไมตรี วันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๐๘ เป็นวันที่เสร็จงานพระราชพิธีโสกันต์พระเจ้าลูกเธอที่เมืองเพชรบุรี

^๑กรมศิลปากร ๒๕๓๓ ข, โบราณคดีเพชรบุรี, (กรุงเทพมหานคร: กองโบราณคดีกรมศิลปากร, ๒๕๓๖), หน้า ๖๗-๖๘.

นอกจากจะทรงสร้างพระนครคีรีแล้ว ยังโปรดฯ ให้ตกแต่งเขาหลวงซึ่งมีพระพุทธรูปโบราณในถ้ำโดยสร้างบันไดหินลงไป สร้างพระพุทธรูปเพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายแก่พระเจ้าแผ่นดินองค์ก่อนๆ ทรงสร้างเป็นส่วนพระองค์เองบ้าง ทรงให้เจ้านายฝ่ายในและพระบรมวงศานุวงศ์สร้างบ้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้ซ่อมแซมพระนครคีรีใหม่ทั้งหมด เพื่อทรงใช้เป็นที่พักแรมพักผ่อนอิริยาบถและเพื่อใช้รับรองแขกเมืองด้วย ทรงจัดตั้งมณฑลราชบุรีขึ้น เมืองเพชรบุรีขึ้นกับมณฑลนี้ พระองค์ได้เสด็จมาประทับที่เมืองเพชรบุรีหลายครั้ง เพราะอากาศถูกพระโรคที่ทรงประชวรในฤดูฝน โดยเฉพาะในเดือนกันยายน อย่างไรก็ตามเดือนนี้ไม่เหมาะที่จะประทับบนพระนครคีรีดังนั้นจึงทรงสร้างพระราชวังบ้านปืนขึ้นอีกแห่งหนึ่ง แต่ไม่แล้วเสร็จก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้สร้างต่อจนสำเร็จพระราชทานนามว่า พระรามราชนิเวศน์นอกจากจะทรงพระสำราญที่เมืองเพชรบุรีแล้ว รัชกาลที่ ๕ ยังโปรดเสวยน้ำที่แม่น้ำเพชรบุรีอีกด้วยโดยเฉพาะน้ำตรงท่าน้ำวัดท่าไชยศิริ ดังความว่า “ด้วยมีตราพระคชสีห์ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมออกไปแต่ก่อน ให้ข้าพเจ้าแต่งกรมการกำกับกันคุมไพร่ไปตักน้ำหน้าวัดท่าไชย (วัดท่าไชยศิริ) ส่งเข้ามาเป็นน้ำส่ง (สร่ง) น้ำเสวยเดือนละสองครั้ง ๆ ละยี่สิบตุ่มเสมอทุกเดือนนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้แต่งตั้งให้ขุนนครประการคุมไพร่ไปตักน้ำหน้าวัดท่าไชยี่สิบตุ่ม ได้เอาผ้าขาวหุ้มปากตุ่มประทับตรารูปกระต่ายประจำครั้ง มอบให้ขุนนครประการคุมมาส่งด้วยแล้ว” ใบบอกฉบับนี้ พ.ศ. ๒๔๒๐ โดยพระยาสุรินทรภาไชย เรื่องน้ำในแม่น้ำเพชรบุรีนี้นอกจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะโปรดฯ เสวยแล้วยังใช้เป็นน้ำสำหรับเข้าพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่สมัยโบราณมา ซึ่งมีแม่น้ำสำคัญ ๕ สาย คือ แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำบางปะกง และแม่น้ำเพชรบุรี ดังสารตราถึงพระ-ยาเพชรบุรีเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๔ ความว่าทางกรุงเทพฯ จะตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชสมบัติต่อจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการนี้ต้องการน้ำสำหรับเข้าพระราชพิธีดังกล่าว จึงให้หลวงยกกระบัตรเมืองเพชรบุรี หลวงเทพเสณี ถือนสารตรามายังพระยาเพชรบุรี ให้แต่งตั้งกรมการไปตักน้ำที่หน้าเมืองเพชรบุรี แล้วเอาใบบอก ปิดปากหม้อ เอาผ้าขาวหุ้มปากหม้อผูกปิดตราประจำครั้งแล้วมอบให้หลวงยกกระบัตร หลวงเทพเสณีคุมเข้าไปส่งยังกรุงเทพมหานครให้ทันกำหนดการพระราชพิธีดังกล่าว

ลุ่มน้ำเพชรบุรีมีพื้นที่ลุ่มน้ำ ๕,๖๐๓ ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของ จังหวัดเพชรบุรี มีปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยรายปี ๑,๔๓๙ ล้านลูกบาศก์เมตร ลุ่มน้ำเพชรบุรีมีแม่น้ำเพชรบุรีเป็นแม่น้ำสายหลักและ มีแม่น้ำสาขาที่สำคัญ ๔ สาขา คือ ห้วยแม่ประจันต์ ห้วยผาก ห้วยแม่ประโดน แม่น้ำบางกลอย และแม่น้ำบางตะบูน แม่น้ำเพชรบุรีมีต้นกำเนิดจากเทือกเขาสูงด้าน ตะวันออกอันเป็นเขตแดนระหว่างไทยกับพม่าไหลผ่าน แนวแกนกลางของลุ่มน้ำในแนวตะวันตก-ออก และ ไหลลงสู่อ่าวไทย ลุ่มน้ำเพชรบุรีแบ่งออกเป็น ๔ ลุ่มน้ำย่อยประกอบด้วย ลุ่มน้ำเพชรบุรีตอนบน (๒,๒๑๐ ตารางกิโลเมตร) ลุ่มน้ำเพชรบุรีตอนกลาง (๑,๓๒๕ ตารางกิโลเมตร) ลุ่มน้ำเพชรบุรีตอนล่าง (๑,๓๒๕ ตารางกิโลเมตร) ลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลเพชรบุรี (๑,๐๔๐ ตารางกิโลเมตร)

แม่น้ำเพชรบุรี มีต้นน้ำจากเทือกเขาสูงชันทางด้านตะวันตกของจังหวัดเพชรบุรี ไหลผ่านอำเภอแก่งกระจาน อำเภอท่ายาง อำเภอบ้านลาด อำเภอเมือง ลงสู่อ่าวไทย ที่อำเภอบ้านแหลม มีความยาว ๒๑๐ กิโลเมตร เป็นแม่น้ำที่มีความสำคัญของจังหวัด ซึ่งเมื่อมาถึงอำเภอบ้านแหลม แม่น้ำ

จะแยกออกเป็นสองสาย สายหนึ่งออกสู่อ่าวไทยที่ตำบลบ้านแหลม อีกสายไหลไปทางทิศเหนือออกสู่อ่าวไทยที่ตำบลบางตะบูน เรียกว่า แม่น้ำบางตะบูน เพชรบุรีตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน พื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่ของจังหวัดเพชรบุรีจะอยู่ตามบริเวณสองฟากฝั่งของแม่น้ำนี้ แม่น้ำเพชรบุรีส่งตะกอนมาตกสะสมเกิดเป็นที่อกและดินดอนชายฝั่ง^๒

เนื่องจากน้ำ ถือเป็นสิ่งสำคัญสำหรับสิ่งมีชีวิตทุกชนิด มักจะถูกนำมาใช้ในการชำระล้างและดื่มกิน แต่บางวัฒนธรรมน้ำถือว่ามีค่าในแง่ของการใช้ประกอบพิธีกรรมซึ่งแตกต่างกันไป โดยเฉพาะในประเทศอินเดียที่มีการนับถือในลัทธิพราหมณ์-ฮินดู จะมีการใช้น้ำในการประกอบพิธีต่าง ๆ เช่น ปฐมภิเษก เป็นการรดน้ำครั้งแรกในพิธีโกนผมไฟหรือพิธีลงท่า ราชาภิเษกคือ การรดน้ำเพื่อแต่งตั้งเป็นกษัตริย์ สังคราภิเษก คือการรดน้ำเพื่อเป็นสิริมงคลก่อนออกทำศึกสงคราม อาจารย์ภิเษก คือการรดน้ำเพื่อแต่งตั้งให้เป็นอาจารย์ ส่วนปราบดาภิเษก คือการรดน้ำเพื่อแสดงถึงการขึ้นเป็นกษัตริย์

ตามโบราณราชประเพณีจะใช้จากแม่น้ำทั้ง ๕ ในประเทศสยามคือ แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง และแม่น้ำเพชรบุรี ในการพระราชพิธีต่าง ๆ เป็นต้นว่าพิธีการถือน้ำพิพัฒน์สัตยา ก็นำน้ำจากที่นี้เช่นกัน

เมื่อรัชกาลที่ ๕ เสด็จขึ้นครองราชย์ พ.ศ.๒๔๑๑ ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามที่ปรากฏในตราสารว่า “ ด้วยกำหนดพระฤกษ์การพระราชพิธีราชาภิเษกในวันพุธ เดือน ๑๒ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีมะโรงสัมฤทธิ์ศก ” ต้องการน้ำเข้าพระราชพิธี จึงให้พระยาเพชรบุรีตักน้ำจากบริเวณท่าไชยจำนวนหนึ่งหม้อโดยเอาใบบอนปิดปากหม้อแล้วเอาผ้า ขาวหุ้มปากหม้อ ด้ายผูกติดมंत्रาประจำครั้งแต่งตั้งให้กรมการผู้ใหญ่คุมลงไปส่งยังพระนคร (กรุงเทพมหานคร)

สำหรับสมัยรัชกาลที่ ๖ พระราชพิธีราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ได้จัดพระราชพิธีตามมณฑลต่าง ๆ สำหรับมณฑลราชบุรี ได้จัดที่วัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี โดยได้นำน้ำเพชรบุรี ในการพระราชพิธีนี้

ในรัชกาลปัจจุบัน พระราชพิธีราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราชและพระราชพิธีราชาภิเษกสมรสก็ได้ใช้น้ำจากแม่น้ำเพชรบุรี โดยประกอบพิธีน้ำอภิเษก ณ วัดมหาธาตุวรวิหาร ทำพิธีปลีกรรมตักน้ำที่เป็นสิริมงคล ณ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์วัดท่าไชย ตำบลสมอพลือ อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี

น้ำในแม่น้ำเพชรบุรี นอกจากจะเป็นน้ำที่ได้ใช้ในพระราชพิธีแล้ว ยังเป็นน้ำเสวยสำหรับเครื่องต้น เรื่องน้ำเพชรเป็นน้ำเสวยนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาล ๖ ได้ทรงกล่าวไว้ในพระราชหัตถเลขาที่มีถึงเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ.๒๔๖๕ ความตอนหนึ่งว่า “ เรื่องแม่น้ำเพชรบุรีนี้ เคยทราบมาแต่ว่าถือกันว่าเป็นน้ำดีเคยได้ยินพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๕ รับสั่งว่านิยมกันว่ามีรสแปลกกว่าลำนน้ำเจ้าพระยา และท่านรับสั่งพระองค์เองเคยเสวยน้ำเพชรบุรีเสียจนเคยแล้วเสวยน้ำอื่น ๆ ไม่อร่อยเลยต้องส่งน้ำเสวยจากเมืองเพชรบุรีและน้ำ

^๒นภาพร เล้าสินวัฒนา, การเสด็จขึ้นครองราชย์ พระราชพิธี คติ ความหมาย และสัญลักษณ์แห่งสมมติเทวราช, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๙), หน้า ๔๒.

นั่นเป็นน้ำเสวยจริง ๆ ตลอดมากาลปัจจุบัน” ซึ่งน่าจะเป็นความภาคภูมิใจของชาวเมืองเพชรที่เล่าขานเสมอมาว่าน้ำเพชรฯ นั้นดีจืดอร่อย แม้แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังทรงโปรดเสวยน้ำเพชรที่ท่าไชยนิบเป็นเกียรติคุณที่ชาวเพชรภาคภูมิใจ

ความสำคัญของน้ำเพชรสิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๔๖๕ โดย ได้เปลี่ยนเป็นน้ำประปาแทน ทั้งนี้เพราะทางราชการได้พิจารณาเห็นว่าแม่น้ำเพชรบุรีตลอดสองฝั่งมีบ้านเรือนของราษฎรตั้งอยู่อย่างหนาแน่น น้ำในลำน้ำมีสิ่งปฏิกูลสกปรกไม่เหมาะสมที่จะเป็นน้ำเสวยอีกต่อไป จึงได้กราบบังคมทูลในรายงานของพระยายมราชเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ลงเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชกระแสให้งดการตักน้ำจากแม่น้ำเพชร

จากการศึกษา ความเป็นมาของแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดเพชรบุรีซึ่งมีชื่อเสียงในฐานะเป็นแม่น้ำสายสำคัญสายหนึ่งในประเทศไทยมีประวัติอันยาวนานเป็นเมืองที่เคยรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยโบราณ และเป็นเมืองหน้าด่านประวัติของเมืองอันยาวนาน จากการศึกษาความเป็นมาดังกล่าว ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ค้นหาข้อมูลของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธีไว้เป็นต้นแบบเพื่อทำการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นเหตุผลให้ผู้วิจัยมีความสนใจโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำการศึกษาค้นคว้า ปัญหาอุปสรรค บทบาท และแนวทางในการอนุรักษ์ โดยจะใช้วิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูล ศึกษาข้อมูล วารสาร เอกสารตำรา บทความ สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และการศึกษาภาคสนาม ตลอดจนงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในเรื่องการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรี ตลอดจนงานด้านปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่คาดว่าจะมีผลกระทบต่ออนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรี ตลอดจนงานการศึกษาในภาคสนาม โดยใช้วิธีการสังเกตการณ์ที่มีส่วนร่วม (Participation Observation) และการตอบแบบสัมภาษณ์ (Interview) จากหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบที่เกี่ยวกับแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ และกลุ่มของผู้รู้ (Key-Informant) กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน และชุมชนชาวบ้าน มาทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ สรุปผลการวิจัยพร้อมจัดทำข้อเสนอแนะสำหรับใช้ในการศึกษาและการเผยแพร่เรื่องการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรี

ถึงอย่างไรก็ตามในการศึกษาครั้งนี้มีประเด็นที่มีความสำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณาและทำการวิเคราะห์โดยนำผลการวิเคราะห์มาใช้ในการสนับสนุนด้านข้อมูลการจัดทำงานวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ให้เกิดความชัดเจนถูกต้องและความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ประเด็นที่จะกล่าวถึงนี้คือในส่วนของความสำคัญและปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรีและผลจากการทำลายของมนุษย์ในรุ่นต่อ ๆ มาที่ค่านิยมเปลี่ยนไปจนขาดความศรัทธา การขาดความเอาใจใส่ ทอดทิ้ง การขาดความรู้ความเข้าใจในการบำรุงรักษาดูแล ทำให้แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรีถูกทำลายโดยปราศจากความระมัดระวังทำให้ทรุดโทรม แม้จะมีการพยายามในอนุรักษ์ไว้บ้างแล้ว แต่ว่าการกระทำไปโดยขาดความรู้ทางวิชาการ ก็อาจเป็นเหตุให้แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรี นั้นต้องเสื่อมสลายไปในเวลาอันรวดเร็วกว่าที่ควร

ดังนั้นการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรี จำเป็นต้องทำค่านึงถึงหลักวิธีการอย่างถูกวิธีอีกด้วย มิฉะนั้นความพยายามในการอนุรักษ์ก็จะเป็นการทำลาย หากผู้มีบทบาทหน้าที่ในการดูแล และไม่เห็นถึงความสำคัญหรือไม่เข้าใจในหลักการ อาจทำให้แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัด

เพชรบุรีเสื่อมสภาพลงเร็วกว่าเท่าที่ควร แต่หากให้ความสำคัญของปัญหาดังกล่าวก็จะช่วยกันรักษา และคอยให้ความรู้ชี้แนะกับชาวบ้านให้เห็นความสำคัญของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์และสร้างจิตสำนึกว่า แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรีเป็นสมบัติส่วนรวมของชาติที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์ให้แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรีมีอายุยืนยาว เพื่อให้ชนรุ่นหลังรับรู้ความเป็นมาของประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นในประเทศไทย จากความสำคัญดังกล่าว จึงเป็นมูลเหตุจูงใจให้ผู้วิจัยทำการศึกษานโยบายในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรีซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้วัฒนธรรมประเพณีของชาติไทยได้เป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วโลก อีกทั้งยังเป็นข้อมูล และหลักฐานเพื่อประกอบการศึกษาสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาในงานด้านนี้เพื่ออนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำเพชรบุรีอันมีคุณค่าของชาติสืบต่อไปอีกด้วย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

๑.๒.๓ เพื่อส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยออกเป็น ๔ ลักษณะคือ ขอบเขตด้านพื้นที่ และขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตด้านประชากรและขอบเขตด้านระยะเวลา โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ในการศึกษาวิจัย ได้แก่ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยเน้นศึกษาประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี, แนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี และการส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี โดยศึกษาจากเอกสาร หนังสือ และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องประกอบด้วย เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาสวัด เจ้าหน้าที่หรือลูกจ้างผู้เกี่ยวข้องกับแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องประกอบด้วย เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาสวัด เจ้าหน้าที่หรือลูกจ้างผู้เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี จำนวน ๒๐ รูป/คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย

- กลุ่มพระสงฆ์ จำนวน ๓ รูป
- เจ้าหน้าที่ภาครัฐ จำนวน ๓ คน
- คณาจารย์และนักวิชาการท้องถิ่น ๑๔ ท่าน

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ดำเนินการวิจัยตั้งแต่วันที่ ๑ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ ถึงวันที่ ๓๐ เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

- **การอนุรักษ์** หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด การใช้ประโยชน์นั้นจะต้องเกิดผลดีต่อประชากรโลกส่วนรวมมากที่สุดจะต้องรู้จักใช้ประโยชน์ให้ได้เป็นเวลายาวนานที่สุดให้มีการสูญเสียทรัพยากรอย่างเปล่าประโยชน์แก่ประชาชนของประเทศอย่างทั่วถึงกัน

- **แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์** หมายถึง แม่น้ำเพชรบุรีที่ใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี

- **พระราชพิธี** หมายถึง งานที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดไว้เป็นประจำตามโบราณราชประเพณี หรือตามกรณีเฉพาะในรัชกาล ซึ่งจะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธี และมีหมายกำหนดการแจ้งรายละเอียดขั้นตอนของงานและพระราชกิจที่จะทรงปฏิบัติไว้ งานดังกล่าวมีทั้งที่เป็นพระราชพิธีเกี่ยวกับพระบรมราชจักรีวงศ์ตามขัตติยราชประเพณี หรือเกี่ยวข้องกับประเพณีทางศาสนา

- **รัฐพิธี** หมายถึง งานที่รัฐบาลกราบบังคมทูลขอพระมหากรุณาให้ทรงรับไว้เป็นงานรัฐพิธี มีหมายกำหนดการที่กำหนดไว้เป็นประจำ

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ ทฤษฎีที่เกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์

๑) ทฤษฎีความต้องการและความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์

อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) เป็นนักจิตวิทยาที่มีชื่อเสียงมาก ในทฤษฎีการจูงใจที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุดคือ ทฤษฎีลำดับความต้องการของมนุษย์ (Hierarchy of Needs) ซึ่งลักษณะเป็นทฤษฎีทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับการจูงใจพฤติกรรมมนุษย์ (General theory human motivation) โดยสมมติฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ดังนี้

๑. มนุษย์มีความต้องการและมีความต้องการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อความต้องการอันใดได้รับการตอบสนองแล้ว ก็จะเกิดความต้องการอันอื่นเข้ามาแทนที่

๒. ความต้องการที่ไม่ได้รับการตอบสนองจะเป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรมความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วไม่เป็นสิ่งจูงใจพฤติกรรมอีกต่อไป

๓. ความต้องการของมนุษย์มีลำดับชั้นความจำเป็น หรือความสำคัญ (A Hierarchy of Needs) เมื่อความต้องการในระดับต่ำได้รับการตอบสนองแล้วความต้องการระดับสูงก็จะถูกกระตุ้นให้มีการตอบสนองทันที (Demand Satisfaction)^๓

๒) ทฤษฎีความคาดหวัง

แนวคิด/ทฤษฎีความคาดหวังมีฐานคิดว่า คนเรานั้นมีความสามารถในการประมวลผลข้อมูล และตัดสินใจได้อย่างมีเหตุและผลกระทำต่าง ๆ ของคนเราจึงล้วนแล้วแต่เป็นการกระทำที่มีเป้าหมายซึ่งตัวเขารู้หรือคาดหวัง (perception or expectation) ว่าจะสามารถตอบสนองความต้องการของตัวเองได้ ถึงแม้ว่าในความเป็นจริง อาจจะไม่เป็นไปตามที่เขารู้หรือคาดหวังไว้ก็ได้ แต่การรับรู้หรือคาดหวังดังกล่าว เป็นแรงจูงใจให้เกิดพฤติกรรมหรือการกระทำต่าง ๆ ขึ้น ทฤษฎีความคาดหวังจึงเสนอแนวความคิดว่า การที่คนเราจะกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้นขึ้นอยู่กับความคาดหวังหรือการรับรู้ของเขาว่า พฤติกรรมหรือการกระทำนั้น จะก่อให้เกิดผลลัพธ์ (outcome) หรือการได้รับรางวัล (rewards) ตามที่เขาเรียนรู้หรือคาดหวังไว้หรือไม่ และผลลัพธ์ที่เขาหวังนั้น มีความน่าสนใจหรือไม่^๔

๓) ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

แนวทางในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ควรเป็นเรื่องที่มีหลักการบริหารหลายรูปแบบผสมผสานกัน รวมทั้งการบริหารทางธุรกิจ การจัดการรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งเป็นมรดก การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อุทยานธรรมชาติด้านชนสงฆ์ โบราณคดี พิพิธภัณฑสถานศิลปะที่มองเห็นสัมผัสได้ และผลผลิตต่างๆทางวัฒนธรรม การจัดการท่องเที่ยวในวัด แม้กระทั่งในพระอารามหลวงยังมีข้อจำกัดอยู่มากพอสมควร ทั้งด้านกายภาพ ด้านนโยบาย ด้านการพัฒนา บุคลากรทางการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม

ในสมัยพุทธกาลมีจุดเปลี่ยนแห่งยุคสมัย แม้ว่าพระสงฆ์จะประพฤติปฏิบัติภารกิจหลักต่าง ๆ สืบต่อกันมาแต่สภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป คือ ภารกิจด้านการสร้างวัดถวายให้เป็นที่จำพรรษาแก่พระภิกษุสงฆ์ของอุบาสก อุบาสิกามีรูปแบบที่เปลี่ยนไปโดยมากในปัจจุบันนี้ พุทธศาสนิกชนมักจะถวายที่ดินแก่วัดโดยให้พระสงฆ์ดำเนินการก่อสร้างเองตามอริยาคัยและทางพระสงฆ์ได้เน้นการก่อสร้างศาสนสถาน มากกว่าที่จะสร้างศาสนบุคคลเพราะในการพิจารณาสมณศักดิ์นั้นได้ใช้ศาสนวัตถุในการพิจารณาประกอบด้วยส่วนหนึ่ง^๕ ดังนั้น พระสงฆ์จึงให้ความสำคัญแก่การสร้างศาสนวัตถุ โดยบางครั้งมิได้คำนึงถึง ความจำเป็นมากนัก แต่สร้างเพื่อให้ผู้บริหารได้เห็นถึงความสามารถหรือบารมีของผู้สร้างและผู้บริหารส่วนใหญ่ก็คิดแบบเดียวกัน

^๓วิเชียร วิทโยดม, **ทฤษฎีองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร: ซีระฟิล์มและโซเท็กซ์, ๒๕๔๙), หน้า ๕๔-๕๕.

^๔Vroom. V.H., **Work and Motivation**, (New York : John Wiley & Son, ๑๙๖๔) อ้างใน ทวีศักดิ์ สุททวาทีน, **การจัดการทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์**, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทีพีเอ็น เพรส., ๒๕๔๗), หน้า ๕๑-๕๓.

^๕พระเทพวิสุทธิกวี (ไสว สุจิตโต), **วิชาการการเลขานุการตามแนวหลักสูตรแผนกอบรมโรงเรียนพระสังฆาธิการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์ จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๑๘๑.

การบริหารและการอนุรักษ์ศาสนสถานของวัด เจ้าอาวาสเป็นพระสังฆาธิการระดับวัดที่มีฐานะสูงสุดในวัด ได้รับการคัดเลือกและแต่งตั้งตามกระบวนการจากเจ้าคณะอำเภอ โดยคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติเป็นเจ้าอาวาส (ยกเว้นพระอารามหลวง) ต้องมีพรรษาพ้น ๕ พรรษาขึ้นไป และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น ภิกษุเจ้าอาวาสเป็นผู้นำของพระภิกษุสงฆ์สามเณรและคฤหัสถ์ที่มีอยู่ในวัดจึงมีความสำคัญที่สุดต่อความเจริญรุ่งเรือง สันติสุขและความมั่นคงของวัดที่จะเป็นผู้บริหารกิจการของวัดการปกครองบังคับบัญชา การดูแล การแนะนำสั่งสอนพระภิกษุ สามเณรและฆราวาส ผู้อยู่ในวัดให้ร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติศาสนกิจดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของวัดให้สำเร็จไป ด้วยดีมีประสิทธิภาพสูง และให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง สันติสุข และมั่นคงเป็นศูนย์กลางให้การศึกษาอบรมศีลธรรม จริยธรรม และภาวนาธรรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ชุมชนและประชาชนทั้งใกล้และไกลให้เป็นที่ยังทางใจแก่สาธุชนได้อย่างแท้จริง

กรมการศาสนา กล่าวว่า ลักษณะของผู้นำหรือแบบของความเป็นผู้นำ จะมีอิทธิพลต่อการบริหารในลักษณะต่าง ๆ กัน การเลือกแบบภาวะผู้นำที่เหมาะสมย่อมนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายขององค์การและเป้าหมายส่วนบุคคลได้ วัดและชุมชนซึ่งถือว่าเป็นองค์การบริหารส่วนหนึ่งเช่นเดียวกัน ผู้นำซึ่งทำหน้าที่ด้านบริหารองค์การของวัดและชุมชนก็คือ เจ้าอาวาสและผู้นำชุมชน จึงจำเป็นต้องมีบทบาทและหน้าที่ในการบริหารและจัดการวัดและชุมชนหลัก ๆ ดังนี้

เจ้าอาวาสในวัดหนึ่งๆ มีหน้าที่หลัก คือ

๑. บำรุงรักษาวัด จัดกิจการ และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
๒. ปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่อาศัยอยู่ในวัดให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
๓. เป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
๔. ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล (มาตรา ๓๗)

ในด้านอำนาจของเจ้าอาวาสนั้นมีดังนี้

๑. ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสให้เข้าไปอยู่อาศัยในวัดได้
๒. หากบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ไม่ตั้งตนอยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาส ๆ มีอำนาจในการให้ออกหรือไล่ออกไปจากวัดนั้นได้
๓. เจ้าอาวาสมีอำนาจในการสั่งให้บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ที่อาศัยอยู่ในวัดให้ทำงานภายในวัดนั้นได้
๔. เจ้าอาวาสมีอำนาจในการสั่งทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ เมื่อพระภิกษุผู้ได้ปกครองทำผิดคำสั่งของเจ้าอาวาส ซึ่งสั่งโดยชอบด้วยธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม (มาตรา ๓๘)^๖

^๖น้อย ลายคราม และผศ.สุบรรณ จันทบุตร, การบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, ๒๕๓๙, หน้า ๑๑๖.

พระธรรมโกศาจารย์^๗ ได้กล่าวถึง หลักการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวในวัด คือ การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Getting things done through other people) เมื่อว่าตามค่านิยามนี้ การบริหารพระพุทธศาสนาเริ่มเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่ เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสังฆวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งดำรงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๒,๕๐๐ ปี เป็นข้อมูลให้เราได้ศึกษาเรื่องพุทธวิธีบริหาร นอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการบริหารกระจายอยู่ ในพระไตรปิฎก การศึกษาพุทธพจน์เหล่านั้นก็จะทำให้ทราบถึงพุทธวิธีบริหาร การศึกษาพุทธวิธีบริหารในครั้งนี้ขอให้หน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่ (Function) ของนักบริหารมีอยู่ ๕ ประการตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDCORB

P คือ Planning หมายถึง การวางแผนเป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบันเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากรเป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากร และการให้เหมาะกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการเป็นการสื่อสาร เพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ^๘

CO คือ Coordinating หมายถึง การประสานงาน ได้แก่ การศึกษาหลักเกณฑ์ทั่วไปเพื่อปัญหาขัดข้องในการปฏิบัติงานและจะช่วยให้มีการร่วมมือกันปฏิบัติราชการให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

R คือ Reportting หมายถึง การรายงานการปฏิบัติงาน รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ ทั้งนี้เพื่อความมุ่งหมายในการรายงานผลการปฏิบัติงานให้ประชาชนซึ่งถือว่าเป็นเจ้าของประเทศทราบ

B คือ Budgeting หมายถึง งบประมาณซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือในการควบคุมการปฏิบัติงาน^๙

ณัฐพงศ์ ถือดำ และสมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์^{๑๐} ได้กล่าวถึง การจัดการศาสนสถาน

๑) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ศาสนาควรมีสถานที่จอดรถที่เพียงพอ มีห้องน้ำที่สะอาดและเพียงพอให้บริการ มีที่นั่งพักผ่อนนอกอาคารให้กับนักท่องเที่ยว

^๗พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) , **พุทธวิธีบริหาร**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙, หน้า ๔-๕.

^๘เรื่องเดียวกัน.

^๙พระมหาปัญญา ปญฺญาวุฑฺฒ, ผศ. **ความรู้เบื้องต้นทางบริหารรัฐกิจ**, (ภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗-๒๘.

^{๑๐}ณัฐพงศ์ ถือดำ และสมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์, ระบบการจัดการพิพิธภัณฑิ์โบราณสถาน ศาสนสถานให้ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน, **งานวิจัยกองทุนสนับสนุน (สวก)**, (ภูเก็ต: มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๕๐) หน้า ๕๕.

๒) ด้านบุคลากร ศาสนสถานควรจัดบุคลากรที่สามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ให้คำแนะนำกับนักท่องเที่ยว

๓) ด้านการบริหารองค์กร เจ้าอาวาสควรให้ประชาชนในท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการวัด ตั้งคณะกรรมการวัดเป็นวาระสองปี

๔) ด้านภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยว ศาสนสถานควรประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้จัดส่งเจ้าหน้าที่ไปตัดหญ้าให้เดือนละครั้ง

๕) ด้านหัวใจของแหล่งท่องเที่ยว ศาสนสถานควรนำเสนอให้ชัดเจนว่า ศาสนมงคลใดเป็นหัวใจหลักของศาสนสถานแห่งนี้

๖) ด้านการประชาสัมพันธ์ ศาสนสถานควรทำเอกสารประชาสัมพันธ์เป็นสองภาษาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ และควรมีเว็บไซต์ของวัดเพื่อให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว

๗) ด้านการให้บริการ ศาสนสถาน ควรมีที่สำหรับการกราบนมัสการพระสนทนาธรรม และประพรมน้ำพุทธมนต์ให้เป็นสัดส่วน พร้อมทั้งมีเอกสารแนะนำการให้ภาษาเฉพาะในการสนทนา

๘) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดและองค์การบริหารส่วนจังหวัดควรมีส่วนร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลควรถูกกำหนดกิจกรรมเพื่อให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมร่วมกับศาสนสถาน

ดังนั้น การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวในศาสนสถานพระสงฆ์ผู้ดูแลรับผิดชอบจึงควรให้ความสำคัญทั้งด้านกายภาพ ด้านนโยบาย ด้านการพัฒนา บุคลากรทางการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม นอกเหนือไปจากการมุ่งสร้างศาสนวัตถุอย่างเดียว

๑.๕.๒ แนวคิดในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

๑) ความหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Environmental Conservation) หมายถึงการใช้สิ่งแวดล้อมอย่างมีเหตุผล เพื่ออำนวยความสะดวกให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีตลอดไปแก่มนุษย์ โดยมีแนวความคิดที่จะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้เกิดผลอยู่ ๖ ประการคือ

๑) ต้องมีความรู้ในการที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จะให้ผลแก่มนุษย์ทั้งที่เป็นประโยชน์และโทษ และคำนึงถึงเรื่องความสูญเสียเปล่าในการจะนำทรัพยากรธรรมชาติไปใช้

๒) รักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นและหายากด้วยความระมัดระวัง ตระหนักเสมอว่าการใช้ทรัพยากรมากเกินไปจะเป็นการไม่ปลอดภัยต่อสภาพแวดล้อม ฉะนั้นต้องทำให้อยู่ในสภาพเพิ่มพูนทั้งด้านกายภาพและเศรษฐกิจ

๓) รักษาทรัพยากรที่ทดแทนได้ให้มีสภาพเพิ่มพูนเท่ากับอัตราที่ต้องการใช้เป็นอย่างน้อย

๔) ประมาณอัตราการเปลี่ยนแปลงของประชากรได้ พิจารณาความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสำคัญ

๕) ปรับปรุงวิธีการใหม่ ๆ ในการผลิตและใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและพยายามค้นคว้าสิ่งใหม่ ๆ ทดแทนการใช้ทรัพยากรจากแหล่งธรรมชาติให้เพียงพอต่อความต้องการใช้ของประชากร

๖) ให้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อเข้าใจถึงความสำคัญในการรักษาสมดุลธรรมชาติ ซึ่งมีผลต่อการทำให้สิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาพที่ดี โดยปรับความรู้ที่จะเผยแพร่ให้เหมาะแก่วัย คุณวุฒิ บุคคล สถานที่หรือท้องถิ่น ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน เพื่อให้ประชาชนเข้าใจในหลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อันจะเป็นหนทางนำไปสู่อนาคตที่คาดหวังว่ามนุษย์จะได้อาศัยในสิ่งแวดล้อมที่ดีได้^{๑๑}

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural resources conservation) หมายถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วยวิธีการฉลาดเหมาะสม โดยใช้อย่างประหยัด ให้เกิดประโยชน์และเกิดคุณค่ามากที่สุด รวมทั้งการปรับปรุงของเสียให้นำกลับมาใช้ใหม่ เพื่อให้เกิดการสูญเสียน้อยที่สุด^{๑๒}

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และใช้เป็นเวลานานที่สุด ทั้งนี้ต้องให้สูญเสียทรัพยากรธรรมชาติโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์โดยทั่วถึงกันด้วย^{๑๓}

จากความหมายดังกล่าวของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จะมีลักษณะของการจัดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติแต่ละประเภทอย่างฉลาด ทรัพยากรธรรมชาติชนิดใดหายาก หรือลดจำนวนน้อยลง ถ้านำมาใช้ประโยชน์อาจทำให้เกิดผลเสียหายได้ ในสภาพนี้จะต้องนำหลักของการสงวนมาใช้

๒) ประเภทของทรัพยากรธรรมชาติ

การแบ่งประเภทของทรัพยากรธรรมชาติมีการแบ่งกันหลายลักษณะ แต่ในที่นี้ แบ่งโดยใช้เกณฑ์ของการนำมาใช้ แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๑. ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วไม่หมดสิ้น (Inexhaustible natural resources) เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นก่อนที่จะมีมนุษย์ เมื่อมีมนุษย์เกิดขึ้นมาสิ่งเหล่านี้ก็มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ จำแนกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑.๑ ประเภทที่คงสภาพเดิมไม่เปลี่ยนแปลง (Immutuable) ได้แก่ พลังงานจากดวงอาทิตย์ ลม อากาศ ฝน แม้กาลเวลาจะผ่านไปนานเท่าใดก็ตามสิ่งเหล่านี้ก็ยังคงมีไม่เปลี่ยนแปลง

๑.๒ ประเภทที่มีการเปลี่ยนแปลง (Mutuable) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากการใช้ประโยชน์อย่างผิดวิธี เช่น การใช้ที่ดิน การใช้น้ำโดยวิธีการที่ไม่ถูกต้องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านกายภาพ และด้านคุณภาพ

๒. ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วทดแทนได้ (renewable natural resources) เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ไปแล้วสามารถเกิดขึ้นทดแทนได้ ซึ่งอาจจะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับชนิดของทรัพยากรธรรมชาติประเภทนั้น ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วทดแทนได้ เช่น พืช ป่าไม้ สัตว์ป่า มนุษย์ ความสมบูรณ์ของดิน คุณภาพของน้ำ และทัศนียภาพที่สวยงาม เป็นต้น

๓. ทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถนำมาใช้ใหม่ได้ (Recycleable natural resources) เป็นทรัพยากรธรรมชาติจำพวกแร่ธาตุที่นำมาใช้แล้วสามารถนำไปแปรรูปให้กลับไปสู่สภาพเดิมได้ แล้วนำกลับมาใช้ใหม่อีก เช่น แร่โลหะ แร่โลหะ ได้แก่ เหล็ก ทองแดง อะลูมิเนียม แก้ว ฯลฯ

^{๑๑}ประชา หุตานิวัตร, การเมืองสีเขียว, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเด็ก, ๒๕๒๒), หน้า ๘-๙.

^{๑๒}ธีระพล อรุณะกสิกร และคณะรวบรวม, พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

^{๑๓}ศิริพต ผลสินธุ์, ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: ดี ดี บุคส์ไตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๒.

๔. ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วหมดสิ้นไป (Exhausting natural resources) เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่นำมาใช้แล้วจะหมดไปจากโลกนี้ หรือสามารถเกิดขึ้นทดแทนได้ แต่ต้องใช้เวลายาวนานมาก ทรัพยากรธรรมชาติประเภทนี้ได้แก่ น้ำมันปิโตรเลียม ก๊าซธรรมชาติ และถ่านหิน เป็นต้น^{๑๔}

๓) หลักการและวิธีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

ในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสมและได้รับประโยชน์สูงสุดควรคำนึงถึงหลักต่อไปนี้^{๑๕}

๑. การอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ต้องคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติอื่นควบคู่กันไป เพราะทรัพยากรธรรมชาติต่างก็มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์และส่งผลต่อกันอย่างแยกไม่ได้

๒. การวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด ต้องเชื่อมโยงกับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และคุณภาพชีวิตอย่างกลมกลืน ตลอดจนรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศควบคู่กันไป

๓. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ต้องร่วมมือกันทุกฝ่าย ทั้งประชาชนในเมืองในชนบทและผู้บริหาร ทุกคนควรตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมตลอดเวลา

๔. ความสำเร็จของการพัฒนาประเทศขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์และความปลอดภัยของทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นการทำลายมรดกและอนาคตของชาติด้วย

๕. ประเทศมหาอำนาจที่เจริญทางด้านอุตสาหกรรมมีความต้องการทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมาก เพื่อใช้ป้อนโรงงานอุตสาหกรรมในประเทศของตน ดังนั้นประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายจึงต้องช่วยกันป้องกันการแสวงหาผลประโยชน์ของประเทศมหาอำนาจ

๖. มนุษย์สามารถนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาช่วยในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้ แต่การจัดการนั้นไม่ควรมุ่งเพียงเพื่อการอยู่ดีกินดีเท่านั้น ต้องคำนึงถึงผลดีทางด้านจิตใจด้วย

๗. การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในสิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งนั้น จำเป็นต้องมีความรู้ในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จะให้ประโยชน์แก่มนุษย์ทุกแห่งทุกมุมทั้งข้อดีและข้อเสีย โดยคำนึงถึงการสูญเสียเปล่าอันเกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วย

๘. รักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นและหายากด้วยความระมัดระวัง พร้อมทั้งประโยชน์และการทำให้อยู่ในสภาพที่เพิ่มทั้งทางด้านกายภาพและเศรษฐกิจเท่าที่ทำได้ รวมทั้งจะต้องตระหนักเสมอว่าการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มากเกินไปจะไม่เป็นการปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อม

๙. ต้องรักษาทรัพยากรที่ทดแทนได้ โดยให้มีอัตราการผลิตเท่ากับอัตราการใช้หรืออัตราการเกิดเท่ากับอัตราการตายเป็นอย่างน้อย

^{๑๔}วนิดา จิตต์หมั่น, *ชีวิตกับสภาพแวดล้อม*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๖.

^{๑๕}ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ, *ธรรมาภิบาลการมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการทางด้านสิ่งแวดล้อม*, (กรุงเทพมหานคร: สายธาร, ๒๕๔๔), หน้า ๔๘.

๑๐. หาหาวิธีปรับปรุงวิธีการใหม่ ๆ ในการผลิตและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งพยายามค้นคว้าสิ่งใหม่มาใช้ทดแทน

๑๑. ให้การศึกษาเพื่อให้ประชาชนเข้าใจถึงความสำคัญในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เสนอวิธีการไว้ดังนี้

๔) วิธีการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๑. การถนอม เป็นการรักษาทรัพยากรธรรมชาติทั้งปริมาณและคุณภาพให้มีอยู่ยาวนานที่สุด โดยพยายามใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพ เช่น การเลือกจับปลาที่มีขนาดโตมาใช้ในการบริโภค ไม่จับปลาที่มีขนาดเล็กเกินไป เพื่อให้ปลาเหล่านั้นได้มีโอกาสโตขึ้นมาแทนปลาที่ถูกจับไปบริโภคแล้ว

๒. การบูรณะซ่อมแซม เป็นการบูรณะซ่อมแซมทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดความเสียหายให้มีสภาพเหมือนเดิมหรือเกือบเท่าเดิม บางครั้งอาจเรียกว่าพัฒนาก็ได้ เช่น ป่าไม้ถูกทำลายหมดไป ควรมีการปลูกป่าขึ้นมาทดแทน จะทำให้มีพื้นที่บริเวณนั้นกลับคืนเป็นป่าไม้อีกครั้งหนึ่ง

๓. การปรับปรุงและการใช้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่นการนำแร่โลหะประเภทต่าง ๆ มาถลุงแล้วนำไปสร้างเครื่องจักรกล เครื่องยนต์ หรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้ประโยชน์แก่มนุษย์เรามากยิ่งขึ้น

๔. การนำมาใช้ใหม่ เป็นการนำทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วมาใช้ใหม่ เช่น เศษเหล็กสามารถนำกลับมาหลอม แล้วแปรสภาพสำหรับการใช้ประโยชน์ใหม่ได้

๕. การใช้สิ่งอื่นทดแทน เป็นการนำเอาทรัพยากรอย่างอื่นที่มีมากกว่า หรือหาง่ายกว่า มาใช้ทดแทนทรัพยากรธรรมชาติที่หายากหรือกำลังขาดแคลน เช่น นำพลาสติกมาใช้แทนโลหะในบางส่วนของเครื่องจักรหรือยานพาหนะ

๖. การสำรวจหาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มเติม เพื่อเตรียมไว้ใช้ประโยชน์ในอนาคต เช่น การสำรวจแหล่งน้ำมันในอ่าวไทย ทำให้ค้นพบแหล่งก๊าซธรรมชาติเป็นจำนวนมาก สามารถนำมาใช้ประโยชน์ทั้งในระยะสั้นและในระยะยาว อีกทั้งช่วยลดปริมาณการนำเข้าก๊าซธรรมชาติจากต่างประเทศ

๗. การประดิษฐ์ของเทียมขึ้นมาใช้ เพื่อหลีกเลี่ยงหรือลดปริมาณในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ชนิดอื่น ๆ ที่นิยมใช้กัน ของเทียมที่ผลิตขึ้นมา เช่น ยางเทียม ผ้าเทียม และผ้าไหมเทียม เป็นต้น

๘. การเผยแพร่ความรู้ เป็นการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะได้รับความร่วมมืออย่างเต็มที่และรัฐควรมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการวางแผนจัดทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างรัดกุม

๙. การจัดตั้งสมาคม เป็นการจัดตั้งสมาคมหรือชมรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑.๕.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีจุดประสงค์ศึกษาปัจจัยและกระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อจึงเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญต่อการศึกษานี้ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อในส่วนของจัดการป่าชุมชน รวมถึงความหมายของพิธีกรรมและความเชื่อ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ โดยมีเนื้อหาของแนวคิด ดังนี้

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มีองค์ประกอบ ได้แก่ โลกสามัญ (Profane World) และโลกศักดิ์สิทธิ์ (Sacred World) ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเกี่ยวข้องกับการนำมาใช้ในการศึกษากระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ชุมชนที่อาศัยอยู่ใน โลกสามัญ (Profane World)

กรมศิลปากร ได้ให้ความหมายว่าเป็นโลกที่มองเห็นและสัมผัสได้ ซึ่งมีทั้งการเกิดและตาย สุขและทุกข์ โดยนำเรื่องราวที่ถูกบันทึกผ่าน เรื่องเล่า ตำนาน ในอดีตของชุมชนมาผูกโยงเพื่อแสดงความเป็นตัวตนของชุมชน ทั้งนี้ความเชื่อในเรื่องเล่าและตัวตนของชุมชนจะถูกเก็บรักษาไว้ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของบริบทชุมชน โดยสร้างความเชื่อเกี่ยวกับพลังเหนือธรรมชาติและโลกหลังความตาย ซึ่งเป็นโลกที่พระเจ้าและวิญญาณมนุษย์สิงสถิตอยู่เรียกว่าโลกศักดิ์สิทธิ์ (Sacred World) ซึ่งโลกศักดิ์สิทธิ์และโลกสามัญเป็นมโนทัศน์อย่างหนึ่งในการพิจารณา ระบบความเชื่อและศาสนา เพื่อสัมผัสหรือเข้าถึงโลกศักดิ์สิทธิ์มนุษย์จึงสร้างพื้นที่เฉพาะสำหรับประกอบพิธีกรรม ซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างโลกสามัญของผู้คนกับโลกทางความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติหรือวิญญาณ เรียกว่า พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Place) โดยลักษณะของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สามารถสังเกตได้จาก ๓ ลักษณะ ได้แก่^{๑๖}

๑. ลักษณะเชิงพื้นที่ ซึ่งมักอยู่ในตำแหน่งภูมิประเทศที่เด่น อาทิ เนินเขา หรือเป็นสถานที่ที่มีร่องรอยอันไม่สามารถอธิบายได้ เช่น ศาสนสถานของบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้ว หรือมีลักษณะทางธรรมชาติที่แปลกประหลาด

๒. พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องเล่า ชุมชนได้สร้างความหมายให้แก่พื้นที่ที่มีความสำคัญในชุมชน ผ่านการผูกเรื่องราว ตำนานในอดีตเป็นเรื่องราวเล่าขานต่อกันมาจนกลายเป็นความเชื่อในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จนถึงปัจจุบัน ซึ่งตำนานได้ผูกโยงความเป็นตัวตนของคนในชุมชนเข้ากับพลังอำนาจบางอย่างที่อธิบายไม่ได้ระหว่างความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ

๓. ร่องรอยกิจกรรมทางศาสนา พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จะมีร่องรอยหรือสัญลักษณ์ที่ถูกทำให้เชื่อว่าเป็นร่องรอยศักดิ์สิทธิ์ปรากฏอยู่ โดยมีความเกี่ยวข้องกับตำนานในพื้นที่

Max Weber อธิบายว่า โลกศักดิ์สิทธิ์ได้แทรกซึมเข้ามาอยู่ในธรรมชาติและวิถีของชีวิตตามคติความเชื่อของคนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยสิงสถิตอยู่ตามป่าเขา ต้นไม้ แม่น้ำ ก้อนหิน ในขณะที่เดียวกันศาสนาหลักต่าง ๆ ของโลกมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาทิ วัตถุ หรือสัญลักษณ์บางสิ่งบางอย่าง รวมไปถึงบุคคลบางคนบางกลุ่มที่ถูกผูกติดกับสถานที่นั้นๆ นั้นถูกนิยามให้กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นความเชื่อแบบดั้งเดิม หรือศาสนาหลักต่างเลือกที่จะสร้างวัตถุและสถานที่ที่เชื่อม

^{๑๖}กรมศิลปากร, **พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๑), หน้า ๑๓๗.

โลกสามัญกับโลกศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีผลต่อการกำหนดแนวทางปฏิบัติทางสังคมและการจัดการเชิงพื้นที่ดังเช่น

สัณฐิตา กายจนพันธ์ุ เชื่อว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในธรรมชาติ อาทิ พืช สัตว์ ภูเขา แม่น้ำ หรือสิ่งไม่มีชีวิตอื่น ๆ ในธรรมชาติ นำไปสู่การปฏิบัติตามข้อห้ามที่ถูกถ่ายทอดทางความคิด ความเชื่อที่ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ และเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งคล้ายคลึง ความชอบธรรมของกฎระเบียบในสังคมถูกนิยามจากสัญลักษณ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับโลกศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเต็มไปด้วยความหมายที่ซับซ้อน รวมถึงหลักการ และคุณค่าต่าง ๆ^{๑๗}

แนวคิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการที่ถูกนำมาใช้สร้างลักษณะและความหมายเหนือธรรมชาติให้แก่ทรัพยากรธรรมชาติ โดยความหมายเหล่านั้นถูกสร้างผ่านระบบความคิดและความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ระบบความเชื่อและศาสนาจึงมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจึงเป็นเสมือนการรักษาจิตวิญญาณของชุมชนให้ดำรงอยู่ ในขณะที่เดียวกันเป็นแนวทางในการจัดการและอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน

๑.๕.๔ แนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำและผลกระทบของทรัพยากรธรรมชาติ

๑) แนวคิดด้านพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ ได้แสดงทัศนคติไว้ว่า ความโลภของมนุษย์ในยุคปัจจุบันนี้ ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อมสาธารณะ เพียงเพื่อสนองตอบความต้องการที่ไม่มีวันสิ้นสุดของตน จนก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมามากมาย โดยท่านชี้แนะให้มนุษย์หันกลับมาตระหนักถึงความเป็นจริงที่อยู่ภายในธรรมชาติ ที่เป็นพื้นฐานของธรรมะ กล่าวคือ ธรรมชาติของการพึ่งพาร่วมกันของสิ่งต่าง ๆ^{๑๘}

พระมหาจรรยา สุทธิญาโน กล่าวว่า การเคารพรักษาธรรมะ คือ การเคารพรักษาธรรมชาติ การเคารพรักษาคุณธรรมธรรมชาติ ก็เท่ากับเป็นการดูแลรักษาธรรมะ เมื่อมนุษย์เกิดความตระหนักในเรื่องกฎแห่งกรรมภายในความคิดและจิตใจแล้วนั้น ก็จะสามารถชนะความโลภได้และหันมาเอาใจใส่กับธรรมชาติอย่างแท้จริงคือการใส่ใจภายในของธรรมชาติมากกว่ามองความเป็นจริงของธรรมชาติจากภายนอก หรือที่เรียกว่าธรรมชาติทางกายภาพ การให้ความสนใจและใส่ใจเพียงแต่เรื่องของตัวเอง^{๑๙}

แนวคิดด้านพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมที่ได้กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าสอดคล้องกับการนำมาใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ โดยที่พระสงฆ์และชาวบ้านได้นำเอาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการนิยามความหมายในให้ความเคารพแก่รอยพระพุทธรูปและรอยพระพุทธรูหัตถ์ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางศาสนพิธีที่มีความเกี่ยวข้องในการรักษาวิถีท้องถิ่นให้คงอยู่

^{๑๗} สัณฐิตา กายจนพันธ์ุ, **สัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์**, (กรุงเทพมหานคร: สามเจริญพานิช, ๒๕๔๙), หน้า ๓๕.

^{๑๘} พระมหาจรรยา สุทธิญาโน, **พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๗๒.

^{๑๙} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ, **พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๔๖.

พร้อมไปกับการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมสาธารณะโดยรอบรอยพระพุทธรูปและรอยพระพุทธรูปหัตถ์ ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในการจัดการสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

๒) พระวินัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาประวัติศาสตร์พุทธศาสนาได้พบว่า พระพุทธเจ้าและพระสาวกมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติมาโดยตลอดเห็นได้จากพระองค์ประสูติ ตรัสรู้ ปรีณิพพาน สถานที่แสดงธรรมล้วนอยู่ในป่า สถานที่พำนักของพระพุทธเจ้าและพระสาวกคือ ป่า ภูเขา โคนไม้ ถ้ำ ซอกเขา ป่าช้า ลอมฟาง และยังมีข้อปฏิบัติสำหรับอยู่ป่าให้เหมาะสมอีกหลายข้อ เช่น จุดงักที่ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถืออยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร เป็นต้น ป่าสวนที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่กับพระสาวกก็มีคำว่าป่า เช่น ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ป่าอันธวัน เมืองสาวิตตี ป่าสิงคาลกาลวัน หมู่บ้านนาทิกะ ป่ามหาวัน กรุงกบิลพัสดุ์ เขตวัน เมืองสาวิตตี ป่ารักขิตวัน เมืองโกสัมพี นอกจากนี้แล้วยังประทับอยู่ถ้ำ เช่น ถ้ำอินทสาละ ถ้ำสัตตบรรณคูหา คิชฌกูฏ ถ้ำสุกรชาตา เป็นต้น

เมื่อการดำเนินชีวิตมีการเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างแยกจากกันไม่ได้ พระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้กฎของธรรมชาติอันสูงสุด พระองค์ทรงมองเห็นประโยชน์และความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้ทรงวางหลักพระธรรมวินัยให้พระสาวกศึกษาและปฏิบัติตามโดยใช้อุปกรณ์ที่หาได้ง่ายจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ศาสนา จนทำให้พุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับของสังคม การที่พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้วนั้น นอกจากจะเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ของพระสาวกแล้ว ยังช่วยรักษาสภาพแวดล้อมอีกด้วย ดังที่ภัทรพร สิริกาญจน ได้กล่าวไว้ในงานวิจัย เรื่อง “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ” ตอนหนึ่งว่า ผู้มีศีลและวินัยอย่างเคร่งครัดย่อมไม่ทำลายชีวิต ไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพราะศีลและวินัยโดยเฉพะอย่างยิ่งตามหลักพุทธศาสนา ทำให้ชาวพุทธตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต ไม่ทำลายมนุษย์ สัตว์ และพืช อันเป็นสิ่งมีชีวิต นอกจากนั้นผู้มีศีลและวินัยยังทะนุบำรุงสิ่งมีชีวิตให้เจริญงอกงามและเป็นประโยชน์แก่อุภโลก จึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”^{๒๐}

การที่พระสงฆ์จะใช้ชีวิตอยู่ในป่าได้นั้น พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามพระวินัย โดยเริ่มตั้งแต่อุปสมบทใหม่ ๆ ภิกษุผู้บวชใหม่จะต้องอยู่กับพระอุปัชฌาย์เป็นเวลา ๕ ปี จากนั้นจึงจะสามารถไปอยู่ป่าตามลำพังได้ ในขณะที่อยู่กับพระอุปัชฌาย์ ภิกษุต้องศึกษาพระวินัยให้เข้าใจ และสามารถนำไปสอนคนอื่นได้ อารามหรือวัดที่ภิกษุอยู่ประจำ หรืออยู่จำพรรษาจะต้องทำให้ถูกหลักพระวินัย เช่น อยู่ห่างจากเขตชุมชน กฎีสำหรับพักอาศัยก็ต้องให้คณะสงฆ์กำหนดให้เพื่อป้องกันไม่ให้สร้างใหญ่โตเกินความจำเป็น เพราะการสร้างกฎีใหญ่เกินไปอาจทำให้เกิดอันตราย ดังในสิกขาบทที่ ๙ แห่งกฎคามวารค พระฉันทะ (สหชาติผู้เกิดพร้อมกับพระพุทธเจ้า ภายหลังออกบวชในสำนักของพระพุทธเจ้า) ให้สร้างกฎีใหญ่เกินไป กฎีได้พังลงมาจนเกิดความเสียหายเกี่ยวกับปัจจัย ๔ พระสงฆ์ก็ต้องปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด เช่น การใช้จีวร (ผ้าถุงห่ม) ให้มีขนาดพอดี และการใช้น้ำย้อม

^{๒๐} ภัทรพร สิริกาญจน, **หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ**, แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียนสุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน, (งานวิจัยเสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘), หน้า ๙๗.

ต้องใช้วัสดุจากธรรมชาติมาทำการย้อม มีแก่นไม้ขนุน เป็นต้น บาตรสำหรับใช้เลี้ยงชีพต้องทำให้ถูกต้องตามพระวินัยเหมือนกัน คือ ได้ขนาดพอบรรจุข้าวฉันอิ่ม และยังเน้นเรื่องการเก็บรักษาไม่ให้แตกง่าย พร้อมกับให้รักษาความสะอาด ส่วนเรื่องเกี่ยวกับเสนาสนะและยารักษาโรค ก็มีพระวินัยกำหนดการสร้าง การใช้ไว้ครบถ้วน ทั้งนี้เพื่อให้พระสงฆ์ได้เป็นผู้เลี้ยงง่าย ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ชาวบ้านไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั่นเอง

๒.๑ ความสำคัญของพระวินัยต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว สามารถแบ่งเป็นประเด็นได้ดังนี้^{๒๑}

๒.๑.๑ พระวินัยในฐานะเป็นกฎระเบียบสำหรับฝึกกายและวาจา เมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยโดยเคร่งครัดย่อมเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ดำเนินชีวิตไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียน ไม่ทำลายชีวิตใคร ๆ หากมุ่งดำเนินชีวิตเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์เป็นที่ตั้ง พระวินัยย่อมฝึกคนที่มีจิตแข็งกระด้างให้มีจิตใจประกอบด้วยเมตตา เช่น พระอุทายีในสมัยที่ยังไม่ได้บวชเคยเป็นนักยิงธนูและไม่ชอบอภิกา ครั้นมาบวชในพระพุทธศาสนาได้ฆ่าอภิกาตายเป็นจำนวนมาก จึงเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุจงใจปลงชีวิตสัตว์ จะเห็นได้ว่า พระวินัยได้ช่วยกำราบบุคคลที่มีจิตใจโหดร้ายให้เป็นผู้มีจิตใจประกอบด้วยเมตตาได้ และเป็นการช่วยอนุรักษ์สัตว์ไม่ให้ถูกเบียดเบียนหรือถูกฆ่า

๒.๑.๒ พระวินัยในฐานะเป็นการจัดสรรโอกาส พระพุทธศาสนาเปิดโอกาสให้ทุกคนได้พัฒนาศักยภาพของตัวเอง ไม่แบ่งชั้นวรรณะ เมื่อฝึกตนเองไปตามขั้นตอนตามพระวินัยแล้วย่อมเป็นผู้ที่สมควรแก่การกราบไหว้บูชา นำเลื่อมใส ดังที่พระสารีบุตรเถระได้เห็นการสำรวมอินทรีย์เห็นกิริยามารยาทที่น่าเลื่อมใสของพระอัสสชิ ก็เกิดศรัทธาเลื่อมใสจึงเข้าไปสนทนาธรรมและได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิ จนท่านได้บรรลุธรรมเบื้องต้น (เป็นพระโสดาบัน) จากนั้นท่านได้ตามไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและขออุปสมบทกับพระพุทธเจ้า ต่อมาท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีปัญญามาก เกือบเท่าพระพุทธเจ้าและเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงนับได้ว่าพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติตามพระวินัยย่อมเป็นผู้นำเลื่อมใสนำมาซึ่งศรัทธาเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อคนทั่วไป เมื่อได้กัลยาณมิตรที่ดีย่อมเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาตนเองให้เป็นที่ยอมรับของสังคม พระสารีบุตรท่านก็ได้รับโอกาสนี้

๒.๑.๓ พระวินัยในฐานะเป็นระบบที่สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แต่ละข้อ ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังที่พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุขุดดิน ตัดต้นไม้ ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะลงบนของเขียว และลงในแม่น้ำลำธาร สิกขาบทเหล่านี้ได้สร้างจิตสำนึกให้แก่ภิกษุสามเณรและเป็นแบบอย่างให้กับชาวบ้านเป็นอย่างดี

การที่ภิกษุไม่ตัดต้นไม้ช่วยรักษาความสมดุลทางธรรมชาติได้มากมายเพราะสิ่งมีชีวิตที่อาศัยต้นไม้ตั้งแต่รากถึงยอดมีอยู่อย่างชุกชุม เช่น สัตว์จำพวกแมลง หนอน ผีเสื้อ เป็นต้น ต่างก็อาศัยต้นไม้เป็นเสมือนบ้านของพวกมัน เป็นที่หลบภัย เป็นที่พักผ่อนยังต้นไม้ใหญ่เท่าไรก็ยังมีสัตว์อาศัยมากเท่านั้น

^{๒๑}พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕.

ต้นไม้เป็นห่วงโซ่อาหารที่หมุนเวียนหล่อเลี้ยงชีวิตทั้งของคนและสัตว์ พระชุตงค์ก็ต้องอาศัย ผักและผลไม้ตามป่าเป็นอาหารยังชีพ ภาพที่คนและสัตว์อาศัยป่าไม้ และต้นไม้ให้เห็นในชาดกมากมาย บางครั้งก็เก็บมาทำอาหาร เช่นถาชีเก็บใบหมากเม้ามานึ่งเป็นอาหาร ดังนั้นพระวินัยที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงนับว่ามีประโยชน์มากทั้งแก่คนและสัตว์

๒.๑.๔ พระวินัยในฐานะเป็นกฎระเบียบ เพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติเข้ากับกฎของธรรมชาติ พระพุทธเจ้าทรงรู้ความจริงของกฎธรรมชาติ เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยแต่ละข้อ จะทรงพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระวินัยกับธรรม (หมายความว่าถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย) ให้มีความสอดคล้องเกื้อกูลต่อกันตลอดสาย ดังที่พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ ๗ แห่งโภชนวรรค ห้ามไม่ให้ภิกษุฉันอาหารในเวลาวิกาล (หมายเอาเวลาตั้งแต่เที่ยงไปจนถึงรุ่งอรุณวันใหม่) สิกขาบทนี้ทรงมุ่งให้ภิกษุเป็นผู้เรียบง่าย ไม่ทำความลำบากให้แก่ชาวบ้าน นอกจากนี้แล้วก็เพื่อป้องกันไม่ให้ภิกษุฉันอาหารที่ค้างคืนเพราะอาหารนั้นอาจเสีย เมื่อภิกษุฉันเข้าไปก็อาจเป็นอันตรายแก่ชีวิต อีกอย่างถ้าภิกษุฉันมากเกินไปก็เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติธรรม

๒.๒ สิกขาบทว่าด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒.๒.๑ คุณค่าและประโยชน์ของพระวินัย พระวินัยเป็นพุทธบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แก่พระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ได้ยึดเป็นหลักปฏิบัติสำหรับฝึกกายและวาจาของตน อันจะเป็นพื้นฐานในการบรรลุคุณธรรมขั้นสูงสุดต่อไป และเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่สังคมมนุษย์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ

- ๑) เพื่อความยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์
- ๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
- ๓) เพื่อความขมบुकคลผู้เกื้ออยาก
- ๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
- ๕) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายที่จะบังเกิดในปัจจุบัน
- ๖) เพื่อปิดกั้นกำจัดอาสวะทั้งหลายที่จะบังเกิดในอนาคต
- ๗) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส
- ๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว
- ๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งสังฆธรรม
- ๑๐) เพื่อเอื้อเพื่อพระวินัย^{๒๒}

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยให้เกื้อกูลต่อธรรมชาติ เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่เบียดเบียนสรรพสัตว์ ดังปรากฏในพระไตรปิฎกตอนหนึ่ง ความว่า สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากภูเขาคิชฌกูฏพร้อมกับหมู่ภิกษุสงฆ์ ทอดพระเนตรเห็นกุฎีอันงดงามที่พระณียะกุมภการบุตรก่อสร้างขึ้นเพื่ออยู่จำพรรษาสำหรับตน พระองค์ตรัสถามว่า “นั่นอะไร น่าดูน่าชม สีเหมือนแมลงค่อมทอง” ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้าทรงดำหนินว่า “ภิกษุทั้งหลาย การกระทำของโมฆบุรุษนั้น ไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ โฉนโมฆบุรุษจึงขยำโคลนก่อกุฎีดินล้วนเล่า โมฆบุรุษนั้นชื่อว่าไม่มีความเอ็นดู ความ

^{๒๒}วิมทา. (บาลี) ๑/๓๙/๒๖.

อนุเคราะห์ ความไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย พวกเธอจงไปทำลายกฏนั้นเสีย อย่าให้เพื่อนพรหมจรรย์ ในภายหลังเบียดเบียนหมู่มสัตว์เลย ภิกษุไม่พึงทำกฏดินล้วน ภิกษุใดทำต้องอาบัติทุกกฏ” จะเห็นได้ว่า พระวินัยข้อนี้มีความมุ่งหมายที่จะอนุรักษ์ดิน และป้องกันไม่ให้ภิกษุฆ่าสัตว์ นอกจากนี้แล้วยังช่วย ป้องกันมลพิษทางอากาศด้วย เพราะการทำกฏนี้จะต้องทำการเผาดินให้แห้งตัว ดินนั้นจึงจะคงทน ไม่ แดงง่าย นับว่าพระพุทธเจ้าทรงมองเห็นการณ์ไกลจริง ๆ^{๒๓}

๒.๒.๒ การประยุกต์พระวินัยเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
พระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้นั้น นอกจากจะช่วยอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังสามารถปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลสมัย ภูมิประเทศ และสังคมแต่ละท้องถิ่นได้ โดยอาศัยหลัก มหา ปเทศ ๔ (ข้ออ้างใหญ่ หรือหลักสำหรับปรับปรุงประยุกต์ใช้พระวินัย) ๔ ประการ คือ

- ๑) สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควรแต่เข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร
- ๒) สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควรแต่เข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร
- ๓) สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตว่าควรแต่เข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร
- ๔) สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่าควรแต่เข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร^{๒๔}

หลักมหาปเทศนี้พระองค์ทรงอนุญาตไว้ที่เมืองสาวัตถี เพราะว่าภิกษุชาวเมืองสาวัตถีไม่กล้า ฉันทผลไม้ โดยสงสัยว่าพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตหรือไม่ เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบจึงให้ หลักมหาปเทศนี้ไว้^{๒๕}

พระวินัยกับการอนุรักษ์สัตว์ป่า ภิกษุชาวเมืองกบิลพัสดุ์ขอลองเข็มที่ทำด้วยกระดูกทำด้วย งา ทำด้วยเขา ประชาชนติเตียน ประณามว่าไม่รู้จักพอ ทำให้นายช่างผู้ทำกล่องเข็มลำบาก การค้า ขายล้มเหลว เมื่อพระพุทธเจ้าทราบเรื่องนั้นแล้ว จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์บัญญัติพระวินัยห้ามไม่ให้ ภิกษุทำอย่างนั้นอีก ถ้าฝ่าฝืนต้องอาบัติปาจิตตีย์ นอกจากนี้แล้วพระวินัยยังช่วยอนุรักษ์ดิน ดังที่ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยห้ามไม่ให้ภิกษุขุดดิน เพราะการขุดดินเป็น การเบียดเบียนสัตว์ทั้ง ประชาชนก็ติเตียน

พระวินัยกับการอนุรักษ์แหล่งน้ำ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยไว้หลายมาตรา เช่น ห้าม ไม่ให้ภิกษุผู้ไม่เป็นไข้ ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ บ้วนน้ำลายลงบนของเขียวและในน้ำ ทรงบัญญัติไว้ให้ ระลึกอยู่เสมอ ถ้าฝ่าฝืนต้องอาบัติทุกกฏ

พระวินัยกับการอนุรักษ์อากาศ ภิกษุชาวเมืองสูงสูมารคิระ แคว้นภคคะ พากันก่อไฟที่ขอน ใหญ่ขอนหนึ่ง ซึ่งมีโพรงแล้วฝัง ภายในโพรงนั้นมีงูเห่าตัวหนึ่งอาศัยอยู่ พอมันถูกความร้อนของไฟก็ได้ เลื้อยออกมาไล่พวกภิกษุ ภิกษุทั้งหลายต่างก็วิ่งหนีไปในที่ต่าง ๆ เป็นเหตุให้ภิกษุผู้มกน้อยติเตียน ประณาม พระพุทธเจ้ารับสั่งให้ประชุมสงฆ์สอบถามหาสาเหตุแล้ว ทรงบัญญัติพระวินัยห้ามไม่ให้ภิกษุ ทำเช่นนั้นอีก ถ้ารูปใดฝ่าฝืนต้องอาบัติปาจิตตีย์

^{๒๓}วิ.ม.หา. (บาลี) ๑/๘๕/๕๖.

^{๒๔}วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๐๕/๙๐.

^{๒๕}ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๑๖/๑๓๕.

พระวินัยกับการอนุรักษ์ป่า พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกดำเนินชีวิตอยู่กับป่ามีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด ตั้งแต่พระองค์ได้ประสูติ ตรัสรู้ ปรีณิพพาน แสดงธรรม ที่ประทับล้วนอยู่ท่ามกลางป่า ธรรมวินัยที่ทรงสั่งสอนและบัญญัติไว้ก็เป็นไปเพื่อรักษาและเกื้อกูลต่อป่า ถ้าภิกษุรูปใดกระทำการสิ่งที่เป็นการทำลายป่า พระองค์ก็ทรงบัญญัติพระวินัยห้าม ดังที่พระองค์ทรงบัญญัติแก่ภิกษุชาวเมืองอาฬวีซึ่งพากันทำการก่อสร้างและได้ตัดต้นไม้ จนประชาชนติเตียนการกระทำเช่นนั้น เพราะเป็นการเบียดเบียนเทวดาและสิ่งมีชีวิต เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์สอบถามหาสาเหตุ แล้วทรงบัญญัติพระวินัยห้ามไม่ให้กระทำอย่างนั้นอีก ถ้าฝ่าฝืนต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒.๒.๓ ลักษณะการบัญญัติสิกขาบท การบัญญัติสิกขาบทแต่ละข้อนั้น ไม่ได้บัญญัติไว้เป็นบทตายตัว บางครั้งพระองค์ทรงคล้อยตามฝ่ายบ้านเมืองและเมื่อเห็นว่า สิ่งนั้นไม่ขัดต่อธรรม บางครั้งก็ยืดหยุ่นไม่ปรับโทษเพราะทรงเห็นว่าไม่เหมาะสมกับท้องถิ่น จึงอนุโลมให้พระสาวกทำได้ เรียกว่าเป็นอนุญาตพิเศษ เช่น ในคราวเกิดทุพภิกขภัย เป็นต้น บางครั้งทรงเห็นว่ายังมีข้อบกพร่อง พระองค์ก็ทรงบัญญัติเพิ่มเติมอีก เรียกว่า อนุบัญญัติ ในการบัญญัติสิกขาบทแต่ละครั้ง พระองค์จะรับสั่งให้มีการประชุมสงฆ์ สอบถามหาสาเหตุเมื่อภิกษุรับว่าได้ทำจริง ทั้งพระองค์ก็พิจารณาเห็นว่าไม่ขัดต่อสังคมและธรรมะ พระพุทธองค์จึงได้บัญญัติไว้ พระพุทธเจ้าประกอบด้วยพระปัญญาและเจตนาดีเป็นที่ตั้ง ทรงมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างพระวินัยกับธรรมว่าต้องสอดคล้องเกี่ยวเนื่องกันตลอดสาย ดังอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการที่กล่าวแล้ว ทั้งนี้เพื่อวัตถุประสงค์คือเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก และเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและหมู่มนุษย์^{๒๖}

๒.๓ สิกขาบทที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

พระวินัยของภิกษุมิ ๒๒๗ ข้อ บางข้อก็ไม่ได้เกี่ยวข้องกับอนุรักษ์ บางข้อเกี่ยวข้องกับโดยตรง บางข้อเกี่ยวข้องโดยอ้อมในที่นี้จะนำข้อที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มาศึกษาเป็นลำดับดังนี้

๒.๓.๑ โกลียสิกขาบทที่ ๒,๓,๔ สิกขาบทที่เกี่ยวกับการทำฝักรองนั่งผสมไผ่ใหม่ มีเรื่องเล่าว่า ภิกษุชาวเมืองอาฬวีพวกหนึ่งไปบอกช่างทอไหมพากันตำหนิประณามภิกษุพวกนั้นว่า สมณะเชื้อสายศากยบุตร ทำไมจึงใช้พวกเราให้ฆ่าสัตว์เล็กสัตว์น้อย ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนั้นกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระพุทธเจ้ารับสั่งให้ประชุมสงฆ์สอบสวนหาสาเหตุ เพื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้กระทำจริง พระองค์ก็ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามว่า “ภิกษุใดใช้ให้ฝักรองนั่งผสมไผ่ใหม่ ต้องอาบัตินิสสัคคิปาจิตตีย์”^{๒๗} การต้องอาบัติในสิกขาบทนี้ ภิกษุผู้ละเมิดจะต้องเสียสละฝักรองนั่งของตนแก่สงฆ์ หรือแก่คณะ จากนั้นก็ให้แสดงอาบัติคือยอมรับสารภาพในการกระทำของตน และตั้งใจจะไม่ทำอีกต่อไป ภิกษุจึงจะบริสุทธิ์จากอาบัตินี้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ด้วยทรงมุ่งรักษาชีวิตของสัตว์และเพื่อความเลื่อมใสของประชาชน เมื่อทรงพิจารณาเห็นว่าไม่เหมาะสม ประชาชนติเตียน การกระทำเช่นนี้ ประกอบกับพระองค์ทรงมีพระมหากรุณาในหมู่มสัตว์เป็นที่ตั้งอยู่แล้ว จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้

^{๒๖}วิ.ม.(บาลี) ๔/๓๒/๒๗.

^{๒๗}วิ.ม.ท.(บาลี) ๒/๕๔๓/๔๒.

๒.๓.๒ ปฐวีขณนสิกขาบท สิกขาบทเกี่ยวกับการขุดดิน สิกขาบทนี้มีสาเหตุมาจากภิกษุชาวเมืองอาฬวี พวกหนึ่งทำการก่อสร้าง จึงพากันขุดดิน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามว่า พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเปียดเบียนชีวิตซึ่งมีอินทรีย์ เหล่าภิกษุผู้มักน้อยนำความกราบทูล พระพุทธเจ้าพระองค์จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์สอบสวนหาสาเหตุ เมื่อภิกษุชาวเมืองอาฬวีรับสารภาพว่าได้ทำอย่างนั้นจริง พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามว่า “ภิกษุใดขุดดินเอง หรือใช้ให้คนอื่นขุดดิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์” การต้องอาบัติในสิกขาบทนี้ ภิกษุผู้ต้องจะต้องแสดงความผิดของตนต่อหน้าภิกษุด้วยกัน โดยสัญญาว่าจะไม่ทำอีก ภิกษุนั้นจึงจะบริสุทธิ์ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ เพื่อมุ่งรักษาชีวิตสัตว์และรักษาสภาพดิน ทั้งรักษาศรัทธาของประชาชน เพราะประชาชนสมัยนั้นเชื่อว่าดินมีชีวิต หากภิกษุกระทำเช่นนั้นก็เป็นการทำลายชีวิตของดิน ไม่สมกับเป็นสมณะ เมื่อพิจารณาสภาพความเป็นจริงแล้ว พื้นดินที่อุดมสมบูรณ์มักมีพวกสัตว์เล็ก ๆ อาศัยอยู่ เมื่อภิกษุขุดดินจึงเป็นการทำลายชีวิตสัตว์และทำให้สภาพดินเสื่อม นับได้ว่าสิกขาบทนี้เป็นการอนุรักษ์ดินและรักษาชีวิตสัตว์โดยอ้อม

๒.๓.๓ ภูตคามสิกขาบท สิกขาบทเกี่ยวกับการตัดต้นไม้ สิกขาบทนี้มีสาเหตุมาจากพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีทำการก่อสร้างจึงได้ตัดต้นไม้มาทำการก่อสร้าง และได้ทำความเดือดร้อนแก่เทวดาผู้สถิตอยู่บนต้นไม้ เมื่อเทวดาได้รับความเดือดร้อนจึงเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้ากราบทูลความทุกข์ของตน พระพุทธเจ้ารับสั่งให้ประชุมสงฆ์สอบถามหาสาเหตุ เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำเช่นนั้นจริง พระองค์ทรงติเตียนการกระทำเช่นนั้นแล้วทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามว่า

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะพรากภูตคาม”

ภูตคาม ได้แก่ พืชพันธุ์ ๕ ชนิด คือ

- ๑) พืชพันธุ์เกิดจากเหง้า ได้แก่ ขมิ้น ขิง ว่านน้ำ แฝก แห้วหมู ฯลฯ
- ๒) พืชพันธุ์เกิดจากลำต้น ได้แก่ ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นติป्ली ฯลฯ
- ๓) พืชพันธุ์เกิดจากตา ได้แก่ อ้อย ไม้ไผ่ ไม้้อ ฯลฯ
- ๔) พืชพันธุ์เกิดจากยอด ได้แก่ ผักบุงล้อม แมงลัก เถาหย้านาง ฯลฯ
- ๕) พืชพันธุ์เกิดจากเมล็ด ได้แก่ ถั่ว งา ข้าว ฯลฯ

จะเห็นได้ว่า ภูตคามในที่นี้มีความหมายครอบคลุมพืชพันธุ์ในป่าทั้งหมด สิกขาบทข้อนี้ นับว่าได้ช่วยอนุรักษ์ป่าไม้ได้อย่างกว้างขวาง หากมีการปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด พระสงฆ์จะมีคุณค่าต่อพระศาสนาและสังคมไม่น้อยเลย

๒.๓.๔ สัปปานกสิกขาบท สิกขาบทเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต สิกขาบทนี้มีสาเหตุมาจากภิกษุชาวเมืองอาฬวีเช่นเดิม โดยภิกษุเหล่านั้นกำลังช่วยกันก่อสร้าง รู้ยู่ว่ามีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ที่เอารดหญ้า รดดิน เหล่าภิกษุผู้มักน้อยติเตียน ประณามการกระทำดังกล่าว และนำเรื่องนี้กราบทูล พระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์สอบถามสาเหตุ เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้กระทำเช่นนั้นจริง ทรงติเตียนการกระทำเช่นนั้น แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

“ภิกษุใดรู้ยู่ว่ามีสัตว์มีชีวิต รดหรือใช้ให้รดหญ้าหรือดิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

สิกขาบทนี้ นอกจากจะทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์ ๑๐ ประการดังกล่าวแล้ว ยังมุ่งรักษาชีวิตของสัตว์ที่อยู่ในน้ำไม่ให้ถูกฆ่าและยังช่วยรักษาความสมดุลทางธรรมชาติด้วยเพราะสัตว์น้ำบางจำพวกเป็นห่วงโซ่อาหารของกันและกัน ช่วยรักษาสภาพของน้ำให้อยู่ในภาวะเหมาะสม

๒.๓.๕ สัตถุจิจจสิกขาบท สิกขาบทเกี่ยวกับความจงใจฆ่าชีวิตสัตว์ สิกขาบทนี้มีสาเหตุมาจากพระอุทายีซึ่งในอดีตเคยเป็นนักยิงธนู และท่านไม่ชอบอีกา จึงยิงอีกาแล้วตัวหัวมาเสียบหลาวเรียงกัน ภิกษุทั้งหลายเห็นการกระทำของพระอุทายีไม่เหมาะสมก็ติเตียน ประณาม และนำเรื่องนี้กราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ ลำดับนั้น พระองค์รับสั่งให้ประชุมสงฆ์สอบถามเหตุ เมื่อพระอุทายีรับว่าได้ทำเช่นนั้นจริง พระองค์ทรงติเตียนโดยประการต่าง ๆ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

“ภิกษุใดจงใจฆ่าสัตว์มีชีวิต ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

การฆ่าสัตว์โดยเจตนา นับว่าเป็นความเหี้ยมโหดมาก ไม่เหมาะสมกับสภาวะของภิกษุ แม้ฆราวาสบางคนก็ไม่ทำ โฉนภิกษุที่เป็นพุทธสาวกจึงได้กระทำเช่นนี้ สิกขาบทนี้มีประโยชน์มาก โดยเฉพาะในสมัยปัจจุบันยังมีความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์สัตว์ป่า เพราะสัตว์ป่ามีจำนวนลดลงทุกวันจนน่าเป็นห่วง รัฐบาลต้องออกกฎหมายคุ้มครองสัตว์ป่าและดำเนินมาตรการกับผู้ที่ยกฆ่าสัตว์อย่างเด็ดขาด เพื่ออนุรักษ์สัตว์ป่าไม่ให้สูญพันธุ์ นอกจากนี้จะห้ามไม่ให้ภิกษุฆ่าสัตว์แล้วพระองค์ทรงบัญญัติสุจิฆริสิกขาบท สิกขาบทเกี่ยวกับการห้ามภิกษุไม่ให้ทำกล่องเข็มด้วยกระดูกสัตว์ ด้วยงา หรือด้วยเขาของสัตว์ ภิกษุใดละเมิดไม่ปฏิบัติตามต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒.๓.๖ สิกขาบทที่ ๖ แห่งเสขียวัตถ เป็นสิกขาบทที่ภิกษุพึงสำนึกอยู่เสมอ หรือให้ภิกษุสำเนียงอยู่เป็นนิจ สิกขาบทนี้เกี่ยวกับการเทน้ำล้างบาตรในละแวกบ้าน สาเหตุมาจากภิกษุชาวเมืองสูงสูมารคิระเทน้ำล้างบาตรที่มีเมล็ดข้าวในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามการกระทำเช่นนั้น พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทห้ามว่า

“ภิกษุพึงทำความสำเนียง (ระลึกอยู่เสมอ) ว่า เราจักไม่เทน้ำล้างบาตรที่มีเมล็ดข้าวลงในละแวกบ้าน”

สิกขาบทนี้ ถ้าภิกษุรูปใดไม่เอื้อเพื่อหรือปฏิบัติตาม ต้องอาบัติทุกกฏ อาบัติข้อนี้มีโทษน้อยกว่าอาบัติปาจิตตีย์ ภิกษุผู้ละเมิดจะต้องแสดงความผิดของตนต่อหน้าภิกษุด้วยกัน จึงจะบริสุทธิ์ สิกขาบทข้อนี้ได้ช่วยสร้างจิตสำนึกให้ภิกษุมีความรับผิดชอบ ไม่เป็นคนมักง่าย มุ่งให้รู้จักสถานที่ควรหรือไม่ควร การเทน้ำล้างบาตรไม่เป็นที่นับว่าทำได้ทำลายสภาพแวดล้อมให้เสื่อมโทรม เป็นบ่อเกิดแห่งโรค และปัญหานานัปการย่อมตามมา

๒.๓.๗ สิกขาบทที่ ๑๔, ๑๕, ๑๖ แห่ง เสขียวัตถ เกี่ยวกับการอนุรักษ์น้ำ สิกขาบทนี้มีสาเหตุมาจากภิกษุพวกหนึ่งได้ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ บ้วนน้ำลายลงในน้ำและพืช พวกชาวบ้านพากันติเตียนการกระทำดังกล่าว และภิกษุผู้มักน้อยได้นำเรื่องนี้กราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์รับสั่งให้ประชุมสงฆ์สอบถามสาเหตุ เมื่อภิกษุเหล่านั้นรับสารภาพว่าได้กระทำอย่างนั้นจริง จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ทำอีก ถ้าฝ่าฝืนต้องอาบัติทุกกฏ

จะเห็นได้ว่า สิกขาบทที่นำมาเสนอในที่นี้ล้วนมีความสำคัญต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเห็นได้ชัด พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหวังให้พระสงฆ์เป็นบุคคลตัวอย่างที่ดีแก่สังคม มีการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายเกื้อกูลต่อธรรมชาติอันเป็นเหมือนเวทีสำหรับฝึกกายและวาจาให้เรียบร้อยดีงาม พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะถ้าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดี ย่อมส่งผลต่อจิตใจให้ดีไปด้วยอันจะช่วยให้การปฏิบัติบรรลุเป้าหมายเร็วยิ่งขึ้น ฉะนั้น พระวินัยแต่ละสิกขาบทดังที่ได้ยกมากล่าวในที่นี้ จึงมีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ถึงแม้ว่าพระวินัยนี้ พระพุทธเจ้าได้

บัญญัติขึ้นเพื่อใช้ปกครองคณะสงฆ์สมัชชาพุทธกาลก็ตาม แต่ก็สามารถนำมาใช้กับสมัยปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า สิ่งแวดล้อมมีความหมายกว้างขวาง ครอบคลุมทุกอย่างทั้งสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวเราซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์เสริมสร้างขึ้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สาระสำคัญของสิ่งแวดล้อมกับพระวินัย ผลที่ได้คือ มนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิด เพราะมนุษย์มีกำเนิดอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อม ฉะนั้นสิ่งแวดล้อมจึงมีความสำคัญและความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ถ้าสิ่งแวดล้อมดีก็ส่งผลให้มนุษย์มีความเป็นอยู่สบายไม่เดือดร้อน จิตใจแจ่มใส หากสิ่งแวดล้อมเป็นพิษย่อมส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทุกชนิดทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังที่ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวไว้ว่า “การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมจะช่วยพัฒนาชีวิตให้มีธรรม เมื่อมนุษย์มีธรรม สิ่งแวดล้อมก็จะพัฒนาตาม แต่ถ้ามนุษย์อยู่อย่างไม่มีธรรมก็จะรักษาสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ได้และจะทำลายสิ่งแวดล้อม ถ้าเราจัดการกับสิ่งแวดล้อมไม่ถูกต้องสัตว์โลกรวมทั้งมนุษย์จะอยู่ไม่ได้”^{๒๘}

๓. การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ

มีความสำคัญและมีประโยชน์มากมายมหาศาล เราจึงควรช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำดังนี้

๑. การใช้น้ำอย่างประหยัด นอกจากจะช่วยลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าน้ำลงได้แล้ว ยังทำให้ปริมาณน้ำเสียที่ทิ้งลงแหล่งน้ำลดลง และป้องกันการขาดแคลนน้ำได้ด้วย

๒. การสงวนน้ำไว้ใช้ ในบางฤดูหรือในสภาวะที่มีน้ำมากเหลือใช้ ควรมีการเก็บน้ำไว้ใช้ เช่น การทำบ่อเก็บน้ำ การสร้างโอ่งน้ำ การขุดลอกแหล่งน้ำ รวมทั้งการสร้างอ่างเก็บน้ำไว้ใช้เพื่อการเกษตร และพลังงานแล้วยังช่วยป้องกันการเกิดอุทกภัยป้องกันการไหลชะล้างหน้าดินที่อุดมสมบูรณ์และใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

๓. การพัฒนาแหล่งน้ำ ในบางพื้นที่ขาดแคลนน้ำ จำเป็นที่จะต้องหาแหล่งน้ำเพิ่มเติมเพื่อให้มีน้ำไว้ใช้ทั้งในครัวเรือนและการเกษตรได้อย่างเพียงพอ ปัจจุบันการนำน้ำบาดาลขึ้นมาใช้กำลังแพร่หลายมาก แต่อาจมีปัญหาเรื่องแผ่นดินทรุด เช่นในบริเวณกรุงเทพฯ ทำให้เกิดดินทรุดได้ จึงควรมีมาตรการกำหนดว่าเขตใดควรใช้น้ำใต้ดินได้มากน้อยเพียงใด

๔. การป้องกันน้ำเสีย การไม่ทิ้งขยะ สิ่งปฏิกูล และสารพิษลงในแหล่งน้ำ น้ำเสียที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรม โรงพยาบาล ควรมีการบำบัดและขจัดสารพิษก่อนที่จะปล่อยลงสู่แหล่งน้ำ การวางท่อระบายน้ำจากบ้านเรือน การวางผังการก่อสร้างโดยไม่ให้น้ำสกปรกไหลลงสู่แม่น้ำลำคลอง

๕. การนำน้ำเสียกลับไปใช้ น้ำที่ไม่สามารถใช้ได้ในกิจการหนึ่ง เช่น น้ำทิ้งจากการล้างภาชนะอาหาร สามารถนำไปรดต้นไม้ โรงงานบางแห่งอาจนำน้ำทิ้งมาทำให้สะอาดแล้วนำกลับมาใช้ใหม่

^{๒๘}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๕๔.

๑.๕.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี ผู้วิจัยได้นำเสนอประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

ทิพย์วรรณ ลีเซ่งเฮง^{๒๙} ได้ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองระยอง” กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มสตรีที่เป็นสมาชิกทางสังคม อาทิ กลุ่มสหกรณ์สตรี กลุ่มแม่บ้านสตรี กลุ่มสตรีอาสา เป็นต้น ของพื้นที่เทศบาลเมืองระยอง จำนวน ๒๑๐ คน ผลการวิจัย พบว่า การเข้าร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของกลุ่มสตรีอยู่ในระบายน้อย ความคิดเห็นจากสถานการณ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนในด้านมลพิษทางน้ำ พบว่า โดยรวมด้านมลพิษทางน้ำ ด้านมลพิษทางอากาศ และด้านมลพิษทางขยะมูลฝอย กลุ่มสตรีได้ให้ความคิดเห็นว่ามีผลต่อสถานการณ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนอยู่ในระดับมาก และความคิดเห็นจากสถานการณ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน ในด้านมลพิษทางเสียงพบว่า โดยภาพรวมด้านมลพิษทางเสียง กลุ่มสตรีได้ให้ความคิดเห็นว่ามีผลต่อสถานการณ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน อยู่ในระบายน้อย

สมหวัง แสงไสย^{๓๐} ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาหอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี” ผลการศึกษาพบว่า พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา หอพระไตรปิฎก เป็นศาสนสถานที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นหอสมุดของวัดที่ใช้เก็บรวบรวมพระไตรปิฎก คัมภีร์ ไบลาณ สมุดข่อย เพื่อให้ภิกษุสามเณรได้ศึกษาค้นคว้า ส่วนใหญ่จะสร้างกลางสระน้ำ เพื่อป้องกันสัตว์ที่จะมาทำลาย ป้องกันอัคคีภัย และทำให้บรรยากาศเย็นสบายอีกด้วย หอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี อยู่ที่วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดคงคาราม วัดยางและวัดพระพุทธไสยาสน์ หอพระไตรปิฎกวัดใหญ่สุวรรณารามสร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นหอไตรที่มีเสาสามเสา ซึ่งหมายถึง พระไตรปิฎก แบ่งออกเป็น สามภาค นับว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า และแปลกกว่าหอไตรหลังอื่น ๆ หอไตรวัดใหญ่สุวรรณาราม วัดคงคาราม วัดยาง สร้างกลางสระน้ำ ส่วนหอไตรวัดพระพุทธไสยาสน์เดิมอยู่กลางสระน้ำ แต่ปัจจุบันย้ายมาอยู่บนบก ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดมากมาย และอาจทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง หอพระไตรปิฎกขึ้นด้วย เพราะพระองค์ทรงเป็นศาสนูปถัมภกที่ทรงมีศรัทธาแก่กล้า ในพระพุทธศาสนา มาก และสมัยนี้ได้มีการประดิษฐ์แท่นพิมพ์ชาวพุทธจึงได้สร้างพระไตรปิฎกถวายวัดมากมาย ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า การให้ธรรมะเป็นทานชนะการทิ้งปวง คำสอนของพระพุทธองค์ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์นั้น ได้พิมพ์ออกมาเป็น พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งชาวพุทธถือว่าเป็นหนังสือที่สูงที่สุดที่จะต้องเคารพบูชา จึงต้องมีการสร้างหอไตรเพื่อเก็บรวบรวมหนังสือเหล่านี้ หอไตรในจังหวัดเพชรบุรี เป็นหอไตรที่สร้างอย่างประณีตงดงาม เป็นฝีมือช่างชั้นครู ปัจจุบันหอไตรหลายแห่ง

^{๒๙}ทิพย์วรรณ ลีเซ่งเฮง, การมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองระยอง, **รายงานการวิจัย**, (สาขาวิชาการบริหารทั่วไป, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ, มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

^{๓๐} สมหวัง แสงไสย, การศึกษาหอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี, **รายงานการวิจัย**, (สำนักวิจัยและบริการวิชาการสถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๕๒), หน้า ๒๐.

ทрудโทรมลงมาก การบูรณะจะต้องผ่านกรมศิลปากร ซึ่งมีขั้นตอนมาก หอพระไตรปิฎกแสดงถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม คุณค่าทางคุณธรรมและทางจริยธรรม ควรจะได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์และอนุรักษ์ไว้สืบไป

เอกพงศ์ สุวรรณเกษร์^{๓๑} ได้วิจัยเรื่อง “สารสนเทศทางภูมิศาสตร์กับโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนในจังหวัดนครปฐม” ผลการศึกษาพบว่า จากการสำรวจข้อมูลภาคสนาม ได้ข้อมูลทั้งที่เป็นพิกัดทางภูมิศาสตร์ของโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียน ประวัติ และภาพถ่ายของโบราณสถานในมุมต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาจัดระเบียบและเชื่อมโยงเข้ากับแผนที่ฐานของจังหวัดนครปฐม ทำให้สามารถแสดงข้อมูลทั้งหมดในรูปของเว็บเพจได้ ทำให้ผู้สืบค้นข้อมูลสามารถเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการได้จากหน้าจอแรก ซึ่งเป็นแผนที่นำไปสู่ข้อมูลรายละเอียดด้านต่าง ๆ ของโบราณสถาน ตลอดจนสามารถชมภาพถ่ายของโบราณสถานนั้น ๆ ได้ และยังสามารถที่จะทำสำเนาและข้อมูลและภาพ หรือพิมพ์ข้อมูลและภาพในส่วนที่ผู้ใช้ต้องการใช้งานได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว โดยไม่จำเป็นต้องใช้วิธีถ่ายเอกสาร ผลการดำเนินการในเบื้องต้นนี้แสดงให้เห็นว่า การนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศ มาประยุกต์ใช้กับการสำรวจและนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ทั้งในแง่ของการจัดการข้อมูลที่ได้จากการสำรวจอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้สามารถนำเสนอข้อมูลแก่ผู้ใช้ได้อย่างสะดวกและครบถ้วน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าผลการวิจัยเบื้องต้นนี้น่าจะเป็นแนวทางให้กับการทำงานในลักษณะเดียวกันได้ต่อไปในอนาคต

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

๑.๖.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธีรัฐพิธี เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี” เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คือ การวิจัยที่ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาสวัด เจ้าหน้าทีหรือลูกจ้างผู้เกี่ยวข้องกับแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี นักโบราณคดี และนักวิชาการด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๒) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จากเอกสารทางวิชาการ หนังสือ บทความ วารสาร สื่อสิ่งพิมพ์ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ ที่เกี่ยวข้อง

๓) สรุปผลและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาทั้งการสัมภาษณ์และเชิงเอกสาร โดยนำมาอธิบายโดยแยกออกเป็นบทต่าง ๆ ในลักษณะของการพรรณนาตามเนื้อหาสาระที่สำคัญและสรุปผลการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะ

^{๓๑} เอกพงศ์ สุวรรณเกษร์, สารสนเทศทางภูมิศาสตร์กับโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนในจังหวัดนครปฐม, รายงานการวิจัย, (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๓๑.

๑.๖.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ในการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย

- กลุ่มพระสงฆ์ จำนวน ๓ รูป ได้แก่

๑) พระพิพิธพัชรโรดม (อำนวยการ อินทวณฺโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, เจ้าอาวาสวัดพระรูป, จังหวัดเพชรบุรี

๒) พระครูวัชรสุวรรณาทร, ดร. เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี, เจ้าอาวาสวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร, จังหวัดเพชรบุรี

๓) พระครูสุนทรวัชรการ, เจ้าอาวาสวัดลีนช้าง, จังหวัดเพชรบุรี

- เจ้าหน้าที่ภาครัฐ จำนวน ๓ ท่าน ได้แก่

๑) นางศรีสมา เทพสุวรรณ์, วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี

๒) นางสาวประภาพรณ ศรีสุข, หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนครคีรี

๓) นางสุรางค์ศรี พวงมะลิ, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ

- คณาจารย์ และนักวิชาการประจำท้องถิ่น จำนวน ๑๔ ท่าน

๑) ผศ.ดร.นิวัติ กลิ่นงาม, อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

๒) รศ.ดร.กาญจนา บุญส่ง, รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

๓) ผศ.พจนารถ บัวเขียว, รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

๔) รศ.สุนันท์ นิลพงษ์, ที่ปรึกษาอธิการบดี ฝ่ายวัฒนธรรมและกรรมการบริหารคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

๕) อาจารย์แสนประเสริฐ ปานเนียม, ผู้อำนวยการสถาบันและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

๖) ศาสตราจารย์เกษม จันทร์แก้ว

๗) อาจารย์บุญมี พิบูลย์สมบัติ, ประชาสัมพันธ์เมืองเพชร

๘) ดร.โฉมยง ไต๊ะทอง, อดีตคณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

๙) ผศ.สมพร ประกอบชาติ, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

๑๐) อาจารย์บวร จันทร์วงศ์, อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี

๑๑) อาจารย์สุมล สุตะวิริยวัฒน์, อดีตวุฒิสภาจังหวัดเพชรบุรี

๑๒) อาจารย์อาคเนย์ กายสอน, กรรมการป้องกันปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

๑๓) นายเกียรติศักดิ์ กล่อมสกุล, นักวิชาการท้องถิ่น

๑๔) นายธรรมบุญ มั่งมีสุข, นักวิชาการศึกษา

๑.๖.๓ ขั้นตอนการดำเนิน งานด้านข้อมูลเพื่อการศึกษาและวิจัย จะแสดงในรายละเอียดการใช้วิธีการศึกษาและการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย

๑) ใช้วิธีวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) จากรายงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ เอกสารการบันทึกการประชุม รายงานการติดตามผลการดำเนินงาน เอกสาร วารสารต่าง ๆ

การสืบค้นข้อมูลจาก Website และในห้องสมุดของสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ ที่เกี่ยวข้องกับกรอนุรักษ์ศิลปกรรม

๒) ใช้แบบสัมภาษณ์ โดยการกำหนดแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เป็น ชุดสอบถาม ข้อเท็จจริง หรือความคิดเห็นของผู้ตอบทำให้ได้ข้อเท็จจริงทั้งในอดีตและปัจจุบัน และการคาดคะเน เหตุการณ์ในอนาคต

๓) สรุปและนำเสนอข้อมูลที่ได้ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าของผู้ที่สนใจ

๑.๖.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) และแบบบันทึกจากการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี รวมทั้งศึกษาจากข้อมูล ชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) โดยศึกษาจากงานเขียนของนักวิชาการ ตลอดจนตำรา หนังสือ บทความ วารสาร หนังสือพิมพ์ วิทยานิพนธ์ และผลงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

แบบสัมภาษณ์ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยเนื้อหา ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งประเด็นคำถามมี ดังนี้

๑. ท่านคิดว่าสิ่งใดบ้างที่มีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี
๒. ท่านคิดว่ากระบวนการที่จะทำให้การอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีประสบความสำเร็จ
๓. ท่านคิดว่าการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี มีความสำคัญอย่างไรต่อประชาชนจังหวัดเพชรบุรี
๔. ท่านคิดว่าพระสงฆ์มีบทบาทอย่างไรต่อการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี
๕. ท่านคิดว่าควรส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกอย่างไรต่อการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี
๖. ท่านมีข้อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีอย่างไร

ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ส่งแนวทางในการสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบเครื่องมือ และแก้ไขในการสัมภาษณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้มีหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์ไปยังผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อ เก็บข้อมูลตามวันเวลาที่ท่านเหล่านั้นสะดวกในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว

๑.๖.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยจะได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

- ๑) คณะผู้วิจัยได้ทำหนังสือถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๒) คณะผู้วิจัยดำเนินการนัดหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อกำหนด วัน เวลา สถานที่ ระยะเวลาและวิธีการในการให้สัมภาษณ์
- ๓) คณะผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ด้วยตนเอง
- ๔) บันทึกข้อมูลผลการสัมภาษณ์แล้วจัดระบบข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบต่อไป

๕) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนแล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

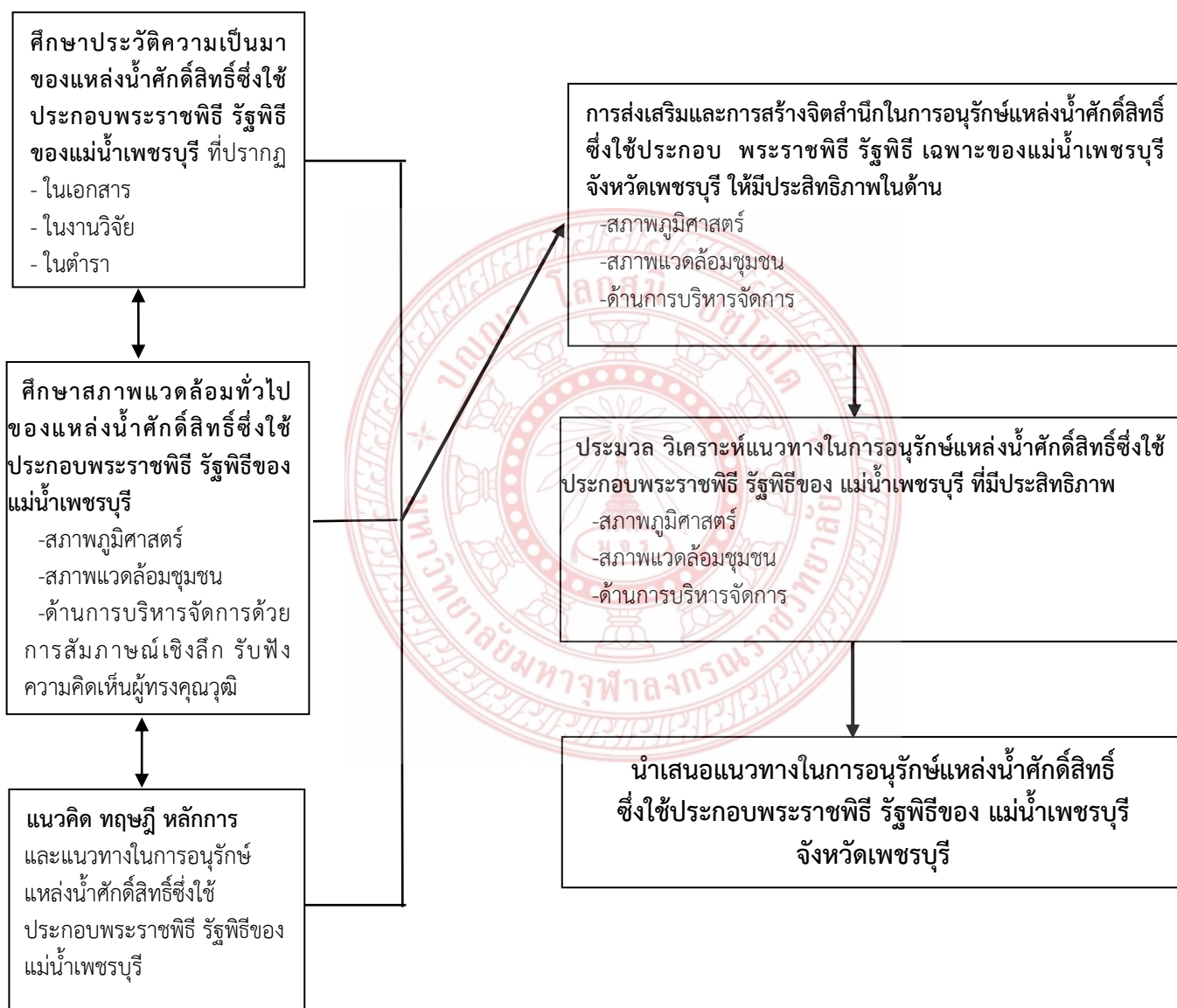
๑.๖.๖ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) การนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และจากเอกสารพิจารณาในเชิงตรรกเป็นเหตุเป็นผลเชื่อมโยงความสอดคล้องของเนื้อหาทั้งหมดกับแนวคิด ทฤษฎีและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยวิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามกลุ่มข้อมูล (Content Analysis) ทางการศึกษาที่ทำการศึกษาค้นคว้าเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ประเด็นสำคัญที่วิเคราะห์ คือ ความเป็นมาและสภาพทั่วไปแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี กระบวนการการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ : ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี และแนวทางการส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี โดยการนำเสนอเป็นความเรียง การนำเสนอข้อมูล โดยแบบตาราง โครงสร้าง แผนภาพ การบรรยาย และภาพประกอบเอกสาร

๑.๗ กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

ภาพที่ ๑ แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบความเป็นมาและสภาพทั่วไปของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

๑.๘.๒ ทำให้ทราบกระบวนการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

๑.๘.๓ ทำให้ทราบแนวทางการส่งเสริมและการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

บทที่ ๒

ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบ พระราชพิธี รัฐพิธี: เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

การวิจัยเรื่อง “แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี” ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมเอกสาร ตำรา วารสาร รายงาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานและแนวทางการวิจัย ประกอบด้วยสาระสำคัญ ๔ ส่วน คือ

- ๒.๑ ประวัติความเป็นมาของจังหวัดเพชรบุรี
- ๒.๒ ประวัติความเป็นมาของวัดท่าไชยศิริ ตำบลสมอพลือ อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี
- ๒.๓ สภาพทั่วไปของแม่น้ำเพชรบุรี
- ๒.๔ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี

๒.๑ ประวัติความเป็นมาของจังหวัดเพชรบุรี

สมัยพูนัน นักโบราณคดีไทยได้แบ่งสมัยแห่งประวัติศาสตร์ในประเทศไทยไว้เป็น ๓ ยุคคือ^๑

- ยุคก่อนประวัติศาสตร์ แบ่งเป็นยุคหินและยุคโลหะซึ่งยุคหินนั้นแบ่งเป็นยุคหินเก่า, หินกลาง และยุคหินใหม่ ส่วนยุคโลหะนั้นแบ่งเป็นยุคโลหะตอนต้น และยุคโลหะตอนปลาย
- ยุคหัวเลี้ยวประวัติศาสตร์ เป็นสมัยสุวรรณภูมิ มีอาณาจักรพูนาน
- ยุคประวัติศาสตร์ แบ่งได้ ๒ ตอน คือ ยุคประวัติศาสตร์ตอนต้น ประกอบด้วยอาณาจักรอิศานปุระ (เจนละ) ทวารวดี ศรีวิชัย โยนก ศรีจนาศะ ลพบุรี (ละโว้ปุระ) และยุคประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งแบ่งได้ ๒ สมัย คือ สมัยรัฐไทยอิสระประกอบด้วยลานนาไทย สุโขทัย ละโว้ อยุธยา และ นครศรีธรรมราช อีกสมัยคือสมัยอาณาจักรไทย แบ่งได้ ๓ สมัย คือ กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรีและ กรุงรัตนโกสินทร์

สมัยหัวเลี้ยวประวัติศาสตร์ คือ ยุคสุวรรณภูมิซึ่งมีอาณาจักรพูนาน เริ่มแต่พุทธศตวรรษที่ ๖ - ๑๒ นั้น หนังสือ “สมุดเพชรบุรี” กล่าวว่ามีความเชื่อตาม ดร.จิ้ง บัวเซอร์ ลิเออร์ (Jean Boisselier) ว่าอาณาจักรนี้มีอาณาเขตตั้งแต่แถบลุ่มน้ำเจ้าพระยาตลอดไปถึงลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง และเวียดนามใต้ทั้งนี้ เพราะได้ขุดพบโบราณวัตถุหลายอย่างแสดงว่าเป็นแหล่งและสมัยเดียวกัน และยังเชื่อว่าอาณาจักรนี้จะต้องคลุมถึงราชบุรี เพชรบุรี ตลอดไปจนถึงชุมพรโดยได้สันนิษฐานว่าเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๘ ชาวบ้านได้ขุดพบโบราณวัตถุต่าง ๆ เช่น ลูกปัด ศิวลึงค์ ฐานตั้งศิวลึงค์ ที่เขาสามแก้ว

^๑ประชิด สุกณะพัฒน์, ผศ.วิมลวิโรจน์, ผศ.อุดม เขยกิจวงศ์, ประวัติศาสตร์ชาติไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๕๑), หน้า ๖๒.

อำเภอเมืองชุมพร โดยเฉพาะลูกปัดเป็นชนิดเดียวกัน นอกจากนี้ได้พบลูกปัดสมัยทวารวดีอีกเป็นจำนวนมาก จึงได้สันนิษฐานว่าเมืองเพชรบุรีคงอยู่ในอาณาจักรดังกล่าว

สมัยทวารวดี

อาณาจักรทวารวดีอยู่ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๖ อาณาจักรนี้มีกล่าวไว้ใน จดหมายเหตุจีนและจดหมายเหตุการณเดินทางของหลวงจีน เรียกอาณาจักรนี้ว่า ตูยลอปาทิ หรือ สู้ยลือปิงตี้ ซึ่งรวมเมืองราชบุรี เพชรบุรี คูบัว พงตึก นครปฐม กำแพงแสน ลพบุรี นครสวรรค์ ลำพูน ฯลฯ นักโบราณคดีเชื่อกันว่า ประชากรที่อาศัยอยู่ในแถบนี้เป็นชนชาติมอญ ศิลปวัฒนธรรมที่พบในภาคกลางโดยเฉพาะที่เพชรบุรี ราชบุรี นครปฐม ส่วนใหญ่เป็นศิลปะที่มีฝีมือดีกว่าแถบอื่น สำหรับเมืองหลวงของอาณาจักรนี้ บ้างก็ว่าเป็นนครปฐม บ้างก็ว่าเป็นเมืองอู่ทอง เพราะทั้งสองแห่งได้พบโบราณสถานขนาดใหญ่

สมัยกรุงสุโขทัย

เมืองเพชรบุรีในสมัยสุโขทัยนั้น เข้าใจว่าเป็นอาณาจักรเล็ก ๆ อาณาจักรหนึ่งขึ้นตรงต่ออาณาจักรสุโขทัย จากบันทึกของจีนสมัยพระเจ้าหงวนสีจิวฮ่องเต้ พ.ศ.๑๘๓๗ กล่าวว่า “กัมจูยือตั้ง (กันจูเออตัน กมรเตง) แห่งเมืองปิกชิกอันปูลีเฮียะ (ปีฉีปูลีเยะเพชรบุรี) ส่งทูตมาถวายเครื่องบรรณาการ” แต่จดหมายเหตุบางฉบับเขียนเป็น ปิกชิกปูลี หรือ ปีชะปูลี ซึ่งกล่าวถึงเมืองเพชรบุรี นอกจากนี้ยังได้กล่าวอีกว่า “พระโองการชี้ชวนให้กันจูยือตั้ง (กันจูเออตัน, กมรเตง) เจ้าประเทศสยามมาเฝ้า มีกิจให้ลูกน้องชายกับอำมาตย์มาเป็นตัวจ่านา” และใน พ.ศ.๑๙๓๔ สมัยรัชกาลพระเจ้าอู่บุ ประเทศศรีวิชัยเยกกลีโปบลี (เปะซีปาหลี) กัสมิระ เข้าถวายบรรณาการ ขอความนิมนต์เสด็จเสถียรสุด ผู้แปลโดยอธิบายว่า เมืองเยกกลีโปบลีหรือเปะซีปากลี นั้นหมายถึงแคว้นโคถานในมณฑล แต่ผู้เขียนคิดว่าน่าจะเป็นเมืองเพชรบุรีมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับคำอื่นที่จีนได้บันทึกไว้ดังคำแรก ๆ ที่กล่าวไว้ข้างบนใน พ.ศ.ดังกล่าวจะตรงกับรัชสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๒ ซึ่งครองราชย์ถึง พ.ศ.๑๙๔๒

สมัยกรุงศรีอยุธยา

การปกครองหัวเมืองในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้จัดแบ่งเป็นหัวเมืองฝ่ายตะวันออก หัวเมืองฝ่ายตะวันตก หัวเมืองฝ่ายเหนือ และหัวเมืองปักษ์ใต้ สำหรับเมืองเพชรบุรีนั้นสังกัด หัวเมืองฝ่ายตะวันตกซึ่งมีเมืองต่าง ๆ ดังนี้ เมืองเพชรบุรี ราชบุรี นครไชยศรี สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ศรีสวัสดิ์ ไทรโยค ท่ากระดาน ทองท่าพิ และเมืองทองผาภูมิ

ในสมัยนี้อาจถือได้ว่า เมืองเพชรบุรีเป็นเมืองที่สำคัญเมืองหนึ่ง เพราะเป็นเมืองที่ข้าศึกต้องยกทัพผ่านเข้ามา เพื่อจะไปตีกรุงศรีอยุธยา เป็นเมืองท่าที่เรือสินค้าต่าง ๆ จอดแวะพักก่อนที่จะเข้าไปยังเมืองหลวง หรือจะล่องไปยังหัวเมืองปักษ์ใต้ หรือจะเดินทางไปเมืองมะริด เมะลำเลิง หัวเมืองมอญ ดังนั้นเจ้าเมืองนี้จึงต้องมีความรู้ความสามารถหลายด้าน คือทั้งด้านการรบ การปกครอง รวมทั้งการติดต่อสัมพันธ์กับเมืองอื่น ในส่วนการทำมาหากินนั้น เมืองนี้ก็อุดมสมบูรณ์ทั้งข้าวปลาอาหาร ยามใดที่บ้านเมืองเปลี่ยนแผ่นดิน หรือมีข้าศึกมาตีพันหลายด้าน เมืองเพชรบุรีต้องเตรียมตัวที่จะต่อสู้กับศัตรูโดยตรงรวมทั้งศัตรูที่ลอบเข้ามาปล้นบ้านเมืองซ้ำเติมอีกด้วย

ใน พ.ศ.๒๑๐๐ แผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ได้เพียงปีเดียว พระยาละแวกก็ยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยามีกำลังพลเพียงสามหมื่น ขณะนั้นปืนใหญ่น้อยรอบ

พระนครถูกพระเจ้าหงสาวดีเอาไปเกือบหมดสิ้น เมื่อได้ปรึกษากับเสนาบดีทั้งหลายแล้ว บางท่านว่าควรอพยพไปอยู่ที่เมืองพิษณุโลกชั่วคราว โดยให้รับแต่งกองเรือพระที่นั่งการครั้งนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเจ้าเมืองเพชรบุรี คือ พระเพชรรัตนเจ้าเมืองเพชรบุรีในขณะนั้นมีความผิตด้วยสถานใดไม่ทราบได้ ถูกปลดออกจากเจ้าเมืองตนจึงคิดขบถโดยเตรียมสะสมผู้คนไว้เพื่อปล้นทัพหลวงที่จะแยกไปยังเมืองพิษณุโลกแต่พระองค์มิได้เสด็จครั้งนี้เพราะขุนเทพวรชนได้กราบทูลให้ต่อสู้กับเขมรเพราะเห็นว่าการทัพครั้งนี้ไม่ใหญ่โต พระองค์จึงเตรียมรับศึกเขมร การรบคราวนี้เขมรไม่สามารถตีเอากรุงศรีอยุธยาได้ จึงยกทัพกลับไป

ในสมัยเดียวกันนี้เมื่อ พ.ศ.๒๑๑๓ พระยาละแวกได้ให้พระยาจันจันตุกับพระยาอุเทศราชยกทัพเรือมาตีเมืองเพชรบุรีด้วยกำลังพลสามหมื่น พระศรีสุรินทรฤาไชยเจ้าเมืองเพชรบุรีพร้อมด้วยกรมการเมืองได้รักษาเมืองไว้เต็มความสามารถรบพุ่งต่อสู้กันถึงสามวัน ข้าศึกเสียเรือและอาวุธเป็นจำนวนมาก เมื่อพระยาทั้งสองเห็นว่าจะตีเมืองเพชรบุรีไม่ได้แน่แล้วจึงยกทัพกลับแต่พระยาจันจันตุมิได้กลับเมืองเขมรด้วยเกรงพระยาละแวกจะเอาโทษในฐานะที่ตีเอาเมืองเพชรบุรีไม่ได้จึงอพยพครอบครัวเข้าไปยังกรุงศรีอยุธยา พระมหาธรรมราชาธิราชทรงอุปถัมภ์เป็นอย่างดี แต่มีนานพระยาจันจันตุได้ลอบหนีไปโดยสำเภา

ครั้นถึง พ.ศ.๒๑๑๕ ในเดือนสาม พระยาละแวกได้ยกทัพมาตีเมืองเพชรบุรีอีก คราวนี้มาด้วยตนเอง มีพลประมาณเจ็ดหมื่นคน ทางกรุงศรีอยุธยาสมเด็จพระมหาธรรมราชาโปรดฯ ให้เมืองยโสธรราชธานีกับเมืองเทพราชธานี ยกทัพออกไปช่วยออกพระศรีสุรินทรฤาไชย เจ้าเมืองเพชรบุรี ต่างก็ได้ช่วยกันตบแต่งกำแพง คู หอรบให้แข็งแรง เมื่อพระยาละแวกยกทัพมาล้อมเมืองเพชรบุรีได้สามวันจึงให้ทหารเอาบันไดปืนกำแพงเมือง แต่ชาวเพชรบุรีได้ต่อสู้อย่างเต็มความสามารถ ข้าศึกไม่สามารถจะตีเอาเมืองได้จึงถอยออกไป และคิดว่าหากเข้าตีไม่ได้ก็จะยกทัพกลับ แต่เป็นที่น่าเสียใจว่า ภายในค่ายเมืองเพชรบุรี เริ่มแตกความสามัคคีกันระหว่างพระยาทั้งสาม คือมิได้ร่วมมือกันวางแผนปราบปรามข้าศึก ต่างก็บังคับบัญชาทหารฝ่ายของตน มิได้สัมพันธ์ร่วมมือรบ หรือปรึกษากัน ครั้นถึงวันแปดค่ำพระยาละแวกได้ยกเข้าตีทางด้านตำบลคลองกระแซง และทางด้านตำบลบางจานยกเข้าเผาหอรบหลายลงพร้อมกับปืนกำแพงเข้าเมืองได้ ออกพระศรีสุรินทรฤาไชย เมืองยโสธรราชธานี เมืองเทพราชธานีตายในทีรบ พระยาละแวกได้กวาดต้อนผู้คนและทรัพย์สินเป็นจำนวนมากไปยังเขมรเมืองเพชรบุรีต้องแตกยับเยินครั้งนี้เพราะผู้นำแตกความสามัคคีกัน อย่างไรก็ตามหลังจากนั้นมีนานบ้านเมืองก็คงสภาพปกติ

สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ทรงเตรียมกองทัพที่จะยกไปตีเมืองเขมร โดยเกณฑ์พลจากเมืองนครราชสีมา ส่วนหัวเมืองปักษ์ใต้เกณฑ์กองเรือรบ จำนวน ๒๕๐ ลำ จากเมืองนครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ไชยา คนสองหมื่น มอบให้พระยาเพชรบุรีเป็นแม่ทัพกองเรือนี้เพื่อจะยกไปตีเมืองป่าสักของเขมรซึ่งมีพระยาวงศาธิราชเป็นแม่ทัพ กองทัพเขมรแตกย่อยยับ พลทหารจมน้ำตายเป็นจำนวนมาก พระยาวงศาธิราชตายในทีรบทัพไทยตีได้เมืองป่าสักพระยาเพชรบุรียกทัพต่อไปยังเมืองปากกระสัง ซึ่งขณะนั้นทัพของพระยาราชวังสันกำลังรบกับเขมรอยู่ พระยาเพชรบุรีจึงยกตีขนานเข้าไปทัพเขมรแตก กองทัพพระยาราชวังสันกับพระยาเพชรบุรียกเข้าตีเมืองจัตุมขแตกแล้วยกไปสมทบกับทัพหลวงที่เมืองละแวกยกเข้าตีเมืองละแวกแตกจับพระยาละแวกทำพิธีปฐมกรรม สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงยกทัพกลับ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์เคยเสด็จประพาสเมืองเพชรบุรีพร้อมด้วยสมเด็จพระเอกาทศรถ ในปีเถาะ พ.ศ.๒๑๓๔ ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จไปยังตำบลสามร้อยยอดทางสถลมารคและประทับแรมที่นั่นเป็นเวลา ๑๔ วัน เพื่อทรงเบ็ด หลังจากนั้นได้เสด็จมาประทับแรม ณ ตำบลท่าบลโตนดหลวงเป็นเวลา ๑๒ วัน จึงเสด็จเข้ายังเมืองเพชรบุรี

ประมาณ พ.ศ.๒๒๐๓ ทางเมืองพม่าพวกฮ่อได้ยกเข้ามาล้อมเมืองอังวะ พระเจ้า อังวะเกณฑ์หัวเมืองมอญให้ไปช่วยป้องกันเมือง มอญไม่เต็มใจจึงยกเข้ามาพึ่งไทย สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดฯ ให้ไปอยู่ ณ ตำบลสามโคก เมื่อพวกฮ่อยกทัพกลับไปแล้ว พระเจ้าอังวะจึงให้เจ้าเมืองหงสาวดีเจ้าเมืองตองอู ยกไปเอาครีวมอญที่หนีมาเมืองไทยกลับไปให้ได้ เจ้าเมืองทั้งสองจึงยกทัพเข้ามาทางเมืองกาญจนบุรี ทางกรุงศรีอยุธยาจึงสั่งให้พระยาจักรีเกณฑ์กองทัพหัวเมืองปักษ์ใต้ฝ่ายทะเลตะวันตกให้เจ้าพระยาโกษาเหล็กเป็นแม่ทัพหลวง พระยาเพชรบุรีเป็นทัพหน้า พระยาราชนบุรีเป็นกองหนุนยกไปยังตำบลปากแพรกเข้าตีทัพพม่าแตกพ่ายไป

ในสมัยสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือ พ.ศ.๒๒๔๖ พระองค์โปรดการทรงเบ็ด จึงได้เสด็จประพาสเมืองเพชรบุรี ประทับแรมที่ตำบลโตนดหลวงซึ่งเป็นที่เคยประทับของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับสมเด็จพระเอกาทศรถ พระพุทธเจ้าเสือเสด็จเลยไปจนถึงตำบลสามร้อยยอด ทรงเบ็ดแล้วเสด็จย้อนกลับมายังตำหนักโตนดหลวง จึงเสด็จกลับคืนสู่กรุงศรีอยุธยา

ใน พ.ศ.๒๓๐๗ กองทัพพม่าซึ่งมีมังฆวนรธาเป็นแม่ทัพ ยกไปตีเมืองทวาย ตีจะเรื่อยมายังเมืองมะริด ตะนาวศรี มะลิวัน รัตนอง ชุมพร ไชยา ปทิว คลองวาฬ กุย ปราณ จนถึงเมืองเพชรบุรี แต่ที่เมืองเพชรบุรีมีกองทัพพระยาพิพัฒน์โกษากับทัพของพระยาตาก ยกมาจากกรุงศรีอยุธยา ทัพรักษาเมืองไว้ได้ เมื่อพม่ายกมาถึงเมืองเพชรบุรีปะทะกับกองทัพไทยเข้าก็ถอยไปทางด้านสิงขรอย่างไรก็ตามในปีเดียวกันนี้ พระเจ้าอังวะได้มีพระราชสาส์นมายังกรุงศรีอยุธยา เพื่อขอตัวเจ้าเมืองทวายกลับไป หากไทยขัดขืนจะยกทัพใหญ่มา ทางฝ่ายกรุงศรีอยุธยามีได้มอบให้ไป และได้เตรียมกำลังไว้ป้องกันบ้านเมืองโดยเกณฑ์ทหารไปรักษาด่านอย่างมั่นคง พม่ายกทัพมาคราวนี้เป็นทัพของกษัตริย์องค์ใหม่ คือ หลังจากพระเจ้าอังวะสวรรคตประมาณ พ.ศ.๒๓๐๘ กองทัพได้ยกเข้ามาทางเมืองทวาย ตะนาวศรี แล้วยกเข้าตีเมืองเพชรบุรี ราชบุรี และกาญจนบุรี สมเด็จพระบรมราชาธิราชโปรดฯ ให้เจ้าพระยาจักรียกทัพไปตั้งรับที่เพชรบุรี ราชบุรี แต่สู้กำลังข้าศึกไม่ได้จึงเสียเมืองแกพม่า หลังจากนั้นพม่าจึงยกเข้าล้อมกรุงศรีอยุธยา ขณะที่พม่าล้อมกรุงอยู่นั้น สมเด็จพระบรมราชาธิราชโปรดฯ ให้พระยาเพชรบุรีคุมกองทัพเรือกองหนึ่ง พระยาตากสินคุมอีกกองหนึ่งยกออกไปตั้งรับทัพพม่าที่จะเข้ามาทางท้องทุ่ง ครั้นพม่ายกเข้ามา พระยาเพชรบุรีจะยกออกไปสู้รบพม่า พระยาตากสินเห็นว่าข้าศึกมีกำลังเหนือกว่า ไม่ควรยกออกไปจึงห้ามไว้ พระยาเพชรบุรีเห็นว่าพอจะสู้ได้จึงยกออกไปถูกพม่าล้อมไว้แล้วเอาดินปืนทิ้งลงในเรือดินระเบิดขึ้น พระยาเพชรบุรีตายในที่รบ ส่วนพระยาตากสินมิได้ต่อสู้กับข้าศึกแต่ได้ถอยมาตั้งรับที่วัดพิชัย และมีได้เข้าไปในกรุงศรีอยุธยาอีกเลย หลังจากนั้นกรุงศรีอยุธยา ก็เสียแกพม่า เมื่อ พ.ศ.๒๓๑๐^๒

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕-๖๙.

สมัยกรุงธนบุรี

หลังจากกรุงศรีอยุธยาถูกพม่าเผาผลาญเสียหายยับเยินแล้ว ผู้นำที่มีความสามารถต่างก็ตั้งตัวเป็นหัวหน้าเป็นอิสระเป็นก๊ก ก๊กต่าง ๆ เหล่านี้มีพระยาตากสินด้วยก๊กหนึ่ง ซึ่งต่อมาตั้งตัวเป็นเจ้าของพระนามว่าสมเด็จพระเจ้าตากสิน พระองค์ทรงปราบก๊กต่าง ๆ เข้าด้วยกัน แล้วตั้งเมืองธนบุรีเป็นเมืองหลวงและมีเมืองรอบเมืองหลวงพอที่จะตั้งเจ้าเมืองออกไปได้และมีกำลังพอที่จะรวบรวมผู้คนจัดบ้านเมืองเสียใหม่เมืองเหล่านี้ประมาณ ๑๑ เมืองรวมทั้งเมืองเพชรบุรีด้วย ใน พ.ศ.๒๓๑๒ โปรดฯ ให้เจ้าพระยาจักรี พระยายมราช พระยาอภัยรณฤทธิ์ และพระยาเพชรบุรี เป็นกองหน้ายกไปตีเมืองนครศรีธรรมราชกองทัพคราวนี้กำลังพลห้าพัน โดยยกไปทางบกถึงเมืองไชยาและทำข้ามได้ต่อสู้กันการรบคราวนี้พระยาเพชรบุรีและพระยาศรีพิพัฒน์ตายในที่รบ ทั้งนี้เพราะนายทัพนายกองมิได้สามัคคีกัน เมื่อถึงท่าหมากกองทัพของพระยาทั้งสองจึงเสียที่เข้าศึก สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงยกทัพหลวงไปทางเรือ เมื่อกองเรือมาถึงตำบลบางทะเล หาดเจ้าสำราญ ถูกพายุเรือล่มเป็นจำนวนหลายลำ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงทรงตั้งพิธีบวงสรวงและพักที่เพชรบุรีระยะหนึ่ง

ครั้งถึง พ.ศ.๒๓๑๗ ทางพม่าได้ยกทัพเข้ามาอีก โดยเข้ามาทางปากแพรก ตั้งค่ายอยู่ ณ ตำบลบางแก้ว โปรดฯ ให้พระเจ้าจุกฉู่เธอและพระยาธิเบศรบดีเป็นแม่ทัพ ยกออกไปตั้งรับทัพเข้าศึก ณ เมืองราชบุรี เมื่อยกไปถึงปรากฏว่าทัพหน้าซึ่งมีพระยาอภัยรณฤทธิ์ พระยาเพชรบุรี หลวงสมบัติบาลและหลวงสำแดงฤทธาแตกทัพมา เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงทราบ โปรดฯ ให้จับบุตรภรรยาของนายทัพนายกองแตกทัพมานั้นจำไว้ แล้วให้ยกออกไปรบแก้ตัวใหม่ การศึกครั้งนี้ที่จริงแล้วอะแซหุ่่นก็แม่ทัพมิได้มุ่งหวังที่จะให้ยกทัพมาตีเมืองไทยแต่ประการใด เพียงแต่ให้ยุงกองหัวนติดตามครอบครัวมอญที่หนีเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์ ยุงกองหัวนเลยถือโอกาสปล้นครัวไทย โดยแบ่งกำลังออกเป็นสองกอง ตั้งค่ายอยู่ที่ปากแพรกกองหนึ่ง คอยปล้นผู้คนแถวเมืองกาญจนบุรี สุพรรณบุรี และนครไชยศรี อีกกองหนึ่งได้ยกไปปล้นเมืองราชบุรี สมุทรสงครามและเมืองเพชรบุรี ครั้นยกมาถึงตำบลบางแก้วก็ทราบว่ามีกองทัพไทยยกไปตั้งรับที่ราชบุรี ยุงกองหัวนจึงได้ตั้งทัพที่ตำบลบางแก้วสามค่าย ทางกองทัพไทยได้ตั้งล้อมกองทัพพม่า เพื่อตัดเสบียงอาหาร พม่ายกออกไปปล้นค่ายพระยาพิพัฒน์โกษาและค่ายพระยาเพชรบุรีแต่ไม่สามารถตีหักเอาได้ ขณะนั้นได้มีใบบอกเข้ามายังกรุงว่า กองทหารพม่าที่ยกเข้ามาทางเมืองมะริได้เข้าปล้นค่ายเมืองทับสะแก เมืองกำเนิดนพคุณ จึงโปรดฯ ให้แจ้งแก่เจ้าเมืองกุยบุรี เมืองปราณบุรี ให้ทำลายหนองน้ำบ่อน้ำตามรายทางที่คิดว่ากองทัพพม่าจะยกมายังเมืองเพชรบุรีให้หมดสิ้นโดยให้เอาของสกปรกหรือยาพิษใส่ลงไป อย่าปล่อยให้เป็นกำลังแก่ฝ่ายเข้าศึกได้โปรดให้พระเจ้าหลานเธอกรมขุนอนุรักษ์สงครามมาอยู่ฟูรัรักษาเมืองเพชรบุรีด้วย

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปราบดาภิเษกและสร้างกรุงเทพมหานครไม่กี่ปีพม่าก็เตรียมทัพใหญ่ที่จะยกมา คือในปีมะเส็ง พ.ศ.๒๓๒๘ พระเจ้าปดุงได้เกณฑ์ไพร่พลประมาณแสนเศษ โดยจัดเป็นเก้าทัพ ทัพที่ ๑ ให้แมงยี แมงชองกยอ เป็นแม่ทัพยกไปตีหัวเมืองฝ่ายตะวันตกถึงเมืองกลาง ทัพที่ ๒ ให้ออกนอกแฝกคิดหัวนเป็นแม่ทัพยกมาตั้งที่เมืองทวาย เดินทางเข้ามาทางด่านบ้องตี้เข้าตีเมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรีลงไปถึงเมืองชุมพร จรดทัพที่หนึ่ง ทัพที่ ๓ ให้หัวนคยิสะโตะศิริมหาอุจะนาเข้ามาทางเมืองเชียงใหม่แสน สุโขทัย แล้วยกลงมายังกรุงเทพมหานคร ทัพที่ ๔ มีเมียนหัวนแมงยีมหาทิมชองเป็นแม่ทัพ ยกมาทางเมืองเมาะตะมะเป็นทัพหน้ายกเข้าตี

กรุงเทพมหานคร เข้ามาทางด้านเจดีย์สามองค์ ท้าที่ ๕ ให้เมียนเมห่วนเป็นแม่ทัพหน้ายกมาตั้งที่เมือง
 เมาะตะมะเป็นทัพหนุนท้าที่สี่ ท้าที่ ๖ ให้ตะแคงกษัตริย์ราชบุตรที่สองเป็นแม่ทัพ เป็นทัพหน้าที่ ๑
 ของทัพหลวงยกมาทางด้านเจดีย์สามองค์ ท้าที่ ๗ ให้ตะแคงจักษุราชบุตรที่สามเป็นแม่ทัพ เป็นทัพ
 หน้าที่ ๒ ของทัพหลวง ท้าที่ ๘ เป็นทัพหลวงมีพระเจ้าปดุงเป็นนายทัพยกมาทางเมืองเมาะตะมะ
 ทัพสุดท้ายมีจอชองนรธาเป็นแม่ทัพ ยกมาทางด้านแม่ละเมายกเข้ามาตีเมืองตาก กำแพงเพชร
 แล้วยกมายังกรุงเทพมหานคร

ทางฝ่ายกรุงเทพมหานคร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดฯ ให้จัดทัพ
 ไว้รับ ๔ ทัพด้วยกันคือ ท้าที่ ๑ ให้กรมพระราชวังหลังเป็นแม่ทัพยกไปขัดตาทัพที่เมืองนครสวรรค์
 ท้าที่ ๒ เป็นทัพใหญ่ให้กรมพระราชวังบวรฯ ยกไปยังเมืองกาญจนบุรี คอยต่อสู้กับข้าศึกที่จะยกมา
 ทางด้านเจดีย์สามองค์ ท้าที่ ๓ ให้เจ้าพระยาธรรมา (บุญรอด) กับเจ้าพระยาอมรราช ยกไปตั้งรับที่
 เมืองราชบุรีคอยคุ้มกันท้าที่ ๒ และคอยต่อสู้กับข้าศึกที่จะยกมาทางปักข์ใต้และเมืองทวาย
 ทัพสุดท้ายเป็นทัพหลวงตั้งที่กรุงเทพฯ เป็นกองหนุน การรบคราวนี้โดยเฉพาะการรบที่ลาดหญ้า
 มีเรื่องที่เกี่ยวข้องถึงพระยาเพชรบุรี คือ กองทัพทั้งสองฝ่ายได้ต่อสู้กันและไม่สามารถจะตีหักกันได้
 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระราชวังบวรฯ จึงทรงจัดตั้งเป็นกองโจร โดยให้พระยาสิทธิราชเดโชชัย พระยาท้ายน้ำ
 และพระยาเพชรบุรีคุมทหารไปคอยซุ่มโจมตีหน่วยลำเลียงเสบียงอาหารที่จะส่งไปยังค่ายข้าศึก
 แต่นายทัพทั้งสามดังกล่าวมิได้ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจึงดำรัสสั่งให้ประหารชีวิตเสียทั้งสามคน
 แล้วโปรดฯ ให้พระองค์เจ้าขุนเณรไปแทนอย่างไรก็ดี การสงครามคราวนี้พม่าเสียหายยับเยินกลับไป

ถึงสมัยรัชกาลที่ ๒ พม่าได้ยกกองทัพมาอีก คราวนี้ยกไปตีหัวเมืองปักข์ใต้ถึงเมืองถลาง
 รัชกาลที่ ๒ โปรดฯ ให้พระยาจำแสนยก (บัว) คุมกองทัพหลวงหน้าลงไปก่อน ให้พระยาพลเทพลงมา
 รักษาเมืองเพชรบุรีไว้ และโปรดฯ ให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงพิทักษ์มนตรีเสด็จไปคอย
 จัดการสั่งกองทัพอยู่ ณ เมืองเพชรบุรี กองทัพที่มาตั้ง ณ เมืองเพชรบุรีนี้ จากการรายงานของ
 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรีว่าทหารมีความประพฤติไม่ดี คือ ได้กักเรือบรรทุกข้าว น้ำตาล
 ของชาวบ้านเก็บค่าผ่านทาง แม้แต่สินค้าพวกไม้ไผ่ เขาวัวก็ไม่เว้น การกระทำดังกล่าวเป็นที่น่าอับอาย
 ขาดหน้าแก่ชาวเมืองเพชรบุรียิ่งนัก สู้กองทัพที่ตั้งอยู่ที่เมืองราชบุรีไม่ได้ ทหารที่เมืองเพชรบุรีต่างคน
 ต่างทำต่างคนต่างคิดมิได้สามัคคีกัน ทางฝ่ายพม่าได้เขียนหนังสือมาแหวนไว้ที่แดนเมืองตะนาวศรี
 เพื่อให้ไทยเลิกจับกุมพลลาดตระเวนของตน ไทยได้มีหนังสือตอบไปโดยนำไปแหวนไว้ที่ชายแดน
 เช่นกัน โดยให้พระยาพลสงครามแห่งเมืองเพชรบุรีเป็นผู้ตอบ

การสงครามระหว่างไทยกับพม่าสิ้นสุดลงแล้ว แต่ทางปักข์ใต้ยังไม่สงบต้องปราบปราม
 หัวเมืองมลายู โดยเฉพาะเจ้าเมืองไทรบุรีและเจ้าเมืองใกล้เคียงที่พากันกระด้างกระเดื่อง ทั้งนี้เพราะมี
 ต่างชาติคอยยุยงอยู่เบื้องหลัง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๒ สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 เจ้าเมืองไทรบุรีแข็งเมืองอีกทั้ง ๆ ที่เมืองนี้เคยถูกปราบมาแล้ว ซึ่งพระยาเพชรบุรีเคยยกทัพไปปราบ

คราวนี้รัชกาลที่ ๓ โปรดฯ ให้พระยาเพชรบุรีเป็นแม่ทัพ ยกไปประมาณสามพันคน รวมทั้ง
 ชาวเพชรบุรีด้วยเก้าร้อยคน ทั้งนี้ต้องไปรวมทัพกับเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองสงขลา รวมรีพล
 ประมาณหมื่นเศษ กองทัพนี้เป็นกองทัพเรือ โดยเกณฑ์เรือจากเมืองเพชรบุรี ราชบุรี สมุทรสาคร
 เขมร เป็นต้น โดยเฉพาะกองทัพของพระยาเพชรบุรีที่ยกออกไปจากเมืองเพชรบุรีนั้น จากรายงานของ
 หลวงเมืองปลัดเมืองเพชรบุรีว่าเรือทั้งหมด ๙ ลำ ทหาร ๕๕๙ คน อาวุธปืนประจำเรือ คือ ปืนหน้า

เรือ ท้ายเรือ แคมเรือและปืนหลังรวม ๔๘ กระบอก ปืนคาบศิลา ๒๗๐ กระบอก ดินปืน ๑๐ หาบ เมื่อยกทัพไปถึง หัวเมืองปักซีได้ โปรดฯ ให้พระยาเพชรบุรีประจำอยู่ ณ เมืองสายบุรี เพื่อจะได้ดูแล หัวเมืองมลายู ทางเจ้าเมืองแข็งเมืองโดยตั้งค่ายสู้รบ แต่เมื่อทราบข่าวกองทัพของพระยาเพชรบุรียกไป ตั้งที่เมืองสายบุรีเจ้าเมืองกลับต้นให้คนมาแจ้งแก่พระยาเพชรบุรีว่า ตนจะรื้อค่ายลงเพราะเกรงว่า ประชาชนจะพากันหลบหนีไปหมด อย่างไรก็ตาม พระยากลับต้นหาได้กระทำดังกล่าวไว้ไม่ แต่ได้มีหนังสือมาถึงพระยาเพชรบุรีขออ่อนน้อมต่อไทย พระยาเพชรบุรีจึงตอบตกลงไปให้ พระยากลับต้น พระยากลับต้นได้มอบทองคำให้พระยาเพชรบุรี ค่ายดังกล่าวนี้ต่อมาพระยาไชยาได้รื้อ เผาไฟจนหมดสิ้น^๓

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงโปรดเมืองเพชรมาก จะเห็นได้จากการที่พระองค์ได้เสด็จมาเมืองเพชรหลายครั้งในระหว่างผนวช พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรง บำเพ็ญสมณธรรม ณ ถ้ำเขาย้อย อำเภอเขาย้อย และยังได้ประทับแรมที่วัดมหาสมณารามเชิง พระนครคีรีอีกด้วย จากจดหมายเหตุของหมอบรัดเลย์ ได้กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ช่วงที่ได้เสด็จมายังเมืองเพชรบุรีว่า

วันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๓ ได้เสด็จเมืองเพชรบุรีเป็นครั้งที่สองในปี นี้เพื่อทอดพระเนตรการก่อสร้างพระนครคีรี วันที่ ๒๒ มิถุนายน ได้แห่พระมายังเมืองเพชรบุรี วันที่ ๒๘ มิถุนายน เสด็จมาเมืองเพชรเป็นครั้งที่สาม วันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๐๓ หลังจากงานพระราชพิธี เฉลิมพระชนมพรรษา ๕๖ พรรษาแล้ว เสด็จมาเมืองเพชรโดยเรือพระที่นั่งจากพระราชหัตถเลขาทรง มีไปถึงพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒๓ ตุลาคมว่า พระองค์เสด็จถึงปากน้ำตำบล บ้านแหลมเวลา ๓ โมงเช้าถึงพระนครคีรีเวลาบ่าย ๒ โมง ทรงทอดพระกฐิน ณ วัดพระพุทไธยาสน์ และวัดมหาสมณาราม ส่วนพระราชธิดาในสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นได้เสด็จไปทอดพระกฐิน ณ วัดเขาบรรไดอิฐและวัดมหาธาตุ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๔ ได้เสด็จมาประทับ ณ พระนครคีรีในปีเดียวกันนี้ พระเจ้าแผ่นดินประเทศปรัสเซียได้ส่งราชทูต ชื่อคอลลอยเลนเบิร์ก เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมหลวงวงศาธิราชสนิทจัดเรือแจวเรือ พายให้ทูตที่มาเที่ยวเมืองเพชรบุรีใช้เป็นจำนวนสองลำ มีฝีพายลำละ ๒๐ คน ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้า ลูกยาเธอ พระองค์เจ้าคัคณางยุคล ประทับอยู่ ณ พระนครคีรี รัชกาลที่ ๔ ทรงมีพระราชหัตถเลขา ถึงเพื่อทรงแจ้งให้ทราบว่า ราชทูตปรัสเซียจะมาเที่ยวและพักผ่อนที่เมืองเพชรบุรี ขอให้จัดรถบริการ ให้ด้วย ส่วนข้ากลับโปรดให้จัดเรือพระที่นั่งเสพย์สหายไมตรีมารับที่เพชรบุรี เพื่อนำไปส่งที่เรือรบที่สันดอน วันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๕ เป็นวันที่เสด็จกลับกรุงเทพมหานคร การเสด็จเมืองเพชรบุรี ครั้งนี้ โปรดให้จัดพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียรบนพระนครคีรี และทรงบรรจุพระธาตุนบยอด เจดีย์บนเขามหาสวรรค์ด้วย วันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๐๖ เสด็จมาเมืองเพชรบุรีด้วยเรือกลไฟ พระที่นั่งและเสด็จกลับเมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ในเดือนเมษายนพันเอกเรโบลได้นำ เครื่องราชอิสริยาภรณ์จากฝรั่งเศสชื่อเรจ็อง ดอนเนอร์ เข้ามาทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้นำนายพันเอกเรโบลมาเที่ยวเมือง

^๓ประชิด สุกณะพัฒน์, ผศ.วิมลวิโรจน์, ผศ.อุดม เขยกิจวงศ์, ประวัติศาสตร์ชาติไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒.

เพชรบุรีโดยเรือเสพย์สหายไมตรี วันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๐๘ เป็นวันที่เสร็จงานพระราชพิธีโสกันต์พระเจ้าลูกเธอที่เมืองเพชรบุรี^๔

นอกจากจะทรงสร้างพระนครคีรีแล้ว ยังโปรดฯ ให้ตกแต่งเขาหลวงซึ่งมีพระพุทธรูปโบราณในถ้ำโดยสร้างบันไดหินลงไป สร้างพระพุทธรูปเพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายแก่พระเจ้าแผ่นดินองค์ก่อนๆ ทรงสร้างเป็นส่วนพระองค์เองบ้าง ทรงให้เจ้านายฝ่ายในและพระบรมวงศานุวงศ์สร้างบ้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้ซ่อมแซมพระนครคีรีใหม่ทั้งหมด เพื่อทรงใช้เป็นที่พักแรมพักผ่อนอิริยาบถและเพื่อใช้รับรองแขกเมืองด้วย ทรงจัดตั้งมณฑลราชบุรีขึ้น เมืองเพชรบุรีขึ้นกับมณฑลนี้ พระองค์ได้เสด็จมาประทับที่เมืองเพชรบุรีหลายครั้ง เพราะอากาศถูกพระโรคที่ทรงประชวรในฤดูฝน โดยเฉพาะในเดือนกันยายน อย่างไรก็ตามเดือนนี้ไม่เหมาะที่จะประทับบนพระนครคีรีดังนั้นจึงทรงสร้างพระราชวังบ้านปืนขึ้นอีกแห่งหนึ่ง แต่ไม่แล้วเสร็จก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้สร้างต่อจนสำเร็จพระราชทานนามว่า พระรามราชนิเวศน์นอกจากจะทรงพระสำราญที่เมืองเพชรบุรีแล้ว รัชกาลที่ ๕ ยังโปรดเสวยน้ำที่แม่น้ำเพชรบุรีอีกด้วยโดยเฉพาะน้ำตรงทำน้ำวัดท่าไชยศิริ ดังความว่า “ด้วยมีตราพระคชสีห์ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมออกไปแต่ก่อน ให้ข้าพเจ้าแต่งกรมการกำกับกันคุมไพร่ไปตักน้ำหน้าวัดท่าไชย (วัดท่าไชยศิริ) ส่งเข้ามาเป็นน้ำส่ง (สร่ง) น้ำเสวยเดือนละสองครั้ง ๆ ละยี่สิบตุ้มเสมอจึ่งทุกเดือนนั้นข้าพเจ้าพระพุทธรเจ้าได้แต่งตั้งให้ขุนลครประการคุมไพร่ไปตักน้ำหน้าวัดท่าไชยี่สิบตุ้ม ได้อาผ้าขาวหุ้มปากตุ้มประทับตรารูปกระต่ายประจำครั้ง มอบให้ขุนลครประการคุมมาส่งด้วยแล้ว” ใบบอกฉบับนี้ พ.ศ. ๒๔๒๐ โดยพระยาสุรินทรธำไชย เรื่องน้ำในแม่น้ำเพชรบุรีนี้ นอกจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะโปรดฯ เสวยแล้วยังใช้เป็นน้ำสำหรับเข้าพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่สมัยโบราณมา ซึ่งมีแม่น้ำสำคัญ ๕ สาย คือ แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำบางปะกง และแม่น้ำเพชรบุรี ดังสารตราถึงพระ-ยาเพชรบุรีเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๔ ความว่า ทางกรุงเทพฯ จะตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชสมบัติต่อจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการนี้ต้องการน้ำสำหรับเข้าพระราชพิธีดังกล่าว จึงให้หลวงยกกระบัตรเมืองเพชรบุรี หลวงเทพเสนีถือสารตรามายังพระยาเพชรบุรี ให้แต่งตั้งกรมการไปตักน้ำที่หน้าเมืองเพชรบุรี แล้วเอาใบบอกปิดปากหม้อ เอาผ้าขาวหุ้มปากหม้อผูกปิดตราประจำครั้ง แล้วมอบให้หลวงยกกระบัตร หลวงเทพเสนีคมเข้าไปส่งยังกรุงเทพมหานครให้ทันกำหนดการพระราชพิธีดังกล่าว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมาเมืองเพชรบุรีหลายครั้งด้วยกัน ดังจะได้ลำดับตามหลักฐานที่ค้นคว้ามาได้ดังนี้

วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๒๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาโดยเรือพระที่นั่งถึงอ่าวบ้านแหลม ประทับแรมบนเรือพระที่นั่ง วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ เสด็จขึ้นบนพลับพลาบ้านใหม่มีข้าราชการเมืองเพชรบุรีเฝ้ารับเสด็จ แล้วเสด็จพระราชดำเนินทรงม้าพระที่นั่งถึงพระนครคีรีที่ศาลาหน้าเขามหาสวรรค์มีพระสงฆ์เถรานุเถระสวดขยันโต วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ เสด็จพระราช

^๔กรมการศาสนา, ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑.

ดำเนินไปถ้าเพ็งถ้าพัง วัดพระพุทธรูปไสยาสน์ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปเขาหลวงทอดพระเนตรถ้ำต่าง ๆ และทรงปิดทองพระพุทธรูป วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ เสด็จประพาสตลาดเมืองเพชรบุรี ประทับทอดพระเนตรการแข่งวัดระแหะ กลางคืนชาวไทยทรงดำขับแคนถวาย วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์เสด็จประพาสเข้าน้ำได้อิฐกลางคืนมีการขับแคนถวายและมีการบรรเลงเพลงพิณพาทย์ด้วย วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์เสด็จออกทรงบาตรพระสงฆ์ในเมืองเพชรจำนวน ๔๖ รูป แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปถ้ำกลบ ถ้ำสาริกา และถ้ำเจ็ดแท่น

วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๑๘ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาเมืองเพชรบุรี โดยเรือพระที่นั่งพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการเป็นจำนวนมากเสด็จถึงพลับพลาตำบลบางครก บ้านใหม่ เสด็จขึ้นบนพลับพลาตรัสกับเจ้าเมืองและกรรมการทั้งหลายแล้วเสด็จพระราชดำเนินด้วยรถพระที่นั่งสองล้อถึงพระนครคีรี ทอดพระเนตรพระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ พระที่นั่งปราโมทย์มไหศวรรย์และพระที่นั่งราชธรรมสภา

วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๑๘ เสด็จพระราชดำเนินไปถ้ำเพ็งถ้ำพัง แล้วเสด็จลงไปยังเชิงเขา มีราษฎรชาวเมืองเพชรบุรีเฝ้ารับเสด็จเป็นจำนวนมาก เสด็จพระราชดำเนินผ่านเขาพนมขวิดไปยังถ้ำเขาหลวง เพื่อทรงนมัสการพระพุทธรูปในถ้ำ แล้วเสด็จกลับ วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์เสด็จออก ณ พระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ ผู้ว่าราชการเมืองกาญจนบุรี และเมืองเพชรบุรีเข้าเฝ้า แล้วเสด็จประพาสเข้าน้ำได้อิฐ วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ เสด็จออก ณ พระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ มีข้าราชการเมืองเพชรบุรีเฝ้าละอองธุลีพระบาททูลเกล้าฯ ถวายสิ่งของ พระราชทานเสื้อผ้าสักหลาดอย่างดีแก่ข้าราชการที่มาเฝ้าคือพระพลสงคราม หลวงรามฤทธิรงค์ หลวงยงโยธี หลวงภักดีสงคราม นายแยม เด็กชา หลวงพิพัฒน์ เพชรภูมิยกกระบัตร หลวงวิจิตรภักดี หลวงมหาดไทย ขุนสัสดี ขุนแพ่ง ขุนแขวง ขุนศุภมาตรา ขุนเทพ ขุนรองปลัด ขุนเทพบุรี โปรตฯ พระราชทานเงินแก่พวกเด็กชาที่มาเฝ้าละอองธุลีพระบาทคนละตำลึงบ้างครั้งตำลึงบ้าง คนที่ได้ตำลึงคือคนที่ทรงคุ้นเคยเห็นหน้ากันมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาเมืองเพชรบุรี เสด็จพระราชดำเนินลงจากพระนครคีรี ณ ตรงเชิงเขา ตรัสกับหม่อมแมศฟาแลนด์ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปยังถ้ำเขาหลวง ทรงนมัสการพระพุทธรูป ๔ องค์ ที่มีพระนามรัชกาลที่ ๑ - ๔ แล้วเสด็จกลับ

วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ เสด็จพระราชดำเนินไปตามถนนที่จะไปเข้าน้ำได้อิฐ เลี้ยวตรงหน้าวัดคงคารามไปตามถนนถึงสวนมะตูมทรงเก็บผลมะตูม แล้วเสด็จประพาสตลาดเมืองเพชรบุรี วันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ เสด็จพระราชดำเนินไปยังวัดมหาสมณาราม เชิงพระนครคีรี พระราชทานเงินเป็นมูลค่ากับปิยภักดิ์แก่พระมหาสมณวงศ์เจ้าอาวาสและพระสงฆ์ ทรงแจกเงินแก่สัปบุรุษ วันเดียวกันนี้ชาวไทยทรงดำนำของมาทูลเกล้าถวาย แล้วเสด็จรถพระที่นั่งข้ามสะพานช้าง (สะพานจอมเกล้าฯ) ประพาสวัดกำแพงแลง วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พระราชทานเงินแก่พระยาสุรินทรฤาไชย (เทศ บุนนาค) เพื่อปฏิสังขรณ์ พระพุทธรูปในถ้ำเขาหลวง เสด็จถ้ำเขาหลวงแล้วเสด็จพระราชดำเนินไปถึงพลับพลาตำบลบางครกบ้านใหม่ เสด็จลงเรือพระที่นั่งอัครราชวร-เดชกลับกรุงเทพมหานคร

วันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ เสด็จออก ณ พระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ กรมหมื่นสมมตอมร-พันธ์ทรงนำหม้อดินลับ หม้อทอมสัน และนายคูเปอร์เข้าเฝ้า รับสั่งเรื่องการจัดตั้งโรงเรียนและ โรงพยาบาล ณ เมืองเพชรบุรี พระราชทานเงินสมทบทุนสร้างโรงพยาบาลจำนวน ๓๐ ชั่ง ในวันเดียวกันนี้เสด็จประพาสวัดกำแพงแลง ตอนเย็นทอดพระเนตรการแข่งขันวัวระแหะ วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ เสด็จ

ประพาสหมู่บ้านไทยทรงดำ วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระพุทธบาทเขาลูกช้าง
ประทับแรม ณ พลับพลาตำบลท่ากลบซี วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์จึงเสด็จถึงพระพุทธบาทเขาลูกช้าง

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์เสด็จพระราชดำเนินกลับ วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ เสด็จพระราชดำเนินเขา
หลวง โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์สวดปกรณในถ้ำเขาหลวง วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ เสด็จพระราชดำเนินไป
ยังถ้ำเขาหลวง ประพาสถ้ำพระพิมพ์ ถ้ำพระเผือก เขาคอก ถ้ำจัน วันที่ ๑ มีนาคม เสด็จประพาส
พระเจดีย์ยอดเขาริมวัดมหาสมณาราม โปรดให้พระยาสุริยทราไชยปฏิสังขรณ์ แล้วเสด็จทางลัดลง
มายังวัดมหาสมณารามทอดพระเนตรบริเวณวัด เสด็จเข้าไปในพระอุโบสถ พระสงฆ์ถวายชัยมงคล
คาถาแล้วเสด็จไปตามถนนราชวิถีถึงทำนน้ำแม่ น้ำเพชรบุรี เสด็จลงเรือพระที่นั่งล่องไปตามลำแม่น้ำ
เพชรบุรีออกอ่าวล้านแหลมไปเขาสามร้อยยอด

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๐ ถึง พ.ศ. ๒๔๔๖ ยังหาหลักฐานไม่ได้ว่าพระองค์เคยเสด็จมาเมืองเพชรบุรี
ในปีใดบ้าง

วันที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๗ เสด็จพระราชดำเนินมาเพชรบุรีโดยรถไฟพระที่นั่งจาก
ราชบุรีโดยมิได้แจ้งให้ทางจังหวัดทราบ ทั้งนี้มีพระราชประสงค์ที่จะทอดพระเนตรเมืองเพชรบุรีขณะที่
มิได้เตรียมรับเสด็จ ประทับเสวยที่เมืองเพชรแล้วเสด็จกลับราชบุรี วันที่ ๒๔ กรกฎาคม เสด็จโดยเรือ
พระที่นั่งเข้ามาตามลำแม่น้ำเพชรบุรี เสด็จขึ้นประทับบนบ้านเจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ (เทศบุนนาค)
วันที่ ๒๕ กรกฎาคม เสด็จประพาสทางเรือขึ้นไปตามลำแม่น้ำเพชรบุรี วันที่ ๒๖ กรกฎาคม เสด็จทาง
เรือไปยังตำบลบางทะเลประทับแรมที่บางทะเลหนึ่งคืน วันที่ ๒๗ กรกฎาคม เสด็จโดยเรือฉลอมจาก
ตำบลบางทะเลมายังอ่าวบ้านแหลม วันที่ ๒๘ กรกฎาคม เสด็จประพาสวัดต่างๆ ในเมืองเพชรบุรีแล้ว
เสด็จลงเรือพระที่นั่งออกจากอ่าวบ้านแหลม

วันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จโดยเรือพระ
ที่นั่งเข้าปากอ่าวบ้านแหลมตามลำน้ำเพชรบุรีถึงหน้าจวนผู้ว่าราชการจังหวัด วันที่ ๑๒ กันยายนเสด็จ
ประพาสตลาด ผ่านไปตามถนนใหม่แนวกำแพงเมือง ผ่านหน้าวัดกำแพงแลงทอดพระเนตรวัดใหญ่
สุวรรณาราม วันที่ ๑๓ กันยายน เสด็จพระราชดำเนินไปวัดมหาสมณาราม วัดเขานันไดอิฐ ข้าม
สะพานไปบ้านพระยาสุรินทรทราไชย วัดโพธาราม แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ วันที่ ๑๔ กันยายน
เสด็จประพาสตามลำแม่น้ำเพชรบุรีขึ้นไปทางเหนือจนถึงท่าศาลา วันที่ ๑๕ กันยายน เสด็จประพาส
หมู่บ้านไทยทรงดำ ตำบลยี่หนถึงเวียงคอย วันที่ ๑๖ กันยายน เสด็จพระราชดำเนินขึ้นบนพระนครคีรี
โปรดฯ ให้พระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่บางวัดเข้าเฝ้าโปรดฯ ให้พระครูมหาภิรติกษ์ เจ้าอาวาสวัดใหญ่เข้าเฝ้า
พระราชทานพัดยศและโปรดฯ ให้ยกวัดใหญ่สุวรรณารามเป็นวัดหลวงอีกวัดหนึ่ง วันที่ ๑๗ กันยายน
เสด็จไปทอดพระเนตรวัดอุทัย วันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๒ เสด็จพระราชดำเนินกลับ
กรุงเทพมหานครโดยรถไฟพระที่นั่ง^๕

วันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๒ เสด็จพระราชดำเนินมายังเพชรบุรี โปรดฯ ให้ฉลอง
พระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษา ณ ท้องพระโรงที่ประทับเมืองเพชรบุรี ตั้งพระชัยเนาโลหะและ
พระชนมวารอย่างละองค์รวมทั้งพระชนมพรรษาของเดิม ๕๖ องค์ เจ้าพนักงานได้นิมนต์พระสงฆ์

^๕กรมการศาสนา, ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการ
ศาสนา, ๒๕๕๒), หน้า ๓๕-๓๙.

เถรานุเถระจากวัดราชบพิธ วัดเบญจมบพิตร วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ วัดราชาธิวาส รวม ๑๒ รูป วัดพระปฐมเจดีย์ ๑ รูป เมืองราชบุรี ๖ รูป และพระเถรานุเถระในเมืองเพชรอีก ๓๘ รูป รวม ๕๗ รูป พระราชพิธีเริ่มวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ เป็นพระราชพิธีสงฆ์ ตอนเย็นมีการจุดดอกไม้เพลิงถวายเป็นพุทธบูชา วันที่ ๒ ตุลาคม นิมนต์พระสงฆ์รับพระราชทานฉันทเพล จัดโต๊ะสังเวทเวทดา แล้วปล่อยสัตว์เป็นทาน พระราชทานเลี้ยงข้าราชการ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแจกผ้าที่ทอจากเมืองเพชรบุรีแก่พระบรมวงศานุวงศ์ ตอนบ่ายมีการบายศรีเวียนเทียนสมโภชพระพุทธรูปปฏิมากรกลางคืนมีจุดดอกไม้เพลิง มีการเล่นละครบนแพลอยทอดหุ่นที่ประทับกลางแม่น้ำ ที่สนามหญ้าหน้าที่ประทับแพลอยมีการเล่นเพลง เสด็จพระราชดำเนินกลับกรุงเทพมหานคร วันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๒

วันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ เสด็จพระราชดำเนินมาประทับแรม ณ ตำบลบ้านป็นทอดพระเนตรแปลนที่จะสร้างพระราชวัง วันที่ ๔ ธันวาคม เสด็จประพาสพระนครคีรี ทอดพระเนตรการตกแต่งบนพระนครคีรีเพื่อรับแขกเมือง ตั้งแต่วันที่ ๕ ถึง ๘ ธันวาคม เสด็จพระราชดำเนินไปยังจุดต่าง ๆ บริเวณที่จะสร้างพระที่นั่ง วันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ เสด็จพระราชดำเนินกลับ

วันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ตึกโยฮัน อัลเบรคท์ ผู้สำเร็จราชการเมืองบรันสวิกพร้อมด้วยเจ้าหญิงอลิสซาเบต สโตลเบิร์ก รอซซาล่า พระชายา ได้เสด็จประพาสเมืองเพชร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้พระเจ้าอนงยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ (พระยศในสมัยนั้น) คอยรับเสด็จ ณ พระนครคีรี คืนนี้มีการจุดดอกไม้เพลิงถวายทอดพระเนตร วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ท่านตึกได้เสด็จทอดพระเนตรถ้ำเพิงถ้ำพังและพระเจดีย์ เสด็จออกกรีบบาษฏราชวเมืองเพชรบุรีและทอดพระเนตรกีฬา วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ เสด็จพระราชดำเนินมายังวัดพระพุทธรูปไสยาสน์เสด็จวัดเขากันได้อิฐ ทอดพระเนตรถ้ำแล้วเสด็จพระราชดำเนินไปเสวยพระกระยาหาร ณ พลับพลาบ้านป็น เสด็จลงเรือแล่นขึ้นไปตามลำแม่น้ำเพชรบุรีแล้วล่องมาขึ้นที่ท่าหลังจวนผู้ว่าราชการจังหวัดเสด็จขึ้นบนพระนครคีรีทอดพระเนตรกวดปลา วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ เสด็จพระราชดำเนินไปเขาหลวงทรงถ่ายรูปหมู่ ณ ถ้ำเขาหลวง แล้วเสด็จมายังวัดใหญ่สุวรรณาราม ตอนพลบค่ำเสด็จประพาสหมู่บ้านไทยทรงดำ ตำบลเวียงคอยและทอดพระเนตรลงขวง วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ประพาสตลาดเมืองเพชรบุรี ท่านตึกก็เสด็จกลับกรุงเทพฯ โดยรถพระที่นั่ง

วันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชดำเนินมาเพชรบุรี โดยรถไฟพระที่นั่ง วันที่ ๑๐ กรกฎาคม ณ ท้องพระโรงที่ประทับตำบลบ้านป็นพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่ข้าราชการ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บวชนาคหลวงเป็นพระภิกษุและสามเณร คือ นายประทีปและนายบันเทิงบุตรพระยาสุรินทรฤาไชย (เทียน บุนนาค) ผู้ว่าราชการเมืองเพชรบุรี วันนี้นำขบวนนามมีเครื่องบายศรีและเวียนเทียน วันที่ ๑๓ กรกฎาคม แห่นาคจากพลับพลาที่ประทับบ้านป็นไปยังวัดมหาสมณาราม พระภิกษุและสามเณรไปจำวัดอยู่ ณ วัดโพธาราม วันที่ ๑๔ กรกฎาคม เสด็จพระราชดำเนินกลับกรุงเทพมหานครโดยรถไฟพระที่นั่ง

วันที่ ๑๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ เสด็จพระราชดำเนินมาเพชรบุรีโดยรถไฟพระที่นั่ง ประทับแรม ณ พลับพลาบ้านป็น วันที่ ๑๕ สิงหาคม ทอดพระเนตรถนนบริวณวังบ้านป็นถึงสะพานอรุณวงศ์ ทอดพระเนตรถนนตัดใหม่ถึงวัดป้อม พระราชทานนามว่า ถนนบริพัตรประพาสตลาดเมืองเพชรโปรดให้เรียกพระที่นั่งบ้านป็นว่า พระตำหนัก วันที่ ๑๖ และ ๑๗ สิงหาคม ทอดพระเนตรถนนต่าง ๆ

วันที่ ๑๘ สิงหาคม เสด็จออกทอดพระเนตรการทำถนนและปลูกต้นไม้บริเวณพระตำหนักบ้านปิ่น แล้วเสด็จมาประทับที่พลับพลาโปรดฯ ให้นิมนต์พระสงฆ์ ๑๕ รูป สวดพระพุทธมนต์โหรีบูชาเทวดา วันที่ ๑๙ สิงหาคม พนักงานจัดการที่ก่อพระที่นั่งบ้านปิ่น พระสงฆ์สวดถวายพระพร พราหมณ์เป่าสังข์ลั่นฆ้องชัยพระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา ทรงวางศิลาพระฤกษ์ เสร็จแล้วพระสงฆ์รับพระราชทานฉันทรงปลูกต้นไม้ และโปรดฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช พระเจ้าน้องยาเธอ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอปลูกต้นไม้องค์ละต้น

วันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ โปรดให้ตั้งพระราชพิธีพูนศุภเคราะห์อย่างน้อย ณ พลับพลาที่ประทับบ้านปิ่น พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์วันละ ๕ รูป จนถึงวันที่ ๓๐ สิงหาคม รวม ๘ วัน

วันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๓ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในโอกาสครบรอบปีพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าอรุณศรีรัชสมโภชสิ้นพระชนม์ โดยจัดพระราชพิธี ณ บริเวณประรำพระราชพิธีก่อพระฤกษ์พระที่นั่งบ้านปิ่น กลางคืนมีมหรสพคือหนังใหญ่ วัดพลับพลาชัย ๑ โรง หนังตลุง ๑ โรง ลครตลก ๑ โรง ละครชาตรี ๑ โรง มีจุดดอกไม้เพลิงจุดพลุ วันที่ ๙ กันยายน พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์มีเทศนาธรรม ๒ กัณฑ์คือพระปลัดฉิม เจ้าอธิการวัดบ่อมกัณฑ์กับเจ้าอธิการท่อมวัดน้อย มีสดับปกรณ์ ๑๐๐ รูป ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ทิ้งทานผลกล้วยสุก พระครูญาณเพชรรัตนวิสัยถวายธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ กลางคืนมีมหรสพเช่นเดียวกับคืนก่อน อนึ่งก่อนงานพระเมรุพระองค์เจ้าอรุณศรีฯ ข้าราชการกรมมหาดเล็ก ข้าราชการโรงเรียนมหาดเล็ก ได้รวบรวมเงินจำนวน ๘,๐๐๐ บาท ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้เงินจำนวนนี้ใช้ให้เป็นประโยชน์ที่ถาวร จึงทรงพระราชดำริถึงงานหัตถกรรมของชาวเพชรบุรี ได้แก่ พวกจักสานแต่ขาดการส่งเสริม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้เงินจำนวนนี้เป็นทุนรางวัล เพื่อส่งเสริมให้งานหัตถกรรมของชาวเมืองเพชรเจริญยิ่งขึ้น วันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๓ เสด็จกลับกรุงเทพมหานคร

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินมาประทับแรมยังจังหวัดเพชรบุรีหลายครั้ง แต่ละครั้งเป็นเวลาหลายวัน บางครั้งแรมเดือน หลังจากที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ แล้ว ได้เสด็จพระราชดำเนินมายังเพชรบุรีเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗ โดยเสด็จมากับกองเสือป่าเสนาหลวงรักษาพระองค์ เพื่อเดินทางไกลไปจอมบึงบ้านโป่ง ในวันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสตัวเมืองเพชรและทอดพระเนตรกริธาของกรมทหารราบที่ ๑๔ เพชรบุรี รุ่งขึ้นวันที่ ๑๔ มกราคม จึงทรงม้าพระที่นั่งเคลื่อนขบวนเสือป่าเดินทางไกล

เมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลปักษ์ใต้โดยรถไฟพระที่นั่ง เมื่อรถไฟพระที่นั่งถึงสถานีเมืองเพชรบุรี ได้มีข้าราชการและประชาชนเฝ้ารับเสด็จเป็นจำนวนมาก ข้าราชการเมืองเพชรบุรีมี พระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ (เทียนบุญนาถ) จางวาง พระยาเพชรพิสัยศรีสวัสดิ์ (แม้น วสันตสิงห์) ผู้ว่าราชการจังหวัด ตำรวจ เสือป่าต่างเฝ้ารับเสด็จประชาชนที่ถูกเพลิงไหม้ได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทด้วย พระองค์ทรงมีพระราชดำรัส

ว่า ทรงสงสารราษฎรที่เคราะห์ร้ายเหล่านั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ งดเก็บเงินบำรุงท้องที่เป็นเวลาหนึ่งปี^๖

สำหรับเพลิงไหม้ครั้งใหญ่ที่ตลาดเมืองเพชรบุรีเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๘ นั้น บริเวณตลาดดังกล่าวคือปากตะวันตกของแม่น้ำตั้งแต่เชิงสะพานจอมเกล้าไปตามถนนสี่ สะอินจรดถนนราชดำเนิน จากถนนราชดำเนินไปจนจรดถนนราชวิถีและถึงแม่น้ำ เมื่อทางกระทรวงมหาดไทยได้รายงานกราบบังคมให้ทรงทราบ พระองค์ทรงสลดพระราชหฤทัยและทรงสงสารชาวเพชรบุรียิ่งนัก ทรงพระราชดำริเห็นว่า ที่เมืองเพชรบุรีนั้น บ้านเรือนของราษฎรสร้างกันแออัดเกินไป และใช้ไม้หลังคาจากเป็นเชื้อเพลิงได้ดี ถนนก็แคบไม่เป็นระเบียบ ไม่สามารถจะป้องกันอัคคีภัยได้ทันทั่วทั้งจังหวัดฯ ให้ขยายถนนเก่า และห้ามสร้างปลูกเพิงไม้ที่จะเป็นเชื้อไฟได้อีกต่อไปในบริเวณไฟไหม้

เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๙ ได้เสด็จพระราชดำเนินมายังเพชรบุรี พระราชทานพระแสงศาสตรา มิได้ประทับแรม แต่เสด็จเลยไปยังประจวบคีรีขันธ์ ขากลับได้เสด็จมาประทับแรม ณ เมืองเพชรเป็นเวลาสองคืนคือวันที่ ๙ และ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๙

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๑ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมาประทับแรม ณ ค่ายหลวงหาดเจ้าสำราญทุกปียกเว้นปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ใน พ.ศ. ๒๔๖๑ เสด็จมาเมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน โดยรถไฟพระที่นั่ง และเสด็จพระราชดำเนินกลับเมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ใน พ.ศ. ๒๔๖๒ เสด็จมาวันที่ ๑๐ เมษายน ถึงวันที่ ๒๙ เมษายน ใน พ.ศ. ๒๔๖๓ เสด็จมาวันที่ ๑๕ เมษายนถึงวันที่ ๙ พฤษภาคม ใน พ.ศ. ๒๔๖๔ เสด็จมาพร้อมด้วยพระอินทราณี พระสนมเอก เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ถึงวันที่ ๖ พฤษภาคม ใน พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้เสด็จมาพร้อมด้วยสมเด็จพระราชินี เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ถึงวันที่ ๑ มิถุนายน ใน พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้เสด็จไปประทับแรม ณ พระราชนิเวศน์มฤคทายวันและประทับแรม ณ ที่นั่นครั้ง สุดท้าย ตั้งแต่วันที่ ๑๒ เมษายน ถึงวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘

ส่วนพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงโปรดประทับ ณ พระราชวัง ณ เมืองเพชรบุรีฯ ให้สร้างพระราชวังไกลกังวลหัวหินขึ้น พระองค์เคยเสด็จไปทอดพระเนตรต้นน้ำแม่น้ำเพชรบุรีเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๔๗๖

เรื่องที่ควรกล่าวถึงในอดีตอีกเรื่องหนึ่งคือ สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง พ.ศ. ๒๔๘๔ - พ.ศ. ๒๔๘๘ ญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ตามจุดต่าง ๆ คือ ที่สงขลา ปัตตานี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และที่บางปู ขณะนั้นไทยต้องทำสัญญาพันธมิตรกับญี่ปุ่น มิตรขณะนั้นคือ เยอรมัน อิตาลี ส่วนปัจฉามิตรคือ สหรัฐอเมริกา และอังกฤษ เป็นต้น

ในวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ เครื่องบินข้าศึกได้โจมตีกรุงเทพมหานคร เวลา ๐๑.๓๐ น. ที่เพชรบุรีได้มีสัญญาณภัยทางอากาศ เครื่องบินได้บินผ่านและทิ้งระเบิด วันที่ ๙ และ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เครื่องบินได้บินวนเวียนและผ่านไป วันที่ ๙ มิถุนายน ปีเดียวกันมีสัญญาณเตือนให้หลบภัย วันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๘ มีสัญญาณภัยทางอากาศ เครื่องบินผ่านทิ้งระเบิดยัง

^๖กรมศิลปากร ๒๕๓๓ ข, โบราณคดีเพชรบุรี, (กรุงเทพมหานคร: กองโบราณคดีกรมศิลปากร, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑๗-๑๒๐.

ท่นระเบิดตามปากน้ำต่าง ๆ วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๘ เวลา ๑๓.๑๕ น. เครื่องบินข้าศึกได้ยิงกราดลงมาถูกตู่รถไฟบรรทุกน้ำมันจำนวน ๓ หลัง ไฟไหม้หมด ส่วนบริเวณอื่น ๆ ปลอดภัย เมื่อสงครามสงบทางเจ้าหน้าที่สหประชาชาติได้ส่งเจ้าหน้าที่มาตรวจดูเชลยศึก สำหรับที่เพชรบุรีนี้มีทหารเชลยชาวฮอลันดาจำนวนประมาณร้อยคนผ่านมา ทางจังหวัดขณะนั้นมีนายอมร อินทรกำแหง อัยการจังหวัดรักษาราชการแทนผู้ว่าราชการจังหวัดได้นำเจ้าหน้าที่สหประชาชาติดูสถานที่ที่จะให้เชลยศึกพัก โดยได้เลือกโรงเรียนฝึกหัดครูมูลเพชรบุรีเป็นที่พักเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๘

ในมหาสงครามครั้งนี้ ได้มีคนไทยทั้งที่อยู่ในประเทศและต่างประเทศ ก่อตั้งองค์การใต้ดินขึ้น เรียกว่า ขบวนการเสรีไทย เพื่อต่อต้านญี่ปุ่นและให้ความร่วมมือกับพันธมิตร กองบัญชาการใหญ่ตั้งที่วังสวนกุหลาบ มีสมาชิกย่อย ๆ ตามจังหวัดต่าง ๆ รวมทั้งเมืองเพชรบุรีด้วย ซึ่งตั้งหน่วยปฏิบัติการอยู่ที่ตำบลบางค้อ กิ่งอำเภอหนองหญ้าปล้อง มีการฝึกอาวุธให้กับสมาชิกอาสา-สมัครเป็นการฝึกแบบกองโจร แต่เหตุการณ์สงครามได้สิ้นสุดลงเสียก่อน

ส่วนพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงโปรดประทับ ณ พระราชวัง ณ เมืองเพชรบุรีฯ ให้สร้างพระราชวังไกลกังวลหัวหินขึ้น พระองค์เคยเสด็จไปทอดพระเนตรต้นน้ำแม่น้ำเพชรบุรีเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๔๗๖^๗

๒.๑.๒ การจัดการปกครองเมืองตามระบบมณฑลเทศาภิบาล

หลังจากจัดหน่วยราชการบริหารส่วนกลางโดยมีกระทรวงมหาดไทยในฐานะเป็นส่วนราชการที่เป็นศูนย์กลางอำนาจการปกครองประเทศและควบคุมหัวเมืองทั่วประเทศแล้ว การจัดระเบียบการปกครองต่อมาได้มีการจัดตั้งหน่วยราชการบริหารส่วนภูมิภาคซึ่งมีสภาพและฐานะเป็นตัวแทนหรือหน่วยงานประจำท้องที่ของกระทรวงมหาดไทยขึ้น อันได้แก่ การจัดการปกครองแบบเทศาภิบาลซึ่งถือว่าได้เป็นระบบการปกครองอันสำคัญยิ่งที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนำมาใช้ปรับปรุงระเบียบบริหารราชการแผ่นดินส่วนภูมิภาคในสมัยนั้น การปกครองแบบเทศาภิบาลเป็นระบบการปกครองส่วนภูมิภาคชนิดหนึ่งที่รัฐบาลกลางจัดส่งข้าราชการจากส่วนกลางออกไปบริหารราชการในท้องที่ต่าง ๆ ระบบการปกครองแบบเทศาภิบาล เป็นระบบการปกครองที่รวมอำนาจเข้ามาไว้ในส่วนกลางอย่างมีระเบียบเรียบร้อย และเปลี่ยนระบบการปกครองจากประเพณีปกครองดั้งเดิมของไทย คือ ระบบกินเมืองให้หมดไป

การปกครองหัวเมืองก่อนวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๓๕ นั้น อำนาจปกครองบังคับบัญชา มีความหมายแตกต่างกันออกไปตามความใกล้ไกลของท้องถื่น หัวเมืองหรือประเทศราชยิ่งไกลไปจากกรุงเทพฯ เท่าใดก็ยิ่งมีอิสระในการปกครองตนเองมากขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากทางคมนาคมไปมาหาสู่ลำบาก หัวเมืองที่รัฐบาลปกครองบังคับบัญชาได้โดยตรงก็มีแต่หัวเมืองจัตวาใกล้ ๆ ส่วนหัวเมืองอื่น ๆ มีเจ้าเมืองเป็นผู้ปกครองแบบกินเมืองและมีอำนาจอย่างกว้างขวาง ในสมัยที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ดำรงตำแหน่งเสนาบดี พระองค์ได้จัดให้อำนาจการปกครองเข้ามารวมอยู่ยงจุดเดียวกันโดยการจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้น มีข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาหัวเมืองทั้งปวงซึ่งหมายความว่า รัฐบาลมิให้การบังคับบัญชาหัวเมืองไปอยู่ที่เจ้าเมือง ระบบการปกครองแบบเทศาภิบาลเริ่มจัดตั้งตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๗ จนถึง พ.ศ. ๒๔๕๘ จึงสำเร็จและเพื่อความเข้าใจ

^๗เรื่องเดียวกัน.

เรื่องนี้เสียก่อนในเบื้องต้นจึงจะขอนำคำจำกัดความของ “การเทศาภิบาล” ซึ่งพระยาราชเสนา (สิริ เทพหัสดิน ณ อยุธยา) อดีตปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทยตีพิมพ์ไว้ ซึ่งมีความว่า

“การเทศาภิบาล” คือ การปกครองโดยลักษณะที่จัดให้มีหน่วยบริหารราชการอันประกอบด้วยตำแหน่งข้าราชการต่างพระเนตรพระกรรณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเป็น ที่ไว้วางใจของรัฐบาลของพระองค์ รับแบ่งภาระของรัฐบาลกลาง ซึ่งประจำแต่เฉพาะในราชธานีนั้น ออกไปดำเนินงานในส่วนภูมิภาค อันเป็นที่ใกล้ชิดติดต่อกับอาณาประชาราษฎร์ เพื่อให้ได้รับความร่มเย็นเป็น สุขและความเจริญทั่วถึงกัน โดยมีระเบียบแบบแผนอันเป็นคุณประโยชน์แก่ราชอาณาจักรด้วย ฯลฯ จึงได้แบ่งส่วนการปกครองโดยขนาดลดหลั่นกันเป็นชั้นอันดับดังนี้ คือ ส่วนใหญ่เป็นมณฑลรองัดลง ไปเป็นเมือง คือจังหวัดรองไปอีกเป็นอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน จัดแบ่งหน้าที่ราชการเป็นส่วน สัด แผนกงานให้สอดคล้องกับทำนองการของกระทรวงทบวงกรมในราชธานี และจัดสรรข้าราชการที่มี ความรู้สติปัญญาความประพฤติดี ให้ไปประจำทำงานตามตำแหน่งหน้าที่มิให้มีการก้าวก่ายสับสนกัน ดังที่เป็นมาแต่ก่อน เพื่อนำมาซึ่งความเจริญเรียบร้อย รวดเร็ว แก่ราชการและธุรกิจของประชาชน ซึ่ง ต้องอาศัยทางราชการเป็นที่พึ่งด้วย”

จากคำจำกัดความดังกล่าวข้างต้น ควรทำความเข้าใจบางประการเกี่ยวกับการจัดระเบียบ การปกครองแบบเทศาภิบาล ดังนี้

การเทศาภิบาลนั้น หมายความว่า เป็น “ระบบ” การปกครองอาณาเขตชนิดหนึ่งซึ่ง เรียกว่า “การปกครองส่วนภูมิภาค” ส่วน “มณฑลเทศาภิบาล” นั้น คือ ส่วนหนึ่งของการปกครอง ชนิดนี้ และยังหมายความอีกว่า ระบบเทศาภิบาลเป็นระบบที่รัฐบาลกลางจัดส่งข้าราชการส่วนกลาง ไปบริหารราชการในท้องที่ต่าง ๆ แทนที่ส่วนภูมิภาคจะจัดปกครองกันเองเช่นที่เคยปฏิบัติมาแต่เดิม อันเป็นระบบกินเมืองระบบการปกครองแบบเทศาภิบาลจึงเป็นระบบการปกครองซึ่งรวมอำนาจเข้า มาไว้ในส่วนกลาง และลิดลอนอำนาจของเจ้าเมืองตามระบบกินเมืองลงอย่างสิ้นเชิง

นอกจากนี้ มีข้อที่ควรทำความเข้าใจอีกประการหนึ่ง คือ ก่อนการจัดระเบียบการ ปกครอง แบบเทศาภิบาลนั้น ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก่อนปฏิรูปการปกครองก็มีการรวมหัวเมืองเข้าเป็นมณฑล เหมือนกัน แต่มณฑลสมัยนั้นหาใช่มณฑลเทศาภิบาลไม่ ดังจะอธิบายโดยย่อดังนี้ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช ทรงพระราชดำริจะจัดการปกครองพระราชอาณาเขตให้ มั่นคงและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทรงเห็นว่าหัวเมืองอันมีมาแต่เดิมแยกกันขึ้นอยู่ใน กระทรวงมหาดไทยบ้าง กระทรวงกลาโหมบ้าง และกรมท่าบ้าง การบังคับบัญชาหัวเมืองในสมัยนั้น แยกกันอยู่ถึง ๓ แห่ง ยากที่จะจัดระเบียบปกครองให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเหมือนกันได้ทั่ว ราชอาณาจักร ทรงพระราชดำริว่า ควรจะรวมการบังคับบัญชาหัวเมืองทั้งปวงให้ขึ้นอยู่ใน กระทรวงมหาดไทยกระทรวงเดียว จึงได้มีพระบรมราชโองการแบ่งหน้าที่ระหว่างกระทรวงมหาดไทย กับกระทรวงกลาโหมเสียใหม่ เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ เมื่อได้มอบหมายให้ กระทรวงมหาดไทยปกครองหัวเมืองทั้งปวงแล้ว จึงได้รวบรวมหัวเมืองเข้าเป็นมณฑลมีข้าหลวงใหญ่ เป็นผู้ปกครอง การจัดตั้งมณฑลในครั้งนั้นมีอยู่ทั้งสิ้น ๖ มณฑล คือ มณฑลลาวเฉียงหรือมณฑลพายัพ มณฑลลาวพวนหรือมณฑลอุดร มณฑลลาวกาวหรือมณฑลอีสาน มณฑลเขมรหรือมณฑลบูรพา และ มณฑลนครราชสีมา ส่วนหัวเมืองทางฝั่งทะเลตะวันตก บัญชาการอยู่ที่เมืองภูเก็ต

การจัดรวมรวมหัวเมืองเข้าเป็น ๖ มณฑลดังกล่าวนี้ ยังมีได้มีฐานะเหมือนมณฑลเทศาภิบาล การจัดระบบการปกครองมณฑลเทศาภิบาลได้เริ่มอย่างแท้จริงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ เป็นต้นมา และก็มีได้ดำเนินการจัดตั้งพร้อมกันทีเดียวทั่วราชอาณาจักร แต่ได้จัดตั้งเป็นลำดับ ดังนี้^๕

พ.ศ. ๒๔๓๗ เป็นปีแรกที่ได้วางแผนงาน จัดระเบียบการบริหารมณฑลแบบใหม่เสร็จ กระทรวงมหาดไทยได้จัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้น ๓ มณฑล คือ มณฑลพิษณุโลก มณฑลปราจีนบุรี มณฑลนครราชสีมา ซึ่งเปลี่ยนแปลงจากสภาพมณฑลแบบเก่ามาเป็นแบบใหม่ และในตอนปลายนี้ เมื่อโปรดเกล้าฯ ให้โอนหัวเมืองทั้งปวงซึ่งเคยขึ้นอยู่ในกระทรวงกลาโหมและกระทรวงการต่างประเทศมาขึ้นอยู่ในกระทรวงมหาดไทยกระทรวงเดียวแล้ว จึงได้รวมหัวเมืองจัดเป็นมณฑลราชบุรี ขึ้นอีกมณฑลหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๓๘ ได้รวมหัวเมืองจัดเป็นมณฑลเทศาภิบาลขึ้นอีก ๓ มณฑล คือ มณฑลนครชัยศรี มณฑลนครสวรรค์ และมณฑลกรุงเก่า และได้แก้ไขระเบียบการจัดมณฑลฝ่ายทะเลตะวันตก คือตั้งเป็นมณฑลภูเก็ต ให้เข้ารูปลักษณะของมณฑลเทศาภิบาลอีกมณฑลหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้รวมหัวเมืองมณฑลเทศาภิบาลขึ้นอีก ๒ มณฑล คือ มณฑลนครศรีธรรมราช และมณฑลชุมพร

พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้รวมหัวเมืองมลายูตะวันออกเป็นมณฑลไทรบุรี และใน พ.ศ. ๒๔๔๒ ได้ตั้งมณฑลเพชรบูรณ์ขึ้นอีกมณฑลหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้เปลี่ยนแปลงสภาพของมณฑลเก่า ๆ ที่เหลืออยู่อีก ๓ มณฑล คือ มณฑลพายัพ มณฑลอุดร และมณฑลอีสาน ให้เป็นมณฑลเทศาภิบาล

พ.ศ. ๒๔๔๗ ยุบมณฑลเพชรบูรณ์ เพราะเห็นว่ามีแต่จะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย

พ.ศ. ๒๔๔๙ จัดตั้งมณฑลปัตตานีและมณฑลจันทบุรี มีเมืองจันทบุรี ระยอง และตราด

พ.ศ. ๒๔๕๐ ตั้งมณฑลเพชรบูรณ์ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๕๑ จำนวนมณฑลลดลง เพราะไทยต้องยอมยกมณฑลไทรบุรีให้แก่อังกฤษ เพื่อแลกเปลี่ยนกับการแก้ไขสัญญาค้าขาย และเพื่อจะกู้ยืมเงินอังกฤษมาสร้างทางรถไฟสายใต้

พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้แยกมณฑลอีสานออกเป็น ๒ มณฑล มีชื่อใหม่ว่า มณฑลอุบล และมณฑลร้อยเอ็ด

พ.ศ. ๒๔๕๘ จัดตั้งมณฑลมหาสารคามขึ้น โดยแยกออกจากมณฑลพายัพ

๒.๑.๓ การจัดรูปการปกครองในสมัยปัจจุบัน

การปรับปรุงระเบียบการปกครองหัวเมืองเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศมาเป็นระบบประชาธิปไตยนั้น ปรากฏตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ จัดระเบียบราชการบริหารส่วนภูมิภาคออกเป็นจังหวัดและอำเภอ จังหวัดมีฐานะเป็นหน่วยบริหารราชการแผ่นดิน มีข้าหลวงประจำจังหวัดและกรมการจังหวัดเป็นผู้บริหาร เมื่อก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง นอกจากจะแบ่งเขตการปกครองออกเป็นจังหวัดและอำเภอแล้วยังแบ่งเขตการปกครอง

^๕กรมการศาสนา, ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๕๒), หน้า ๗๓.

ออกเป็นมณฑลอีกด้วย เมื่อได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ จึงได้ยกเลิกมณฑลเสียเหตุที่ยกเลิกมณฑลน่าจะเนื่องจาก

๑. การคมนาคมสื่อสารสะดวกและรวดเร็วขึ้นกว่าแต่ก่อน สามารถที่จะสั่งการและตรวจตราสอดส่องได้ทั่วถึง

๒. เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายของประเทศให้ลดลง

๓. เห็นว่าหน่วยมณฑลซ้อนกับหน่วยจังหวัด จังหวัดรายงานกิจการต่อมณฑล มณฑลรายงานต่อกระทรวง เป็นการซ้ำซ้อนโดยไม่จำเป็น

๔. รัฐบาลไทยในสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ นโยบายที่จะให้อำนาจแก่ส่วนภูมิภาคยิ่งขึ้น และการที่ยุบมณฑลก็เพื่อให้จังหวัดมีอำนาจนั่นเอง

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดินอีกฉบับหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับจังหวัดมีหลักการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ดังนี้

๑. จังหวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล แต่จังหวัดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ ไม่มีฐานะเป็นนิติบุคคลไม่

๒. อำนาจบริหารในจังหวัด ซึ่งแต่เดิมตกอยู่แก่คณะบุคคล ได้แก่ คณะกรรมการจังหวัดนั้น ได้เปลี่ยนแปลงมาอยู่กับบุคคลเดียว คือ ผู้ว่าราชการจังหวัด

๓. ในฐานะของคณะกรรมการจังหวัด ซึ่งแต่เดิมเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินในจังหวัด ได้กลายเป็นคณะเจ้าหน้าที่ที่ปรึกษาของผู้ว่าราชการจังหวัด

ต่อมา ได้มีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดินตามนัยประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๑๘ ลงวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๑๙ โดยจัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคเป็น

๑. จังหวัด

๒. อำเภอ

จังหวัดนั้นให้รวมท้องที่หลาย ๆ อำเภอขึ้นเป็นจังหวัด มีฐานะเป็นนิติบุคคลการตั้ง ยุบและเปลี่ยนแปลงเขตจังหวัดให้ตราเป็นพระราชบัญญัติ และให้มีคณะกรรมการจังหวัดเป็นที่ปรึกษาของผู้ว่าราชการจังหวัดในการบริหารราชการแผ่นดินในจังหวัดนั้น

๒.๒ ประวัติวัดท่าไชยศิริ ตำบลสมอพลือ อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี

ประวัติสถานที่และสิ่งสำคัญ

วัดท่าไชยศิริ ตั้งอยู่เลขที่ ๑๒๑ หมู่ที่ ๑ ถนนเพชรเกษม ตำบลสมอพลือ อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี มีเนื้อที่ ๒๑ ไร่ ๑๘ ตารางวา ที่ธรณีสงฆ์ ๘ ไร่ ๓ งาน ๔๖ ตารางวา รวม ๒๙ ไร่ ๓ งาน ๖๔ ตารางวา

วัดท่าไชยศิริ(วัดใต้) สร้างในปีใดไม่ปรากฏปีที่สร้างแต่ตามทะเบียนวัดสำนักงานศึกษาธิการ อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี มีวิสุงคามสีมา ๑๕ หน้า ๕๑๐ บันทีกไว้ว่าได้รับพระราชวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. ๑๙๑๐ ตรงกับรัชสมัยแผ่นดินของ “พระมหาธรรมราชาที่ ๑” (พญาลิไท) แห่งกรุงสุโขทัย และได้รับวิสุงคามสีมาครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๒๒๕ รัชสมัยแผ่นดิน “สมเด็จพระนารายณ์

มหาราช” สมัยกรุงศรีอยุธยาและได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ.๒๔๔๕ ในรัชสมัย “พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕” แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ตรงกับสมัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๐ นับเวลาถึงปัจจุบัน ประมาณ ๗๐๐ ปี

วัดท่าไชยศิริ มีบริเวณด้านทิศตะวันออกติดถนนเพชรเกษม (ทางหลวง หมายเลข ๔) ด้านทิศตะวันตกเป็นโรงเรียนประถมศึกษา ด้านทิศเหนือมีถนนทอดไปยังท่าน้ำเพชรบุรี เป็นท่าน้ำของวัด ซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดท่าไชยศิริ เดิมเรียกว่า “วัดใต้” เพราะอยู่ทางใต้ของลำน้ำแม่ น้ำเพชรบุรี เหนือน้ำขึ้นไปเป็นที่ตั้งวัดกลาง และวัดเหนือ ทั้ง ๓ วัด มีอาณาเขตติดต่อกัน วัดกลางและวัดเหนือปัจจุบันเป็นวัดร้าง ความเป็นมาที่ได้นามว่า วัดท่าไชยศิริ นี้มีเรื่องเล่ากันว่า ครั้งหนึ่ง ทหารไทยปะทะกับพม่าทางด้านสิงขร จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้แตกทัพถอยมา โดยทัพพม่าได้ไล่ติดตามมาเมื่อทหารไทยถอยมาถึงวัดใต้ ได้ลงไปอาบน้ำและดื่ม น้ำที่ท่าวัดให้หายเหนื่อยเพื่อเตรียมสู้กับพม่าต่อไป พอทหารไทยขึ้นจากท่าน้ำพม่าก็ตามมาทันพอดี จึงเกิดการสู้รบกันขึ้นตะลุมบอนในวัด จนพม่าแตกพ่ายหนีไป มีบางส่วนเข้าไปในอุโบสถ ทหารได้ตามไปต่อสู้อในอุโบสถ จนมีคราบเลือดติดผนังอุโบสถ ต่อมาได้มีการปฏิสังขรณ์คราบเลือดได้ลบเลือนไป จากเหตุการณ์ดังกล่าวจึงเปลี่ยนชื่อวัดใต้ เป็นวัด “ท่าไชย” ต่อมากลายเป็น “ท่าไชยศิริราช” และต่อมาชื่อ “ท่าไชยศิริ” เพื่อเป็นมงคลนามของวัด เมื่อประมาณ ๘๐ - ๑๐๐ ปีมานี้เอง

เรื่องนี้ได้คำมูลมาจากหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูญาณสิริ (เหลื่อม อินฺทสิริ) อดีตเจ้าอาวาสวัดท่าไชยศิริ ซึ่งท่านมหาทบ อนุโร (พระครูศรีวัชรารมณ์ อดีตเจ้าคณะอำเภอบ้านลาด) ได้เขียนเล่าไว้ และท่านบอกว่า พระครูญาณสิริ (เหลื่อม อินฺทสิริ) ได้เล่าให้ฟังมาอีกทอดหนึ่ง ในสมัยที่คุณทรงชัย เจตบุตร เป็นศึกษาธิการจังหวัดเพชรบุรีก็ได้นำเรื่องเล่าวัดท่าไชยศิรินี้ไปเขียนไว้ในหนังสือของดีเมืองเพชรซึ่งคณะผู้จัดทำหนังสือสมุดเพชรบุรี อ้างอิงไว้ในหนังสือดังกล่าว^๙

ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์

การรบระหว่างไทยกับพม่า ซึ่งเดินทัพผ่านด่านสิงขรเมืองกำเนิดนพคุณเมืองคลองวาฬ เมืองกุยบุรี เมืองปราณบุรี และเพชรบุรี มีหลายครั้งเช่น

๑. สมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๐๒ ทัพไทยยกไปรักษาเมืองมะริด มีพระยาเพชรบุรีเป็นทัพหน้า พระยายมราชเป็นแม่ทัพ ทัพหน้ายกถึงด่านสิงขรก็ทราบว่าเมืองมะริด เสียแก่ทัพพม่า และถูกพม่าตีแตกถอยล่นมาจนถึงเมืองเพชรบุรี

๒. ใน พ.ศ. ๒๓๐๗ มังมหานรธา แม่ทัพพม่ายกไปเมืองทะวาย ตะนาวศรี มะริด มะลิวัน ระนอง ชุมพร ไชยา ประทิว คลองวาฬ กุย ปราณ จนถึงเมืองเพชรบุรี กองทัพพระยาพิพัฒน์โกษากับพระยาตากยกมาจากกรุงศรีอยุธยารักษามืองไว้ได้ ทัพพม่าถอยไปทางด้านสิงขร

^๙พระครูเกษมวัชรดิตถ์ เจ้าอาวาสวัดท่าไชยศิริ, ๒๕๖๐.

๓. พ.ศ. ๒๓๑๐ คราวเสียกรุง พม่ายกทัพมาทางทวาย ตะนาวศรี และเพชรบุรี ก็แตกไปด้วย ในคราวนี้

๔. สมัยกรุงธนบุรี พ.ศ. ๒๓๑๗ ยุงคงหวุ่น เป็นทัพหน้าให้พระเจ้าหลานเธอกรมขุนอนุรักษ์สงคราม มาอยู่รักษาเมืองเพชรบุรี

๕. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยสงครามเก้าทัพ พ.ศ. ๒๓๒๘ ทัพที่ ๒ ของพม่ายกมาทางด้าน บ้องตี้เข้าตีเมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี

จากสงครามไทยรบกับพม่าดังกล่าวมา ปี พ.ศ. ๒๓๐๗ ไทยตีพม่าแตกถอยไปทางด้านสิงขร การรบที่วัดท่าไชย อาจจะเป็นครั้งนี้ได้

นามเจ้าอาวาสวัดท่าไชยศิริเท่าที่สืบได้

๑. พระอธิการเชียง	-
๒. พระอธิการบุญมา	-
๓. พระอธิการน้อย	-
๔. พระอธิการต่าย	-
๕. พระอธิการทอง	-
๖. พระอธิการพุ่ม	-
๗. พระอธิการม้วย	-
๘. พระครูญาณสิริ (เหลื่อม อินทสิริ)	พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๕๐๕
๙. พระครูสิริวัชรธรรม (เทียบ จารุณโณ)	พ.ศ. ๒๕๐๕ - ๒๕๓๒
๑๐. พระสมุห์ชื่น รตนปญโญ	พ.ศ. ๒๕๓๒ - ๒๕๓๙
๑๑. พระครูธรรมธรรสิริภพ ปุณฺณโชโต	พ.ศ. ๒๕๓๙ - ๒๕๕๑
๑๒. พระครูเกษมวัชรดิตถ์ (เกษม จิตสมปโน)	พ.ศ. ๒๕๕๑ - ปัจจุบัน

บ้านสิงขร

เรื่องเล่าของวัดท่าไชยศิริข้างต้น เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่จดจำและเล่าสืบกัน ต่อ ๆ มา ซึ่งมีหลักฐานชี้ชัดว่าทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของวัดท่าไชยศิริ มีถนนเลียบบัดผ่านไปถึง หมู่บ้าน เรียกว่า หมู่บ้านด่านสิงขร ปรากฏว่าจนทุกวันนี้ ซึ่งอาจจะเป็นคนไทยหนีภัยจากด่านสิงขรก็ได้หรือไม่ก็อาจเป็นพวกเฉลยชาวพม่าถูกกักบริเวณให้อยู่เป็นที่เป็นที่ทางก็ได้

โบราณวัตถุวัดท่าไชยศิริ

วัดท่าไชยศิริมีพระพุทธรูปสำคัญ คือ พระประธานในอุโบสถ เป็นพระยืนปางห้ามพยาธิ หรือปางประทานพร ซึ่งเป็นของแปลกไม่เหมือนวัดทั่วไปเพราะตามปกติพระประธานในอุโบสถ หรือวิหารจะเป็นพระอิริยาบถ นั่งปางที่นิยมมาก คือ ปางมารวิชัย พระประธานยืนในลักษณะนี้ พบว่ามีเพียง ๓ แห่ง คือ

๑. พระประธานในอุโบสถวัดท่าไชยศิริ จังหวัดเพชรบุรี ศิลปะสมัยลพบุรี
๒. พระประธานในอุโบสถวัดเสาชิงช้า กรุงเทพมหานคร ศิลปะสมัยอยุธยาตอนต้น
๓. พระประธานในอุโบสถวัดเครือวัลย์วรวิหาร กรุงเทพมหานคร ศิลปะสมัยสุโขทัย

น. ณ ปากน้ำ ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับพระประธานในอุโบสถวัดท่าไชยศิริไว้ว่า “เป็นพระยืนสวมชฎาเทริด พระกรรณแบบพระพุทธรูปยอดป้านแบบพระลพบุรีทั่วไป เป็นพระยืนปางห้ามพายาธิ คลุมแบบพระร่วงไม่มีสังขมาฏีเข้าใจว่าจะเป็นสมัยลพบุรีรุ่นหลัง (ปางห้ามญาติ มีลักษณะของพระพุทธรูปยกพระหัตถ์ ๒ ข้าง ทรงเครื่อง, ปางห้ามสมุทร มีลักษณะของพระพุทธรูปยกพระหัตถ์ ๒ ข้าง ไม่ทรงเครื่องห่ม) ด้านหลังพระประธานยืนนี้มีพระพุทธรูปสมัยลพบุรี ทำด้วยหินประทับบนฐานเตี้ย ๆ อยู่ติดผนัง ใบเสมาของวัดเป็นหินทรายแดงขนาดเล็กมีแนวสันกลางไม่มีลวดลายอะไร ขนาด ๔๖ x ๒๙ x ๗ ซม. เป็นเสมาคู่พระพักตร์ของพระประธานองค์นี้แป้น และโอษฐ์สวยงาม พระขนงไม่โค้งมากนัก เป็นพระโลหะสำริดมีซุ้มเรือนแก้วอยู่เบื้องหลัง ตำนานของวัดนี้จึงมีความจริงประการใด ยากที่จะค้นหลักฐานได้เพราะตรวจดูโบราณวัตถุของวัดเห็นพระเป็นแบบลพบุรีรุ่นหลังอยู่ในอุโบสถถึงสององค์ใบเสมาก็เป็นของเก่าซึ่งนี้อาจจะมีก่อนพม่ารุกรานก็ได้”

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ พระครูธรรมธรสิริภพ ปุณฺณโชโต เจ้าอาวาสวัดท่าไชยศิริ ได้ทำการบูรณะหลังคาอุโบสถซึ่งชำรุดเป็นอย่างมาก และพื้นอุโบสถ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ พระครูเกษมวัชรดิตถ์ (เกษม จิตติสมปนโน) เจ้าอาวาสวัดท่าไชยศิริ ได้ทำการบูรณะภายในอุโบสถ ครั้งใหญ่ โดยการบูรณะองค์พระประธาน ซึ่งชำรุดค่อนข้างมาก ด้วยอายุช้ำขององค์พระประธาน และทำการก่อสร้างรัตนบัลลังก์ ซุ้มเรือนแก้ว และฐานชุกชี ซึ่งมีการปั้นลายปูนปั้นและปิดด้วยทองคำแท้ ประดับกระจกสี ทำผิวพื้นผนังอุโบสถ มีการเขียนภาพพระเจ้า ๑๐ ขาดิ เขียนด้วยสีอะคริลิค ประดับทองคำแท้บนผ้าใบใส่กรอบไม้สักอย่างสวยงาม ติดผนังอุโบสถ ๑๒ ภาพ (เขียนโดยช่างยุทธนา อินทร์จิตร) และประดับเพดานอุโบสถด้วย ดาราราย(ดาวเพดาน) ซึ่งทำด้วยไม้ตะเคียน ประดับกระจกปิดด้วยทองคำแท้ ประดับด้วยข้อไฟคริสตัลอย่างดี ซึ่งในครั้งนั้น ใช้จ่ายค่าใช้จ่ายประมาณกว่า ๓,๕๐๐,๐๐๐ บาท (สามล้านห้าแสนบาท) เลยทีเดียว ในการบูรณะครั้งนี้ได้อาจารย์พงษ์ศิริ บางสุขเสริม อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร (ช่างสิบหมู่) มาควบคุมการออกแบบการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งนี้

พระพุทธรูปหิน เบื้องหลังพระประธานขณะเขียนเรื่องนี้ไม่มีแล้ว ไม่ทราบว่าจะเคลื่อนย้ายไปไว้ที่ไหน หรือถูกโจรกรรมไม่ทราบ แต่กลับมีพระพุทธรูปหินทรายอีกองค์หนึ่งประดิษฐานอยู่หน้าอุโบสถ ด้านนอกเป็นเนื้อหินทรายแดง แต่พระกรและพระเศียรนั้นต่อเติมใหม่ให้ครบบริบูรณ์

วัดกลาง เป็นวัดร่วมสมัยกับวัดท่าไชยศิริ บริเวณพื้นที่ของวัดมีจำนวน ๙ ไร่ ๒ งาน ๒๖ ตารางวา เป็นวัดร้าง มีซากโบราณวัตถุปรักหักพังปรากฏอยู่ เช่น อุโบสถ เจดีย์ พระประธานในอุโบสถ ห่างจากอุโบสถไปทางทิศเหนือประมาณ ๗๐ เมตร มีสระน้ำโบราณเมื่อเดือนมิถุนายน ๒๕๓๐ พระธีระ รุกขิตจิตโต บวชมาจากวัดป่าแป้น ได้ตั้งสำนักสงฆ์ขึ้นที่วัดกลาง ได้มีการนำธมาเกรดพื้นที่อุโบสถเดิม ทำให้กรุพระบูชาแตกเก็บได้พระบูชาปางต่าง ๆ เช่น ปางห้ามญาติ ปางสมาธิมารวิชัย เป็นศิลปสมัยลพบุรีบ้าง อุทองบ้าง พระธีระได้นำออกให้ประชาชนเช่าพระที่มีสภาพสมบูรณ์ไปจนหมดสิ้นเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งและได้นำเงินมาสร้างสำนักสงฆ์มีกุฏิ ๕ หลัง อุโบสถสร้างทับหลังเดิม ๑ หลัง บูรณะซ่อมพระประธานในอุโบสถใหม่ สร้างศาลาการเปรียญอีก ๑ หลัง โดยมีการออกโฉนดที่ดินรวมไปถึงวัดเหนือด้วยรวมพื้นที่ ๒๓ ไร่ ๔๕ ตารางวา

วัดเหนือ (ร้าง) เป็นวัดร่วมสมัยวัดกลางและวัดใต้ (วัดท่าไชยศิริ) มีเนื้อที่ ๑๓ ไร่ ๒ งาน ๑๙ ตารางวา ถูกทิ้งร้างมาเป็นเวลานาน พวกนิยมของเก่าได้ขุดเจาะทำลายอุโบสถและเจดีย์

พังทลายจนหมดสิ้นเหลือเพียงฐานอุโบสถและเนินเจดีย์ ประมาณ ๔๐ ปีมานี้ อุโบสถยังมีฝาผนัง มีศาลาการเปรียญ ๑ หลังและทางวัดห้วยเสือได้มาซื้อเอาอิฐฝาผนังอุโบสถไปใช้ประโยชน์

โบราณวัตถุของวัดเหนือ ได้แก่ พระเครื่องเนื้อชินสนิมแดง วงการพระเครื่องเรียกว่าพระหุยานกรสมอปหล่อ กรุพระสมอปหล่อเมื่อประมาณ ๖๐ ปีมาแล้วได้มีคน ๒ คนไปขุดเจดีย์เหนืออุโบสถ ได้พบชิ้นสำริดตรงลูกระฆังเจดีย์มีพระบรรจุอยู่ในชั้นจำนวน ๒๔ องค์ เป็นพระเนื้อตะกั่วสนิมแดงขนาดสูง ๕.๒ ซม. กว้าง ๒.๗ ซม. และเก็บได้บริเวณใกล้เคียงกันอีก ๓ องค์ รวมเป็น ๒๗ องค์ เรื่องดังกล่าวคุณยายผิว อายุ ๘๕ ปี ชาวบ้านสิงขรเป็นผู้เล่า และที่บ้านท่านมีพระเหลืออยู่ ๑ องค์ ผู้เขียนได้ชมแล้วสวยมากเป็นพระที่มีพุทธคุณด้านอยู่ยงคงกระพัน อาจารย์เกรียงกาญจนวริต ท่านได้เขียนไว้ในหนังสือของดีเมืองเพชรว่าพระเครื่องที่สำคัญและมีชื่อเสียงของเมืองเพชรบุรี นอกจากกรวัดค้างคาว กรวัดรัตนตรัยยังมีอีกกรุหนึ่งคือกรวัดเหนือ ซึ่งมีพระหุยานเนื้อตะกั่วสนิมแดงบรรจุอยู่ เดี่ยวนี้เป็นวัดร้างอยู่ในเขตตำบลสมอปหล่อ ดังนั้นพระหุยานที่ขุดได้จึงมีชื่อเรียกว่า “พระหุยานสมอปหล่อ” และสิ่งสุดท้ายที่จะลืมเสียมิได้เป็นยอดปะติมากรรมของช่างชั้นเอกอีกชิ้นหนึ่ง ซึ่งเกิดมาจากสกุลช่างลพบุรีมีอายุการสร้างราว ๙๐๐ ปีล่วงมาแล้ว

ทำน้ำวัดท่าไชยศิริ

ทำน้ำวัดท่าไชยศิริมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ๒ ประการ คือ

๑. เป็นที่ตักน้ำใช้ในพิธีบรมราชาภิเษก
๒. เป็นที่ตักน้ำสรง น้ำสวดย ๓ รัชกาล (รัชกาลที่ ๔ รัชกาลที่ ๕ รัชกาลที่ ๖)

การใช้น้ำเพชรในพระราชพิธีต่าง ๆ นั้น คงจะใช้กันมานานแต่ยังหาหลักฐานไม่ได้ว่าเริ่มมีมาตั้งแต่เมื่อใด แต่ตามธรรมเนียมพระราชพิธีของไทยนั้น นิยมใช้น้ำศักดิ์สิทธิ์จากสระทั้ง ๔ และแม่น้ำทั้ง ๕ นั้น รวมแม่น้ำเพชรอยู่ด้วย คือ แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำบางปะกง และแม่น้ำเพชรบุรี สำหรับแม่น้ำเพชรบุรีนั้น จะเจาะจงตักที่ทำน้ำวัดท่าไชยศิริ และนำไปประกอบพิธีที่วัดมหาธาตุฯ ก่อนส่งเข้าไปประกอบพิธีที่กรุงเทพฯ ต่อไป

สระน้ำศักดิ์สิทธิ์ ทั้ง ๔ อยู่ในเขตตำบลสระแก้ว จังหวัดสุพรรณบุรี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เคยเสด็จมาทอดพระเนตรสระศักดิ์สิทธิ์ที่ตำบลนี้ จึงเป็นเหตุให้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเป็น “บ้านท่าเสด็จ” สระศักดิ์สิทธิ์เดิมพบเพียง ๔ สระ คือ สระแก้ว สระคา สระยมนา สระเกษ ต่อมาพบอีก ๒ สระ คือ สระอมฤต และสระอมฤต และทรงพระราชหัตถเลขาไว้ว่า “แต่เหตุไฉนที่สระนี้ขลังนักไม่ปรากฏ คงจะมีตัวครุบาทที่สำคัญเป็นอันมาก น้ำในสระก็ไม่ไข ปลาในสระก็ไม่กิน สระมีหญ้าขึ้นรกเต็มไปหมดมีจะเข้าอาศัยอยู่ทั้งสี่สระน้ำสระคา สระยมนาไม่สู้สะอาดมีสีแดง

แต่น้ำสระเกษ สระแก้วใสสะอาด” น้ำในสระทั้งหมดนี้ใช้ในพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา และพระราช พิธีสรงน้ำมูรธาภิเษกตามลัทธิพราหมณ์ กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนจัดตั้งสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นโบราณสถานไว้แต่น้ำที่ใช้ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่หาหลักฐานได้เป็นสารตราของทางราชการสั่งให้เจ้าเมืองเพชรบุรี ตักน้ำเพชรไปใช้ในพิธีบรมราชาภิเษกมีตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมาจนถึงรัชกาลปัจจุบันก็ใช้น้ำเพชรและประกอบพิธีตักที่ทำน้ำวัดท่าไชยศิริทั้งสิ้น โดยเฉพาะพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ครบ ๕,๖,๗ รอบ (๑๔ ต.ค. ๒๕๕๔) และพระราชพิธีครองราชย์ ๖๐ พรรษาของพระบาทสมเด็จพระ

เจ้าอยู่หัวปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ได้มีพิธีทำน้ำศักดิ์สิทธิ์เช่นกัน ผู้เขียนได้เข้าร่วมเป็นเจ้าหน้าที่ทำพิธีพลีกรรมตักน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ทำน้ำวัดท่าไชยด้วย โดยมีท่านผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานมีขบวนแห่น้ำเสกน้ำศักดิ์สิทธิ์แล้วเพื่อนำเข้าสู่พิธีต่อไป

ข้อสำคัญประการที่สอง แม่น้ำเพชรบุรีเป็นน้ำสำรอง น้ำเสวยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และมาเลิกใช้ในรัชกาลที่ ๖ โดยเฉพาะรัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดแม่น้ำเพชรมาก เพราะเป็นน้ำใสมีรสจืดสนิท มีรับสั่งให้พระยาเพชรบุรีจัดส่งน้ำเพชรไปถวายทุกเดือนและจะมาตักน้ำที่ทำวัดท่าไชยศิริทั้งสิ้น

นอกจากนี้ ยังมีบุคคลสำคัญในรัชกาลสมัยนั้นใช้น้ำเพชรที่วัดท่าไชยศิริเป็นประจำอีก ๒ ท่าน คือ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) อีกท่านหนึ่ง คือ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้วม บุนนาค) และยังใช้รับรองคณะทูตานุทูตจากต่างประเทศด้วย

๒.๓ สภาพแวดล้อมทั่วไปของแม่น้ำเพชรบุรี

๒.๓.๑ สภาพภูมิประเทศ

ลุ่มน้ำเพชรบุรีมีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ ๖,๒๕๔.๔๕ ตร.กม. พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตจังหวัดเพชรบุรีสมุทรสงคราม และราชบุรี ลักษณะลุ่มน้ำเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางตัวในแนวตะวันตก - ตะวันออก มีทิศเหนือติดกับลุ่มน้ำแม่กลอง ทิศใต้ติดกับลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลประจวบคีรีขันธ์ ทิศตะวันตกติดกับประเทศพม่า ทิศตะวันออกติดกับอ่าวไทย โดยมีแม่น้ำเพชรบุรีเป็นแม่น้ำสายหลักของลุ่มน้ำ มีต้นกำเนิดที่เทือกเขาตะนาวศรีทางด้านตะวันตกของลุ่มน้ำ บริเวณอำเภอแก่งกระจาน ซึ่งเป็นเทือกเขากั้นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศสหภาพพม่าพื้นที่จะค่อย ๆ ลาดเทลงมาจากทิศตะวันออกไป บริเวณอำเภอท่ายางและมีเทือกเขาเป็นแนวเขาเตี้ย ๆ ที่ทำให้เกิดที่ราบระหว่างภูเขาทางด้านตะวันตกของลุ่มน้ำจะเป็นเทือกเขาสูงซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำสาขาสายสำคัญของลุ่มน้ำเพชรบุรี ถัดเข้ามาทางตอนกลางของลุ่มน้ำจะมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ซึ่งแม่น้ำเพชรบุรีจะไหลผ่านอ่างเก็บน้ำเขื่อนแก่งกระจานและเขื่อนเพชร ส่วนพื้นที่ตอนล่างทางด้านตะวันออกของลุ่มน้ำมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มชายฝั่งทะเล มีลำน้ำสายสั้น ๆ กระจายอยู่ทั่วไป ซึ่งลำน้ำส่วนใหญ่จะไหลลงสู่แม่น้ำเพชรบุรีและออกทะเลบริเวณอำเภอบ้านแหลม รวมความยาวลำน้ำ ๒๒๗ กม. ความจุลำน้ำประมาณ ๒๕๐-๓๙๐ ลบ.ม./วินาที และความลาดชันเฉลี่ยของลำน้ำ (Average Slope) ประมาณ ๑ : ๘๐๐^{๑๐}

นอกจากนี้ยังมีลำน้ำสาขาที่สำคัญ ๔ สาขา คือ ห้วยแม่ประจันต์ ห้วยผาก ห้วยแม่ประโดน และแม่น้ำบางกลอย

- แม่น้ำบางกลอย มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาตะนาวศรีทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของลุ่มน้ำ และไหลลงมาจากทิศตะวันออกเฉียงใต้บรรจบกับแม่น้ำเพชรบุรีที่บริเวณใกล้บ้านห้วยครก อำเภอแก่งกระจาน

- ห้วยแม่ประโดน มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาทางด้านเหนือของลุ่มน้ำ ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำเพชรบุรีที่บ้านประตูผี อำเภอแก่งกระจาน

^{๑๐}บริษัท แอสตีคอน คอปอเรชั่น จำกัด, ลุ่มน้ำเพชรบุรี, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕), หน้า ๘.

- ห้วยแม่ประจันต์ มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาทางด้านเหนือของกลุ่มน้ำ ไหลผ่านอำเภอหนองหญ้าปล้องมารวมกับแม่น้ำเพชรบุรีที่บ้านท่าซึก อำเภอท่ายาง

- ห้วยผาก มีต้นกำเนิดจากภูเขาอ่างแก้วและภูเขาน้ำหอยตทางตอนใต้ของกลุ่มน้ำ ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำเพชรบุรีบริเวณใกล้บ้านวังมะละกอ

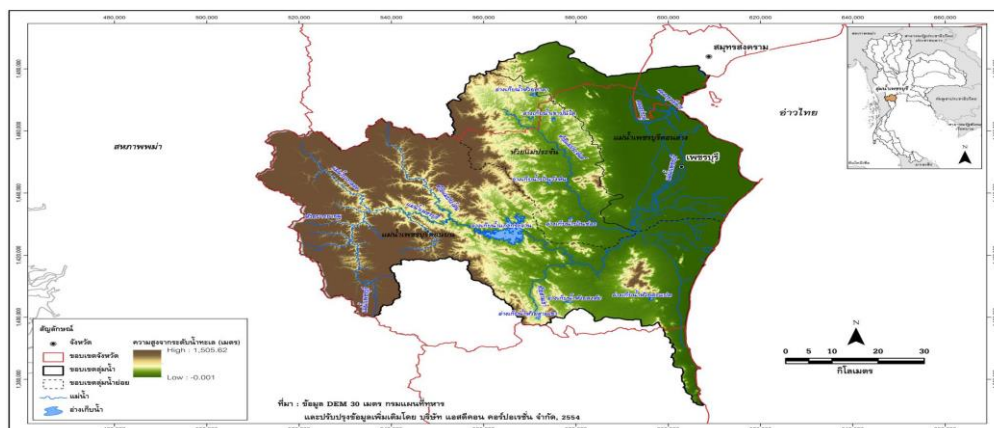
๒.๓.๒ ระบบลุ่มน้ำ

ลักษณะของลำน้ำส่วนใหญ่ในพื้นที่ลุ่มน้ำเป็นลำน้ำสายสั้น ๆ ไหลสู่ทะเลอ่าวไทย ลุ่มน้ำหลักแม่น้ำเพชรบุรีแบ่งได้เป็น ๓ ลุ่มน้ำสาขา ได้แก่

๑. **ลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำเพชรบุรีตอนบน** หรือพื้นที่ลุ่มน้ำของแม่น้ำเพชรบุรีสายหลักเหนือเขื่อนเพชร มีพื้นที่ประมาณ ๓,๕๐๘ ตร.กม. พื้นที่ตอนบนเหนืออ่างเก็บน้ำเขื่อนแก่งกระจานเป็นเขตภูเขาสูง และพื้นที่ลาดชัน พื้นที่ลาดเทจากทิศตะวันตกมาตะวันออก มีความลาดชันมากกว่า ๓๕% ความสูงพื้นที่โดยเฉลี่ย ๗๐๐ ม. รทก. ไม่เหมาะที่จะทำการเกษตรกรรมเพราะเป็นเนินเขาสูง โดยทั่วไปเป็นพื้นที่ป่าส่วนใหญ่เป็นเขตนวนอุทยานแห่งชาติ พื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่างใต้เขื่อนแก่งกระจานถึงเขื่อนเพชรเป็นเขตที่ลาดเชิงเขาที่มีแม่น้ำสาขาสายสั้นและลำธารหลายสาย ลำน้ำสายสำคัญ ได้แก่ ห้วยสงไสยและห้วยผาก ซึ่งห้วยผากมีความยาวลำน้ำ ๓๒ กม. ความจุลุ่มน้ำประมาณ ๑๒๐ ลบ.ม./วินาที (ที่สถานี B.๘A) และมีความลาดชันเฉลี่ยของลำน้ำ (Average Slope) ประมาณ ๑:๖๐๐ ทั้งนี้สภาพภูมิประเทศของลุ่มน้ำสาขาเป็นลูกคลื่นลอนลาดและมีที่ราบเชิงเขาสั้นๆ ตามแนวลำน้ำสายหลัก ความสูงพื้นที่โดยเฉลี่ย ๑๐๐ ม.รทก. ลักษณะดินเกิดจากตะกอนทับถมมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ จึงเหมาะแก่การเกษตร และพื้นที่ด้านตะวันออกเป็นพื้นที่เขตที่ราบลุ่มชายฝั่งทะเล ความสูงพื้นที่โดยเฉลี่ย ๓ ม.รทก. มีการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมบางส่วนเป็นหาดทรายและสถานที่พักผ่อน เป็นเขตพัฒนาการท่องเที่ยว

๒. **ลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำเพชรบุรีตอนล่าง** หรือพื้นที่ท้ายเขื่อนเพชร มีพื้นที่ประมาณ ๑,๕๙๓ ตร.กม.เป็นเขตที่ราบลุ่ม ความสูงพื้นที่โดยเฉลี่ย ๕ ม.รทก. เหมาะแก่การเกษตร พื้นที่ปัจจุบัน ได้แก่พื้นที่เกือบทั้งหมดในเขตชลประทานโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาเพชรบุรี โดยพื้นที่บริเวณปากแม่น้ำมีน้ำทะเลท่วมถึง

๓. **ลุ่มน้ำสาขาห้วยแม่ประจันต์** มีพื้นที่ประมาณ ๑,๑๕๒ ตร.กม. ลำน้ำสายหลัก ได้แก่แม่น้ำห้วยแม่ประจันต์ ซึ่งมีความยาวลำน้ำ ๕๖ กม. ความจุลุ่มน้ำประมาณ ๔๘๐ ลบ.ม./วินาที (ที่สถานี B.๖) และมีความลาดชันเฉลี่ยของลำน้ำ (Average Slope) ประมาณ ๑ : ๗๐๐ ทั้งนี้ สภาพภูมิประเทศของลุ่มน้ำสาขาโดยทั่วไปเป็นพื้นที่ลาดเชิงเขาที่มีที่ราบริมแม่น้ำเล็กน้อย ตอนบนเป็นเขตพื้นที่เขาค่อนข้างสูงชัน ตอนล่างเป็นที่ราบลาดเชิงเขา มีความเหมาะสมต่อการเกษตรไม่มากนัก

ภาพที่ ๒ สภาพภูมิประเทศลำน้ำสาขาในลุ่มน้ำเพชรบุรี

๒.๓.๓ สภาพอุตุนิยมวิทยาและอุทกวิทยา

๑) สภาพภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศทั่วไปอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งจะทำให้เกิดฝนตกชุกในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม และสภาพอากาศแห้งและเย็น ช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ นอกจากลมมรสุมที่พัดผ่านประจำแล้วยังมีลมพายุจร เมื่อพัดผ่านจะทำให้เกิดฝนตกหนักในพื้นที่ จากการรวบรวมข้อมูลภูมิอากาศที่สถานีต่าง ๆ ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรี ซึ่งบันทึกไว้โดยกรมอุตุนิยมวิทยา ช่วงปี พ.ศ.๒๕๒๓-๒๕๕๒ จำนวน ๒ สถานี ได้แก่ สถานีจังหวัดเพชรบุรี และสถานีหัวหิน

รายเดือนของตัวแปรภูมิอากาศของสถานีตรวจอากาศในลุ่มน้ำเพชรบุรี สรุปค่าเฉลี่ยได้ดังนี้

- อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี ๒๗.๙ องศาเซลเซียส อุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุดในเดือนเมษายนวัดได้ ๓๓.๕ องศาเซลเซียส และอุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุดในเดือนธันวาคมวัดได้ ๒๑.๖ องศาเซลเซียส ช่วงพิสัยของค่าเฉลี่ยรายเดือน ๒๕.๖-๒๙.๖ องศาเซลเซียส

- ความชื้นสัมพัทธ์โดยเฉลี่ยตลอดปีจะอยู่ระหว่าง ๗๔.๙ เปอร์เซ็นต์ ค่าความชื้นสัมพัทธ์สูงสุดวัดได้ ๙๑.๐ เปอร์เซ็นต์ และค่าความชื้นสัมพัทธ์ต่ำสุดวัดได้ ๕๖.๐ เปอร์เซ็นต์ ช่วงพิสัยของค่าเฉลี่ยรายเดือน ๖๙.๐-๘๐.๕ เปอร์เซ็นต์

- ปริมาณการระเหยโดยเฉลี่ยตลอดทั้งปี ๑,๖๒๔.๐ มิลลิเมตร ช่วงพิสัยของค่าเฉลี่ยรายเดือน ๑๑๑.๐-๑๖๙.๕ มิลลิเมตร

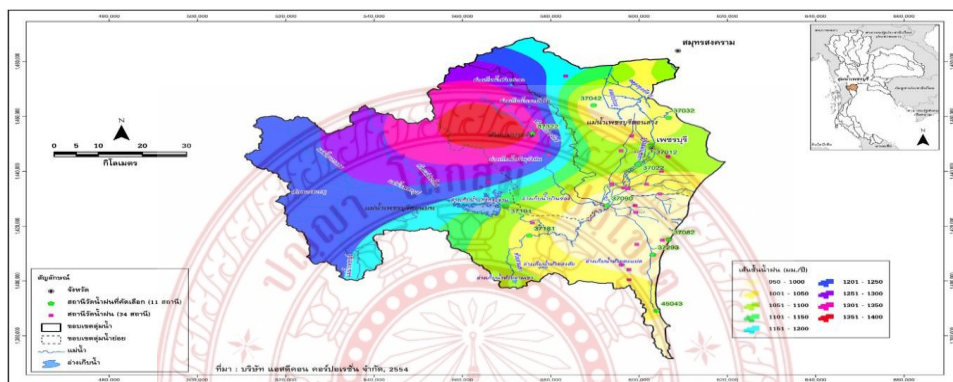
- ความครึ้มของเมฆโดยเฉลี่ย ๕.๘ อ็อกต้า (๐-๑๐ อ็อกต้า) ช่วงพิสัยของค่าเฉลี่ยรายเดือน ๓.๕-๘.๕ อ็อกต้า

- ความเร็วลมโดยเฉลี่ยมีค่าประมาณ ๒.๕ น็อต ช่วงพิสัยของค่าเฉลี่ยรายเดือน ๑.๖-๔.๒ น็อต

- ปริมาณฝนเฉลี่ยรายปี ๙๖๙.๐ มิลลิเมตร ช่วงพิสัยของค่าเฉลี่ยรายเดือน ๖.๓-๒๕.๖ มิลลิเมตร

ปริมาณฝน

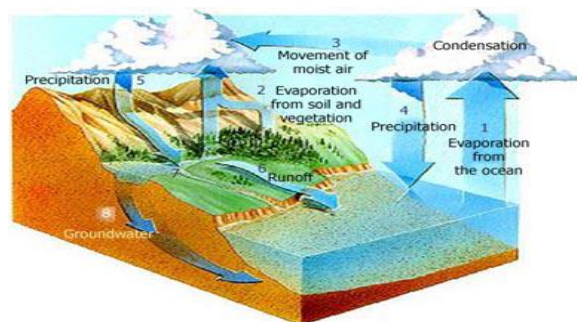
รวบรวมข้อมูลปริมาณฝนรายเดือนของสถานีวัดน้ำฝนที่รวบรวมโดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จำนวน ๓๔ สถานี พบว่า มีเพียง ๑๑ สถานี ที่มีช่วงเวลาของการจดบันทึกข้อมูลค่าปริมาณฝนรายเดือนเฉลี่ยของแต่ละสถานีครบตลอดทั้งปี และมีช่วงเวลาการเก็บมากกว่า ๒๐ ปี ในช่วงปี พ.ศ.๒๕๔๗-๒๕๕๘ นอกจากนี้ ยังนำค่าปริมาณฝนจากสถานีข้างเคียงของกลุ่มน้ำมารวมวิเคราะห์เส้นชั้นน้ำฝนและปริมาณฝนเฉลี่ยในกลุ่มน้ำเพชรบุรีด้วย จากการวิเคราะห์ พบว่า มีปริมาณฝนเฉลี่ยรายปี ๑,๑๑๐ มิลลิเมตร การกระจายตัวของปริมาณฝนจะเกิดขึ้นตั้งแต่เดือนพฤษภาคมไปจนถึงเดือนกันยายน รายละเอียดดังรูปที่ ๒

ภาพที่ ๓ ตำแหน่งสถานีวัดน้ำฝน สถานีที่นำมาวิเคราะห์และเส้นชั้นน้ำฝนรายปีเฉลี่ยในกลุ่มน้ำเพชรบุรี

๓) ปริมาณน้ำท่า

การประเมินปริมาณน้ำท่าในกลุ่มน้ำใดๆ ทำได้โดยการวิเคราะห์จากปริมาณฝนที่ตกในพื้นที่ เนื่องจากฝนที่ตกลงมาไม่สามารถเปลี่ยนเป็นน้ำท่าได้ทั้งหมด เพราะมีการสูญเสียเกิดขึ้นในขณะที่ฝนตก ได้แก่ การเก็บกักบนต้นไม้ การซึมลงดิน และการระเหย เป็นต้น โดยปริมาณน้ำที่เหลือจะไหลผ่านผิวดินลงสู่แม่น้ำ และไหลลงสู่ทะเลต่อไป กระบวนการเกิดน้ำท่า แสดงดังรูปภาพที่ ๓

ภาพที่ ๔ กระบวนการเกิดน้ำท่า

จากขั้นตอนการประเมินปริมาณน้ำท่าในลุ่มน้ำเพชรบุรี พบว่า ลุ่มน้ำเพชรบุรีมีปริมาณน้ำท่ารายปีเฉลี่ย ๒,๖๘๓ ล้าน ลบ.ม. และมีการกระจายรายเดือนเฉลี่ยอยู่ในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม

นอกจากนี้ ทำการทบทวนการรวบรวมข้อมูลปริมาณน้ำท่าจากสถานีวัดน้ำในลุ่มน้ำเพชรบุรีของหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ กรมชลประทาน กรมอุตุนิยมวิทยาและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จำนวน ๑๖ สถานี มีเพียง ๑๒ สถานี ที่มีช่วงเวลาของการจดบันทึกข้อมูลค่าปริมาณน้ำท่าครบตลอดทั้งปี ตำแหน่งและ

๔) ปริมาณน้ำหลาก

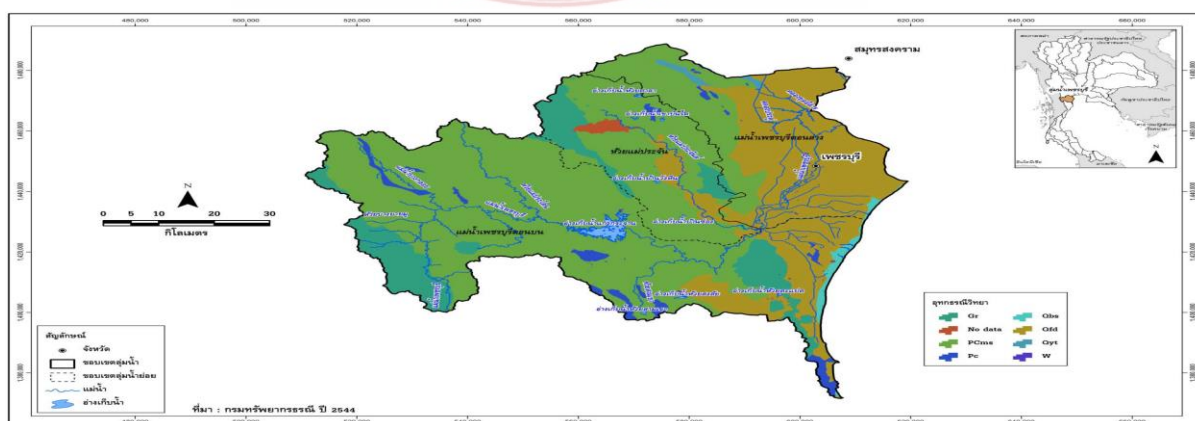
ทำการทบทวนการรวบรวมข้อมูลปริมาณน้ำหลากจากสถานีวัดน้ำในลุ่มน้ำเพชรบุรีของหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ กรมชลประทาน กรมอุตุนิยมวิทยา และการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จำนวน ๑๖ สถานี มีเพียง ๕ สถานี รายละเอียดของแต่ละสถานี ที่มีช่วงเวลาของการจดบันทึกข้อมูลค่าปริมาณน้ำหลากครบตลอดทั้งปี

๕) ปริมาณตะกอน

ทำการทบทวนการรวบรวมข้อมูลปริมาณตะกอนแขวนลอยจากสถานีวัดน้ำในลุ่มน้ำเพชรบุรีของหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ กรมชลประทาน กรมอุตุนิยมวิทยา และการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จำนวน ๑๖ สถานี มีเพียง ๘ สถานี ที่มีช่วงเวลาของการจดบันทึกข้อมูลค่าปริมาณตะกอนแขวนลอยครบตลอดทั้งปี

๖) อุทกธรณีวิทยาและน้ำใต้ดิน

จากการศึกษาข้อมูลแผนที่อุทกธรณีวิทยาของลุ่มน้ำเพชรบุรี มาตราส่วน ๑:๑๐๐,๐๐๐ จัดทำโดยกรมทรัพยากรธรณี ปี พ.ศ.๒๕๔๔ พบว่า ลักษณะอุทกธรณีวิทยาของลุ่มน้ำเพชรบุรีเป็นชั้นหินอุ้มน้ำในตะกอนหินร่วนชั้นหินอุ้มน้ำในตะกอนหินร่วนกึ่งหินแข็ง และชั้นหินอุ้มน้ำในหินแข็ง ๗ ชนิด โดยพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชั้นหินอุ้มน้ำหินชั้นกึ่งหินแปร พื้นที่ ๒,๒๘๕,๑๖๐ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๔๖ ของพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรี รายละเอียดแสดงในรูปภาพที่ ๕^{๑)}

ภาพที่ ๕ สภาพอุทกธรณีวิทยาในลุ่มน้ำเพชรบุรี

^{๑)}บริษัท แอสตีคอน คอเปอร์เรชั่น จำกัด, ลุ่มน้ำเพชรบุรี, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๙.

๗) คุณภาพน้ำ

จากรายงานการศึกษาโครงการจัดทำแผนรวมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีและชายฝั่งทะเลตะวันตก (ประจวบคีรีขันธ์), กรมทรัพยากรน้ำ สิงหาคม ๒๕๔๙ พบว่าการศึกษาด้านคุณภาพน้ำในลุ่มน้ำเพชรบุรี เป็นการรวบรวมข้อมูลคุณภาพน้ำ ปี พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๔๘ ของกรมควบคุมมลพิษ โดยกรมควบคุมมลพิษได้ติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำในแม่น้ำเพชรบุรี ปีละ ๒ ครั้ง มีสถานีตรวจวัดจำนวน ๖ สถานี ตั้งแต่อำเภอบ้านแหลมถึงอำเภอแก่งกระจาน

- บริเวณท้ายเขื่อนแก่งกระจาน ต.แก่งกระจาน มีปริมาณออกซิเจนละลายน้ำ ๐.๖-๔.๒ มก./ล. ฟิคอลโคลิฟอร์มแบคทีเรีย < ๒-๓๔๐ เอ็มพีเอ็น/๑๐๐ มล. ปริมาณธาตุอาหารไนโตรเจนไนโตรเจน ๐.๐๒-๐.๔๘ มก./ล. ฟอสเฟต ๐.๐๒-๐.๓๒ มก./ล.

- บริเวณเขื่อนเพชรบุรี ต.ท่าแลง มีปริมาณออกซิเจนละลายน้ำ ๖.๒-๘.๗ มก./ล. ฟิคอลโคลิฟอร์มแบคทีเรีย < ๒-๑,๔๐๐ เอ็มพีเอ็น/๑๐๐ มล. ปริมาณธาตุอาหารไนโตรเจนไนโตรเจน < ๐.๐๑-๑.๐๒ มก./ล. ฟอสเฟต ๐.๐๒-๐.๐๗ มก./ล.

- ช่วงกลางลำน้ำ บริเวณ ถ.เพชรเกษม มีปริมาณออกซิเจนละลายน้ำ ๔.๕-๗.๓ มก./ล. ฟิคอลโคลิฟอร์มแบคทีเรีย ๙๐๐-๑๗๐,๐๐๐ เอ็มพีเอ็น/๑๐๐ มล. ปริมาณธาตุอาหารไนโตรเจนไนโตรเจน < ๐.๐๑-๐.๗๓ มก./ล. ฟอสเฟต ๐.๐๓-๐.๑ มก./ล.

- ช่วงกลางลำน้ำ บริเวณสะพานเทศบาล ต.คลองกระแซะ มีปริมาณออกซิเจนละลายน้ำ ๔.๐-๘.๒ มก./ล. ฟิคอลโคลิฟอร์มแบคทีเรีย ๔๐๐-๕๐,๐๐๐ เอ็มพีเอ็น/๑๐๐ มล. ปริมาณธาตุอาหารไนโตรเจนไนโตรเจน < ๐.๐๑-๐.๗๓ มก./ล. ฟอสเฟต ๐.๐๓-๐.๑๑ มก./ล.

- บริเวณช่วงท้ายน้ำของแม่น้ำเพชรบุรี อ.บ้านแหลม มีปริมาณออกซิเจนละลายน้ำ ๒.๘-๔.๕ มก./ล. ฟิคอลโคลิฟอร์มแบคทีเรีย ๑,๕๐๐-๓๐,๐๐๐ เอ็มพีเอ็น/๑๐๐ มล. ปริมาณธาตุอาหารไนโตรเจนไนโตรเจน ๐.๐๒-๐.๔๓ มก./ล. ฟอสเฟต ๐.๐๓-๐.๓ มก./ล.

- บริเวณปากแม่น้ำเพชรบุรี ช่วงนี้เป็นน้ำทะเล มีค่าความเค็ม ๖.๒-๑๖.๕ ppt มีปริมาณออกซิเจนละลายน้ำ ๑.๕-๔.๘ มก./ล. ฟิคอลโคลิฟอร์มแบคทีเรีย ๙๐๐-๒๘,๐๐๐ เอ็มพีเอ็น/๑๐๐ มล. ปริมาณธาตุอาหารไนโตรเจนไนโตรเจน < ๐.๐๑-๐.๑๙ มก./ล. ฟอสเฟต < ๐.๐๑-๐.๕ มก./ล.

สำหรับการตรวจวัดคุณภาพน้ำในแม่น้ำเพชรบุรี เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๔๘ ซึ่งเป็นช่วงฤดูแล้ง พบว่าบริเวณปากแม่น้ำเพชรบุรี มีคุณภาพน้ำเสื่อมโทรม จัดอยู่ในแหล่งน้ำผิวดินประเภทที่ ๕ (สามารถใช้สำหรับการคมนาคม) มีค่าความสกปรกในรูปบีโอดีสูงและปริมาณออกซิเจนละลายน้ำต่ำ เนื่องจากผ่านแหล่งชุมชนเมืองส่วนบริเวณสะพานข้ามก่อนเข้าบ้านแหลม อ.บ้านแหลม จนถึงบริเวณถนนเพชรเกษม อ.เมือง คุณภาพน้ำจัดอยู่ในประเภทที่ ๔ (สามารถใช้สำหรับอุปโภคบริโภคโดยต้องผ่านการฆ่าเชื้อโรคตามปกติและผ่านกระบวนการปรับปรุงคุณภาพน้ำเป็นพิเศษก่อน และสามารถใช้สำหรับอุตสาหกรรม) สำหรับบริเวณท้ายเขื่อนเพชรบุรี อ.ท่ายาง มีคุณภาพน้ำดี จัดอยู่ในประเภทที่ ๒ (สามารถใช้สำหรับอุปโภคบริโภคโดยต้องผ่านการฆ่าเชื้อโรคตามปกติ และผ่านกระบวนการปรับปรุงคุณภาพน้ำทั่วไปก่อน สามารถใช้สำหรับการอนุรักษ์สัตว์น้ำ การประมง การว่ายน้ำและกีฬาทางน้ำ) ส่วนบริเวณท้ายเขื่อนแก่งกระจาน อ.แก่งกระจาน มีคุณภาพน้ำเสื่อมโทรม จัดอยู่ในแหล่งน้ำผิวดินประเภทที่ ๕ เนื่องจากมีค่าออกซิเจนละลายน้ำต่ำ ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๑.๑ มก./ล.

๘) ศักยภาพของพื้นที่การเกษตร

จากการศึกษาด้านการเกษตรจากแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดินปี พ.ศ. ๒๕๕๒ พบว่า กลุ่มน้ำเพชรบุรีมีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด ๑,๒๔๔,๒๕๑ ไร่ หรือ ๑,๙๙๐.๘๐ ตร.กม. คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๘๓ ของพื้นที่ทั้งลุ่มน้ำ โดยพื้นที่ทั้งหมดนี้เป็นพื้นที่ที่ราษฎรใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมทั้งหมดจากแผนที่การใช้ที่ดิน ซึ่งอาจมีพื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก เช่น มีปัญหาดินเปรี้ยว ดินเค็มหรืออยู่ในพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพื้นที่บางส่วนราษฎรรุกป่าเข้าไปในเขตป่าอนุรักษ์ที่ประกาศตามกฎหมายอีกด้วย ดังนั้นในการศึกษาถึงพื้นที่การเกษตรที่มีศักยภาพในการพัฒนาจึงต้องพิจารณาพื้นที่การเกษตรในปัจจุบันร่วมกับข้อมูลชนิดดิน ความลาดชันของพื้นที่ และขอบเขตป่าอนุรักษ์ ประกอบด้วย ซึ่งในการพิจารณาพื้นที่การเกษตรที่มีศักยภาพการพัฒนาได้พิจารณาใน ๒ ระดับ ดังนี้

(๑) พื้นที่การเกษตรที่เหมาะสมกับการเพาะปลูก

(๒) พื้นที่ศักยภาพสำหรับการพัฒนาระบบชลประทาน

พื้นที่ศักยภาพชลประทาน (ตามรายงานการศึกษาโครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนหลักรองรับการพัฒนาแหล่งน้ำและปรับปรุงโครงการชลประทานสำหรับแผนฯ ๙, กรมชลประทาน ๒๕๔๘) หมายถึง พื้นที่เกษตรที่มีศักยภาพการพัฒนาระบบชลประทานโดยแรงโน้มถ่วงโลก (ความลาดชันน้อยกว่า ๒๐%) และเป็นดินที่เหมาะสมกับการปลูกข้าว และไม่อยู่ในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า^{๑๒}

๙) พื้นที่การเกษตรที่เหมาะสมกับการเพาะปลูก

พื้นที่การเกษตรที่เหมาะสมกับการเพาะปลูก หมายถึง พื้นที่การเกษตรที่มีความเหมาะสมต่อการปลูกพืชไม่ว่าจะเป็นข้าว พืชไร่ พืชผัก หรือไม้ผล ชนิดใดชนิดหนึ่งหรือหลายชนิดรวมกันก็ได้ และจะต้องเป็นพื้นที่ที่ไม่อยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ตามประกาศของกรมป่าไม้ รวมถึงไม่ใช่พื้นที่ที่มีความลาดชันจนเกินไป โดยในการศึกษาจะพิจารณาจากพื้นที่ทำการเกษตรในปัจจุบันจากแผนที่การใช้ที่ดิน จากนั้นจึงนำมาพิจารณาร่วมกันกับปัจจัยในด้านอื่น ๆ ได้แก่ ชนิดดิน ขอบเขตพื้นที่ป่าไม้ และความลาดชันของพื้นดินมาวิเคราะห์ซ้อนทับแบบเวกเตอร์ (Vector Overlay analysis) ด้วยฟังก์ชันในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System, GIS) โดยเงื่อนไขในการซ้อนทับประกอบด้วย

- ชนิดดินที่ไม่เหมาะสมกับการปลูกพืช ได้แก่ ดินประเภทที่ ๓ (ดินที่ไม่เหมาะสมกับการปลูกพืชแต่สามารถปรับปรุงให้ปลูกพืชบางชนิดได้) และดินประเภทที่ ๔ (ดินที่ไม่เหมาะสมกับการปลูกพืชใด ๆ)

- พื้นที่เฉพาะซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มและชื้นแฉะประเภท Wet Land ซึ่งได้แก่ แหล่งน้ำ พื้นที่ชุ่มน้ำ พื้นที่พรุริมชายทะเล เป็นต้น

- พื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย รวมถึงพื้นที่อุทยาน และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

- พื้นที่ที่มีความลาดชันเกินกว่า ๒๐ เปอร์เซ็นต์

^{๑๒}บริษัท แอสตีคอน คอเปอร์เรชั่น จำกัด, ลุ่มน้ำเพชรบุรี, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔.

พื้นที่การเกษตรที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรี ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณฝั่งตะวันออกของพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยเฉพาะบริเวณที่ราบลุ่มของแม่น้ำเพชรบุรีตอนล่าง ซึ่งพื้นที่การเกษตรที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกทั้งหมดในลุ่มน้ำเพชรบุรีมีเพียง ๖๐๘,๕๑๙ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๙๑ ของพื้นที่การเกษตรทั้งหมด หรือร้อยละ ๑๕.๕๗ ของพื้นที่ทั้งลุ่มน้ำ (มีพื้นที่ลุ่มน้ำ ๓,๙๐๙,๐๓๑ ไร่) โดยมีพื้นที่ที่เหมาะสมในการปลูกข้าวมากที่สุด และเมื่อพิจารณาการเพาะปลูกในปัจจุบันในพื้นที่ลุ่มน้ำ ก็พบว่า มีการปลูกข้าวมากที่สุดเช่นกัน มีพื้นที่การเพาะปลูกถึง ๕๑๖,๘๒๓ ไร่ หรือร้อยละ ๔๑.๕๔ ของพื้นที่การเกษตรทั้งหมดในขณะที่มีพื้นที่ที่มีความเหมาะสมกับการเพาะปลูกเพียง ๔๒๙,๗๙๐ ไร่ หรือร้อยละ ๘๓.๑๖ ของพื้นที่ปลูกข้าวทั้งหมดเท่านั้น แสดงให้เห็นว่า มีพื้นที่ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ ๑๖.๘๔ ยังปลูกบนพื้นดินที่มีความเหมาะสมไม่เพียงพอ สำหรับพืชอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน

๑๐) พื้นที่ศักยภาพสำหรับการพัฒนาระบบชลประทาน

พื้นที่ศักยภาพสำหรับการพัฒนาระบบชลประทาน ซึ่งในที่นี้จะเป็นการพิจารณาเฉพาะในด้านศักยภาพของพื้นที่เพียงอย่างเดียว โดยยังไม่พิจารณาถึงความเพียงพอของปริมาณน้ำ โดยจะพิจารณาจากพื้นที่การเกษตรที่มีความเหมาะสมต่อการปลูกข้าว (อาจเหมาะสมต่อการปลูกพืชชนิดอื่น เช่น พืชไร่ พืชผัก หรือไม้ผลด้วยก็ได้) มีสภาพพื้นที่ค่อนข้างเป็นที่ราบสามารถพัฒนาระบบชลประทานโดยเฉพาะแบบแรงโน้มถ่วงได้ และจะต้องเป็นพื้นที่ที่ไม่อยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ ซึ่งจากการพิจารณาเกณฑ์ดังกล่าว จะเห็นว่าพื้นที่ที่มีศักยภาพสำหรับการพัฒนาระบบชลประทานจะเป็น พื้นที่ส่วนหนึ่งของพื้นที่การเกษตรที่เหมาะสมกับการเพาะปลูก ดังนั้นในการศึกษาจึงนำพื้นที่การเกษตร ที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกมาซ้อนทับกับข้อมูลชนิดดินด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ จากนั้นจึงทำการตัดดินชนิดดินที่ไม่เหมาะสมกับการปลูกข้าวออกเพิ่มเติม (เนื่องจากการพัฒนาระบบชลประทานส่วนใหญ่จะเน้นการปลูกข้าวเป็นหลัก และพื้นที่ดินที่มีความเหมาะสมสำหรับการปลูกข้าวส่วนใหญ่อยู่ในที่ราบ ซึ่งสามารถพัฒนาระบบส่งน้ำชลประทานได้) ได้แก่ ดินประเภทที่ ๒ (ดินที่เหมาะสมต่อการปลูกพืชชนิดอื่น แต่ไม่เหมาะสมต่อการปลูกข้าว) ส่วนดินประเภทที่ ๓ (ดินที่ไม่เหมาะสมกับการปลูกพืชแต่สามารถปรับปรุงให้ปลูกพืชบางชนิดได้) และดินประเภทที่ ๔ (ดินที่ไม่เหมาะสมกับการปลูกพืชใด ๆ) ได้ทำการตัดออกแล้วในขั้นตอนการศึกษาพื้นที่การเกษตรที่เหมาะสมกับการเพาะปลูก และตัดพื้นที่ชลประทานที่พัฒนาแล้วออก

พื้นที่ที่มีศักยภาพการพัฒนาระบบชลประทานในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรี ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณฝั่งตะวันออกของพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยเฉพาะบริเวณที่ราบลุ่มของแม่น้ำเพชรบุรีตอนล่าง โดยลุ่มน้ำเพชรบุรีมีพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาระบบชลประทานทั้งหมด ๕๒๓,๙๖๑ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๔๐ ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งได้รับการพัฒนาระบบชลประทานไปแล้ว ๓๘๓,๗๕๘ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๙.๘๒ ของพื้นที่ลุ่มน้ำ และยังมีพื้นที่ที่เหมาะสมที่สามารถพัฒนาระบบชลประทานเพิ่มได้อีก ๑๔๐,๒๐๓ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๓.๕๙ ของพื้นที่ลุ่มน้ำ

๑๑) ทรัพยากรป่าไม้ และชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ

๑๑.๑ ทรัพยากรป่าไม้ จากข้อมูลของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, ๒๕๔๓ พบว่า พื้นที่ป่าไม้ที่ปกคลุมอยู่ในปัจจุบันได้ถูกกำหนดและจำแนกประเภทของพื้นที่ป่าไว้หลายรูปแบบ ทั้งนี้เนื่องมาจากระบบการบริหารจัดการที่มีความยุ่งยากและซับซ้อนในการดำเนินการในอดีต ทำให้มี

การประกาศพื้นที่อนุรักษ์ซ้อนทับกันหลายแห่ง ดังนั้นพื้นที่บริเวณเดียวกันอาจมีหลายสถานภาพ อาทิ เช่น พื้นที่หนึ่งอาจเป็นทั้งพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่ป่าต้นน้ำและพื้นที่อุทยานแห่งชาติในบริเวณเดียวกัน ดังนั้นขนาดของพื้นที่อนุรักษ์ที่จะกล่าวถึงต่อไป อันได้แก่ ป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และพื้นที่ป่าต้นน้ำ จึงไม่สามารถจะนำมารวมกันเพื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับพื้นที่ป่าไม้ในปัจจุบันได้ นอกจากนี้แล้วยังมีพื้นที่อนุรักษ์รูปแบบอื่น ๆ อาทิ วนอุทยาน ป่าชุมชนสวนพฤกษศาสตร์ สวนรุกขชาติ เป็นต้น สามารถจำแนกพื้นที่ป่าไม้ตามสถานภาพ ได้ดังนี้

๑๑.๒ พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ในที่นี้หมายถึง พื้นที่ป่าตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๗ ซึ่งบางส่วนได้มีการกันออก เพิกถอน และผนวกเพิ่ม จนถึงปี ๒๕๔๕ ในเขตลุ่มน้ำเพชรบุรี มีพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติตามประกาศของรัฐทั้งหมด ๒,๒๕๑,๓๙๒ ไร่หรือ ๓,๖๐๒.๒๓ ตร.กม. คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๕๙ ของพื้นที่ลุ่มน้ำ สถานภาพด้านป่าไม้ในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีมีพื้นที่ป่าเหลืออยู่ค่อนข้างมาก สามารถจำแนกตามประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ข้อมูลอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า พื้นที่ชุ่มน้ำ

๑๑.๓ ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ จากการศึกษาข้อมูลแผนที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ.๒๕๔๔ พบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่ของลุ่มน้ำเพชรบุรีอยู่ในเขตชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ๕ มีลักษณะเป็นที่ราบ หรือที่ลุ่ม หรือเป็นที่ลาดเอียงเล็กน้อย แต่พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ๑ A ในพื้นที่ ลุ่มน้ำเพชรบุรียังมีพื้นที่ป่าต้นน้ำที่ควรอนุรักษ์ ห้ามมีการใช้ประโยชน์อย่างอื่น ค่อนข้างมาก

๑๒) ประชากร เศรษฐกิจ และสังคม

๑๒.๑ ประชากรจากข้อมูล กชช.๒ค. ปี พ.ศ.๒๕๕๒ ประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีมีทั้งสิ้น ๕๐๘,๖๒๓ คน แยกเป็นประชากรชาย ๒๔๖,๕๕๒ คน และประชากรหญิง ๒๖๒,๐๗๑ คน มีจำนวนครัวเรือน ๑๔๐,๗๕๘ ครัวเรือน เฉลี่ย ๔คน/ครัวเรือน และมีวัยแรงงานทั้งหมด ๓๐๘,๒๒๒ คน เฉลี่ย ๒ คน/ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๖๐ ของจำนวนประชากรทั้งลุ่มน้ำ จังหวัดที่มีประชากรมากที่สุด คือ จังหวัดเพชรบุรี ๔๑๑,๓๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๐.๘๗ ของประชากรทั้งลุ่มน้ำ

๑๒.๒ เศรษฐกิจและสังคมข้อมูลเศรษฐกิจ และสังคมในลุ่มน้ำเพชรบุรี ประกอบด้วยพื้นที่ ๔ จังหวัด ๑๒ อำเภอ ๑๐๑ ตำบล/เทศบาล และ ๕๙๔ หมู่บ้าน ประกอบด้วย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี ราชบุรี และสมุทรสงคราม จากข้อมูล กชช.๒ ค. ปี พ.ศ.๒๕๕๒^{๑๓}

๒.๓.๔ สภาพภูมิศาสตร์ของแม่น้ำเพชรบุรี

นับเป็นเวลานานหลายทศวรรษที่แม่น้ำได้ถูกใช้ประโยชน์จากมนุษย์แต่เพียงอย่างเดียว โดยไม่ได้รับการเอาใจใส่และดูแลรักษาอย่างถูกต้อง จนปัจจุบันแม่น้ำทุกสายในประเทศไทยได้ตกอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมทั้งด้านกายภาพ ชีวภาพและระบบนิเวศ จากการที่แม่น้ำมักถูกเข้าใจว่าเป็นเพียงกลไกสำหรับใช้เพื่อการระบายของเสีย การขนส่ง การผลิตพลังงาน การเกษตร การอุตสาหกรรม รวมทั้งการแสวงหาผลกำไรเชิงธุรกิจเท่านั้น จึงมักถูกกระทำด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อควบคุมหรือเอาประโยชน์จากแม่น้ำ เช่น การขุดลอก การดูดทราย การขุดเปลี่ยนทิศทางไหลของน้ำ การสร้าง

^{๑๓}บริษัท แอสตีคอน คอเปอร์เรชั่น จำกัด, ลุ่มน้ำเพชรบุรี, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗-๑๙.

เขื่อนหรือผนังกัน การแผ้วถางทำลายพืชพรรณไม้ริมฝั่ง แม้กระทั่งการถมแม่น้ำ หรือถมพื้นที่ชายฝั่ง เพื่อครอบครองที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์หรือเพื่อใช้ในการปลูกสร้างสิ่งต่าง ๆ จนแม่น้ำได้สูญเสียความเป็นธรรมชาติและศักยภาพที่จะเอื้อต่อการดำรงชีพของพืชและสัตว์ทั้งในน้ำและบนบก สูญเสียความสมดุลของระบบนิเวศ ตลอดจนคุณค่าความงามด้านสุนทรียภาพ รวมทั้งมิติและคุณค่าทางจิตวิญญาณด้วย

แม่น้ำเพชรบุรีเป็นแม่น้ำที่สำคัญสายหนึ่ง มีต้นกำเนิดจากเทือกตระนาวศรีเขตอำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี ไหลผ่านจังหวัดเพชรบุรีเพียงจังหวัดเดียว มีความยาวลำน้ำประมาณ ๒๑๐ กิโลเมตร ในอดีตชุมชนริมสองฝั่งน้ำมีการใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภคบริโภค ตลอดจนเพื่อการสืบสานขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และเป็นที่ตั้งของแหล่งศิลปกรรมที่มีคุณค่าอันควรอนุรักษ์จำนวนมาก มีสภาพป่าไม้ที่มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์ มีน้ำใสสะอาดไหลตลอดปี และทรัพยากรสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์^{๑๔}

แม่น้ำเพชรบุรี ต้นน้ำจากเทือกเขาสูงชันทางด้านตะวันตกของจังหวัดเพชรบุรี ไหลผ่านอำเภอแก่งกระจาน อำเภอท่ายาง อำเภอบ้านลาด อำเภอเมือง ลงสู่อ่าวไทย ที่อำเภอบ้านแหลม มีความยาว ๒๑๐ กิโลเมตร เป็นแม่น้ำที่มีความสำคัญของจังหวัด ซึ่งเมื่อมาถึงอำเภอบ้านแหลม แม่น้ำจะแยกออกเป็นสองสาย สายหนึ่งออกสู่อ่าวไทยที่ตำบลบ้านแหลม อีกสายไหลไปทางทิศเหนือออกสู่อ่าวไทยที่ตำบลบางตะบูน เรียกว่า แม่น้ำบางตะบูน เพชรบุรีตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน พื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่ของจังหวัดเพชรบุรีจะอยู่ตามบริเวณสองฟากฝั่งของแม่น้ำนี้ แม่น้ำเพชรบุรีส่งตะกอนมาตกสะสมเกิดเป็นทุ่งอกและดินดอนชายฝั่ง มีปริมาณตะกอน ๔๖ ล้าน/ตารางกิโลเมตร

ลุ่มน้ำเพชรบุรีมีพื้นที่ลุ่มน้ำ ๕,๖๐๓ ตารางกิโลเมตร หรือ ๓.๙ ล้านไร่ ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของ จ.เพชรบุรี มีปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยรายปี ๑.๓๒๕ ล้าน ลูกบาศก์เมตร ลุ่มน้ำเพชรบุรีมีแม่น้ำเพชรบุรีเป็นแม่น้ำสายหลักและมีแม่น้ำสาขาที่สำคัญ ๔ สาขา คือ ห้วยแม่ประจันต์ ห้วยผาก ห้วยแม่ประโดน แม่น้ำบางกลอย และแม่น้ำบางตะบูน แม่น้ำเพชรบุรีมีต้นกำเนิดจากเทือกเขาสูงชันด้านตะวันออกอันเป็นเขตแดนระหว่างไทยกับพม่าไหลผ่าน แนวแกนกลางของลุ่มน้ำในแนวตะวันตก-ออก และ ไหลลงสู่อ่าวไทย ลุ่มน้ำเพชรบุรีแบ่งออกเป็น ๔ ลุ่มน้ำย่อยประกอบด้วย ลุ่มน้ำเพชรบุรีตอนบน (๒,๒๑๐ ตารางกิโลเมตร) ลุ่มน้ำเพชรบุรีตอนกลาง (๑,๓๒๕ ตารางกิโลเมตร) ลุ่มน้ำเพชรบุรีตอนล่าง (๑,๓๒๕ ตารางกิโลเมตร) ลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลเพชรบุรี (๑,๐๔๐ ตารางกิโลเมตร)

๒.๓.๕ สภาพแวดล้อมชุมชนของแม่น้ำเพชรบุรี

ปัจจุบันกระแสของการพัฒนาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชน และก่อให้เกิดผลกระทบอย่างมากมายต่อแม่น้ำเพชรบุรี ปัญหาของแม่น้ำเพชรบุรี คือมีปริมาณน้ำน้อยเนื่องจากการสร้างเขื่อนกันแม่น้ำเพชรบุรี ๒ เขื่อน ปัญหาการปล่อยของเสียปฏิกูลลงลำน้ำแม่น้ำเพชรบุรี ทำให้มีการเน่าเสีย เนื่องจากการใช้ประโยชน์จากทั้งบ้านพักอาศัย ร้านค้า ตลาด ร้านอาหาร หอพัก โรงแรม รีสอร์ท โรงงาน และการกสิกรรม ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ต้องใช้น้ำอุปโภคมาก เช่น อาบน้ำ ซักล้าง ทำความสะอาดสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ และปล่อยของเสียจากการใช้แล้ว ลงท่อสาธารณะ

^{๑๔}สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ, การศึกษาศิลปกรรมแบบประเพณีในจังหวัดเพชรบุรี, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

และท่อสาธารณะก็ปล่อยน้ำเสียลงลำน้ำเพชรบุรีในที่สุด ปัญหาการรुक้ำลำน้ำของสิ่งปลูกสร้างริมแม่น้ำ/อาคาร โดยพบร่องรอยของการถมทำเขื่อนกันตลิ่งที่ริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรี ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทิศทางการไหล การระบายน้ำในแม่น้ำ ระบบการระบายน้ำตามธรรมชาติถูกเปลี่ยนแปลงคือน้ำตื้นเขิน ท่วมขัง ท่วมหลาก การกัดเซาะริมฝั่ง การตกตะกอนของน้ำ ร่องน้ำเปลี่ยนรูปทรงชั่วคราวหรือถาวร บริเวณน้ำลดลงแห้งขอด ในบางบริเวณเป็นอุปสรรคต่อการสัญจรของน้ำ และการระบายน้ำ ตลอดจนบางบริเวณมีน้ำท่วมซ้ำซาก

สภาพปัญหาดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบ ได้แก่ ผลกระทบในด้านระบบนิเวศวิทยาของลำน้ำ เนื่องจากการลดลงอย่างรวดเร็วของป่าไม้ ทำให้ขาดตัวหน่วงในการไหลของน้ำ ทำให้น้ำไหลเร็วขึ้น ขาดตัวกรองธรรมชาติ เช่น กรวด ทราย น้ำจึงขุ่นเกือบตลอดปี ระบบนิเวศของลำน้ำเพชรบุรีจึงขาดความอุดมสมบูรณ์ สัตว์น้ำและพืชลดลง บางพันธุ์ถึงกับสูญหายไป ความเสียหายเชิงเศรษฐกิจและการเมือง ปัญหาของลำน้ำที่ขาดคุณภาพในการใช้สอยได้อีกต่อไป จะเป็นปัญหาต่อส่วนรวมในการจัดหาแหล่งน้ำใหม่ หรือการลงทุนเพื่อบำบัดน้ำให้สะอาดก่อน การสืบสานวัฒนธรรม เนื่องจากลำน้ำเพชรบุรีเป็นลำน้ำสำคัญสายหนึ่งที่กระทบวัฒนธรรมชุมชน ไปยังถิ่นอื่น รวมทั้งวัฒนธรรมจากถิ่นอื่นมา เพราะในอดีตการสัญจรไปมาในลำน้ำจะทำให้มีการติดต่อสื่อสารกัน เมื่อการคมนาคมทางบกเจริญขึ้น ความสำคัญของลำน้ำก็ลดลงวัฒนธรรมของชุมชนริมฝั่งน้ำที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำเพชรบุรีก็ลดลงตามไปด้วย นอกจากนี้ยังพบว่าคุณภาพชีวิตของผู้คนในลุ่มน้ำ คุณภาพน้ำที่เสียหายส่งผลให้สิ่งแวดล้อมเน่าเสียตามไปด้วย เกิดทัศนยะอุจาดไม่สวยงาม ทำให้จิตใจเศร้าหมองและคุณภาพชีวิตตกต่ำลง

อย่างไรก็ตามนอกจากปัญหาสภาพแวดล้อมของแม่น้ำเพชรบุรีตามที่กล่าวมาแล้วยังมีปัญหาสังคม อันเกิดจากรูปแบบการใช้ที่ดิน และกิจกรรมทางน้ำ ส่งผลให้เกิดแรงกดดันในการใช้พื้นที่ริมน้ำมากขึ้น โดยเฉพาะวิวทิวทัศน์ริมแม่น้ำซึ่งถือเป็นจุดขาย ให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยว กลุ่มคนต่างถิ่น และสังคมที่ต้องการจับจองที่ดินริมน้ำ ทำให้เกิดการเก็งกำไร และการปั่นที่ดินริมแม่น้ำให้มีราคาแพง โดยสังเกตได้ว่าพื้นที่ของผู้อาศัยริมน้ำเพชรบุรีมักเป็นคนที่มีฐานะเป็นคนต่างถิ่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การแปลกแยกทางสังคม และวิถีชีวิตของคนที่อยู่อาศัยริมน้ำเริ่มหายไป^{๑๕}

๒.๓.๖ ผลกระทบของทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติมีความสำคัญต่อมนุษย์มากมายหลายด้านดังนี้

๑. การดำรงชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติเป็นต้นกำเนิดของปัจจัย ๔ ในการดำรงชีวิตของมนุษย์พบว่า มนุษย์จะต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสนองความต้องการทางด้านปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค

- อาหารที่มนุษย์บริโภคแรกเริ่มส่วนหนึ่งได้จากทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เผือก มัน ปลา น้ำจืดและปลาน้ำเค็ม เป็นต้น

- เครื่องนุ่งห่ม แรกเริ่มมนุษย์ประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่มจากทรัพยากรธรรมชาติ เช่น จากฝ้าย ป่าน ลินิน ขนสัตว์ ฯลฯ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ต่อมาเมื่อจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น ความต้องการ

^{๑๕}จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สโมสร, ชมรมอนุรักษ์สภาพแวดล้อมสภาพแวดล้อมไทย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประชาช่าง, ๒๕๓๘), หน้า ๑๙.

เครื่องนุ่งห่มก็เพิ่มขึ้นด้วย จึงจำเป็นต้องปลูกหรือเลี้ยงสัตว์ เพื่อการทำเครื่องนุ่งห่มเอง และในที่สุดก็ทำเป็นอุตสาหกรรม

- ที่อยู่อาศัย การสร้างที่อยู่อาศัยของชนเผ่าต่าง ๆ จะพยายามหาทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาเป็นองค์ประกอบหลักในการก่อสร้างที่อยู่อาศัยขึ้นมา ตัวอย่างเช่น ในเขตทะเลทรายที่แห้งแล้ง บ้านที่สร้างขึ้นในเขตภูเขาจะทำด้วยดินเหนียว แต่ถ้าเป็นบริเวณที่แห้งแล้ง และไร้พืชพรรณธรรมชาติ บ้านที่สร้างขึ้นอาจจะเจาะเป็นอุโมงค์เข้าไปตามหน้าผา บ้านคนไทยในชนบทสร้างด้วยไม้ ไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยจากหรือหญ้า เป็นต้น

- ยารักษาโรค ตั้งแต่สมัยโบราณมนุษย์รู้จักนำพืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรค เช่น คนไทยใช้ฟ้าทะลายโจรรักษาโรคหวัด หอบ หืด หัวใจ ไพล ขมิ้น น้ำผึ้งใช้บำรุงผิว

๒. การตั้งถิ่นฐานและการประกอบอาชีพ ทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยพื้นฐานในการตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพของมนุษย์ เช่น แอบลุ่มแม่น้ำหรือชายฝั่งทะเลที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชและสัตว์ จะมีประชาชนเข้าไปตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมประมง เป็นต้น

๓. การพัฒนาทางเศรษฐกิจ จำเป็นต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

๔. ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การประดิษฐ์เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องจักร เครื่องผ่อนแรง ต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ^{๑๖}

๕. การรักษาสมดุลธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยในการรักษาสมดุลธรรมชาติ

๒.๓.๗ กิจกรรมของมนุษย์ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

๑. กิจกรรมทางด้านอุตสาหกรรม โดยไม่มีการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม มีการนำใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากมาย และก่อให้เกิดมลพิษ ต่อสิ่งแวดล้อม เช่น อุตสาหกรรมเหมืองแร่ มีการเปิดหน้าดิน ก่อให้เกิดปัญหาการชะล้างพังทลายของดินและปัญหาน้ำที่ทิ้งจากเหมืองลงสู่แหล่งน้ำ ก่อให้เกิดมลพิษทางน้ำ

๒. กิจกรรมทางการเกษตร เช่น มีการใช้ยาฆ่าแมลง เพื่อเพิ่มผลผลิต ส่งผลให้เกิดอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัยของมนุษย์ เนื่องจากมีการสะสมสารพิษไว้ในร่างกายของสิ่งมีชีวิต และสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดอันตรายในระยะยาวและเกิดความสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากการเจ็บป่วยของประชาชนและคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่แย่ลง

๓. กิจกรรมการบริโภคของมนุษย์ ส่งผลให้ มีการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย ขาดการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดปัญหา สิ่งแวดล้อมตามมา เช่น ปริมาณขยะที่มากขึ้นจากการบริโภคของเรานี้ที่มากขึ้นซึ่งยากต่อการกำจัด โดยเกิดจากการใช้ทรัพยากรอย่างไม่คุ้มค่าทำให้ปริมาณทรัพยากรธรรมชาติ ลดน้อยลง เป็นต้น

^{๑๖} เครื่องช่วยองค์กรสิ่งแวดล้อม ๓๘, ร่วมใจกันทำวันนี้, (กรุงเทพมหานคร: แพลน ปรินติ้ง, ๒๕๓๘.), หน้า ๔๑.

๒.๔ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธีและรัฐพิธีเฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี

น้ำ ถือเป็นสิ่งสำคัญสำหรับสิ่งมีชีวิตทุกชนิด มักจะถูกนำมาใช้ในการชำระล้างและดื่มกิน แต่บางวัฒนธรรมน้ำถือว่ามีค่าสำคัญในแง่ของการใช้ประกอบพิธีกรรมซึ่งแตกต่างกันไป โดยเฉพาะในประเทศอินเดียที่มีการนับถือในลัทธิพราหมณ์-ฮินดู จะมีการใช้น้ำในการประกอบพิธีต่างๆ เช่น ปฐมาภิเษก เป็นการรดน้ำครั้งแรกในพิธีโกนผมไฟหรือพิธีลงท่า ราชภิเษกคือ การรดน้ำเพื่อแต่งตั้งเป็นกษัตริย์ สังคราภิเษก คือการรดน้ำเพื่อเป็นสิริมงคลก่อนออกทำศึกสงคราม อาจารย์ภิเษก คือการรดน้ำเพื่อแต่งตั้งให้เป็นอาจารย์ ส่วนปราบดาภิเษก คือการรดน้ำเพื่อแสดงถึงการขึ้นเป็นกษัตริย์

เมื่อเกิดความเชื่อในการสถาปนาผู้นำขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราชราชาจากอินเดียมาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ กษัตริย์จะต้องผ่านพิธีสำคัญ คือ การอภิเษก การกระทำสัตย์ และการถวายราชสมบัติ เพื่อจะได้ดำรงตำแหน่งอย่างถูกต้องและสมบูรณ์ โดยเฉพาะ “การอภิเษก” หรือมักเรียกว่า “อินทราภิเษก”^{๑๗} ซึ่งเป็นพิธีที่มีความเกี่ยวข้องกับ “น้ำ” และถือเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญที่สุด ที่มีการใช้น้ำเป็นสัญลักษณ์ในการชำระล้างผู้ที่เข้ารับตำแหน่งใหม่หรืออย่างเข้าก้าวใหม่ของชีวิตให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่ใหม่ ถือเป็นการรดน้ำเพื่อให้เป็นใหญ่ในโลก ซึ่งหมายถึงการเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งก็คือ “พระราชราชา” นั่นเอง

การสถาปนาผู้ที่ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ได้มีการปรับเปลี่ยนไปบ้างตามขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละภูมิภาคต่างๆ รวมทั้งการเรียกชื่อพิธีการที่แตกต่างออกไป สำหรับในประเทศไทย นักวิชาการมีการสันนิษฐานว่าคงไม่ได้รับรูปแบบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์จากอินเดียโดยตรง แต่น่าจะมีการรับผ่านจากพวก มอญ ขวา และเขมร โดยเรียกพระราชพิธีนี้ว่า “พระราชพิธีบรมราชาภิเษก” มาจากคำว่า พระราชพิธี + บรม + ราช + อภิเษก เป็นประเพณีสำคัญที่สุด จัดขึ้นในวโรกาสที่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นพระราชพิธีในการสถาปนาให้พระองค์เป็นพระราชอาธิบดีของราชอาณาจักรโดยสมบูรณ์

สำหรับในประเทศไทยพระราชพิธีบรมราชาภิเษกปรากฏหลักฐานในหลักศิลาจารึกหลักที่ ๒ หรือศิลาจารึกวัดศรีชุมสมัยสุโขทัย โดยนักวิชาการสันนิษฐานว่า จารึกนี้เกิดขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งกล่าวถึงการขึ้นเป็นผู้นำของพ่อขุนบางกลางหาว ไว้ว่า “...พ่อขุนผาเมืองจึงอภิเษกพ่อขุนบางกลางหาวให้เมืองสุโขทัย ให้ทั้งชื่อตนแก่พระสหายเรียกชื่อศรีอินทราธิบดีนทราทิตย์”^{๑๘}

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาพบหลักฐานเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้ในคำให้การของชาวกรุงเก่า โดยมีข้อความตอนหนึ่งได้กล่าวถึงขั้นตอนของพระราชพิธีนี้ไว้ว่า “พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาจึงโปรดให้เอามะเดื่อนั้นมาทำตั้งสำหรับประทับสงพระกระยาसनในการมงคล เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เป็นต้น พระองค์ยอมประทับเหนือพระที่นั่งตั้งไม่มะเดื่อ สรงพระกระยาसनก่อนแล้ว (จึงเสด็จไปประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐ) มุขอำมาตย์ถวายเครื่องเบญจราชาภรณ์” นอกจากนี้

^{๑๗}ม.ร.ว.แสงสุรย์ ลดาวัลย์, พระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งกรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๗), หน้า ๑.

^{๑๘}กรมศิลปากร, จารึกวัดศรีชุม ในจารึกสมัยสุโขทัย, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๒๗), หน้า ๖๓-๖๔.

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในสมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่ยงอุกรรวบรวมขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๑ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๖

ในสมัยกรุงธนบุรี ถึงไม่มีเอกสารที่เกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก แต่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์บางชิ้นที่แสดงถึงช่วงเวลาทีพระองค์ทรงปราบดาภิเษก ในปี พ.ศ. ๒๓๑๑ เช่นจดหมายโทรในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๘ ความว่า “ปีชวด จ.ศ. ๑๑๓๐ เมืองพิษณุโลก เมืองพิจิตร แดกมาสุโพธิสมภาร ได้เมืองนครเสมา ณ วัน ๓๖ ๑ คำ เวลาเช้าโมง ๑ แผ่นดินไหว ปีนี้เจ้าตากได้ราชสมบัติ อายุ ๓๔ ปี

ต่อมาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้ถือแบบอย่างพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา จากหลักฐานในพงศาวดารความว่า “เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้เสด็จขึ้นผ่านพิภพ โดยคำอัญเชิญของบรรดาเสนามาตย์และราษฎรทั้งปวง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ แล้วก็ได้ทรงกระทำพิธีปราบดาภิเษกแต่โดยสังเขปก่อน แล้วจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการผู้รู้ครั้งกรุงเก่า ซึ่งมีเจ้าพระยาเพชรพิชัยเป็นประธาน ประชุมปรึกษาหารือกับสมเด็จพระสังฆราชและราชาคณะผู้ใหญ่ทำการสอบสวนค้นคว้าคัมภีร์และแบบแผนพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นเมื่อได้แบบแผนโดยสมบูรณ์และบ้านเมืองก็ว่างศึกสงครามลงแล้ว จึงได้ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้สมบูรณ์ตามแบบแผนอันได้เคยมีมาแต่เก่าก่อนอีกครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘” และยึดถือปฏิบัติเป็นแบบอย่างในรัชกาลต่อมา ซึ่งในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอน ดังนี้^{๑๙}

๑. การเตรียมพิธี มีการทำพิธีตักน้ำและที่ตั้งสำหรับถวายเป็นน้ำอภิเษกและน้ำสรงพระมูรธาภิเษก จารึกพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรเตรียมตั้งเครื่องบรมราชาภิเษก และเตรียมสถานที่จัดพระราชพิธี

๒. พิธีเบื้องต้น ประกอบด้วย การเจริญพระพุทธมนต์ตั้งน้ำวงด้าย จุดเทียนชัยและเจริญพระพุทธมนต์ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

๓. พิธีบรมราชาภิเษก ประกอบด้วยพิธีสรงพระมูรธาภิเษก พิธีถวายน้ำอภิเษกจากผู้แทนทิศทั้ง ๘ ที่พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ และพิธีถวายสิริราชสมบัติและเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ที่พระที่นั่งภัทรบิฐ

๔. พิธีเบื้องปลาย ประกอบด้วยการเสด็จออกมหาสมาคม สถาปนาสมเด็จพระราชินีแล้วเสด็จพระราชดำเนินไปทำพิธีประกาศองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภกในพระบวรพุทธศาสนา ถวายบังคมพระบรมศพ พระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและอัครมเหสีในรัชกาลองค์ก่อน ๆ เสด็จเฉลิมพระราชมณเฑียร และเสด็จเลียบพระนคร

๒.๔.๑ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

กษัตริย์หรือผู้นำที่จะขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ ในขั้นตอนการเตรียมพิธีจะต้องมีการตักน้ำจากแหล่งสำคัญ ๆ สำหรับนำมาเป็นน้ำสรงพระมูรธาภิเษก และเพื่อทำน้ำอภิเษกก่อนที่จะนำไปประกอบ

^{๑๙} พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, เรื่องบรมราชาภิเษกและเรื่องพระราชวังบางปะอิน, (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรประเสริฐ, ๒๕๐๙), หน้า ๑๑.

ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ซึ่งน้ำที่นำมาจะต้องมีความพิเศษกว่าน้ำธรรมดาทั่วไป โดยตามตำราโบราณของพราหมณ์จะต้องเป็นน้ำที่มาจาก “ปัญจมหานที” หรือ แม่น้ำสายสำคัญ ๕ สายในชมพูทวีป ได้แก่ แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมนา แม่น้ำมทิว แม่น้ำอจิรวดี และแม่น้ำสรภู โดยน้ำในแม่น้ำทั้ง ๕ จะไหลมาจากเขาไกรลาส ซึ่งศาสนพราหมณ์-ฮินดู ถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และที่สถิตของพระอิศวร

สมัยสุโขทัยมาจนถึงสมัยอยุธยาแม้จะมีการกล่าวถึงพระราชพิธีบรมราชาภิเษก แต่ก็ไม่พบหลักฐานการนำน้ำปัญจมหานทีในชมพูทวีปมาใช้ในราชพิธี ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าการเดินทางไปกลับระหว่างประเทศไทยในอดีตและประเทศอินเดียเป็นไปได้ยากที่จะนำน้ำจากปัญจมหานทีมาใช้ได้ เพราะตามธรรมเนียมประเพณีมาแต่เดิม เมื่อกษัตริย์พระองค์ใดเสด็จผ่านพิภพ จะต้องทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกภายใน ๗ วัน หรืออย่างช้าภายในเดือนเศษ เป็นประเพณีสืบมาและกระทำกันก่อนที่จะถวายพระราชเพลิงพระบรมศพพระเจ้าแผ่นดินองค์ก่อน จึงสันนิษฐานได้ว่า ถ้าจะนำน้ำมาจากชมพูทวีปจึงเป็นไปได้ แต่จากหลักฐานการใช้น้ำศักดิ์สิทธิ์มาใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกก็ปรากฏในหลักศิลาจารึกวัดศรีชุมของพญาลิไทแห่งสุโขทัยที่ได้กล่าวถึงพ่อขุนผาเมืองอภิเษกพ่อขุนบางกลางหาวให้เป็นผู้ปกครองสุโขทัย และข้อความในศิลาจารึก (พ.ศ. ๑๑๓๒) ว่า “น้ำพุที่ออกมาจากเขาลิงคบรรพตข้างบนวัดภูไถนครจำปาศักดิ์นั้นใช้เป็นน้ำอภิเษก” ในสมัยกรุงศรีอยุธยาปรากฏหลักฐานการใช้น้ำสำหรับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจากน้ำในสระเกษ สระแก้ว สระคา สระยมนา ในแขวงเมืองสุพรรณบุรี เท่านั้น^{๒๐}

ต่อมาสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ จนถึงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก นอกจากจะใช้น้ำจากแหล่งเดียวกันกับในสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ยังนำน้ำจากแม่น้ำสายสำคัญอีก ๕ สาย เรียกกันว่า “เบญจสุทธารคังคา” ซึ่งตักมาจากเมืองต่างๆ ดังนี้

๑. น้ำในแม่น้ำเพชรบุรี ตักที่ตำบลท่าไชย จังหวัดเพชรบุรี
๒. น้ำในแม่น้ำราชบุรี ตักที่ตำบลดาวดึงส์ จังหวัดสมุทรสงคราม
๓. น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา ตักที่บางแก้ว จังหวัดอ่างทอง
๔. น้ำในแม่น้ำป่าสัก ตักที่ตำบลท่าราบ จังหวัดสระบุรี
๕. น้ำในแม่น้ำบางปะกง ตักที่ตำบลพระอาจารย์ จังหวัดนครนายก

โดยน้ำแต่ละแห่งจะตั้งพิธีเสก ณ ปุชนียสถานสำคัญแห่งเมืองนั้น เมื่อเสร็จพิธีแล้วจึงจัดส่งเข้ามาทำพิธีการต่อที่พระนคร

ตามโบราณราชประเพณีจะใช้จากแม่น้ำทั้ง ๕ ในประเทศสยามคือ แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง และแม่น้ำเพชรบุรีในการพระราชพิธีต่าง ๆ เป็นต้นว่าพิธีการถือน้ำพิพัฒน์สัตยาก็นำน้ำจากที่นี้เช่นกัน

เมื่อรัชกาลที่ ๕ เสด็จขึ้นครองราชย์ พ.ศ. ๒๔๑๑ ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามที่ปรากฏในตราสารว่า “ด้วยกำหนดพระฤกษ์การพระราชพิธีราชาภิเษกในวันพุธ เดือน ๑๒ ขึ้น ๖ ค่ำ

^{๒๐}พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, เรื่องบรมราชาภิเษกและเรื่องพระราชวังบางปะอิน, (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรประเสริฐ, ๒๕๐๙), หน้า ๑๒.

ปีมะโรงสัมฤทธิศก” ต้องการน้ำเข้าพระราชพิธี จึงให้พระยาเพชรบุรีตักน้ำจากบริเวณท่าไชยจำนวนหนึ่งหม้อโดยเอาใบบอนปิดปากหม้อแล้วเอาผ้าขาวหุ้มปากหม้อ ค้ายผูกติดมंत्रาประจำครั้งแต่งให้กรมการผู้ใหญ่คุมลงไปส่งยังพระนคร (กรุงเทพมหานคร)

สำหรับสมัยรัชการที่ ๖ พระราชพิธีราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ ๖ ได้จัดพระราชพิธีตามมณฑลต่างๆ สำหรับมณฑลราชบุรี ได้จัดที่วัดมหาธาตุจังหวัดเพชรบุรี โดยได้ใช้น้ำเพชรบุรี ในการพระราชพิธีนี้

ในรัชการปัจจุบัน พระราชพิธีราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราชและพระราชพิธีราชาภิเษกสมรสก็ได้ใช้น้ำจากแม่น้ำเพชรบุรี โดยประกอบพิธีน้ำอภิเษก ณ วัดมหาธาตุวรวิหารทำพิธีพลีกรรมตักน้ำที่เป็นสิริมงคล ณ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์วัดท่าไชย ตำบลสมอพล อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี^{๒๑}

๒.๔.๒ น้ำเสวยสำหรับเครื่องต้น

เรื่องน้ำเพชรเป็น น้ำเสวยนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาล ๖ ได้ทรงกล่าวไว้ในพระราชหัตถเลขาที่มีถึงเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ความตอนหนึ่งว่า “เรื่องแม่น้ำเพชรบุรีนี้ เคยทราบมาแต่ว่าถือกันว่าเป็นน้ำดีเคยได้ยินพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๕ รับสั่งว่านิยมกันว่ามีรสแปลกกว่าลำน้ำเจ้าพระยาและท่านรับสั่งพระองค์เองเคยเสวยน้ำเพชรบุรีเสียจนเคยแล้วเสวยน้ำอื่น ๆ ไม่อร่อยเลยต้องส่งน้ำเสวยจากเมืองเพชรบุรีและน้ำนั้นเป็นน้ำเสวยจริงๆตลอดมา กาลปัจจุบัน” ซึ่งน่าจะเป็นความภาคภูมิใจของชาวเมืองเพชรที่เล่าขานเสมอมาว่าน้ำเพชรฯ นั้นดีจืดอร่อย แม้แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังทรงโปรดเสวยน้ำเพชรที่ท่าไชยนับเป็นเกียรติคุณที่ชาวเพชรภาคภูมิใจ

ความสำคัญของน้ำเพชรสิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๔๖๕ โดย ได้เปลี่ยนเป็นน้ำประปาแทน ทั้งนี้เพราะทางราชการได้พิจารณาเห็นว่า แม่น้ำเพชรบุรีตลอดสองฝั่งมีบ้านเรือนของราษฎรตั้งอยู่อย่างหนาแน่น น้ำในลำน้ำมีสิ่งปฏิกูลสกปรกไม่เหมาะสมที่จะเป็นน้ำเสวยอีกต่อไป จึงได้กราบบังคมทูลในรายงานของพระยายมราชเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ลงเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชกระแสให้งดการตักน้ำจากแม่น้ำเพชร

พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) ได้กล่าวในตำนานเมืองเพชรว่า “น้ำก็เป็นเพชร คือมีความบริสุทธิ์ผ่องใสสะอาด เป็นน้ำแร่โลหะเพชรรัตนธาตุหรือว่าใสจุน้ำเพชรน้ำจึงเป็นน้ำเสวย สำหรับพระเจ้าแผ่นดินไทย” ซึ่งมีความสอดคล้องกับความเชื่อถือ

ดังนั้น น้ำเพชรฯ หรือน้ำจากแม่น้ำเพชรบุรี จึงมีความสำคัญเสมือนเส้นชีวิตของชาวเพชรบุรีเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความสมบูรณ์นานาประการ เช่นทางด้านการเกษตร คมนาคม อุตสาหกรรมครัวเรือน การผลิตกระแสไฟฟ้า เป็นน้ำกินน้ำใช้ ในชีวิตประจำวัน ถือว่าเป็นน้ำ

^{๒๑}พระยาประกาศอักษรกิจ (เสงี่ยม รามนันท์), จดหมายเหตุบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์เป็นที่ระลึกในการเชิญพระบรมอัฐิเสด็จคืนเข้าสู่พระนคร พุทธศักราช ๒๔๙๒, (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเชชม, ๒๔๙๒), หน้า ๕.

อร่อย ไส้สะอาดจี๊ดสนิท มีคุณภาพพิเศษต่ออุตสาหกรรม ข้าวเหนียว ขนมะเขีอม ข้าวแช่ ฯลฯ และยังมีคุณค่าที่เป็นเกียรติคุณ คือ เป็น น้ำสรอง น้ำเสวย น้ำมงคลในพระราชพิธี นับเป็นคุณสมบัติของแม่น้ำเพชร ฯ อีกประการหนึ่ง^{๒๒}

^{๒๒}สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ, การศึกษาศิลปกรรมแบบประเพณีในจังหวัดเพชรบุรี, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗.

บทที่ ๓

แนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

การวิจัยเรื่อง “แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี” ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมเอกสาร ตำรา วารสาร รายงาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานและแนวทางการวิจัย ประกอบด้วยสาระสำคัญ ๓ ส่วน คือ

๓.๑ การอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์

๓.๒ แนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี

๓.๓ การพัฒนาแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี

๓.๑ การอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์

มนุษย์เป็นผู้ใช้ทรัพยากรโดยตรง ซึ่งย่อมจะต้องได้รับผลกระทบอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ถ้าหากพิจารณาถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมแล้วจะเห็นว่าล้วนเป็นเหตุมาจากการเพิ่มจำนวนประชากรและการเพิ่มปริมาณการบริโภคทรัพยากรของมนุษย์เอง โดยมุ่งยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตและมีการผลิตเครื่องอุปโภคมากขึ้นมีการนำใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้นก่อให้เกิดสารพิษอย่างมากมาย สิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติไม่สามารถจะปรับตัวได้ทันและทำให้ธรรมชาติไม่สามารถรักษาสมดุลไว้ได้ อันจะส่งผลต่อมนุษย์และโลกในที่สุด

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นนี้จะเห็นได้ชัดจากการขาดความรู้ ความเข้าใจในความเป็นจริงของสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ขาดความรู้ความเข้าใจในความเป็นจริงของชีวิตและองค์ประกอบอื่นของความเป็นมนุษย์ โดยที่มนุษย์เองก็เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ดังนั้น การนำความรู้ ความเข้าใจมาปรับปรุงพัฒนาการดำรงชีวิตของมนุษย์ให้กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม จึงน่าจะเป็นมาตรการที่ดีที่สุด ในการที่จะทำให้มนุษย์สามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงมีความสอดคล้อง และสามารถกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต^๑

^๑กรมทรัพยากรน้ำ, โครงการศึกษา สํารวจ ออกแบบ สถานีอุทกวิทยา ๒๕ ลุ่มน้ำหลักของประเทศไทย, รายงานการศึกษา, (บริษัทมหานคร คอนซัลแตนท์ จำกัด, บริษัท ชิกม่า ไฮโดร คอนซัลแตนท์ จำกัด, บริษัท ริซอสส์ เอนจิเนียริง คอนซัลแตนท์ จำกัด, ๒๕๔๘,) หน้า ๒๑.

๓.๑.๑ การอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์

พุทธศาสนามีหลักคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอยู่หลายข้อ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกหลักจริยธรรมที่สำคัญบางประการที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืนเช่น การแสดงความกตัญญูต่เวทที่ สิ่งแวดล้อมก็มีอุปการคุณต่อมนุษย์เราเป็นอย่างมาก กล่าวคือ แผ่นดินให้ที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน แม่น้ำลำคลองให้น้ำดื่ม น้ำใช้และเป็นแหล่งอาหารของเรา ป่าไม้ให้ยาสมุนไพรช่วยรักษาโรคให้ความร่มรื่น การทำลายป่าก็เท่ากับการทำลายสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ของสัตว์ป่า เพราะฉะนั้นคนดีทั้งหลายจึงควรกตัญญูต่อแผ่นดินที่เราอาศัยต่อป่า ต่อแม่น้ำลำคลองและแสดงกตเวทที่คือช่วยกันดูแลรักษาสภาพของสิ่งแวดล้อม ความเมตตา กรุณาเป็นการแสดงความรัก ความปรารถนาดีและเสียสละต่อบุคคลอื่น บุคคลที่มีความรักความเมตตาจะไม่ทำลายสัตว์ป่าไม่ทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์โลกต่าง ๆ ความเมตตากรุณาจะทำให้สภาพแวดล้อมไม่ถูกทำลาย ไม่ว่าจะเป็สิ่งแวดล้้อมตามธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมทางสังคมาก็ตาม

การที่จะให้บรรลุเป้าหมายการส่งเสริมการอนุรักษ์ คือ การที่จะทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้และอยู่คู่กับโลกตลอดไปได้นั้น มีหลักการอนุรักษ์ ๓ ประการ คือ^๒

๑. ใช้อย่างฉลาด การจะใช้ ต้องพิจารณาให้รอบคอบถึงผลดี ผลเสีย ความขาดแคลนหรือความหายากในอนาคต อีกทั้งพิจารณาหลักเศรษฐศาสตร์ถึงต้นทุนและผลตอบแทนอย่างถี่ถ้วน

๒. ประหยัด (เก็บ รักษา สงวน) ของที่หายาก หมายถึง ทรัพยากรใดที่มีน้อยหรือหายาก ควรเก็บรักษาไว้มิให้สูญไป บางครั้งถ้ามีของบางชนิดที่พอจะใช้ได้ ต้องใช้อย่างประหยัด

๓. ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีหรือเสื่อมโทรมให้ดีขึ้น (ซ่อมแซม ปรับปรุง) กล่าวคือ ทรัพยากรใดก็ตามมีสภาพล่อแหลมต่อการสูญเปล่า หรือจะหมดไปถ้าดำเนินการไม่ถูกต้องตามหลักวิชา ควรหาทางปรับปรุงให้อยู่ในลักษณะที่ดีขึ้น

การส่งเสริมการอนุรักษ์นั้น ควรมีการประสานความร่วมมือขององค์กร หน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย ซึ่งหน่วยงานที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้

- ภาครัฐบาล สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กรมควบคุมมลพิษ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กรมป่าไม้

- ภาคเอกชน NGOs องค์กรเอกชนด้านคุ้มครองสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

- ระดับโลก องค์กรยูเนสโก (UNSECO) IUCN ,WWF, Green Peace

^๒ คณะกรรมการวิสามัญศึกษาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่สัมฤทธิ์ผลในประเทศไทยในประเทศไทย วุฒิสภา, รายงานการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่สัมฤทธิ์ผลในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: วุฒิสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๖๙.

สิทธิและหน้าที่ของประชาชนและการให้ความช่วยเหลือต่อองค์กรเอกชน

สิทธิและหน้าที่ของประชาชนในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติตามมาตรา ๖ ของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ระบุไว้ดังนี้

๑. การรับทราบข้อมูลและข่าวสารของทางราชการในเรื่องที่เกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ยกเว้นข้อมูลทางราชการที่ถือว่าเป็นความลับ

๒. การได้รับชดเชยค่าเสียหายหรือค่าทดแทนจากรัฐ ในกรณีที่เกิดจากภัยอันตรายจากการแพร่กระจายของมลพิษจากกิจการหรือโครงการที่ราชการหรือรัฐวิสาหกิจริเริ่มสนับสนุนหรือดำเนินการ

๓. การร้องเรียน กล่าวโทษผู้กระทำผิดที่ละเมิด หรือฝ่าฝืนกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมมลพิษหรือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่อพนักงานเจ้าหน้าที่

๔. การให้ความร่วมมือและช่วยเหลือเจ้าพนักงานในการปฏิบัติหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

๕. การปฏิบัติตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยเคร่งครัดประเทศไทยกับอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ

ประเทศไทยได้รับสิทธิประโยชน์เพิ่มขึ้นจากการทำสัตยาบันในอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ ดังนี้^๓

๑. เป็นภาพพจน์ที่ดีต่อที่รัฐบาลไทยให้คำมั่นสัญญาต่อประชาคมโลก ในการรักษาสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยและของโลกไว้ให้ดีที่สุดที่จะเป็นไปได้

๒. มีการควบคุมดูแลอย่างจริงจังมากขึ้นในการที่ประเทศต่าง ๆ จะเข้ามาศึกษาวิจัยและการนำทรัพยากรชีวภาพออกไปวิจัยนอกประเทศ

๓. ได้รับสิทธิประโยชน์ต่อการที่ประเทศต่าง ๆ มีการนำทรัพยากรที่มีในประเทศออกไปใช้ และประเทศนั้นจะต้องถ่ายทอดเทคโนโลยีอย่างเหมาะสมให้กับประเทศไทยด้วย

๔. ร่วมกับประเทศภาคีสมาชิกซึ่งมีทรัพยากรชีวภาพที่เหมือนกัน ในการเจรจาต่อรองกับประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจในการรักษาผลประโยชน์ด้านต่าง ๆ ร่วมกัน

๕. สามารถนำทรัพยากรชีวภาพที่ขาดแคลนจากประเทศภาคีสมาชิกมาใช้ได้

๖. สิทธิในการเข้าร่วมเจรจาระหว่างประเทศในการกำหนดหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ในการจัดการทรัพยากรชีวภาพในการประชุมของประเทศภาคีสมาชิกอนุสัญญาเช่นการเข้าไปร่วมกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัยทางชีวภาพ หรือ Bio Safety ฯลฯ

๗. เป็นผลดีต่อการค้าส่งออกในระบบนานาชาติ เพราะปัจจุบันประเทศมหาอำนาจทางการค้า มองด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติของประเทศคู่ค้าเป็นสำคัญ

^๓ คณะกรรมการวิชาการวิสามัญศึกษาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่สัมฤทธิ์ผลในประเทศไทยในประเทศไทย วุฒิสภา, รายงานการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่สัมฤทธิ์ผลในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: วุฒิสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๘๖-๘๘.

๘. กระตุ้นให้รัฐบาลดำเนินงานด้านอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพให้กฎหมายเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างจริงจัง เพราะรัฐบาลจะต้องรายงานสถานะภาพความหลากหลายทางชีวภาพต่อที่ประชุมใหญ่ของสมัชชาภาคีทุกปี

๙. จะได้รับงบประมาณพิเศษมาช่วยเหลือจากกองทุนสิ่งแวดล้อมโลกในการวิจัยการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพในประเทศ

๑๐. อนุสัญญาฯ นี้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ซึ่งชุมชนท้องถิ่นและชุมชนพื้นเมือง จะได้รับการยอมรับมากขึ้นที่จะร่วมมือกับภาครัฐในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรชีวภาพที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นรวมทั้งสิทธิภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนต่าง ๆ จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายที่จะมีขึ้นต่อไปในอนาคต

๓.๑.๒ การอนุรักษ์และฟื้นฟูแม่น้ำเพชรบุรี

นับเป็นเวลานานหลายทศวรรษที่แม่น้ำได้ถูกใช้ประโยชน์จากมนุษย์แต่เพียงอย่างเดียว โดยไม่ได้รับการเอาใจใส่และดูแลรักษาอย่างถูกต้อง จนปัจจุบันแม่น้ำทุกสายในประเทศไทยได้ตกอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมทั้งด้านกายภาพ ชีวภาพและระบบนิเวศ จากการที่แม่น้ำมักถูกเข้าใจว่าเป็นเพียงกลไกสำหรับใช้เพื่อการระบายของเสีย การขนส่ง การผลิตพลังงาน การเกษตร การอุตสาหกรรม รวมทั้งการแสวงหาผลกำไรเชิงธุรกิจเท่านั้น จึงมักถูกกระทำด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อควบคุมหรือเอาประโยชน์จากแม่น้ำ เช่น การขุดลอก การดูดทราย การขุดเปลี่ยนทิศทางการไหลของน้ำ การสร้างเขื่อนหรือพนังกั้น การแผ้วถางทำลายพืชพรรณไม้ริมฝั่ง แม้กระทั่งการถมแม่น้ำ หรือถมพื้นที่ชายฝั่งเพื่อครอบครองที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์หรือเพื่อใช้ในการปลูกสร้างสิ่งต่าง ๆ จนแม่น้ำได้สูญเสียความเป็นธรรมชาติและศักยภาพที่จะเอื้อต่อการดำรงชีพของพืชและสัตว์ทั้งในน้ำและบนบก สูญเสียความสมดุลของระบบนิเวศ ตลอดจนคุณค่าความงามด้านสุนทรียภาพ รวมทั้งมิติและคุณค่าทางจิตวิญญาณด้วย^๔

ปัจจุบันกระแสของการพัฒนาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชน และก่อให้เกิดผลกระทบอย่างมากมายต่อแม่น้ำเพชรบุรี ปัญหาของแม่น้ำเพชรบุรี คือมีปริมาณน้ำน้อย เนื่องจากการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำเพชรบุรี ๒ เขื่อน ปัญหาการปล่อยของเสียปนุกูลลงลำน้ำแม่น้ำเพชรบุรีทำให้มีการเน่าเสีย เนื่องจากการใช้ประโยชน์จากทั้งบ้านพักอาศัย ร้านค้า ตลาด ร้านอาหาร หอพัก โรงแรม รีสอร์ท โรงงาน และการกสิกรรม ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ต้องใช้น้ำอุปโภคมาก เช่น อาบน้ำ ซักล้าง ทำความสะอาดสิ่งปนุกูลต่าง ๆ และปล่อยของเสียจากการใช้แล้ว ลงท่อสาธารณะและท่อสาธารณะก็ปล่อยน้ำเสียลงลำน้ำเพชรบุรีในที่สุด ปัญหาการรุกรานลำน้ำของสิ่งปลูกสร้างริมแม่น้ำ/อาคาร โดยพบร่องรอยของการถมทำเขื่อนกั้นตลิ่งที่ริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรี ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทิศทางการไหล การระบายน้ำในแม่น้ำ ระบบการระบายน้ำตามธรรมชาติถูกเปลี่ยนแปลงคือน้ำตื้นเขิน ท่วมขัง ท่วมหลาก การกัดเซาะริมฝั่ง การตกตะกอนของน้ำ ร่องน้ำเปลี่ยนรูปทรงชั่วคราวหรือถาวร บริเวณน้ำลดลงแห้งขอดในบางบริเวณเป็นอุปสรรคต่อการสัญจรของน้ำและการระบายน้ำ ตลอดจนบางบริเวณมีน้ำท่วมซ้ำซาก

^๔สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, งานศึกษาวิเคราะห์ภาพรวมปริมาณน้ำต้นทุนและความต้องการน้ำของประเทศไทย, รายงานการศึกษา, (๒๕๕๖), หน้า ๑๔๗-๑๔๘.

ผลกระทบในด้านระบบนิเวศวิทยาของลำน้ำ เนื่องจากการลดลงอย่างรวดเร็วของป่าไม้ ทำให้ขาดตัวหว่งในการไหลของน้ำทำให้น้ำไหลเร็วขึ้นขาดตัวกรองธรรมชาติ เช่น กรวด ทราย น้ำจึงขุ่นเกือบตลอดปี ระบบนิเวศของลำน้ำเพชรบุรีจึงขาดความอุดมสมบูรณ์ สัตว์น้ำและพืชลดลง บางพันธุ์ถึงกับสูญหายไป ความเสียหายเชิงเศรษฐกิจและการเมือง ปัญหาของลำน้ำที่ขาดคุณภาพในการใช้สอยได้อีกต่อไปจะเป็นปัญหาต่อส่วนรวมในการจัดหาแหล่งน้ำใหม่ หรือการลงทุนเพื่อบำบัดน้ำให้สะอาดก่อนการสืบสานวัฒนธรรม เนื่องจากลำน้ำเพชรบุรีเป็นลำน้ำสำคัญสายหนึ่งที่กระทบวัฒนธรรมชุมชนไปยังถิ่นอื่น รวมทั้งวัฒนธรรมจากถิ่นอื่นมาเพราะในอดีตการสัญจรไปมาในลำน้ำจะทำให้มีการติดต่อสื่อสารกัน เมื่อการคมนาคมทางบกเจริญขึ้น ความสำคัญของลำน้ำก็ลดลงวัฒนธรรมของชุมชนริมฝั่งน้ำที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำเพชรบุรีก็ลดลงตามไปด้วย นอกจากนี้ยังพบว่าคุณภาพชีวิตของผู้คนในลุ่มน้ำ คุณภาพน้ำที่เสียหายส่งผลให้สิ่งแวดล้อมเน่าเสียตามไปด้วย เกิดทัศนะอุจาดไม่สวยงามทำให้จิตใจเศร้าหมองและคุณภาพชีวิตตกต่ำลง

สำหรับแนวทางในการแก้ไขปัญหาแม่น้ำเพชรบุรีได้เริ่มมีการตื่นตัวมากขึ้น เมื่อประชาชนได้เห็นความสำคัญและรัฐบาลควรได้ตอบสนองความต้องการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูแม่น้ำเพชรบุรี เช่น การขุดลอกและพัฒนาแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งให้ดำเนินการขุดลอกแม่น้ำเพชรบุรีเพื่อเป็นการระบายน้ำและแก้ไขปัญหาแม่น้ำเพชรบุรีที่ตื้นเขิน หลายหน่วยงานต้องเร่งดำเนินการขึ้นมาทันทีโดยเฉพาะกรมขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี กระทรวงคมนาคม โดยเริ่มดำเนินการขุดลอกแม่น้ำเพชรบุรีในหลายจุดที่ตื้นเขิน นอกจากนี้ยังต้องมีโครงการจัดทำแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมแม่น้ำเพชรบุรีและลำน้ำสาขาขึ้น โดยมียุทธศาสตร์ที่สำคัญคือการฟื้นฟูความสมดุลของระบบนิเวศในลำน้ำและริมฝั่งน้ำและอีกยุทธศาสตร์หนึ่งคือการพัฒนากลไกกระบวนการบริหารจัดการจัดการแม่น้ำเพชรบุรีของชุมชน มีการกำหนดระเบียบและข้อบังคับ การใช้ประโยชน์ และการใช้ที่ดินริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีและลำน้ำสาขา การควบคุมการบุกรุกลำน้ำเพชรบุรี เช่นการออกกฎหมาย และการให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมทั้งการสอดส่อง ดูแลป้องกันไม่ให้มีการบุกรุก และช่วยดูแลพื้นที่งอกริมตลิ่ง รวมทั้งการประกาศพื้นที่ริมแม่น้ำเพชรบุรีเป็นพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม การวางผังเมืองควรให้มีพื้นที่สีเขียวเป็นพื้นที่เปิดโล่งสำหรับนันทนาการ การควบคุมการปลูกสร้างอาคารริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรี การควบคุมการปล่อยของเสียลงสู่แม่น้ำเพชรบุรีโดยการออกแบบระบบบำบัดน้ำเสียขนาดครัวเรือนในทุกหลังที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำได้ใช้บำบัดน้ำเสีย ออกแบบระบบบำบัดน้ำแบบง่ายเพื่อให้ท้องถิ่นได้ช่วยกันบำบัดน้ำก่อนปล่อยลงแม่น้ำ เช่นของอำเภอย่างไรให้มากขึ้นและการจัดสภาพภูมิทัศน์แม่น้ำเพชรบุรีให้เหมาะสม สวยงามเป็นต้น พื้นที่ริมน้ำเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิต เศรษฐกิจและสังคม การแก้ไขปัญหาแม่น้ำเพชรบุรีที่สำคัญ คือการสร้างจิตสำนึกและความตระหนักในการอนุรักษ์รวมทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง

๓.๒ แนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี

นับเป็นเวลานานหลายทศวรรษที่แม่น้ำได้ถูกใช้ประโยชน์จากมนุษย์แต่เพียงอย่างเดียว โดยไม่ได้รับการเอาใจใส่และดูแลรักษาอย่างถูกต้อง จนปัจจุบันแม่น้ำทุกสายในประเทศไทยได้ตกอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมทั้งด้านกายภาพ ชีวภาพและระบบนิเวศ จากการที่แม่น้ำมักถูกเข้าใจว่าเป็นเพียงกลไกสำหรับใช้เพื่อการระบายของเสีย การขนส่ง การผลิตพลังงาน การเกษตร การอุตสาหกรรม รวมทั้งการแสวงหาผลกำไรเชิงธุรกิจเท่านั้น จึงมักถูกกระทำด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อควบคุมหรือเอาประโยชน์จากแม่น้ำ เช่น การขุดลอก การดูดทราย การขุดเปลี่ยนทิศทางการไหลของน้ำ การสร้างเขื่อนหรือพังกั้น การแผ้วถางทำลายพืชพรรณไม้ริมฝั่ง แม้กระทั่งการถมแม่น้ำ หรือถมพื้นที่ชายฝั่งเพื่อครอบครองที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์หรือเพื่อใช้ในการปลูกสร้างสิ่งต่าง ๆ จนแม่น้ำได้สูญเสียความเป็นธรรมชาติและศักยภาพที่จะเอื้อต่อการดำรงชีพของพืชและสัตว์ทั้งในน้ำและบนบก สูญเสียความสมดุลของระบบนิเวศ ตลอดจนคุณค่าความงามด้านสุนทรียภาพ รวมทั้งมิติและคุณค่าทางจิตวิญญาณด้วย

แม่น้ำเพชรบุรีเป็นแม่น้ำที่สำคัญสายหนึ่ง มีต้นกำเนิดจากเทือกตระนาวศรีเขตอำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี ไหลผ่านจังหวัดเพชรบุรีเพียงจังหวัดเดียว มีความยาวลำน้ำประมาณ ๒๑๐ กิโลเมตร ในอดีตชุมชนริมสองฝั่งน้ำมีการใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภคบริโภค ตลอดจนเพื่อการสืบสานขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และเป็นที่ตั้งของแหล่งศิลปกรรมที่มีคุณค่าอันควรอนุรักษ์จำนวนมาก มีสภาพป่าไม้ที่มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์ มีน้ำใสสะอาดไหลตลอดปี และทรัพยากรสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์^๕

๓.๒.๑ สภาพปัญหาของทรัพยากรน้ำของแม่น้ำเพชรบุรี

ปัจจุบันกระแสของการพัฒนาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชน และก่อให้เกิดผลกระทบอย่างมากมายต่อแม่น้ำเพชรบุรี ปัญหาของแม่น้ำเพชรบุรี คือมีปริมาณน้ำน้อย เนื่องจากการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำเพชรบุรี ๒ เขื่อน ปัญหาการปล่อยของเสียปฏิภูลงลำน้ำแม่น้ำเพชรบุรี ทำให้มีการเน่าเสีย เนื่องจากการใช้ประโยชน์จากทั้งบ้านพักอาศัย ร้านค้า ตลาด ร้านอาหาร หอพัก โรงแรม รีสอร์ท โรงงาน และการกิจกรรม ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ต้องใช้น้ำอุปโภคมาก เช่น อาบน้ำ ซักล้าง ทำความสะอาดสิ่งปฏิภูลต่าง ๆ และปล่อยของเสียจากการใช้แล้ว ลงท่อสาธารณะ และท่อสาธารณะก็ปล่อยน้ำเสียลงลำน้ำเพชรบุรีในที่สุด ปัญหาการรุกรานลำน้ำของสิ่งปลูกสร้างริมแม่น้ำ/อาคาร โดยพบร่องรอยของการถมทำเขื่อนกั้นตลิ่งที่ริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรี ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทิศทางการไหล การระบายน้ำในแม่น้ำ ระบบการระบายน้ำตามธรรมชาติถูกเปลี่ยนแปลงคือน้ำตื้นเขิน ท่วมซัง ท่วมหลาก การกัดเซาะริมน้ำ การตกตะกอนของน้ำ ร่องน้ำเปลี่ยน

^๕กรมทรัพยากรน้ำ, โครงการจัดทำแผนรวมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีและชายฝั่งทะเลตะวันตก (ประจวบคีรีขันธ์) , รายงานการศึกษา, (บริษัท โปรเกรส เทคโนโลยีคอนซัลแตนท์ จำกัด, บริษัท ไทย ดีซีไอ จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๙๔.

รูปทรงชั่วคราวหรือถาวร บริเวณน้ำลดลงแห้งขอด ในบางบริเวณเป็นอุปสรรคต่อการสัญจรของน้ำ และการระบายน้ำ ตลอดจนบางบริเวณมีน้ำท่วมซ้ำซาก

สภาพปัญหาดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบ ได้แก่ ผลกระทบในด้านระบบนิเวศวิทยาของลำน้ำ เนื่องจากการลดลงอย่างรวดเร็วของป่าไม้ ทำให้ขาดตัวหน่วงในการไหลของน้ำทำให้น้ำไหลเร็วขึ้น ขาดตัวกรองธรรมชาติ เช่น กรวด ทราย น้ำจึงขุ่นเกือบตลอดปี ระบบนิเวศของลำน้ำเพชรบุรีจึงขาดความอุดมสมบูรณ์ สัตว์น้ำและพืชลดลง บางพันธุ์ถึงกับสูญหายไป ความเสียหายเชิงเศรษฐกิจและการเมือง ปัญหาของลำน้ำที่ขาดคุณภาพในการใช้สอยได้อีกต่อไป จะเป็นปัญหาต่อส่วนรวมในการจัดหาแหล่งน้ำใหม่ หรือการลงทุนเพื่อบำบัดน้ำให้สะอาดก่อน การสืบสานวัฒนธรรม เนื่องจากลำน้ำเพชรบุรีเป็นลำน้ำสำคัญสายหนึ่งที่กระทบวัฒนธรรมชุมชน ไปยังถิ่นอื่น รวมทั้งวัฒนธรรมจากถิ่นอื่นมา เพราะในอดีตการสัญจรไปมาในลำน้ำจะทำให้มีการติดต่อสื่อสารกัน เมื่อการคมนาคมทางบกเจริญขึ้น ความสำคัญของลำน้ำก็ลดลงวัฒนธรรมของชุมชนริมฝั่งน้ำที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำเพชรบุรีก็ลดลงตามไปด้วย นอกจากนี้ยังพบว่าคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยในลุ่มน้ำ คุณภาพน้ำที่เสียหายส่งผลให้สิ่งแวดล้อมเน่าเสียตามไปด้วย เกิดทัศนียภาพไม่สวยงาม ทำให้จิตใจเศร้าหมองและคุณภาพชีวิตตกต่ำลง

อย่างไรก็ตามนอกจากปัญหาสภาพแวดล้อมของแม่น้ำเพชรบุรีตามที่กล่าวมาแล้ว ยังมีปัญหาสังคม อันเกิดจากรูปแบบการใช้ที่ดิน และกิจกรรมทางน้ำส่งผลให้เกิดแรงกดดันในการใช้พื้นที่ริมน้ำมากขึ้น โดยเฉพาะวิถีชีวิตริมแม่น้ำซึ่งถือเป็นจุดขาย ให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยว กลุ่มคนต่างถิ่น และสังคมที่ต้องการจับจองที่ดินริมน้ำ ทำให้เกิดการเก็งกำไรและการปั่นที่ดินริมแม่น้ำให้มีราคาแพง โดยสังเกตได้ว่าพื้นที่ของผู้อาศัยริมน้ำเพชรบุรีมักเป็นคนที่มีฐานะ เป็นคนต่างถิ่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การแปลกแยกทางสังคมและวิถีชีวิตของคนที่อยู่อาศัยริมน้ำเริ่มหายไป

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การผันแปรของปริมาณฝน ซึ่งเป็นสภาพที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติไม่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขได้จากสภาพการผันแปรของปริมาณฝนตกดังกล่าวนี้ส่งผลให้เกิดภาวะภัยแล้งในช่วงที่ฝนทิ้งช่วง โดยเฉพาะในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำ หรือแม้แต่ในพื้นที่อยู่ติดลำน้ำสาขาหากฝนทิ้งช่วงติดต่อกันเป็นเวลานานก็จะเกิดการขาดแคลนน้ำได้ ส่วนในช่วงที่ฝนตกหนักในช่วงสั้น ๆ ก็ก่อให้เกิดปริมาณน้ำจำนวนมากไหลหลากมาตามลำน้ำเข้าท่วมพื้นที่อยู่อาศัย และพื้นที่เกษตรกรรม สภาพความผันแปรของปริมาณฝนจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเริ่มปรากฏให้เห็นชัดเจนขึ้น ในภาพรวมการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะมีการเพิ่มขึ้นของปริมาณฝนเฉลี่ยต่อปี การเปลี่ยนแปลงด้านการกระจายตัวของปริมาณฝนรายเดือนซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อเกษตร ฝนตกติดต่อกันหลายเดือนและการระบายน้ำฝนมากกว่าปกติในช่วงฤดูฝนกรณีปกติ จากข้อมูลปริมาณของกรมอุตุนิยมวิทยาในปี พ.ศ.๒๕๔๙-๒๕๕๓ เทียบกับค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และค่าเฉลี่ยในรอบ ๓๐ ปี (ช่วงปี ๒๕๑๔-๒๕๔๓) พบว่า มีการกระจายตัวของฝนเปลี่ยนแปลงจากค่าเฉลี่ยในรอบ ๓๐ ปีเกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ผู้วิจัยจึงสรุปปัญหาของทรัพยากรน้ำของแม่น้ำเพชรบุรี พอสังเขป ดังนี้

๑) สภาพปัญหาด้านการขาดแคลนน้ำและภัยแล้ง

ปัญหาการขาดแคลนน้ำและภัยแล้งส่วนใหญ่ มีสาเหตุมาจากฝนไม่ตกตามฤดูกาลและเกิดสภาวะฝนทิ้งช่วงที่ติดต่อกันยาวนานในพื้นที่ลุ่มน้ำ ประกอบกับระบบนิเวศของลุ่มน้ำที่เปลี่ยนแปลงไปผลจากการขยายตัวของชุมชน กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ รวมทั้งการขยายพื้นที่การเกษตรทั้งใน

เขตชลประทานและนอกเขตชลประทานทำให้มีความต้องการน้ำจืดเพิ่มมากขึ้น ซึ่งทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ขณะที่ศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำต้นทุนมีจำกัด อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง และขนาดเล็กฝายตามลำน้ำ หนองบึง ธรรมชาติ และสระเก็บน้ำที่มีอยู่ยังไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ได้เพียงพอต่อความต้องการเพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภค และภาคอุตสาหกรรม แหล่งเก็บกักน้ำและแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีอยู่เกิดการตื้นเขินไม่สามารถเก็บกักน้ำได้เต็มประสิทธิภาพ ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของราษฎรในพื้นที่ลุ่มน้ำ จากผลการทบทวนศึกษารายงานการศึกษาโครงการจัดทำแผนรวมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีและชายฝั่งทะเลตะวันตก (ประจวบคีรีขันธ์), กรมทรัพยากรน้ำ สิงหาคม ๒๕๔๙ สภาพปัญหาด้านการขาดแคลนน้ำที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรี พบว่า การขาดแคลนน้ำดิบเพื่อการอุปโภคบริโภคของพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นประจำในทุกฤดูหนาวต่อเนื่องถึงฤดูร้อน โดยเฉพาะพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำ หรือแม้แต่พื้นที่ในเขตชลประทานเองหากมีการใช้น้ำมากเกินไปเกินปริมาณที่เก็บกักไว้ได้ ก็อาจเกิดภาวะการขาดแคลนน้ำได้เช่นกัน นอกจากนี้ ยังมีปัญหาภัยแล้งซึ่งเกิดจากสภาพดินฟ้าอากาศ ส่งผลกระทบต่อพื้นที่การเกษตรนอกเขตชลประทาน (พื้นที่เกษตรน้ำฝน) ซึ่งไม่มีแหล่งน้ำที่มั่นคงมาสนับสนุนในภาวะที่เกิดภัยแล้ง

๑.๑ สภาพปัญหา จังหวัดเพชรบุรีและจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ประสบกับภาวะภัยแล้งอยู่เสมอในช่วงเดือนมกราคม-พฤษภาคมของทุกปี เนื่องจากสภาพภูมิอากาศร้อนทำให้เกิดความแห้งแล้งขึ้นทั่วไป ประกอบกับปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำขนาดกลางและขนาดใหญ่ลดน้อยลง แต่ในพื้นที่ที่มีความต้องการน้ำเป็นอย่างมากในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านการเกษตร อุปโภคบริโภค อุตสาหกรรม การท่องเที่ยวและการรักษาสมดุลทางนิเวศวิทยาทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำขึ้นในทุกอำเภอของจังหวัด การขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและการเกษตร ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของราษฎร เนื่องจากทำให้พื้นที่การเกษตรและผลผลิตการเกษตรลดน้อยลง นอกจากนี้ยังเป็นอุปสรรคในการส่งเสริมอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว

๑.๒ สาเหตุความแห้งแล้งของพื้นที่ศึกษาที่เกิดในช่วงฤดูหนาวต่อเนื่องถึงฤดูร้อน ทำให้ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรในทุกพื้นที่ที่เป็นเกษตรน้ำฝน และขาดแคลนน้ำดิบเพื่อผลิตน้ำประปามีสาเหตุมาจาก

- ๑) ปริมาณฝนที่ตกลงในพื้นที่ที่มีปริมาณน้อยเนื่องจากอยู่ในเขตอับฝน
- ๒) พื้นที่ป่าไม้ทรุดโทรมมากขึ้น
- ๓) ลักษณะพื้นที่ค่อนข้างลาดชัน ความยาวลำน้ำสั้น เมื่อฝนตกลงมาจึงไหลลงสู่ทะเลอย่างรวดเร็ว
- ๔) สภาพดินเป็นดินร่วนปนทรายไม่อุ้มน้ำ ลำห้วย ลำคลองต่าง ๆ จึงมักเหือดแห้งในฤดูแล้ง
- ๕) หลายหมู่บ้านไม่มีแหล่งน้ำดิบที่มีคุณภาพพอที่จะสร้างระบบประปาหมู่บ้านได้ เช่น น้ำบาดาลมีรสกร่อย
- ๖) ศักยภาพน้ำใต้ดินมีขีดจำกัด ไม่สามารถพัฒนาขึ้นมาใช้ได้เพียงพอต่อความต้องการ ความต้องการน้ำอุปโภคบริโภคมีปริมาณมากเนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ
- ๗) ความต้องการน้ำในด้านอุตสาหกรรมที่กำลังเจริญเติบโตมีมาก

๘) ความต้องการน้ำในเขตชลประทานมีมากกว่าปริมาณน้ำที่เก็บกักไว้ได้ พื้นที่การเกษตรที่อยู่นอกเขตชลประทานไม่มีแหล่งน้ำต้นทุนที่มากพอ

๑.๓ พื้นที่เสี่ยงภัยแล้งพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีที่มีพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดภัยแล้งสูงอยู่บริเวณด้านตะวันออกของกลุ่มน้ำสาขาห้วยแม่ประจันต์ และด้านตะวันออกของกลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำเพชรบุรีตอนบน^๖

๒) สภาพปัญหาด้านน้ำท่วม

จากผลการทบทวนศึกษารายงานการศึกษาโครงการจัดทำแผนรวมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีและชายฝั่งทะเลตะวันตก (ประจวบคีรีขันธ์), กรมทรัพยากรน้ำ สิงหาคม ๒๕๕๙ สรุปสภาพปัญหาด้านน้ำท่วมในภาพรวมของพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีได้ดังนี้

๑. สภาพปัญหาจากสถิติน้ำท่วมของจังหวัดเพชรบุรีซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของกลุ่มน้ำ พบว่าเกิดสภาวะน้ำท่วมที่รุนแรงมากและเกิดผลกระทบในบริเวณกว้างถึง ๓ ครั้ง คือ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๙, ๒๕๕๐ และ ๒๕๕๖ ซึ่งมีพื้นที่เสียหายมากกว่า ๒๐๐,๐๐๐ ไร่ เป็นพื้นที่การเกษตรในเขตโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาเพชรบุรีและพื้นที่ต่อเนื่อง พื้นที่ชุมชน และหน่วยงานราชการต่างๆการเกิดน้ำท่วมของกลุ่มน้ำหลักแม่น้ำเพชรบุรี ส่วนใหญ่เกิดในพื้นที่ราบลุ่มของแม่น้ำเพชรบุรีบริเวณท้ายเขื่อนเพชรลง ไป บริเวณ อ.ท่ายาง อ.บ้านลาด อ.เมือง อ.บ้านแหลม อ.เขาย้อย และบริเวณพื้นที่ราบริมแม่น้ำสายหลักตอนบนของเขื่อนเพชร ในเขต อ.หนองหญ้าปล้อง อ.แก่งกระจาน และ อ.ชะอำ โดยมีลักษณะการเกิดน้ำท่วม ๒ ลักษณะ คือ

๑) การเกิดน้ำท่วมในลักษณะน้ำป่าไหลหลาก หรือน้ำท่วมฉับพลัน จากกระแสน้ำไหลแรงในแม่น้ำเพชรบุรีเข้าทำความเสียหายให้แก่ชีวิตและทรัพย์สินบริเวณริมฝั่งน้ำทั้งสองฝั่งตลอดจนอาคารชลประทาน ได้รับความเสียหายค่อนข้างรุนแรง สภาพน้ำท่วมประมาณ ๒-๓ วัน ซึ่งส่วนใหญ่จะเกิดในพื้นที่ตอนบนของกลุ่มน้ำ ได้แก่ อ.หนองหญ้าปล้อง อ.แก่งกระจาน อ.ท่ายาง อ.บ้านลาด อ.ชะอำ และ อ.เขาย้อย

๒) การเกิดน้ำท่วมในลักษณะน้ำท่วมขังในพื้นที่เป็นเวลาหลายวันไม่สามารถระบายน้ำออกได้ทัน มักเกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีความลาดชันน้อย และได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลหนุน การระบายน้ำจึงเป็นไปอย่างช้าๆ ทำให้พืชผลการเกษตรเสียหาย ส่วนใหญ่เกิดบริเวณพื้นที่ตอนล่างของกลุ่มน้ำ ได้แก่ อ.เมือง อ.บ้านแหลมและ บางส่วนของ อ.เขาย้อย อันเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของจังหวัด และเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญสู่ภาคใต้ของประเทศจากลักษณะการเกิดน้ำท่วมของพื้นที่ตอนล่างของกลุ่มน้ำในสภาพปัจจุบัน พบว่า หากปริมาณน้ำหลากในแม่น้ำเพชรบุรีมีมากกว่า ๓๕๐-๔๐๐ ลบ.ม./วินาที จะก่อให้เกิดสภาวะน้ำล้นตลิ่งแม่น้ำเพชรบุรี ตั้งแต่ท้ายเขื่อนเพชรเข้าท่วมพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำ ดังนี้

- พื้นที่ฝั่งขวาแม่น้ำเพชรบุรีจะเกิดน้ำไหลล้นตลิ่งบริเวณบ้านท่ายาง บ้านท่ากระเทียม และบ้านขลุบ อ.ท่ายาง ที่มีระดับตลิ่งค่อนข้างต่ำและไหลเข้าท่วมพื้นที่ชุมชน โดยเฉพาะในตัว อ.ท่ายาง ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำ ในกรณีที่น้ำในแม่น้ำมีปริมาณมากจะไหลล้นข้ามคันคลองชลประทาน ซึ่งขนานไปตามลำน้ำ ได้แก่คลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา ๓ และคลองส่งน้ำ ๑ ซ้าย-สายใหญ่ ฝั่งขวา ๓ และไหล

^๖สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, งานศึกษาวิเคราะห์ภาพรวมปริมาณน้ำต้นทุนและความต้องการน้ำของประเทศไทย, รายงานการศึกษา, (๒๕๕๖), หน้า ๑๑๐-๑๑๓.

ล้นข้ามถนนเพชรเกษมเข้าท่วมพื้นที่ชลประทานฝั่งตะวันออกของถนนเพชรเกษมต่อเนื่องเป็นบริเวณกว้างจนถึงคันกั้นน้ำเค็มก่อนระบายลงสู่ทะเล

- พื้นที่ฝั่งซ้ายแม่น้ำเพชรบุรีพบว่าน้ำจากแม่น้ำเพชรบุรีจะเริ่มไหลล้นตลิ่งบริเวณบ้านท่าโรงหีบและบ้านตำหุ อ.ท่ายาง ต่อเนื่อง อ.บ้านลาด แล้วไหลล้นข้ามคันคลองส่งน้ำ ๑ ขวา-สายใหญ่ ฝั่งซ้ายเข้าท่วมพื้นที่ชลประทานและชุมชนใน อ.บ้านลาด และไหลป่าเข้าท่วมพื้นที่ท้ายน้ำทางตอนเหนือ ผ่านคลองระบายน้ำ D๑ ของพื้นที่ชลประทานฝั่งซ้าย (ห้วยละหารน้อย-ห้วยละหารใหญ่-ห้วยโพธิ์กรู) ตลอดทั้งสองฝั่งคลอง ซึ่งบางช่วงอาจมีน้ำไหลป่าท่วมพื้นที่จนจรดแนวคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย และไหลล้นข้ามถนนเพชรเกษมเข้าท่วมพื้นที่ชุมชนและพื้นที่ชลประทานใน อ.เมือง และ อ.บ้านแหลม ก่อนไหลออกสู่ทะเล สำหรับปีที่มีน้ำหลากในแม่น้ำเพชรบุรีที่บริเวณเขื่อนเพชร (ท้ายจุดบรรจบห้วยแม่ประจันต์) อยู่ในเกณฑ์สูง (มากกว่า ๑,๐๐๐ ลบ.ม./วินาที) เช่น ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ที่ผ่าน มา จะมีน้ำบางส่วนไหลล้นตลิ่งลงสู่ห้วยยาง บริเวณบ้านตาสีเข้าท่วมพื้นที่ตอนใต้ของคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา ๑

๒. สาเหตุการเกิดน้ำท่วม สาเหตุของน้ำท่วมในลุ่มน้ำหลักแม่น้ำเพชรบุรีเกิดจากอิทธิพลของพายุดีเปรสชั่น พายุโซนร้อน หรือหย่อมความกดอากาศต่ำพัดผ่าน เกิดฝนตกหนักติดต่อกันเป็นเวลายาวนาน และมีปริมาณน้ำฝนสะสมของพื้นที่ต้นน้ำในรอบ ๓-๕ วันมากกว่า ๒๐๐ มิลลิเมตร ส่งผลให้เกิดภาวะน้ำป่าไหลหลากจากห้วยแม่ประจันต์ห้วยผากและห้วยสงไสย ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำเพชรบุรี เมื่อปริมาณน้ำที่ไหลหลากมีมากเกินไปที่แม่น้ำเพชรบุรีรองรับได้ จึงไหลล้นตลิ่งเข้าท่วมบ้านเรือนราษฎร พื้นที่การเกษตรทั้งสองฝั่งแม่น้ำและที่ราบลุ่มทั่วไป

นอกจากนี้ การเกิดน้ำท่วมในจังหวัดเพชรบุรีขึ้นอยู่กับ การกระจายตัวของพายุฝนที่เกิดขึ้นว่าเกิดฝนตกในลุ่มน้ำสาขาใด บริเวณที่ฝนตกมีพื้นที่เก็บกักและชะลอน้ำไว้หรือไม่ รวมถึงความสามารถในการระบายน้ำของแม่น้ำเพชรบุรีและระบบคลองต่างๆ ซึ่งมีขีดจำกัดเนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ ดังนี้

๑) แม่น้ำเพชรบุรีซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักที่รับน้ำและระบายน้ำจากลุ่มน้ำต่างๆ ลงสู่ทะเล มีสภาพตื้นเขิน บางแห่งถูกบุกรุกอย่างถาวรทำให้แคบลง บางแห่งถูกเปลี่ยนสภาพจากการดูทราย

๒) คลองธรรมชาติสายต่าง ๆ ที่ใช้เป็นทางระบายน้ำลงสู่ทะเลมีขนาดเล็กและตื้นเขิน มีการบุกรุกคลองเชื่อมระหว่างประตูระบายน้ำคันกั้นน้ำเค็มและทะเล ตั้งแต่ อ.บ้านแหลม ถึงอำเภอลำทะเมนชัย

๓) ท่อลอดถนนเพชรเกษมและถนนของหน่วยงานต่าง ๆ บางแห่งมีขนาดเล็ก ทำให้ระบายน้ำได้ช้า ประกอบกับมีสิ่งกีดขวางด้านหน้าและด้านท้ายท่อระบายน้ำ ประตูระบายน้ำและสะพาน

๔) ประตูระบายน้ำบริเวณคันกั้นน้ำเค็มของกรมชลประทานบางแห่งระบายน้ำไม่ทันเนื่องจากหน้าและท้ายท่อเป็นพื้นที่แนวปะทะน้ำ เพราะที่ดินถูกปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์

๕) พื้นที่บริเวณปากแม่น้ำมีระดับสูงใกล้เคียงกับระดับน้ำทะเล ทำให้น้ำไหลลงสู่ทะเลได้ช้าเมื่อมีน้ำทะเลหนุน และการระบายน้ำมีเวลาจำกัดเนื่องจากเกิดน้ำขึ้น-ลง ๒ ครั้งในหนึ่งวัน

๓. **พื้นที่เสี่ยงต่อการถูกน้ำท่วม**พื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีที่มีพื้นที่เสี่ยงต่อการถูกน้ำท่วมเสียหายซ้ำซากสูง คือ ในลุ่มน้ำสาขาเพชรบุรีตอนล่าง บริเวณ อ.เมืองเพชรบุรี อ.บ้านลาด อ.เขาย้อย และ อ.บ้านแหลม^๗

๓) สภาพปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง

๓.๑ **ปัญหาการบุกรุกป่าต้นน้ำ**พื้นที่ที่มีการบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำในจังหวัดเพชรบุรี ได้แก่ บริเวณ อ.แก่งกระจาน อ.หนองหญ้าปล้อง และบางส่วนของ อ.ท่ายาง การบุกรุกป่ามีสาเหตุจากการเพิ่มขึ้นของประชากรและการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ทำให้ความต้องการใช้ประโยชน์ที่ดินทุกประเภทเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรที่มีการขยายตัวมากที่สุดในขณะที่พื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการเกษตรมีจำกัด นอกจากนี้ ยังมีสาเหตุจากการลักลอบตัดไม้ การล่าสัตว์ป่า พื้นที่ขอบเขตป่าตามกฎหมายไม่ชัดเจน ความเสื่อมโทรมจากการท่องเที่ยว และการขาดบุคลากรที่มีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์

๓.๒ **ปัญหาการชะล้างพังทลายของดิน**ปัญหาการชะล้างพังทลายของดินในพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยเฉพาะบริเวณที่ลาดชันเชิงซ้อน (พื้นที่ภูเขาและเทือกเขา) มีสาเหตุสำคัญจากการบุกรุกทำลายป่าและการทำการเกษตรโดยเฉพาะการปลูกพืชไร่และผลไม้โดยไม่มีมาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำที่เหมาะสม การชะล้างพังทลายของดินเริ่มรุนแรงในพื้นที่ที่มีความลาดชันตั้งแต่ ๕% ขึ้นไป การชะล้างพังทลายของดินเป็นปัญหาใหญ่ที่ทำให้เกิดปัญหาหลายอย่างต่อเนื่องตามกล่าวคือ ทำให้หน้าดินสูญเสียธาตุอาหารพืช เช่น ปุ๋ยธรรมชาติ ซึ่งถูกชะล้างออกไปจากดิน ทำให้คุณสมบัติทั้งทางด้านเคมีและกายภาพของดินเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ตะกอนดินที่ถูกน้ำพัดพามาทับถมตามแหล่งน้ำต่าง ๆ จะทำให้แหล่งน้ำตื้นเขิน ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของการขาดแคลนน้ำสลับกับการเกิดน้ำท่วม

๓.๓ **ปัญหาด้านทรัพยากรดิน การใช้ประโยชน์ที่ดิน และการเกษตร**ปัญหาด้านทรัพยากรดิน การใช้ประโยชน์ที่ดิน และการเกษตรในพื้นที่ศึกษา สรุปได้ดังนี้

๑) เนื้อดินเป็นทรายจัด แร่องค์ประกอบส่วนใหญ่ คือ แร่ควอร์ตซ์ ที่มีธาตุอาหารพืชตามธรรมชาติอยู่น้อย มีความสามารถในการอุ้มน้ำต่ำ การระบายน้ำดีถึงดีมากเกินไป ความสามารถในการดูดยึดธาตุอาหารพืชต่ำ ทำให้การใช้ปุ๋ยเคมีไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร เนื่องจากจะเกิดการชะล้างธาตุอาหารพืชออกจากดินได้ง่ายดินทรายนี้นพบได้ทั้งในบริเวณพื้นที่ชายทะเล ที่ราบลุ่มและพื้นที่ดอน พบปัญหาการขาดน้ำอย่างรุนแรง และเป็นข้อจำกัดในการเลือกชนิดพืชปลูก เพราะมีพืชทนแล้งบางชนิดเท่านั้นที่เจริญเติบโตได้บนดินกลุ่มนี้ ได้แก่ สับปะรด มันสำปะหลัง และอ้อย ส่วนในพื้นที่ราบลุ่มที่ใช้ในการปลูกข้าว ดินมีปัญหาขาดความชื้นโดยเฉพาะในเวลาที่ฝนทิ้งช่วงติดต่อกันเป็นเวลานาน

๒) ปัญหาดินเค็ม พื้นที่ลุ่มน้ำบริเวณชายฝั่งทะเลเป็นบริเวณที่ได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลที่ท่วมถึงหรือเคยท่วมถึงมาก่อน ทรัพยากรดินของพื้นที่บริเวณนี้ส่วนใหญ่เกิดจากตะกอนของน้ำทะเลและน้ำกร่อยซึ่งมีเกลือที่ละลายน้ำได้อยู่หลายชนิดและมีปริมาณมากสะสมอยู่ ส่วนใหญ่ได้แก่ คลอไรด์และซัลเฟตของโซเดียม แคลเซียม และแมกนีเซียม จึงทำให้เกิดดินเค็ม ซึ่งการแพร่กระจายและ

^๗สำนักนโยบายสาธารณะ, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, โครงการศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของชาติอย่างมีประสิทธิภาพและการจัดการ ๒๕ ลุ่มน้ำสำคัญของประเทศ, รายงานการศึกษา, (คณะวิศวกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๖๑.

ระดับความเค็มแตกต่างกันไปตามกระแสน้ำขึ้นลงของน้ำทะเล ในปัจจุบันพบทั้งดินเค็มเลนชายทะเล ดินเค็มชายทะเลและดินเค็มบก

๓) ปัญหาดินเปรี้ยวจัด เป็นดินที่เกิดจากการทับถมของตะกอนของน้ำทะเลและน้ำกร่อยบนที่ราบลุ่มที่น้ำทะเลเคยท่วมถึงมาก่อน ปฏิบัติการดินเป็นกรดจัดถึงเป็นกรดรุนแรงมาก ($\text{pH} < 5.5$) มีสารประกอบของกำมะถันหรือจาโรไซต์ในระดับตื้น (ความลึกไม่เกิน ๑๐๐ ซม.) ซึ่งหากดินแห้งจะทำให้ดินมีสภาพเป็นกรดเพิ่มขึ้น

๔) ดินตื้น ที่ดินเหล่านี้อาจพบชั้นของลูกรัง หรือศิลาแลง กรวด หรือเศษหินตั้งแต่ผิวหน้าดินจนถึงระดับความลึกประมาณ ๕๐ เซนติเมตรจากผิวดิน และลักษณะของศิลาแลง มีทั้งศิลาแลงร่วนจนถึงศิลาแลงกรวด หรือเศษหินแข็งต่อเนื่อง ชั้นศิลาแลงเหล่านี้เป็นตัวจำกัดความสามารถในการอุ้มน้ำ และธาตุอาหารพืชของดิน เป็นปัญหาต่อการไถพรวน นอกจากนี้ ถ้าเป็นชั้นศิลาแลงแข็งและศิลาแลงแข็งต่อเนื่องก็จะจำกัดการเจริญเติบโตและการกระจายของรากพืชอีกด้วย ดินศิลาแลงต่อเนื่องและศิลาแลงร่วมพบได้บนพื้นที่ดอนโดยเฉพาะบริเวณที่ราบขั้นบันไดกลุ่มชุดดิน^๔

๕) การใช้ที่ดินไม่สอดคล้องกับความเหมาะสมของที่ดิน เกษตรกรในพื้นที่ลุ่มน้ำจำนวนมากใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยการปรับพื้นที่ในบริเวณที่ดินไร่นาใช้ทำนา ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ดินขาดแคลนน้ำได้ง่ายในช่วงฤดูเพาะปลูก ข้าวที่ปลูกให้ผลผลิตต่ำ ทั้งที่พื้นที่เหล่านี้มีความเหมาะสมในการปลูกพืชไร่มากกว่าการปลูกข้าว นอกจากนี้ ยังมีการใช้พื้นที่ลาดชันในการเพาะปลูกพืช ทำให้เกิดการชะล้างพังทลายของดินและที่ดินเสื่อมสภาพตามมา สาเหตุของการใช้ที่ดินไม่สอดคล้องกับความเหมาะสมของที่ดิน ได้แก่ การขาดที่ดินทำกินหรือมีที่ดินไม่เพียงพอ การขาดการวางแผนหรือการกำหนดเขตการใช้ที่ดินที่เหมาะสม เกษตรกรขาดความรู้ความเข้าใจในการเลือกพื้นที่เพาะปลูกให้เหมาะสมกับชนิดของพืชและชนิดของการใช้ที่ดิน ไม่มีมาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำที่เหมาะสม ตลอดจนมาตรการการกำกับดูแลและป้องกันการใช้ที่ดินในเขตป่าสงวนไม่เกิดผลสัมฤทธิ์

๖) การสูญเสียธาตุอาหารพืช การปลูกพืชทั้งบนที่ราบลุ่มและที่ดอนอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน โดยมีการบำรุงรักษาและการอนุรักษ์ที่ไม่เหมาะสม การใส่ปุ๋ยอินทรีย์หรือปุ๋ยเคมีในอัตราส่วนที่ไม่พอเพียงกับปริมาณธาตุอาหารที่พืชดูดดึงไปใช้ประโยชน์สะสมในลำต้น ใบ และผลผลิตเมื่อเก็บเกี่ยวส่วนของพืชหรือผลผลิตออกไปจึงทำให้ธาตุอาหารพืชสูญเสียไปจากดินด้วย รวมทั้งปริมาณธาตุอาหารที่สูญเสียไปกับการชะล้างพังทลายของดิน

๗) ปัญหาการขาดที่ดินทำกิน รวมทั้งปัญหาการถือครองที่ดินที่มีเนื้อที่น้อยเกินไป การเช่าที่ดินทำกิน และการขาดเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคอย่างมากในการที่จะพัฒนาพื้นที่เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและการสงวนทรัพยากรที่ดินให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

๘) ปัญหาและอุปสรรคด้านการเกษตร ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ทั้งในช่วงต้นฤดูฝนและในคาบที่มีฝนทิ้งช่วงติดต่อกันเป็นเวลานานและในฤดูแล้ง ซึ่งทำให้มีการ

^๔สำนักนโยบายสาธารณะ, สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, โครงการศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของชาติอย่างมีประสิทธิภาพและการจัดการ ๒๕ ลุ่มน้ำสำคัญของประเทศ, รายงานการศึกษา, (คณะวิศวกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๗๖.

เพาะปลูกพืชได้เพียงฤดูเดียวเป็นส่วนใหญ่ สลับกับปัญหาน้ำท่วมในฤดูฝน ในพื้นที่บริเวณที่ราบลุ่มริมฝั่งลำน้ำสายหลักและลำน้ำสาขา ซึ่งปรากฏว่าเกิดปัญหาน้ำท่วมเป็นพื้นที่กว้างขวาง รวมทั้งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดิน มีการบุกรุกทำลายป่ามีการใช้ที่ดินผิดประเภทอย่างไม่เหมาะสมและขาดการบำรุงรักษา ดังกล่าวแล้วล้วนเป็นปัญหาที่เชื่อมโยงมีผลกระทบต่อการผลิตภาคการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำ

นอกจากนี้ ยังขาดแรงงานสำหรับการเกษตรในบางฤดู การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยและเหมาะสมกับท้องถิ่นยังมีน้อย ประสิทธิภาพการผลิต ผลผลิตและคุณภาพของผลผลิตอยู่ในระดับต่ำ แต่ต้นทุนการผลิตกลับสูงขึ้นทำให้มีรายได้ต่ำ ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของครอบครัวเกษตรกรและชุมชน อีกทั้งยังขาดเงินทุน ขาดทักษะในการจัดการด้านการตลาด องค์กรเกษตรส่วนใหญ่ไม่แข็งแรง การเพิ่มมูลค่าของผลผลิตหรือการแปรรูปผลผลิตยังมีปริมาณน้อย อีกทั้งขาดการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ที่มีศักยภาพและเหมาะสมทั้งด้านการผลิตและการตลาดในพื้นที่ลุ่มน้ำ

๓.๔ ปัญหาน้ำเสีย จากการรวบรวมข้อมูลผลการติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำบริเวณลุ่มน้ำหลักแม่น้ำเพชรบุรีพบว่า แม่น้ำเพชรบุรี จากการตรวจวัดคุณภาพน้ำของกรมควบคุมมลพิษ ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ซึ่งเป็นช่วงแล้ง พบว่า คุณภาพน้ำบริเวณท้ายน้ำเสื่อมโทรมถึงเสื่อมโทรมมาก เนื่องจากได้รับการปนเปื้อนของน้ำทิ้งจากแหล่งชุมชน ทำให้มีค่าบีโอดีค่อนข้างสูง และมีค่าฟีคอลโคลิฟอร์มและโคลิฟอร์มทั้งหมดที่สูงเช่นกัน และสำหรับบริเวณท้ายเขื่อนแก่งกระจานคุณภาพน้ำเริ่มเสื่อมโทรมมาก เนื่องจากมีปริมาณออกซิเจนละลายน้ำต่ำ แต่บริเวณท้ายเขื่อนเพชรบุรีคุณภาพน้ำดีขึ้น โดยมีคุณภาพน้ำจัดอยู่ในเกณฑ์ดี

๓.๕ ปัญหาการรุกคืบของน้ำเค็ม บริเวณปากแม่น้ำเพชรบุรีมีปัญหาการรุกคืบของน้ำเค็ม แต่ปัญหาในปัจจุบันไม่รุนแรงมากเพราะมีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ซึ่งระบายน้ำลงมาช่วยบรรเทาปัญหา และจากการรวบรวมข้อมูลสภาพการรุกคืบของน้ำเค็มเข้ามาในแม่น้ำเพชรบุรี จากการตรวจวัดคุณภาพน้ำของกรมควบคุมมลพิษ พบว่า ความเค็มสามารถรุกเข้ามาประมาณ ๓ กิโลเมตร จากปากแม่น้ำ ซึ่งเป็นบริเวณสะพานข้ามก่อนเข้าบ้านแหลม^๔

๓.๖ ปัญหาการบุกรุกป่าชายเลน ป่าชายเลนมีความสำคัญต่อระบบนิเวศเนื่องจากเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน แหล่งอาหาร แหล่งหลบภัย และเป็นที่อยู่ของสัตว์นานาชนิด นอกจากนี้ยังมีพันธุ์ไม้ต่างๆ เช่น โกงกาง แสม ลำพู ตะบูน และโปรง ซึ่งช่วยทำหน้าที่เป็นแนวกำบังภัยทางธรรมชาติ ป้องกันการพังทลายของดินที่อยู่บริเวณชายฝั่งทะเลจากลมพายุมรสุมและกระแสน้ำเชี่ยวที่ปากแม่น้ำ ดังนั้นการลดลงของพื้นที่ป่าชายเลน นอกจากส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำและพันธุ์พืชแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อกรกัดเซาะพื้นที่ชายฝั่งทะเลอีกด้วย ปัจจุบันมีการบุกรุกทำลายป่าชายเลนในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งนี้สาเหตุหลักมาจากการบุกรุกเพื่อทำนาถ้ำ

^๔กรมทรัพยากรน้ำ, โครงการจัดทำแผนรวมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีและชายฝั่งทะเลตะวันตก (ประจวบคีรีขันธ์) , รายงานการศึกษา, (บริษัท โปรเกรส เทคโนโลยีคอนซัลแตนท์ จำกัด, บริษัท ไทย ดีซีไอ จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๒๗.

๓.๗ ปัญหาด้านการกัดเซาะชายฝั่งทะเลจากข้อมูลของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกรมเจ้าท่าในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรี ผลการสำรวจการเปลี่ยนแปลงชายฝั่งของจังหวัดเพชรบุรี ตลอดความยาว ๗๕ กม. พบว่าชายฝั่งที่มีการกัดเซาะรุนแรง ยาว ๖.๕ กม. หรือประมาณ ๗.๘% ได้แก่ บริเวณชายฝั่งทะเลบ้านดอนมะขาม-บ้านธรรมเนียน เขตอำเภอบ้านแหลม และชายฝั่งบ้านบางเกตุ ซึ่งอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอลำทะเมนชัย ประมาณ ๕ กม. ชายฝั่งที่มีการกัดเซาะปานกลางยาวรวม ๒๙ กม. หรือคิดเป็น ๓๘.๗% ของความยาวชายฝั่งทั้งหมด ได้แก่ บริเวณแหลมผักเบี้ย เขตอำเภอบ้านแหลม หาดเจ้าสำราญ อำเภอมืองเพชรบุรี ชายฝั่งบ้านหัวตาล-บ้านบางเก่า ชายฝั่งบ้านคลองเทียน ชายฝั่งบ้านหนองแจง-บ้านหนองแฉม และบ้านบางไทรย้อย-บ้านบ่อเสี้ยว ส่วนชายฝั่งที่มีการสะสมตัวมีความยาวประมาณ ๖.๒ กม. หรือประมาณ ๘.๒% ได้แก่ บริเวณบ้านหาดเจ้าสำราญ ชายฝั่งบ้านท่าถึงบ้านบางเก่า อำเภอลำทะเมนชัย และ ชายฝั่งบ้านปากคลองชะอำ ชายฝั่งส่วนที่เหลืออีก ๔๕.๓% คงสภาพที่มีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพฤดูกาล มีทั้งการกัดเซาะและการสะสมตัว แต่ในภาพรวมสามารถคงสภาพสมดุลได้ การกัดเซาะส่วนหนึ่งเกิดจากการใช้พื้นที่บนชายฝั่งไม่สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติบริเวณที่มีการกัดเซาะหลายบริเวณมีการสร้างสิ่งป้องกัน แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดการกัดเซาะเพิ่มขึ้นในบริเวณชายฝั่งข้างเคียง และมีแนวโน้มว่าจะเกิดการกัดเซาะเพิ่มมากขึ้น

๔) สภาพปัญหาด้านการบริหารจัดการน้ำปัจจุบัน

ปัญหาด้านการบริหารจัดการไม่สามารถพิจารณาเฉพาะภายในพื้นที่ลุ่มน้ำใดลุ่มน้ำหนึ่งเท่านั้นเนื่องจากการบริหารจัดการภายในพื้นที่ลุ่มน้ำหลายประเด็นขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการของประเทศ ปัญหาที่เกิดขึ้นในด้านการบริหารจัดการในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรี สรุปได้ดังนี้

๑. นโยบายและแผนหลักการจัดการทรัพยากรน้ำของรัฐ แต่ละสมัยไม่มีความชัดเจนและไม่ครอบคลุมในทุกด้านที่เกี่ยวข้องกัน ขาดความต่อเนื่อง การจัดทำนโยบายและแผนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำจำกัดอยู่ในวงแคบ ไม่มีการดำเนินการแบบองค์รวมและพิจารณาในทุกด้านที่เกี่ยวข้องกัน

๒. องค์กรบริหารจัดการทรัพยากรน้ำมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน ขาดเอกภาพและการบริหารจัดการร่วมกันแบบบูรณาการ ไม่มีหน่วยงานใดรับผิดชอบกำหนดทิศทางบริหารจัดการให้เป็นเอกสาร และมีกรอบแผนที่ชัดเจน

๓. คณะอนุกรรมการลุ่มน้ำและคณะทำงานในระดับต่าง ๆ ขาดงบประมาณสนับสนุนการบริหารจัดการน้ำที่เพียงพอ และขาดประสบการณ์และความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

๔. ผู้ใช้น้ำในกิจกรรมต่าง ๆ ยังขาดจิตสำนึกในการใช้น้ำอย่างประหยัด ขาดวินัยของผู้ใช้น้ำอย่างถูกต้อง รวมทั้งไม่รู้จักอนุรักษ์น้ำที่ถูกต้องด้วย เป็นสาเหตุสำคัญด้านหนึ่งซึ่งทำให้น้ำไม่พอใช้

๕. ผู้ใช้น้ำโดยเฉพาะเกษตรกรขาดความรู้ ทั้งในเรื่องการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ การลดมลพิษการจัดการของเสีย ฯลฯ

๖. ปัญหาด้านงบประมาณ ในการจัดทำงบประมาณของประเทศ เป็นไปในลักษณะของการจัดสรรงบประมาณรายกระทรวง ทบวง กรม ซึ่งเป็นการพิจารณางบประมาณ โดยยึดพื้นฐานจากงบประมาณเดิมที่มีแต่หน่วยงานเคยได้รับในปีที่ผ่านมา และตามที่หน่วยงานเสนอขอโดยขาดการ

พิจารณาด้วยปัญหาในภาพรวมของประเทศ โดยเฉพาะด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ ซึ่งมีหน่วยงานดำเนินการจำนวนมากในหลายกระทรวง ทำให้การประสานงานหรือไม่ประสานแผนปฏิบัติการอย่างจริงจัง ทำให้การแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างไม่สมบูรณ์ในแต่ละพื้นที่ หรือปัญหาบางอย่างไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง เพราะงบประมาณมีการกระจายมาก

๗. ปัญหาด้านกฎหมาย เนื่องจากบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำมีอยู่อย่างกระจัดกระจาย จึงทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคทางกฎหมายเป็นเหตุให้การจัดการทรัพยากรน้ำไม่บรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายเท่าที่ควร

๘. การใช้กฎหมายพระราชบัญญัติและข้อกำหนดต่าง ๆ ไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายข้อกำหนดมาตรการ และนโยบายการพัฒนาพื้นที่ตามที่ผังเมืองกำหนดไว้ได้อย่างจริงจัง ประกอบกับการบังคับใช้ผังเมืองไม่ทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ รวมทั้งกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมและกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทำให้การบังคับใช้กฎหมายไม่มีประสิทธิภาพ

๙. ขาดการจัดระเบียบและการกำหนดเขตการใช้ที่ดินประเภทต่างๆ (Zoning) ที่ชัดเจนเพื่อกำหนดกรอบการเจริญเติบโตที่เหมาะสม ทั้งพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่อุตสาหกรรม พื้นที่อนุรักษ์ส่งผลให้เกิดปัญหาการจราจร ปัญหามลภาวะจากโรงงานอุตสาหกรรม ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาล้างสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑๐. ขาดการวางแผนและการพัฒนาพื้นที่อย่างบูรณาการ การพัฒนาที่ผ่านมาขาดการบูรณาการแบบองค์รวม ทั้งความร่วมมือและการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารวมทั้งกลุ่มจังหวัดในแต่ละพื้นที่ เนื่องจากในแต่ละพื้นที่คำนึงถึงผลประโยชน์ของตนเอง ทำให้การพัฒนาโดยองค์รวมขาดความเชื่อมโยงและไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๑๑. กระบวนการจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ขาดองค์หลักในการกำหนดและประสานงานเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาแบบบูรณาการ เช่น การจัดสรรน้ำและการจัดหาน้ำเพื่อแก้ปัญหาภัยแล้ง การแก้ปัญหาอุทกภัยและปัญหาน้ำเสีย เป็นต้น

๑๒. สิทธิการใช้น้ำและแหล่งน้ำต้นทุนของกิจกรรมต่าง ๆ ในลุ่มน้ำยังไม่มีกำหนดอย่างชัดเจนในภาคปฏิบัติ ซึ่งกลุ่มผู้ใช้น้ำรายย่อย ได้แก่ เกษตรกรและชาวบ้านในพื้นที่นอกเขตเทศบาลมักถูกเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มผู้ใช้น้ำในเขตชุมชนเทศบาลต่าง ๆ รวมถึงโรงงานอุตสาหกรรมที่สามารถเข้าถึงผู้มีอำนาจตัดสินใจในการจ่ายน้ำได้ดีกว่า ในขณะที่น้ำต้นทุนมีจำนวนจำกัดและการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการประปาและอุตสาหกรรมที่มีแนวโน้มขยายตัวมากขึ้นซึ่งจะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น ตามนโยบายเร่งการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ โดยภาคอุตสาหกรรมจะมีน้ำหนักในการตอบสนองนโยบายดังกล่าวของภาครัฐสูง ซึ่งอาจทำให้การพัฒนาแหล่งน้ำหรือการจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตรถูกลดความสำคัญลงจากการตัดสินใจในระดับท้องถิ่น

๑๓. ระบบการจัดทำฐานข้อมูลและการจัดสรรน้ำยังไม่ทันสมัยเพียงพอ ทำให้ยากต่อการบริหารจัดการน้ำได้อย่างเหมาะสม เช่น การวางแผนส่งน้ำให้แก่เกษตรกรจะใช้วิธีการประมาณการซึ่งไม่เหมาะสมต่อสภาพการเพาะปลูกจริงที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากแผนการเพาะปลูกที่จัดทำไว้ล่วงหน้า มีผลให้การส่งน้ำขาดความเที่ยงตรง

๑๔. ขาดการรวมกลุ่มของผู้ใช้น้ำ เนื่องจากผู้ใช้น้ำหลายพื้นที่ขาดความเข้มแข็ง เกษตรกรบางพื้นที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินต้องเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตร

๑๕. ขาดเครื่องมือในการติดตามตรวจสอบ เช่น ขาดเครื่องมือตรวจวัดปริมาณน้ำที่จ่ายไปยังจุดต่าง ๆ ของโครงการชลประทานทำให้ขาดข้อมูลสำคัญในการตัดสินใจบริหารจัดการน้ำ ระบบการจัดการและควบคุมปริมาณน้ำจ่ายทำได้ยาก ส่งผลให้ประสิทธิภาพการใช้น้ำชลประทานอยู่ในเกณฑ์ต่ำ^{๑๐}

๓.๒.๒ การแก้ไขปัญหาการจัดการน้ำในจังหวัดเพชรบุรี

จากสภาพปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ แม้ว่าหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจะพยายามดำเนินการแก้ไขปัญหา แต่การดำเนินการส่วนใหญ่ของแต่ละหน่วยงานมักดำเนินการด้วยความเร่งรีบ เพราะมุ่งสร้างผลงานเพื่อสนองต่อนโยบายของรัฐเป็นหลัก จึงนิยมกำหนดแนวทางหรือกลยุทธ์จากส่วนกลางซึ่งอาจทำให้การวิเคราะห์จัดการปัญหาต่าง ๆ ขาดความสมบูรณ์ไม่ครบถ้วนทุกมิติ เนื่องจากไม่ได้วิเคราะห์ปัญหาของพื้นที่ สภาพภูมิสังคมและความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งขาดความเข้าใจในเรื่องของสิทธิชุมชนอันมีอยู่ตามรัฐธรรมนูญที่บัญญัติไว้ให้ทุกฝ่ายปฏิบัติ จึงมีผลทำให้การวางแผนและการดำเนินการแก้ไขปัญหาขาดความร่วมมือจากชุมชนที่เกี่ยวข้อง เกิดความขัดแย้งและชุมชนต่อต้าน เป็นเหตุให้การดำเนินงานในหลายท้องที่เกิดอุปสรรคไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรหรือดำเนินการต่อไปไม่ได้เลย

เรื่องสิทธิชุมชนนี้เป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิประเภทนี้ไว้และได้เขียนรับรองโดยตรงว่า ให้ชุมชนเป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมายลักษณะเสมือนกับนิติบุคคล

มาตรา ๖๖ : บุคคลซึ่งร่วมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน

มาตรา ๖๗ : สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครองส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชนและจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การ

^{๑๐}ปราโมทย์ ไม้กลัด, การบริหารจัดการทรัพยากรแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน (เอกสารโรเนียว), (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า๕๓.

เอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว

สิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ ย่อมได้รับความคุ้มครอง

หลักสำคัญของ “การมีส่วนร่วม” คือเป้าหมายของสิทธิชุมชน มิใช่เพื่อประโยชน์เฉพาะส่วนของชุมชนเท่านั้น แต่ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสังคมด้วย การจัดการน้ำที่ชุมชนมีส่วนร่วมให้มีความเลือกที่หลากหลายก็เพื่อถ่ายโอนทรัพยากรและผลประโยชน์จากผู้ควบคุมทรัพยากรมาสู่คนที่เข้าถึงทรัพยากรได้น้อยและพัฒนาระบบการกำหนดนโยบายที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงก็สามารถดำเนินได้เป็นอย่างดีโดยอาศัยรัฐธรรมนูญที่สนับสนุนหลักการและสิทธิชุมชนนี้

จากสภาพปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ แม้ว่ารัฐบาลได้ตระหนักถึงปัญหาเหล่านั้นและได้หาทางแก้ไขมาโดยตลอด แต่ปรากฏว่าปัญหาต่าง ๆ ทั้งหลายก็ยังมียุ่อย่างเดิมและมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงขึ้นทุกปี แม้ว่าหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องก็พยายามดำเนินแก้ไขปัญหาโดยมีโครงการต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย แต่การดำเนินการส่วนใหญ่ของแต่ละหน่วยงานแม้จะมีหลักการที่จะดำเนินการโครงการร่วมกัน แต่ในทางปฏิบัติจริง ๆ ปรากฏว่าทำงานเป็นแบบเอกเทศและขาดการประสานงานกันอย่างจริงจัง

นอกจากการแก้ไขปัญหามักดำเนินการด้วยความเร่งรีบเพราะมุ่งสร้างผลงานเพื่อสนองต่อนโยบายของรัฐเป็นหลัก จึงมักกำหนดแนวทางหรือกลยุทธ์จากส่วนกลางซึ่งอาจทำให้การวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ขาดความสมบูรณ์ เนื่องจากไม่ได้วิเคราะห์ปัญหาของพื้นที่และความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง จึงมีผลทำให้การวางแผนและการดำเนินการแก้ไขปัญหามิประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

สำหรับแนวทางในการแก้ไขปัญหามันน้ำเพชรบุรี ได้เริ่มมีการตื่นตัวมากขึ้น เมื่อประชาชนได้เห็นความสำคัญ และรัฐบาลควรได้ตอบสนองความต้องการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูแม่น้ำเพชรบุรี เช่นการขุดลอกและพัฒนาแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งให้ดำเนินการขุดลอกแม่น้ำเพชรบุรี เพื่อเป็นการระบายน้ำและแก้ไขปัญหามันน้ำเพชรบุรีที่ต้นเขิน หลายหน่วยงานต้องเร่งดำเนินการขึ้นมาทันทีโดยเฉพาะกรมขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี กระทรวงคมนาคม โดยเริ่มดำเนินการขุดลอกแม่น้ำเพชรบุรีในหลายจุดที่ต้นเขิน นอกจากนี้ยังต้องมีโครงการจัดทำแผนแม่บท และแผนปฏิบัติการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมแม่น้ำเพชรบุรีและลำน้ำสาขาขึ้น โดยมียุทธศาสตร์ที่สำคัญคือการฟื้นฟูความสมดุลของระบบนิเวศในลำน้ำและริมฝั่งน้ำและอีกยุทธศาสตร์หนึ่งคือการพัฒนากลไกกระบวนการบริหารจัดการแม่น้ำเพชรบุรีของชุมชนมีการกำหนดระเบียบและข้อบังคับ การใช้ประโยชน์ และการใช้ที่ดินริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีและลำน้ำสาขา การควบคุมการบุกรุกลำน้ำเพชรบุรี เช่นการออกกฎหมาย และการให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมทั้งการสอดส่อง ดูแลป้องกันไม่ให้มีการบุกรุก และช่วยดูแลพื้นที่อกริมตลิ่ง รวมทั้งการประกาศพื้นที่ริมแม่น้ำเพชรบุรีเป็นพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม การวางผังเมืองควรให้มีพื้นที่สีเขียวเป็นพื้นที่เปิดโล่งสำหรับนันทนาการ การควบคุมการปลูกสร้างอาคารริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรี การควบคุมการปล่อยของเสียลงสู่แม่น้ำเพชรบุรีโดยการออกแบบระบบบำบัดน้ำเสียขนาดครัวเรือนในทุกหลังที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำได้ใช้บำบัดน้ำเสีย ออกแบบระบบบำบัดน้ำแบบง่ายเพื่อให้ท้องถิ่นได้ช่วยกันบำบัดน้ำก่อนปล่อยลงแม่น้ำ เช่นของ

อำเภอท่ายางให้มากขึ้นและการจัดสภาพภูมิทัศน์แม่น้ำเพชรบุรีให้เหมาะสม สวยงามเป็นต้น พื้นที่ริมน้ำ เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิต เศรษฐกิจและสังคม การแก้ไขปัญหาแม่น้ำเพชรบุรีที่สำคัญคือการสร้างจิตสำนึกและความตระหนักในการอนุรักษ์ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง

ในภาวะปัจจุบันเราต้องบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรน้ำ โดยมีวิธีคิดและดำเนินงานหลายด้านอย่างเป็นระบบเป็นองค์รวมมองเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นแล้วค้นหาแนวทางแก้ไขอย่างเป็นระบบครบวงจรต้องมองว่าทุกสิ่งเป็นพลวัตที่ทุกมิติมีความเชื่อมโยงกัน โดยเฉพาะน้ำ ดิน และทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ให้บังเกิดประโยชน์กับผู้คนแบบ “มุ่งถึงประโยชน์คนส่วนใหญ่” ในลุ่มน้ำเป็นหลัก นี่คือการจัดการน้ำแบบบูรณาการ^{๑๑}

การจัดการน้ำ หมายถึง กระบวนการ (กรรมวิธี) จัดการน้ำ ซึ่งโดยทั่วไปเกี่ยวข้องกับ การจัดหาและพัฒนา การจัดสรรและใช้เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ รวมตลอดถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งน้ำให้คงอยู่และมีใช้อย่างยั่งยืน รวมทั้งการแก้ไขปัญหาอันเกิดจากทรัพยากรน้ำทั้งด้านปริมาณและคุณภาพให้หมดไป ซึ่งการจัดการน้ำนี้ เรามักกล่าวถึงกันเสมอ ๆ ว่าการจัดการน้ำต้องเป็น “การจัดการแบบบูรณาการ” หรือไม่ก็ “การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน” นั้น มีหลักการอย่างไร สามารถอธิบายได้ว่า การจัดการน้ำอย่างใดอย่างหนึ่งหรือโดยด้านใดด้านหนึ่งแบบเอกเทศ ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ โดยหลักแล้วจะต้องดำเนินการให้สอดคล้องผสมผสานแบบรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างที่เรียกกันว่า “บูรณาการ” ด้วยหลายวิธีหลายเทคนิค และผู้คนในสังคมทุกชุมชนยอมรับ จึงจะนำไปสู่การจัดการหรือแก้ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับน้ำได้อย่างสัมพันธ์กัน

ส่วนการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน หมายถึงวิธีการบริหารจัดการที่เน้นให้ทุกส่วนของสังคมรู้ถึงคุณค่าของน้ำ ใช้น้ำอย่างพอประมาณมีเหตุผล เพื่อให้ทรัพยากรน้ำมีใช้อย่างทั่วถึง เกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่มีความสมดุลทั้งปริมาณและคุณภาพ ซึ่งในการพัฒนาและการใช้ประโยชน์จะต้องให้เป็นไป ในลักษณะควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูให้มีความยั่งยืนไม่เป็นอย่างสิ้นเปลืองหรือทำลายแบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน นั่นคือ

การใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจควรต้องยึดปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นหลักเน้นความอยู่ดีกินดีมีสุขและพึ่งตนเองได้ เป็นพื้นฐานก่อน

มีการคุ้มครองและฟื้นฟูทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องให้คงความอุดมสมบูรณ์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาและพึ่งพาได้อย่างยั่งยืน

ในการจัดการน้ำและทรัพยากรอื่น ๆ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดอย่างบูรณาการและมีความยั่งยืนนั้นต้องใช้ความรู้หลายสาขาวิชาเข้ามาจัดการ เช่น ด้านวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ สังคมวิทยาและมนุษยวิทยา ฯลฯ ซึ่งในความหลากหลายของความรู้ต่าง ๆ นั้น การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ (น้ำในบรรยากาศ น้ำบนผิวดิน น้ำบาดาล) ร่วมกับทรัพยากรดินและที่ดิน ทรัพยากรป่าไม้ (รวมสัตว์ป่าและพรรณพืช) ฯลฯ ภายในแต่ละลุ่มน้ำ (หรือเขตพื้นที่ที่กำหนด) จะต้องดำเนินไปอย่างเป็นเอกภาพเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย

^{๑๑}สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, งานศึกษาวิเคราะห์ภาพรวมปริมาณน้ำต้นทุนและความต้องการน้ำของประเทศไทย, รายงานการศึกษา, (๒๕๕๖), หน้า ๑๑๐-๑๑๓.

ตั้งสาระสำคัญในการจัดการน้ำ ผู้วิจัยขอแสดงเป็นตัวอย่าง ดังนี้ การจัดการน้ำ คือ การดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน ให้บูรณาการเกี่ยวกับน้ำและทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องในเขตลุ่มน้ำ

เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตการณ์น้ำ การขาดแคลนน้ำ อุทกภัยและคุณภาพน้ำเสื่อมโทรม (น้ำเสีย) อย่างเป็นรูปธรรม ให้ปัญหาบรรเทาหรือกำจัดการหมดสิ้นไป

มีเป้าหมายให้ทุก ๆ สิ่งในสังคม ทั้งคน สัตว์และพืช ฯลฯ มีคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการดำเนินชีวิตที่ดี มีความหลากหลายทางชีวภาพ ประชาชนมีน้ำใช้อย่างยั่งยืนและทั่วถึง มีความยุติธรรม ปราศจากความขัดแย้ง ตลอดจนพัฒนาทางเศรษฐกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพพร้อมกันไปด้วยปัญหาการจัดการน้ำของไทย

ปัญหาการจัดการน้ำที่กล่าวถึงนี้เป็นปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการ กล่าวได้ว่า สำหรับประเทศไทยเป็นปัญหาต่อเนื่องที่ยากต่อการแก้ไข ดังตัวอย่างของปัญหาขอกล่าวถึงพอเป็นสังเขปดังต่อไปนี้

๑) แม่น้ำเพชรมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเข้ามาบริหารงานเกี่ยวข้องกับน้ำเฉพาะด้านมากมาย ทำให้วิธีการดำเนินงานของแต่ละหน่วยงานไม่ประสานและไม่มี ความต่อเนื่องกัน โดยเฉพาะในพื้นที่ลุ่มน้ำขนาดใหญ่ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับปัญหาความ ต้องการน้ำและการจัดสรรน้ำ การจัดหาหรือการพัฒนา และการอนุรักษ์แหล่งน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำ

โดยหลักการที่จะให้การจัดการแม่น้ำเพชรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีข้อมูล และองค์กรรองรับสำหรับการจัดการเฉพาะในแต่ละลุ่มน้ำ เพื่อให้มีการพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ภายใน ลุ่มน้ำ ซึ่งมีการแก้ปัญหาทั้งระยะสั้นและระยะยาวอย่างต่อเนื่อง มีการควบคุม การพัฒนา การใช้และ การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำร่วมกับทรัพยากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจน การจัดการอย่างเป็นระบบ ภายในลุ่มน้ำที่มีความชัดเจนนี้ จะสามารถลดความขัดแย้งต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) การวิเคราะห์และจัดการทรัพยากรน้ำที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน เป็นการกำหนดจากบนลงล่างหรือมีการกำหนดให้ดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลหรือหน่วยงานจากส่วนกลางเป็นหลัก หรือ อาจจากผู้มีอำนาจทางการเมืองเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยคาดว่าเมื่อมีการก่อสร้างโครงการต่าง ๆ แล้ว ไม่ ว่าเป็นการก่อสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำ ระบบชลประทาน และอื่น ๆ จะสามารถช่วยแก้ปัญหาความ ยากจนของประชาชนชุมชนต่าง ๆ ได้ ทั้ง ๆ ที่บางโครงการไม่ได้มีการศึกษาและวิเคราะห์ถึงความ ต้องการของประชาชนในระดับรากหญ้าที่แท้จริง

การประเมินโครงการ การวางแผนดำเนินการที่หน่วยงานส่วนกลางจัดทำขึ้นหรืออาจเป็น ความต้องการของนักการเมืองท้องถิ่นนั้นนอกจากประชาชนส่วนใหญ่จะไม่ค่อยได้รับประโยชน์ที่ แท้จริง หรือไม่ใช้ความต้องการที่แท้จริงแล้ว หลายโครงการยังเกิดความขัดแย้งกับชุมชนที่มีส่วนได้ ส่วนเสียอันเนื่องมาจากการเกิดผลกระทบกับเขาทั้งหลายที่หน่วยงานมักไม่มีคำตอบว่าจะเยียวยา แก้ไขได้อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระทบกับสิทธิของชุมชนซึ่งได้ชื่อว่าเป็นเจ้าของทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรต่าง ๆ ตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ

๓) ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ภาวะน้ำท่วมและอุทกภัย และการลดลงของคุณภาพน้ำนั้น ที่ ยังก่อความเดือดร้อนไปทั่วนี้ กล่าวได้ว่าล้วนมาจากปัญหาเรื่องการจัดการทั้งสิ้น ถือว่าเป็นปัญหาใน รูปแบบการบริหารจัดการที่ผิดพลาด เนื่องจากการจัดการทรัพยากรน้ำของไทยทุกยุคสมัยเป็นการ

ดำเนินงานแบบแยกส่วน ไม่เป็นในลักษณะบูรณาการกัน ทั้งในเชิงนโยบายและเชิงสถาบันหรือองค์กร ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการน้ำ จึงก่อให้เกิดความสูญเสียอย่างมากในด้านการใช้ทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดระยะยาวและทางด้านเศรษฐศาสตร์ จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องมีการปฏิรูปกระบวนการบริหารจัดการน้ำใหม่

๔) เนื่องด้วยกฎหมายไทยกำหนดสิทธิการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างกว้าง ๆ ว่า ทรัพยากรน้ำเป็นของไทยทุกคน จึงเป็นการเปิดช่องให้ทุกคนสามารถใช้น้ำอย่างไม่จำกัด ทำให้ทุกคนมีสิทธิที่จะใช้ได้อย่างเสรี นับเป็นต้นเหตุให้เกิดการใช้น้ำที่ต้อยประสิทธิภาพ จึงถึงเวลาแล้วที่คนไทยจะต้องรู้จักประหยัดในการใช้น้ำ ไม่ใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือย นอกจากนี้ยังต้องระวังในเรื่องสิทธิของผู้ใช้ทรัพยากรน้ำว่าต้องได้รับความเป็นธรรมเท่าเทียมกันอีกด้วย แต่ปัญหาสำคัญคือเราจะสามารถจัดการให้สัมฤทธิ์ผลได้อย่างไร

๕) ปัจจุบันเมื่อถือกันว่า น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติเป็นสมบัติของส่วนรวมมิใช่เป็นของบุคคลหนึ่ง บุคคลใดโดยเฉพาะทุกคนสามารถเข้าถึงน้ำได้โดยเสรี การที่ไม่มีใครเป็นเจ้าของอย่างแน่ชัดเช่นนี้ ทำให้น้ำแทบไม่มีราคาตลาดแต่มีมูลค่าทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดปัญหาหลายประการที่ต้องจัดการให้เหมาะสมและรัดกุมมากขึ้น

๓.๒.๓ แนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์

ณ วันนี้ เรื่องของ น้ำ คงเป็นวาระแห่งชาติที่รัฐบาลควรต้องพิจารณาปรับปรุงระบบและยุทธศาสตร์การจัดการ น้ำ ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่ประเทศไทยกำลังมุ่งแก้ไขปัญหากเกี่ยวกับน้ำ ให้ประชาชนพ้นจากความเดือดร้อน ด้วยแนวคิดของนโยบายและแผนหลักที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งความเป็นจริง โดยอาศัยข้อมูล ความรอบรู้และสติปัญญา ของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่เข้าใจในรากเหง้าแห่งปัญหา แล้วมีการบริหารเชิงยุทธศาสตร์ด้วยแนวคิดและเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพ เร่งรัดดำเนินงานตามนโยบายและแผนให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการให้ทั่วทุกกลุ่มน้ำ มีรายละเอียดที่ต้องบริหารจัดการในประเด็นสำคัญให้มีความเหมาะสมอย่างไร มียุทธศาสตร์หลายด้าน ขอเสนอไว้ ณ ที่นี้ ดังต่อไปนี้

๑. พัฒนากลไกและกระบวนการจัดการเชิงบูรณาการ ที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๗๒ “รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวนบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชน”^{๑๒}

โดยที่น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของทุก ๆ สิ่งในสังคม ทั้งคน สัตว์ และพืช น้ำเป็นปัจจัยสำคัญในชีวิตประจำวันของผู้คน ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อการอุปโภค บริโภคประจำวัน และการใช้เพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ และน้ำก็จัดว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศน์ จึงต้องมีกระบวนการบริหารจัดการน้ำทั้งปริมาณและคุณภาพ

^{๑๒}กรมทรัพยากรน้ำ, โครงการจัดทำแผนรวมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีและชายฝั่งทะเลตะวันตก (ประจวบคีรีขันธ์) , รายงานการศึกษา, (บริษัท โปรเกรส เทคโนโลยีคอนซัลแตนท์ จำกัด, บริษัท ไทย ดีซีไอ จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๙๔.

อย่างสอดคล้องและบูรณาการเพื่อรักษาคุณภาพทางธรรมชาติในทุกลุ่มน้ำไว้ โดยอาศัยกลไกการมีส่วนของทุกฝ่ายและที่สำคัญคือประชาชนในลุ่มน้ำผู้มีส่วนได้เสียด้วย

กลไกของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการน้ำด้านต่าง ๆ ควรพัฒนาให้มีการดำเนินการในทุกด้านให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน ดังต่อไปนี้

๑) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาทรัพยากรน้ำ ได้แก่ การขาดแคลนน้ำ การเกิดอุทกภัย และด้านคุณภาพน้ำที่เสื่อมโทรม ฯลฯ ที่เกิดขึ้นในชุมชน และความต้องการที่จะแก้ไขปัญหของชุมชน

๒) ร่วมคิดหาสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาเรื่องน้ำของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการน้ำของชุมชน โดยคำนึงถึงสิทธิชุมชนเสมอด้วย

๓) ร่วมวางนโยบาย หรือกำหนดแผนงานกิจกรรมหรือโครงการ เพื่อบรรเทาหรือขจัดปัญหาเรื่องน้ำที่สนองความต้องการของชุมชน

๔) ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรน้ำที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างเป็นธรรม

๕) ร่วมจัดการ หรือปรับปรุงรับการบริหารงานพัฒนาเกี่ยวกับน้ำในลุ่มน้ำให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๖) ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของชุมชนเองและของหน่วยงาน

๗) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงานโครงการ และกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

๘) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ทำไว้ ทั้งที่เอกชนและรัฐดำเนินการให้ใช้ประโยชน์ได้ยืนนานตลอดไป

๙) ร่วมประชุม อบรม สัมมนาที่ทางราชการและภาคเอกชนจัดขึ้น โดยร่วมเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ร่วมกับ

๑๐) มีส่วนร่วมในการเป็นผู้ชักชวน แนะนำ ประชาสัมพันธ์ เรื่องราว ข่าวสาร เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำด้านต่าง ๆ ให้ประชาชนในชุมชนของแต่ละลุ่มน้ำได้รับรู้เรื่องราวและเกิดความเข้าใจที่ดี

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายและประชาชนในการจัดการน้ำจึงต้องพัฒนากลไกและกระบวนการบริหารจัดการเชิงบูรณาการขึ้นมา (ปัจจุบันไม่มีกลไกด้านนี้ที่ชัดเจน) โดยเสริมสร้างเครือข่ายการประสานงานและการทำงานร่วมกัน ของฝ่ายราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน และประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาการใช้และฟื้นฟูทรัพยากรน้ำ โดยให้ความสำคัญกับการให้ความรู้แก่แกนนำชุมชนเพื่อเพิ่มศักยภาพกระบวนการเรียนรู้และริเริ่มในชุมชน พัฒนาระบบรวบรวมและจัดทำข้อมูลระดับท้องถิ่นให้สอดคล้องกัน สร้างกระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมคิดร่วมทำ ฯลฯ เหล่านี้จะช่วยเพิ่มศักยภาพทางสังคมสามารถร่วมกันนำพาให้การจัดการทรัพยากรน้ำทุกด้านเป็นไปอย่างมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๑๓}

^{๑๓}สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, งานศึกษาวิเคราะห์ภาพรวมปริมาณน้ำต้นทุนและความต้องการน้ำของประเทศไทย, รายงานการศึกษา, (๒๕๕๖), หน้า ๔๓-๔๗.

๒. กำหนดนโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำ ของจังหวัดให้ชัดเจน จากสภาพปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำที่ประชาชนทุกภูมิภาคกำลังประสบในปัจจุบัน กล่าวได้ว่า มีส่วนมาจากนโยบายและแผนแม่บทการจัดการทรัพยากรน้ำแต่ละประเภทของรัฐบาลแต่ละสมัยไม่มีความชัดเจนและไม่ครอบคลุมการแก้ไขปัญหาในทุกด้าน นับเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่รัฐบาลจะต้องกำหนดนโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำที่มีความชัดเจน สามารถปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมได้ มิใช่เป็นนโยบายของรัฐบาลใดรัฐบาลหนึ่ง รัฐบาลชุดใดที่รับผิดชอบบริหารราชการแผ่นดินจะต้องบริหารจัดการน้ำและทรัพยากรประเภทต่าง ๆ ตามนโยบายที่กำหนดนั้นอย่างต่อเนื่องเพราะเป็นนโยบายของชาติตราบจนสภาพปัญหาจะได้รับการแก้ไขและฟื้นฟูอย่างสัมฤทธิ์ผลทั่วถึง

๓. จัดทำแผนแม่บท (แผนหลัก) การจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการในระดับลุ่มน้ำเป็นแผนหลักซึ่งประกอบด้วยยุทธศาสตร์และวิธีการที่จะดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างกับการจัดการทรัพยากรน้ำทุกประเภทอย่างเป็นระบบสัมพันธ์กันในแต่ละลุ่มน้ำหรือระหว่างลุ่มน้ำ โดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของทุกๆสิ่งในสังคม และเกิดความหลากหลายทางชีวภาพทั้งคน สัตว์ พืชและอื่น ๆ ซึ่งการจัดทำแผนแม่บทของแต่ละด้าน มียุทธศาสตร์และวิธีการที่จะดำเนินการอย่างไร การกำหนดในแต่ละแผนต้องมีการบูรณาการในระดับพื้นที่ลุ่มน้ำ^{๑๔}

แผนแม่บทนี้ ไม่ใช่แผนแบบคิดคำนึงอย่างทีนิยมทำกัน เป็นแผนงานและวิธีการที่ผ่านการศึกษาวิเคราะห์ในเชิงเทคนิควิธีการต่าง ๆ แล้วครบรอบด้าน มีความถูกต้องเหมาะสมทำแล้วเกิดประโยชน์แก้ปัญหาได้ซึ่งประชาชนในสังคมมีส่วนร่วมให้การยอมรับไม่เกิดผลกระทบต่อประชาชนและสังคม หรือหากมีผลกระทบก็สามารถแก้ไขเยียวยาให้ผู้ได้รับผลกระทบมีความพอใจได้

ในปัจจุบัน การจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดเพชรบุรี กล่าวได้ว่ายังไม่มีแผนแม่บทโดยรวมทั้งหมด ซึ่งแผนแม่บทนั้นต้องมีการระบุถึงยุทธศาสตร์ แผนงานและโครงการที่มีรายละเอียดแสดงถึงวิธีการแก้ไขปัญหาของแต่ละพื้นที่และชุมชนครอบคลุมตลอดทั้งลุ่มน้ำให้ครบถ้วน หลายหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำในปัจจุบันอาจมีเพียงการศึกษาและจัดทำแผนการดำเนินงานตามภาระหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานนั้น ๆ งานที่ดำเนินการตามแผนของแต่ละหน่วยงานจึงมักเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะด้านเฉพาะจุดและแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ทำให้การจัดการทรัพยากรน้ำแต่ละประเภทให้ทั่วถึงอย่างเป็นระบบตลอดทั้งลุ่มน้ำ ในปัจจุบันยังไม่มีทิศทางและวิธีการปฏิบัติในแต่ละพื้นที่และแต่ละชุมชนที่จะดำเนินการในระยะยาวที่มีความชัดเจน

ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่เป็นภาพรวมของแต่ละลุ่มน้ำให้สัมฤทธิ์ผล จึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องเร่งรัดจัดทำแผนแม่บทการจัดการทรัพยากรน้ำของลุ่มน้ำต่าง ๆ ขึ้น ให้ครอบคลุมถึงยุทธศาสตร์ในทุกด้านและทุกพื้นที่อย่างสมบูรณ์บูรณาการ ซึ่งระหว่างจัดทำแผนแม่บทต้องมีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนทุกกลุ่มในแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำ ทั้งลุ่มน้ำย่อย ลุ่มน้ำสาขาและรวมทั้งลุ่มน้ำหลัก เพื่อให้ทราบถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำและแนวทางจัดการน้ำที่เขาเหล่านั้นต้องการ เพื่อใช้ประกอบการจัดทำแผนแม่บทให้มีความสมบูรณ์ที่สุด

^{๑๔} คณะกรรมการวิสามัญศึกษาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่สัมฤทธิ์ผลในประเทศไทยในประเทศไทย วุฒิสภา, รายงานการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่สัมฤทธิ์ผลในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : วุฒิสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๘๘-๘๙.

๔. กำหนดมาตรการจัดการน้ำให้สอดคล้องกับศักยภาพและภูมิสังคม มาตรการจัดการน้ำ หมายถึง ยุทธศาสตร์หรือวิธีการที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาน้ำให้บังเกิดผลสำเร็จ จากนโยบายการจัดการน้ำที่กำหนด รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรต้องพิจารณาศึกษาถึงมาตรการที่จะแก้ไขปัญหาแต่ละด้านโดยกำหนดอยู่ในแผนแม่บทของกลุ่มน้ำรวมทุกด้านให้มีความชัดเจนและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงทั้งด้านเทคโนโลยีและสภาพสังคมของแต่ละพื้นที่

๔.๑ มาตรการจัดหาหรือพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำ เกี่ยวกับมาตรการจัดการน้ำให้สอดคล้องกับศักยภาพและภูมิสังคมนี้ผู้เขียนในฐานะเป็นพนักงานแก้ปัญหาน้ำมายาวนานก็ใคร่ขอแสดงความเห็นเกี่ยวกับมาตรการจัดหาน้ำหรือพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งในปัจจุบันควรต้องพิจารณาศึกษาอย่างรอบด้านให้สอดคล้องกับศักยภาพของแต่ละท้องที่ และภูมิสังคมเสมอ

๔.๒ มาตรการแก้ปัญหาน้ำท่วมและอุทกภัย การจัดการแก้ปัญหาน้ำท่วมและอุทกภัยในปัจจุบันมีพื้นที่และบริเวณเกิดภัยเป็นจำนวนมากที่รอการแก้ปัญหา เพราะส่วนใหญ่เมื่อเหตุการณ์อุทกภัยผ่านไปก็มักเลเลยกันไม่สนใจศึกษาวิเคราะห์หาวิธีแก้ปัญหาคือเป็นรูปธรรมแล้วปฏิบัติการแก้ปัญหาก็เสร็จสิ้น ดังนั้นบางแห่งจึงเกิดภัยแบบเดิมซ้ำในอีก ๒-๓ ปี ต่อมา จนผู้คนย่านนั้นมักกล่าวขานว่าเป็น “อุทกภัยซ้ำซาก” จึงมีความจำเป็นที่หน่วยงานของรัฐต้องมีการศึกษาหาวิธีการบรรเทาภัยอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลากหลายผสมกันให้เหมาะสม และนอกจากนี้ยังรวมไปถึงบริเวณที่มีข้อมูลบ่งชี้ว่าเป็นพื้นที่เสี่ยงภัยแม้ว่าภัยรุนแรงยังไม่เกิดก็ควรศึกษาวิเคราะห์หาวิธีการป้องกันหรือบรรเทาภัยให้เหมาะสม และดำเนินการต่อไปด้วยเช่นกัน

มาตรการแก้ปัญหาน้ำท่วมและอุทกภัยเป็นเรื่องสำคัญที่หน่วยงานและผู้เกี่ยวข้องควรศึกษาวิเคราะห์และดำเนินการด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่

๑) การแก้ไขปัญหาน้ำท่วมและอุทกภัยด้วยสิ่งก่อสร้าง มีเป้าหมายเพื่อป้องกันและบรรเทาน้ำท่วม กรณีเกิดน้ำไหลหลากท่วมฉับพลันจนเกิดความเสียหายแก่ชุมชนและทรัพย์สิน หรือกรณีน้ำจากแม่น้ำลำคลองไหลบ่าตลิ่งท่วมพื้นที่เพาะปลูกหรือพื้นที่ชุมชนได้รับความเสียหายด้วยโครงการหรือวิธีการที่พิจารณาแล้วเหมาะสมกับสภาพท้องที่ เกิดผลกระทบต่อสังคมและสภาพแวดล้อมน้อยที่สุด และได้รับประโยชน์และการยอมรับจากชุมชน ด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายวิธีร่วมกัน โดย

- การก่อสร้างคันกั้นน้ำ สร้างห่างจากตลิ่งพอประมาณกั้นน้ำที่มีระดับสูงกว่าตลิ่งไม่ให้ไหลบ่าเข้าไปท่วมพื้นที่ที่ต้องการป้องกัน

- การก่อสร้างคลองผันน้ำ ผันน้ำบางส่วนจากลำน้ำสายหลักที่ล้นตลิ่งไปลงลำน้ำสายอื่นหรือระบายออกสู่ทะเล

- การปรับปรุงสภาพลำน้ำ ปรับปรุงและตกแต่งลำน้ำเพื่อช่วยให้น้ำไหลได้สะดวกมีกระแส น้ำไหลเร็วขึ้น

- การก่อสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำ เก็บกักน้ำอุทกภัยในฤดูน้ำหลากไม่ให้ไหลหลากลงมาทันทีทันใดตามธรรมชาติจนท่วมพื้นที่สองฝั่งลำน้ำตอนล่าง

- การระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่ม ด้วยระบบระบายน้ำไม่ให้น้ำท่วมขังอยู่นานวัน

- การอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำลำธาร อนุรักษ์ป่าไม้ร่วมกับอนุรักษ์ดินและน้ำด้วยวิธีการต่าง ๆ ช่วยบรรเทาไม่ให้น้ำไหลหลากมาทันทีทันใดได้

๒) การแก้ปัญหาน้ำท่วมและอุทกภัยด้วยการไม่ใช้สิ่งก่อสร้าง มีเป้าหมายการป้องกันและบรรเทาภัยด้วยการจัดการด้านต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติและรู้ทันธรรมชาติ ซึ่งควรดำเนินการในวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างร่วมกัน (นอกเหนือจากช่วยเหลือสงเคราะห์ขณะเกิดและหลังเกิดภัยแบบที่ทำกัน) โดย

- จัดทำแผนที่แสดงบริเวณน้ำท่วมซ้ำซากของกลุ่มน้ำต่าง ๆ มีรายละเอียดสำคัญครบถ้วนทุกด้านเพื่อเป็นข้อมูลในการจัดการต่อไป

- การจัดการด้านผังเมือง

- ปรับระบบการปลูกพืชให้สอดคล้องกับสภาพการมีน้ำท่วมนาน ๑-๒ เดือน

- ใช้ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดน้ำท่วมพื้นที่เพาะปลูกเป็นประจำให้เป็นประโยชน์โดยปรับพื้นที่ทำการเกษตร ทำคันกั้นน้ำร่วมกับการขุดดินเป็นสระเก็บน้ำขนาดใหญ่เก็บน้ำไว้ใช้ตลอดฤดูแล้งเปลี่ยนระบบการปลูกข้าวมาปลูกพืชน้ำ เลี้ยงปลาและทำการเกษตรผสมผสานก็จะมีรายได้มั่นคงกว่ามาก

- จังหวัดร่วมกับบริษัทประกันภัย พิจารณาเรื่องระบบประกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นด้วยธุรกิจประกันภัย

- กรณีหมู่บ้านและชุมชนตั้งอยู่ที่บริเวณเชิงเขา เมื่อศึกษาวิเคราะห์ร่วมกันแล้วพบว่าเสี่ยงภัยมาก ควรพิจารณาจัดตั้งหมู่บ้านใหม่บริเวณพื้นที่สูงใกล้กับหมู่บ้านเดิม เพื่อจะได้ไม่ต้องเสี่ยงภัยหรือเสียค่าใช้จ่ายในสิ่งก่อสร้างสำหรับป้องกันภัยโดยไม่อาจรับประกันได้ว่ามีความปลอดภัยเท่าที่ควร วิธีนี้เรียกว่า “หลบภัย” ไม่สู้กับธรรมชาติ

- สร้างระบบพยากรณ์และเตือนภัย โดยมีระบบการบริหารและการพัฒนาเทคโนโลยีการพยากรณ์และเตือนภัยที่มีประสิทธิภาพ

๔.๓ มาตรการแก้ปัญหาคุณภาพน้ำ ปัจจุบันน้ำเสียตามแหล่งน้ำและชุมชนต่าง ๆ ในประเทศไทยเริ่มมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนและระบบนิเวศอย่างชัดเจนราว ๒-๓ ทศวรรษที่ผ่านมา ปรากฏให้เห็นมากมายทั้งน้ำเสียที่เกิดตามธรรมชาติและเกิดจากการกระทำของมนุษย์ อีกทั้งการจัดการเพื่อแก้ปัญหาทั้งระดับหน่วยงานรัฐบาลและองค์กรท้องถิ่นก็ยังไม่มีความเป็นเอกภาพสอดคล้องกัน จึงเป็นเรื่องสำคัญที่รัฐบาลและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรต้องร่วมกันแก้ไขปัญหานี้อย่างจริงจัง^{๑๕}

๓.๒.๔ ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการลุ่มน้ำและทรัพยากรน้ำ, กรมทรัพยากรน้ำ

กรมทรัพยากรน้ำมีนโยบายมุ่งเน้นการบริหาร จัดการ อนุรักษ์ พื้นฟู พัฒนาและแก้ไขปัญหาทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพเป็นธรรมอย่างยั่งยืนภายใต้หลักธรรมาภิบาล โดยเน้นการมีส่วนร่วม

^{๑๕}กรมทรัพยากรน้ำ, โครงการจัดทำแผนรวมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีและชายฝั่งทะเลตะวันตก (ประจวบคีรีขันธ์) , รายงานการศึกษา, (บริษัท โพรเกรส เทคโนโลยีคอนซัลแตนท์ จำกัด, บริษัท ไทย ดีซีไอ จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๒๖.

ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนประชาคม เครือข่ายภาคเอกชน ตลอดจนทุกภาคส่วนของสังคม เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการลุ่มน้ำและทรัพยากรน้ำของกรมทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรี จากรายงานการศึกษาโครงการจัดทำแผนรวมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีและชายฝั่งทะเลตะวันตก (ประจวบคีรีขันธ์), กรมทรัพยากรน้ำ สิงหาคม ๒๕๕๙ โดยยึดกรอบแผนทรัพยากรน้ำที่ได้วางไว้จากวิสัยทัศน์และนโยบายน้ำแห่งชาติ มีดังนี้^{๑๖}

๑. ยุทธศาสตร์จังหวัดเน้นการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งในปัจจุบันมีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงหลากหลายรูปแบบและยังมีศักยภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ เพิ่มขึ้น การพัฒนาการท่องเที่ยวควรพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวโดยให้ภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนประสานงานร่วมกัน ควรส่งเสริมการปลูกพืชที่ตอบสนองต่อการท่องเที่ยวและส่งเสริมพื้นที่เกษตรกรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในปัจจุบันและกระจายรายได้ให้แก่เกษตรกรและควรพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP เพื่อรองรับการท่องเที่ยว สำหรับด้านทรัพยากรน้ำนั้น การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจะต้องพัฒนาน้ำประปาให้มีปริมาณและคุณภาพเพียงพอ โดยเฉพาะในฤดูแล้ง ซึ่งเป็นฤดูท่องเที่ยวของบริเวณนี้ ต้องแก้ไขปัญหาน้ำท่วมซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินและภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวและต้องจัดการของเสียที่มีอยู่แล้วและที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว

๒. ยุทธศาสตร์จังหวัดเน้นการเพิ่มคุณภาพของผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร โดยเน้นการควบคุมคุณภาพของไก่เนื้อเพื่อการส่งออกให้มีมาตรฐาน การผลิตกุ้งให้ได้มาตรฐาน GAP การขยายพื้นที่เลี้ยงกุ้งโดยไม่กระทบสิ่งแวดล้อมและไม่ทำลายป่าชายเลน การผลิตกล้วยหอมทองปลอดสารพิษเพื่อการส่งออกและการควบคุมคุณภาพการผลิตผักผลไม้ปลอดสารพิษเพื่อการบริโภคในประเทศ การทำให้ยุทธศาสตร์ข้อนี้บรรลุผลได้นั้น จะต้องพัฒนาแหล่งน้ำให้มีปริมาณและคุณภาพดีเพียงพอ โดยยุทธศาสตร์จังหวัดมิได้ระบุถึงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการขยายเขตรบบชลประทานอย่างชัดเจน ซึ่งโดยรวมแล้วจังหวัดมีศักยภาพในการพัฒนาแหล่งน้ำเพียงโครงการขนาดกลางและขนาดเล็ก ดังนั้นควรนำมาตรการด้านอื่น ๆ เข้ามารสนับสนุน เช่นการจัดการด้านความต้องการน้ำ

๓. การพัฒนาอุตสาหกรรมปรากฎในยุทธศาสตร์จังหวัด โดยจังหวัดจะส่งเสริมอุตสาหกรรม SMEs และ OTOP การจัดหาเงินเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ยุทธศาสตร์ข้อนี้บรรลุเป้าหมาย

๔. การป้องกันและบรรเทาภัยน้ำท่วมไม่ปรากฏชัดเจนในยุทธศาสตร์จังหวัด ซึ่งตรงกับความเป็นจริงที่ว่าปัญหาน้ำท่วมไม่ใช่ปัญหาสำคัญลำดับแรกของจังหวัดและจะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวเท่านั้น

๕. ยุทธศาสตร์จังหวัดเน้นการพัฒนาสิ่งแวดล้อมซึ่งจะต้องเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนด้วยสำหรับแนวทางการป้องกันและบรรเทาปัญหาน้ำท่วม ไม่สามารถดำเนินการเฉพาะยุทธศาสตร์

^{๑๖}สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, งานศึกษาวิเคราะห์ภาพรวมปริมาณน้ำต้นทุนและความต้องการน้ำของประเทศไทย, รายงานการศึกษา, (๒๕๕๖), หน้า ๑๑-๑๓.

ด้านการจัดการกลางน้ำเพียงอย่างเดียว จำเป็นต้องดำเนินการในยุทธศาสตร์ด้านการจัดการต้นน้ำ และการบริหารจัดการประกอบกัน เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาได้อย่างบูรณาการ รายละเอียดมีดังนี้^{๑๗}

๑. ยุทธศาสตร์ด้านการจัดการต้นน้ำ

ควรอนุรักษ์ ฟื้นฟู เพิ่มพื้นที่ป่า และก่อสร้างฝายต้นน้ำ เพื่อช่วยชะลอน้ำในช่วงน้ำหลาก และยังช่วยเก็บกักน้ำไว้ในช่วงน้ำแล้ง ซึ่งเป็นการบรรเทาปัญหาการขาดแคลนน้ำไปพร้อมกัน โดยควรให้ความสำคัญกับลุ่มน้ำสาขาด้านน้ำที่มีความวิกฤติด้านป่าไม้จากมากไปหาน้อย ดังนี้ ลุ่มน้ำสาขาห้วยแม่ประจันต์ และลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำเพชรบุรีตอนบน

๒. ยุทธศาสตร์ด้านการจัดการกลางน้ำ

มาตรการไม่ใช่สิ่งก่อสร้าง ได้แก่ การติดตั้งระบบโทรมาตรเพื่อการพยากรณ์และเตือนภัยน้ำท่วม (Telemetry) ซึ่งเป็นการติดตั้งระบบตรวจวัดข้อมูลอุทุนิยมวิทยาและอุทกวิทยา ระยะไกล ซึ่งเหมาะสมสำหรับลุ่มน้ำที่มีลำน้ำสายยาว

มาตรการใช้สิ่งก่อสร้าง ประกอบด้วย

- การเพิ่มความจุเก็บกักของอ่างเก็บน้ำแก่งกระจาน
- การก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยผาก
- การเพิ่มหรือขยายทางระบายน้ำลอดถนนและทางรถไฟที่เกิดขวางทางน้ำ โดยเฉพาะบริเวณชุมชนที่มีน้ำท่วมบ่อย เช่น อ.เมืองเพชรบุรี โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบหลัก

- การปรับปรุงชุดลอกแม่น้ำเพชรบุรี ช่วงตั้งแต่บ้านท่ายางถึงอำเภอบ้านลาด และช่วงตั้งแต่อำเภอบ้านลาดถึงโรงเรียนเทศบาล ๔ บริเวณตัวเมืองเพชรบุรี

- การปรับปรุงคลองระบายน้ำทั้งที่ก่อสร้างขึ้นและคลองระบายน้ำธรรมชาติในพื้นที่โครงการชลประทานส่งน้ำและบำรุงรักษาเพชรบุรี พร้อมทั้งปรับปรุงอาคารบังคับน้ำที่คั่นกั้นน้ำเค็ม ซึ่งเป็นอาคารบังคับน้ำที่ควบคุมการระบายน้ำจากคลองระบายน้ำสายต่างๆ ลงสู่ทะเล และป้องกันน้ำทะเลหนุนเข้ามาในพื้นที่ชลประทาน ประกอบด้วย การปรับปรุงห้วยปราโมทย์ คลองระบาย D๑, D๓ และ D๙

- การขุดคลองผันน้ำพร้อมอาคารบังคับน้ำปากคลองผันน้ำ เพื่อควบคุมการผันน้ำจากแม่น้ำเพชรบุรีเข้าสู่คลองระบายน้ำ สาย D๑, D๓, D๙ และ D๑๘ เพื่อควบคุมปริมาณน้ำส่วนเกินที่แม่น้ำเพชรบุรีไม่สามารถรับได้ให้ไหลออกทะเลทางฝั่งตะวันออกอย่างมีการควบคุม

- การก่อสร้าง Flood Way เพื่อควบคุมน้ำหลากขนาดใหญ่ (มากกว่ารอบปีการเกิด ๒๐ปี) ซึ่งแม่น้ำเพชรบุรีและคลองระบายน้ำสายต่างๆ ไม่สามารถรองรับปริมาณน้ำส่วนเกินได้และอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อชุมชนเมืองเพชรบุรีและถนนเพชรเกษม ให้การไหลของน้ำหลากอยู่ใน

^{๑๗}ปราโมทย์ ไม้ก๊ัด, การบริหารจัดการทรัพยากรแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน (เอกสารโรเนียว), (กรุงเทพมหานคร :มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า ๘๓.

พื้นที่ควบคุม โดยผันน้ำเข้าคลองระบาย D๓ แล้วปรับปรุงถนนเพื่อทำหน้าที่ควบคุมน้ำหลากให้อยู่ในขอบเขตที่กำหนดก่อนไหลลงสู่ทะเลต่อไป^{๑๔}

๓. ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วย

- การวางผังเมืองและการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินให้สอดคล้องกับพื้นที่เสี่ยงภัยน้ำท่วมเพื่อมิให้มีการเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดน้ำท่วมมากขึ้น

- การใช้มาตรการทางกฎหมายและสังคมและการวางผังเมืองในการจัดการการบุกรุกแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยเฉพาะในอำเภอเมืองเพชรบุรี

- การจัดตั้งองค์กรรับผิดชอบที่ชัดเจนในระดับจังหวัด เพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วมและกำหนดมาตรการป้องกันและจัดการการบุกรุกแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยอาจให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานผู้อำนวยการสำนักชลประทาน ผู้แทนกรมชลประทาน ป้องกันจังหวัด (ฝ่ายปกครอง) กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และเทศบาลเมืองเพชรบุรี เป็นเลขานุการ โดยให้ความสำคัญกับการดำเนินงานในลักษณะบูรณาการที่ทุกภาคส่วนเชื่อมต่อกัน ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบจ. อบต.) และชุมชนเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

- การระบายน้ำเสี่ยงอำเภอเมืองเพชรบุรีผ่านระบบส่งน้ำและระบายน้ำของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาเพชรบุรี

ทั้งนี้ การป้องกันและบรรเทาปัญหาน้ำท่วมควรเร่งดำเนินการในยุทธศาสตร์ด้านการจัดการกลางน้ำที่ไม่ใช้สิ่งก่อสร้าง และยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการ เนื่องจากมาตรการใช้สิ่งก่อสร้างมีค่าลงทุนค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับผลประโยชน์ที่ได้รับและอาจมีอุปสรรคในการดำเนินการ เช่น การขุดลอกแม่น้ำเพชรบุรีในบริเวณชุมชน สำหรับมาตรการใช้สิ่งก่อสร้างที่ควรดำเนินการ ได้แก่ การก่อสร้างปรับปรุงทางระบายน้ำลอดถนนและทางรถไฟสายใต้ เนื่องจากเป็นสาเหตุหลักของการเกิดน้ำท่วม โดยควรเน้นบริเวณที่มีน้ำท่วมบ่อย เช่น อำเภอเมืองเพชรบุรี การพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำและแก้มลิงเท่าที่มีศักยภาพ อันได้แก่ การเพิ่มความจุเก็บกักของอ่างเก็บน้ำแก่งกระจาน การก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยผาก เป็นต้น นอกจากนี้ ยังควรเร่งดำเนินการในยุทธศาสตร์ด้านการจัดการต้นน้ำเพื่อชะลอการไหลของน้ำ

๔. ยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งน้ำในลุ่มน้ำ, กรมชลประทาน

จากรายงานการศึกษาโครงการศึกษาเพื่อทำแผนหลักรองรับการพัฒนาแหล่งน้ำและปรับปรุงโครงการชลประทานสำหรับแผนฯ ๙, กรมชลประทาน, ๒๕๔๖ พบว่า การศึกษาเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ของกรมชลประทาน “รายงานแผนกลยุทธ์การบริหารจัดการลุ่มน้ำแบบบูรณาการของลุ่มน้ำทั่วประเทศ” ได้กำหนดยุทธศาสตร์ของกรมชลประทานไว้ ๘ ข้อ ดังนี้

๑) เสริมสร้างบทบาทกรมชลประทาน เพื่อการปรับโครงสร้างการผลิตและสนับสนุนตลาดทางการเกษตร

^{๑๔} คณะกรรมการวิสามัญศึกษาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่สัมฤทธิ์ผลในประเทศไทยในประเทศไทย วุฒิสภา, รายงานการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่สัมฤทธิ์ผลในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : วุฒิสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๔-๑๓๖.

๒) เร่งรัดการปรับปรุงโครงสร้างและระบบการบริหารให้สามารถเพิ่มบทบาทและประสิทธิภาพในยุคของการแข่งขัน

๓) เพิ่มประสิทธิภาพของระบบชลประทาน

๔) ดำเนินการป้องกัน แก๊ซ และบรรเทาภัยจากน้ำ

๕) ปฏิรูประเบียบการบริหารจัดการ การเงิน พัสดุ งบประมาณ ระบบการติดตามการประเมินผลและบุคลากร

๖) พัฒนาแหล่งน้ำและระบบชลประทาน เพื่อรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของประเทศ

๗) พัฒนาระบบสารสนเทศและประชาสัมพันธ์งานชลประทาน

๘) พัฒนาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งน้ำ และบริหารการจัดการน้ำและเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรผู้ใช้น้ำ

เนื่องจากสภาพของแต่ละลุ่มน้ำมีความแตกต่างกัน ดังนั้นในการกำหนดว่ายุทธศาสตร์ของกรมชลประทานข้อใดจะมีความเหมาะสมกับลุ่มน้ำใดนั้น ต้องทำการศึกษาถึงโอกาสและข้อจำกัดในแต่ละลุ่มน้ำ (SWOT) ดังนั้น กรมชลประทานได้ทำการศึกษาถึงโอกาสและข้อจำกัดในลุ่มน้ำเพชรบุรี จากข้อมูลสภาพลุ่มน้ำเพชรบุรีได้สรุปถึง จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคามในลุ่มน้ำได้ดังนี้

จุดแข็ง : มีสัดส่วนปริมาณน้ำท่าในช่วงฤดูแล้งสูง มีแหล่งเก็บกักน้ำขนาดใหญ่ที่พัฒนาแล้ว

จุดอ่อน : ปริมาณฝนรายปีเฉลี่ยค่อนข้างน้อย

โอกาส : สามารถพัฒนาพื้นที่ชลประทานเพิ่มเติมได้ มีการขยายตัวด้านการท่องเที่ยว

ภัยคุกคาม : มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน

จากการวิเคราะห์ถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคาม ทางด้านกายภาพในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีและการศึกษาผลผลิตรวม (GDP) และ Productivity ของภาคการเกษตร (พืช) จากรายงานแผนกลยุทธ์การบริหารจัดการลุ่มน้ำแบบบูรณาการของลุ่มน้ำทั่วประเทศ นำมากำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาสำหรับลุ่มน้ำเพชรบุรีได้ดังนี้^{๑๙}

๑) ยุทธศาสตร์ที่ ๒ : เร่งรัดการปรับปรุงโครงสร้างและระบบการบริหารให้สามารถเพิ่มบทบาทและประสิทธิภาพในยุคของการแข่งขัน

๒) ยุทธศาสตร์ที่ ๕ : ปฏิรูประเบียบการบริหารจัดการ การเงิน พัสดุ งบประมาณ ระบบการติดตามการประเมินผล และบุคลากร

๓) ยุทธศาสตร์ที่ ๖ : พัฒนาแหล่งน้ำและระบบชลประทาน เพื่อรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อมของประเทศ

๔) ยุทธศาสตร์ที่ ๗ : พัฒนาระบบสารสนเทศและประชาสัมพันธ์งานชลประทาน

^{๑๙}ปราโมทย์ ไม้กลัด, การบริหารจัดการทรัพยากรแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน (เอกสารโรเนียว), (กรุงเทพมหานคร :มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า ๗๗-๗๘.

๓.๓ การพัฒนาแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี

ในปัจจุบัน การจัดการทรัพยากรน้ำในแต่ละลุ่มน้ำกล่าวได้ว่ายังไม่มีแผนแม่บทโดยรวมทั้งหมด ซึ่งแผนแม่บทนั้นต้องมีการระบุถึงยุทธศาสตร์ แผนงานและโครงการที่มีรายละเอียดแสดงถึงวิธีการแก้ไขปัญหาของแต่ละพื้นที่และชุมชนครอบคลุมตลอดทั้งลุ่มน้ำให้ครบถ้วน หลายหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำในปัจจุบันอาจมีเพียงการศึกษาและจัดทำแผนการดำเนินงานตามภาระหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานนั้น ๆ งานที่ดำเนินการตามแผนของแต่ละหน่วยงานจึงมักเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะด้านเฉพาะจุดและแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ทำให้การจัดการทรัพยากรน้ำแต่ละประเภทให้ทั่วถึงอย่างเป็นระบบตลอดทั้งลุ่มน้ำ ในปัจจุบันยังไม่มีทิศทางและวิธีการปฏิบัติในแต่ละพื้นที่และแต่ละชุมชนที่จะดำเนินการในระยะยาวที่มีความชัดเจน ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอการพัฒนาการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี ดังนี้

๓.๓.๑ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสิ่งแวดล้อม

มนุษย์เป็นผู้ใช้ทรัพยากรโดยตรง ซึ่งย่อมจะต้องได้รับผลกระทบ อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลง ของสิ่งแวดล้อม ถ้าหากพิจารณา ถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมแล้ว จะเห็นได้ว่า ล้วนเป็นเหตุมาจากการเพิ่มจำนวนประชากรและการเพิ่มปริมาณการบริโภคทรัพยากรของมนุษย์เอง โดยมุ่งยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตและมีการผลิตเครื่องอุปโภคมากขึ้น มีการนำใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ก่อให้เกิดสารพิษอย่างมากมาย สิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติไม่สามารถจะปรับตัวได้ทันและทำให้ธรรมชาติ ไม่สามารถรักษาสมดุลไว้ได้ อันจะส่งผลกระทบต่อมนุษย์และโลกในที่สุด

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นนี้ จะเห็นได้ว่า เกิดจากการขาดความรู้ ความเข้าใจในความเป็นจริง ของสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ขาดความรู้ความเข้าใจในความเป็นจริงของชีวิตและองค์ประกอบอื่นของความเป็นมนุษย์ โดยที่มนุษย์เองก็เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ดังนั้น การนำความรู้ ความเข้าใจ มาปรับปรุง พัฒนาการดำรงชีวิตของมนุษย์ให้กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม จึงน่าจะเป็นมาตรการที่ดีที่สุดในการที่จะทำให้มนุษย์สามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงมีความสุขอดคล้อง และสามารถกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

๓.๓.๒ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสิ่งแวดล้อมควรมีดังนี้

๑. การให้การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยเน้นให้ผู้เรียนได้รู้จักธรรมชาติที่อยู่รอบตัวมนุษย์อย่างแท้จริง โดยให้มีการศึกษาถึงนิเวศวิทยาและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้มีความรู้จริงในการดำรงชีวิตให้ผสมกลมกลืนกับธรรมชาติที่อยู่โดยรอบได้มุ่งสอน โดยยึดหลักศาสนา โดยสอนให้คนมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายไม่ทำลายชีวิตอื่น ๆ ที่อยู่ในธรรมชาติด้วยกัน พิจารณาถึงความเป็นไปตามธรรมชาติที่เป็นอยู่ ยอมรับความเป็นจริงของธรรมชาติและยอมรับความจริงนั้น โดยไม่ฝืนธรรมชาติใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างสิ้นเปลืองน้อยที่สุด ทำให้เกิดทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพเป็นที่ต้องการของสังคมและประเทศชาติในการพัฒนา

๒. การสร้างจิตสำนึกแห่งการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นการทำให้บุคคลเห็นคุณค่าและตระหนักในสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ รวมทั้งผลกระทบ จากการทำกิจกรรมที่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม สร้างความรู้สึกรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา การสร้างจิตสำนึก โดยการให้การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาจิตใจของบุคคลและยังมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลให้มีการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ

๓. การส่งเสริมให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยให้เอื้อต่อสิ่งแวดล้อม ดำรงชีวิตโดยสอดคล้องกับธรรมชาติ ซึ่งการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เอื้อต่อสิ่งแวดล้อมนี้ จะเป็นสิ่งที่เกิดตามมาจากการให้การศึกษาและการสร้างจิตสำนึกให้มีการดำรงชีวิตโดยไม่เบียดเบียนธรรมชาติ^{๒๐}

๓.๓.๓ โครงการพัฒนาแหล่งน้ำในปัจจุบัน

โครงการพัฒนาแหล่งน้ำและโครงการชลประทานในปัจจุบันที่ก่อสร้างแล้วเสร็จในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรี ประกอบด้วย โครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า (กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน เป็นโครงการสูบน้ำและส่งน้ำไปตามระบบส่งน้ำให้เกษตรกร ปัจจุบันได้แยกงานสูบน้ำด้วยไฟฟ้ามารวมกับกรมชลประทาน) ซึ่งมีหน่วยงานรับผิดชอบ ได้แก่ กรมทรัพยากรน้ำ กรมชลประทาน และการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จำนวนโครงการรวม ๒๒๔ โครงการ ความจุเก็บกักรวมประมาณ ๘๐๘.๑๙ ล้านลบ.ม. และมีพื้นที่โครงการรวมประมาณ ๖๓๖,๑๒๒ ไร่ ประกอบด้วยโครงการต่างๆ ดังนี้

๑) โครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่

โครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ เป็นโครงการที่มีความจุเก็บกักตั้งแต่ ๑๐๐ ล้าน ลบ.ม. หรือมีพื้นที่ผิวน้ำตั้งแต่ ๑๕ ตร.กม. ขึ้นไป หรือมีพื้นที่โครงการมากกว่า ๘๐,๐๐๐ ไร่ ในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีมี ๒ โครงการคือ อ่างเก็บน้ำเขื่อนแก่งกระจาน และเขื่อนเพชร ในจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาเพชรบุรี โครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ในจังหวัดเพชรบุรี มีความจุเก็บกักรวม ๗๑๐.๐๐ ล้านลบ.ม. และมีพื้นที่ชลประทานรวม ๔๙๐,๕๒๐ ไร่

อ่างเก็บน้ำเขื่อนแก่งกระจาน อยู่ที่ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี มีพื้นที่รับน้ำ ๒,๒๑๐ ตร.กม. ปริมาณน้ำไหลเข้าอ่างฯ รายปีเฉลี่ย ๘๗๙ ล้าน ลบ.ม. มีความจุเก็บกัก ๗๑๐ ล้าน ลบ.ม. อ่างเก็บน้ำแก่งกระจานนอกจากทำหน้าที่เป็นแหล่งน้ำต้นทุนเก็บกักน้ำเพื่อการเกษตรแล้ว ยังทำหน้าที่เก็บกักน้ำเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า มีกำลังการผลิตไฟฟ้า ๕๖ ล้านกิโลวัตต์-ชั่วโมง ต่อปี

สำหรับ**เขื่อนเพชร** ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าคอย อำเภอยาง่าง จังหวัดเพชรบุรี เขื่อนเพชรทำหน้าที่เป็นเขื่อนทดน้ำเพื่อจัดสรรไปยังส่วนต่าง ๆ ของโครงการฯ ด้วยแรงโน้มถ่วงของโลก ส่งน้ำสำหรับพื้นที่ชลประทาน ๔๙๐,๕๒๐ ไร่

^{๒๐}กรมทรัพยากรน้ำ, โครงการจัดทำแผนรวมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีและชายฝั่งทะเลตะวันตก (ประจวบคีรีขันธ์) , รายงานการศึกษา, (บริษัท โปรเกรส เทคโนโลยีคอนซัลแตนท์ จำกัด, บริษัท ไทย ดีซีไอ จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๙๔.

๒) โครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดกลาง

โครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดกลาง เป็นโครงการที่มีความจุเก็บกักมากกว่า ๒ ล้านลบ.ม. แต่ไม่ถึง ๑๐๐ ล้าน ลบ.ม. หรือมีพื้นที่ผิวน้ำน้อยกว่า ๑๕ ตร.กม. หรือครอบคลุมพื้นที่มากกว่า ๓,๐๐๐ ไร่ แต่ไม่ถึง ๘๐,๐๐๐ ไร่ ในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีมี ๔ โครงการ อยู่ในจังหวัดเพชรบุรี ความจุเก็บกักรวม ๔๒.๕๒ ล้าน ลบ.ม. และพื้นที่ชลประทานรวม ๒,๘๓๐ ไร่

๓) โครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก

โครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กเป็นโครงการประเภทอ่างเก็บน้ำ คลองส่งน้ำ หนอง บึง สระน้ำบ่อน้ำตื้น บ่อน้ำบาดาล ภาชนะเก็บกักน้ำและอื่น ๆ ซึ่งใช้เวลาในการดำเนินการก่อสร้างไม่เกิน ๑ ปี และไม่มีการจ่ายค่าชดเชยสำหรับที่ดิน โครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กของกรมชลประทานในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรี มีจำนวนทั้งสิ้น ๘๕ โครงการ ความจุอ่างเก็บน้ำที่ระดับเก็บกักรวม ๒๗.๑๙ ล้าน ลบ.ม. พื้นที่รับประโยชน์ประมาณ ๖๙,๖๐๕ ไร่ ซึ่งวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นไปเพื่อการปรับปรุงเพิ่มความจุเก็บกักของแหล่งน้ำในพื้นที่ต่าง ๆ ที่อยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำหลัก เพื่อใช้ประโยชน์ในการอุปโภคและบริโภคและการเกษตรกรรมตามแนวลำน้ำ อย่างไรก็ตามพื้นที่รับประโยชน์จากโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กส่วนใหญ่จะไม่มีระบบส่งน้ำทำให้การนำน้ำไปใช้ทำไม่ได้เต็มประสิทธิภาพมากนัก ซึ่งในทางปฏิบัติจะส่งผลให้พื้นที่รับประโยชน์ที่แสดงไว้จะลดลงอีกประมาณ ๓๐% ถึง ๔๐%

๔) โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าของกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน

โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าเป็นโครงการที่ไม่มีความจุเก็บกักน้ำ มีลักษณะเป็นการสูบน้ำจากลำน้ำสายหลักและสาขาไปยังระบบการกระจายน้ำที่ครอบคลุมพื้นที่รับประโยชน์ เดิมอยู่ในความรับผิดชอบของกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน แต่เนื่องจากการดำเนินการในช่วงแรกเป็นการจัดตั้งหรือให้เกษตรกรรวมตัวกันเป็นกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำ เพื่อทำหน้าที่ในการบริหารการใช้น้ำกันเอง แต่ก็ยังมีปัญหาเกี่ยวกับงบประมาณในการดูแลรักษาระบบส่งน้ำทำให้ประสิทธิภาพการส่งน้ำลดลง อีกทั้งงบประมาณในการจ่ายค่ากระแสไฟฟ้าที่ใช้ในการสูบน้ำไม่เพียงพอ เพราะกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานได้ช่วยแบกรับภาระค่ากระแสไฟฟ้าครึ่งหนึ่งแทนเกษตรกรในปีแรก ๆ ของการส่งน้ำเท่านั้น ทำให้การขยายโครงการมีขีดจำกัด ปัจจุบันได้ให้กรมชลประทานเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบและดำเนินการโอนถ่ายภารกิจมาอยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมีจำนวนทั้งสิ้น ๗ โครงการมีพื้นที่ชลประทาน ๑๓,๙๐๐ ไร่

๕) โครงการขุดลอกขุดสระ

โครงการขุดลอกขุดสระ เป็นโครงการที่ปรับปรุงแหล่งเก็บน้ำเดิมที่เสื่อมโทรมหรือปรับปรุงแหล่งน้ำให้มีความจุมากขึ้นหรือขุดสระเก็บกักน้ำ ซึ่งอาจสร้างระบบคลองส่งน้ำหรือสามารถสูบน้ำโดยตรงไปยังพื้นที่รับประโยชน์หรือพื้นที่ชลประทานในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีมี ๙๔ โครงการ ความจุรวมประมาณ ๕.๖๔ ล้าน ลบ.ม. พื้นที่ชลประทานรวมประมาณ ๒๑,๒๙๐ ไร่

๖) โครงการชลประทานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการชลประทานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรี มี ๓๒ โครงการแบ่งเป็นโครงการชลประทานขนาดกลาง ๘ โครงการและโครงการชลประทานขนาดเล็ก ๒๔ โครงการ ความจุรวมประมาณ ๒๒.๘๔ ล้าน ลบ.ม. พื้นที่ชลประทานรวมประมาณ ๓๗,๙๗๗ ไร่

๗) แหล่งน้ำตามธรรมชาติ/แก้มลิง/บ่อน้ำชุมชน

จากการนำฐานข้อมูลสารสนเทศด้านทรัพยากรน้ำมาตราส่วน ๑:๒๐,๐๐๐ ปี พ.ศ.๒๕๔๘ มาตรวจสอบพื้นที่ขอบเขตแหล่งน้ำ (Water Body Shape) แบ่งเป็นพื้นที่ (ไร่) ความจุ (ล้าน ลบ.ม.) คิดที่ความลึก ๓ เมตร^{๒๑}

๘) แผนงานโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ

จากผลการทบทวนการศึกษารวบรวมแผนโครงการพัฒนาแหล่งน้ำที่มีศักยภาพของรายงานแผนลงทุนพัฒนาและการบริหารจัดการน้ำและการชลประทาน ปี พ.ศ.๒๕๕๒-๒๕๕๔ ของคณะกรรมการพัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและการชลประทาน, กรกฎาคม ๒๕๕๑ พบว่ามีโครงการพัฒนาแหล่งน้ำที่มีศักยภาพ

๙) การศึกษาและประเมินความต้องการใช้น้ำ

การศึกษาและประเมินความต้องการใช้น้ำของกิจกรรมการใช้น้ำต่าง ๆ พิจารณาจากสภาพปัจจุบันของกิจกรรมการใช้น้ำ และจากการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สำหรับการประเมินความต้องการใช้น้ำในอนาคต ได้จากการคาดการณ์ความต้องการใช้น้ำเพิ่มขึ้นในแผนระยะยาวอนาคต ๒๐ ปีข้างหน้า กรอบแนวคิดการศึกษาและประเมินความต้องการใช้น้ำของกลุ่มน้ำ

๑๐) น้ำใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคและการท่องเที่ยว

ความต้องการน้ำเพื่อการอุปโภค-บริโภคเป็นความต้องการน้ำของประชากรทั้งหมด ทั้งที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองและนอกเขตเมือง ซึ่งจะมีความต้องการใช้น้ำที่แตกต่างกัน โดยได้จำแนกอัตราการใช้น้ำของประชากร

๑๑) น้ำใช้เพื่อการเกษตร

ในการประเมินความต้องการใช้น้ำเพื่อการเกษตร จะศึกษาและจำลองปริมาณความต้องการใช้น้ำโดยใช้แบบจำลองคณิตศาสตร์ ได้แก่ WUSMO (พื้นที่ชลประทาน) และ SWAT (พื้นที่เกษตรน้ำฝน) จาก Cropping Pattern และฝนใช้การจากสถานีตรวจวัดเป็นรายลุ่มน้ำย่อย มีรายละเอียดดังนี้

๑) การคำนวณความต้องการใช้น้ำชลประทานด้วยแบบจำลอง WUSMO ในการคำนวณหาความต้องการน้ำชลประทานได้ใช้แบบจำลองทางคณิตศาสตร์ WUSMO (Water Uses Study Model) มีข้อมูลพื้นฐานในการคำนวณสรุปได้ดังนี้

- พื้นที่เพาะปลูก
- อัตราการคายระเหย และปริมาณฝนของแต่ละพื้นที่เพาะปลูก
- สัมประสิทธิ์การคายระเหยของพืชชนิดต่าง ๆ
- ชนิดของพืชที่ปลูก
- ปฏิทินการปลูกพืชชนิดต่าง ๆ ในแต่ละพื้นที่

^{๒๑}ปราโมทย์ ไม้ก๊ัด, การบริหารจัดการทรัพยากรแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน (เอกสารโรเนียว), (กรุงเทพมหานคร :มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า ๓๑.

แบบจำลอง WUSMO มีขั้นตอนการคำนวณและข้อกำหนดพื้นฐานที่ใช้ ได้แก่

(๑) การประเมินความต้องการใช้น้ำของพืชใดๆ (ET_o) การประเมินความต้องการใช้น้ำของพืชโดยพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์การใช้น้ำของพืช (K_c) และ Potential Evapotranspiration (ET_p) ดังนี้

$$ET_o = K_c \times E_{tp}$$

เมื่อ ET_o = ความต้องการใช้น้ำของพืช (มม./วัน)

K_c = สัมประสิทธิ์การใช้น้ำของพืช

ET_p = Potential Evapotranspiration (มม./วัน)

สำหรับค่าสัมประสิทธิ์การใช้น้ำของพืช (K_c) ซึ่งขึ้นอยู่กับชนิดและอายุการเจริญเติบโตของพืช และค่า ET_p (Potential Evapotranspiration) คำนวณโดยวิธี “Modified Penman”

(๒) แบบจำลองปริมาณฝนใช้การ (Effective Rainfall Model) ฝนใช้การ หมายถึงฝนที่พืชสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ปริมาณฝนใช้การของพืชแต่ละชนิดจะแตกต่างกันตามชนิดของพืชและวิธีการให้น้ำ เช่น ฝนใช้การของข้าวเป็นส่วนหนึ่งของปริมาณน้ำฝนที่ซังอยู่ในแปลงนาในระดับที่ไม่เป็นอันตรายแก่ต้นข้าว ส่วนฝนใช้การของพืชไร่หรือพืชอื่นเป็นส่วนหนึ่งของปริมาณน้ำฝนที่ซังอยู่ในเขตรากพืชและพืชสามารถดูดไปใช้ได้ แบบจำลองปริมาณฝนใช้การเป็นแบบจำลองที่ใช้วิเคราะห์ประเมินปริมาณฝนที่สามารถนำมาใช้แทนน้ำชลประทาน ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญคือ ปริมาณฝนตกในแต่ละช่วงเวลา ปริมาณการใช้น้ำของพืชและความสูงของคันนา กล่าวคือ หากเกษตรกรนิยมเก็บน้ำชลประทานไว้ในแปลงนาที่ระดับต่ำ เมื่อฝนตกลงมากจะสามารถที่จะเก็บน้ำฝนไว้ในแปลงนาได้มาก เป็นต้น ดังนั้นในสัปดาห์ที่มีปริมาณฝนตกน้อย ร้อยละของฝนใช้การจะสูงกว่าสัปดาห์ที่มีฝนตกมาก และยังขึ้นอยู่กับปริมาณฝนที่ตกในสัปดาห์ก่อน ๆ อีกด้วยผลการประเมินปริมาณฝนใช้การโดยแบบจำลองดังกล่าว มีค่าปริมาณน้ำฝนใช้การรายวันแล้วจึงนำมารวมกันเป็นรายสัปดาห์หรือรายเดือน เพื่อใช้เป็นข้อมูลนำเข้าแบบจำลองความต้องการน้ำแบบจำลองปริมาณฝนใช้การ โดยกำหนดให้มีค่าระดับน้ำฝนใช้การสามารถถึงระดับน้ำในแปลงเพาะปลูกตั้ง โดยแบ่งออกเป็น ๓ ระดับคือ

- ระดับน้ำในแปลงที่ความจุต่ำสุด (STMIN) = ๔๕ มม.
- ระดับน้ำในแปลงนาที่ความจุหลังการให้น้ำ (STO) = ๙๐ มม.
- ระดับน้ำในแปลงนาที่ความจุสูงสุด (STMAX) = ๑๒๐ มม.^๒

(๓) ปริมาณน้ำเตรียมแปลง การปลูกข้าวต้องการปริมาณน้ำจำนวนหนึ่ง เพื่อใช้ในการเตรียมแปลงทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้งซึ่งการปลูกพืชชนิดอื่นต้องการน้อยมาก และปริมาณน้ำส่วนนี้จะแปรผันกับปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ คุณสมบัติทางกายภาพของดิน ความชื้นของดิน ชนิดของดิน ความสามารถการระเหยของน้ำ วิธีและระยะเวลาในการเตรียมแปลง ปริมาณน้ำเตรียมแปลงมีค่าประมาณ ๒๐๐-๓๐๐ มม. ระยะเวลาในการเตรียมแปลงสำหรับนาข้าว ๑ ไร่เท่ากับ ๒-๓ สัปดาห์

^๒ปราโมทย์ ไม้ก๊อต, การบริหารจัดการทรัพยากรแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน (เอกสารโรเนียว), (กรุงเทพมหานคร :มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๕๑.

(๔) ปริมาณน้ำซึมลงไปในดิน การปลูกข้าวจำเป็นต้องมีน้ำขังอยู่ในแปลงนาในระดับที่เหมาะสม ดังนั้นจะมีปริมาณน้ำส่วนหนึ่งที่ซึมเลยเขตรากพืชลงไปในดิน ซึ่งพืชไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ปริมาณน้ำซึมลงไปในดินขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ คุณสมบัติของดิน วิธีการเตรียมแปลงความสูงของน้ำที่ขังในแปลงนาและระดับน้ำใต้ดิน ซึ่งพิจารณากำหนดให้ปริมาณน้ำที่ซึมลงไปในดินประมาณ ๑.๐-๓.๐ มม./วัน

(๕) ประสิทธิภาพการชลประทาน ประสิทธิภาพการชลประทานเป็นค่าดัชนีชี้วัดปริมาณน้ำชลประทานที่ต้องการ ซึ่งปริมาณน้ำชลประทานดังกล่าวควรมากกว่าปริมาณความต้องการใช้น้ำของพืชที่แปลงเพาะปลูก ทั้งนี้เพื่อทดแทนปริมาณน้ำที่สูญเสียระหว่างทางลำเลียงน้ำและที่สูญเสียในกระบวนการใช้น้ำ สำหรับโครงการนี้กำหนดประสิทธิภาพการชลประทานเท่ากับร้อยละ ๕๕^{๒๓}

(๖) ความต้องการน้ำชลประทาน (Irrigation Demand) แบบจำลองความต้องการน้ำชลประทาน (Irrigation Demand Model) ใช้วิเคราะห์ประเมินและจำลองความต้องการน้ำชลประทานรายสัปดาห์ หรือปริมาณน้ำที่ต้องการบริเวณอาคารบังคับน้ำปากคลองส่งน้ำ เพื่อให้สามารถลำเลียงน้ำไปถึงแปลงเพาะปลูกด้วยปริมาณน้ำที่เพียงพอ สำหรับการเพาะปลูกข้าว พืชไร่ พืชผัก หรืออื่น ๆ

(๗) รูปแบบการปลูกพืช (Crop Pattern) สำหรับลุ่มน้ำย่อยต่างๆ จากการรวบรวมข้อมูลจัดเก็บของหน่วยงานในพื้นที่ กรมชลประทานและเกษตรจังหวัด อ่างทอง เป็นต้น

๒) การคำนวณความต้องการใช้น้ำเกษตรน้ำฝนด้วยแบบจำลอง SWAT ในการคำนวณหาความต้องการน้ำพื้นที่เกษตรน้ำฝน โดยใช้แบบจำลองทางคณิตศาสตร์ SWAT (Soil and Water Assessment Tool) จากการนำเข้าข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน และเทคนิคการซ้อนทับกันของพารามิเตอร์ต่างๆ เช่น ฝน ดิน เป็นต้น สรุปข้อมูลพื้นฐานในการคำนวณได้ดังนี้

- ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน ของกรมพัฒนาที่ดิน ปี พ.ศ.๒๕๕๕
- ข้อมูลแผนที่แสดงความสูงเชิงตัวเลข (Digital Elevation Model)
- ข้อมูลแผนที่กลุ่มชุดดิน ของกรมพัฒนาที่ดิน ปี พ.ศ.๒๕๕๒
- ข้อมูลสภาพภูมิอากาศของกรมอุตุนิยมวิทยา ปี พ.ศ.๒๕๑๔-๒๕๕๓ ประกอบด้วยข้อมูลฝนรายวัน อุณหภูมิสูงสุดและต่ำสุดรายวัน
- ข้อมูลปริมาณน้ำท่า ของกรมชลประทาน
- ข้อมูลคุณภาพน้ำ ของกรมควบคุมมลพิษ
- ข้อมูลเศรษฐกิจและสังคม ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ
- ข้อมูลภาคสนาม สำหรับการตรวจสอบการใช้ประโยชน์ที่ดิน

^{๒๓}กรมทรัพยากรน้ำ, โครงการจัดทำแผนรวมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีและชายฝั่งทะเลตะวันตก (ประจวบคีรีขันธ์) , รายงานการศึกษา, (บริษัท โปรเกรส เทคโนโลยีคอนซัลแตนท์ จำกัด, บริษัท ไทย ดีซีไอ จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๒๘.

แบบจำลอง SWAT มีขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

(๑) นำเข้าข้อมูลแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดินปีล่าสุด ในการศึกษาครั้งนี้ใช้ข้อมูลปี พ.ศ.๒๕๕๒ ในแบบจำลอง SWAT MODEL จำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่ละพื้นที่

(๒) นำเข้าข้อมูลความสูงเชิงตัวเลข (Digital Elevation Model : DEM) ในแบบจำลอง SWAT MODEL ใช้ข้อมูลความสูงเชิงตัวเลขนำมาลากแบ่งพื้นที่ลุ่มน้ำ สำหรับคำนวณทิศทางการไหล (Flow Direction) และผลรวมหน่วยการไหลสะสม (Flow Accumulation) จำนวนหน่วยข้อมูลที่ไหลมารวมจากพื้นที่ที่อยู่สูงลงสู่พื้นที่ต่ำ การกำหนดเส้นลำน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำ และขอบเขตพื้นที่ลุ่มน้ำ

(๓) นำเข้าข้อมูลแผนที่ของดิน ในแบบจำลอง SWAT MODEL จะนำเข้าข้อมูลคุณลักษณะของดินในประเทศไทย จากระบบฐานข้อมูลกรมพัฒนาที่ดินที่ได้ทำการพัฒนาโปรแกรม DLD ข้อมูลดินเป็น ๖๒ กลุ่มดิน และได้นำข้อมูลคุณลักษณะดินบางประการจากเอกสารงานวิชาที่ได้ศึกษาคคุณลักษณะของดินตามการจำแนกประเภทเนื้อดินมาประกอบในระบบฐานข้อมูล

(๔) นำเข้าข้อมูลอุตุนิยามวิทยา ได้แก่ ปริมาณฝนรายวัน อุณหภูมิสูงสุดและต่ำสุดรายวัน ครอบคลุมพื้นที่ศึกษา

(๕) การหาปริมาณน้ำท่า จะใช้แบบจำลอง SWAT เชื่อมต่อกับโปรแกรม ArcView มาช่วยวิเคราะห์โดยแบบจำลอง SWAT กำหนดตัวแปรที่ใช้ได้แก่ ข้อมูลความสูงเชิงตัวเลข การแบ่งพื้นที่ลุ่มน้ำย่อย ข้อมูลโครงข่ายลำน้ำ จุดกำหนดให้น้ำออกจากลุ่มน้ำ ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน ข้อมูลคุณลักษณะของดิน ข้อมูลหน่วยตอบสนองทางอุทกวิทยาในพื้นที่ลุ่มน้ำย่อย ข้อมูลที่ตั้งสถานีตรวจอากาศ ข้อมูลภูมิอากาศ ข้อมูลที่ตั้งสถานีวัดน้ำท่าและข้อมูลน้ำท่า แบบจำลอง SWAT จะนำข้อมูลให้อยู่ในลักษณะระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์และนำมาคำนวณหาปริมาณน้ำท่าในแต่ละลุ่มน้ำย่อย

(๖) การเปรียบเทียบแบบจำลอง เป็นการลดความแตกต่างระหว่างข้อมูลจากการวัดจริงกับข้อมูลที่ได้จากแบบจำลอง ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการเปรียบเทียบที่ประมาณค่าจากการเฉลี่ยต่อพื้นที่ของพื้นที่ลุ่มน้ำย่อย^{๒๔}

จากการรวบรวมและทบทวนผลการศึกษารายงานการศึกษาโครงการจัดทำแผนรวมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีและชายฝั่งทะเลตะวันตก (ประจวบคีรีขันธ์), กรมทรัพยากรน้ำสิงหาคม ๒๕๕๙ พบว่า การประเมินความต้องการน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรี ใช้ข้อมูลการเกษตรได้แก่ ระบบการปลูกพืช แผนการเพาะปลูก พื้นที่ชลประทาน พื้นที่การเพาะปลูกในฤดูฝน-ฤดูแล้ง ในแต่ละลุ่มน้ำสาขา (๓๑ ลุ่มน้ำสาขา) โดยใช้แบบจำลองอันประกอบด้วยแบบจำลองฝนใช้การ และแบบจำลองความต้องการเพื่อการชลประทาน คือแบบจำลอง WUSMO (Water User Study Model) ซึ่งเป็นแบบจำลองที่ใช้ประเมินค่าความต้องการใช้น้ำของพื้นที่การเกษตร ที่มีกิจกรรมการปลูกพืชประเภทต่าง ๆ (ใช้ประเมินทั้งในและนอกเขตชลประทาน) สรุปผลการวิเคราะห์ที่ได้ดังนี้

^{๒๔}ปราโมทย์ ไม้ก๊ัด, การบริหารจัดการทรัพยากรแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน (เอกสารโรเนียว), (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๗๒.

จากรายงานการศึกษาโครงการจัดทำแผนรวมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีและชายฝั่งทะเลตะวันตก (ประจวบคีรีขันธ์), กรมทรัพยากรน้ำ สิงหาคม ๒๕๔๙ ผลการวิเคราะห์ความต้องการน้ำเพื่อการเกษตรในเขตชลประทานในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรี ปริมาณความต้องการน้ำในเขตชลประทาน ๘๕๐.๙๐ ล้าน ลบ.ม. นอกเขตชลประทาน ๓๐๑.๖๔ ล้าน ลบ.ม. รวมความต้องการน้ำเพื่อการเกษตร ๑,๑๕๒.๕๔ ล้าน ลบ.ม. ต่อปี

๑๒) ใช้เพื่อการอุตสาหกรรม

การศึกษาความต้องการใช้น้ำเพื่อการอุตสาหกรรม เป็นการศึกษาถึงความต้องการน้ำเพื่อการอุตสาหกรรมของโรงงานประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีความต้องการใช้น้ำที่แตกต่างกันตามประเภทของโรงงานอุตสาหกรรม การประเมินความต้องการใช้น้ำเพื่อการอุตสาหกรรม ใช้ฐานข้อมูลจากทะเบียนโรงงานอุตสาหกรรมของกรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม โดยนำข้อมูลในส่วนของผลิตภัณฑ์ของแต่ละโรงงานผลิตได้มาคูณกับอัตราการใช้น้ำต่อหน่วยผลิตภัณฑ์ประเภทต่าง ๆ ซึ่งกรมโรงงานอุตสาหกรรมได้ประเมินไว้หลังจากนั้นจะรวมปริมาณการใช้น้ำของโรงงานต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำเข้าด้วยกัน ส่วนการคาดการณ์ปริมาณการใช้น้ำเพื่อการอุตสาหกรรมในอนาคตจะอาศัยแนวโน้มของอัตราการเติบโตผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคอุตสาหกรรมรายจังหวัด ในปีย้อนหลังมาคาดการณ์ค่าในอนาคตเพื่อหาอัตราการเติบโตภาคเศรษฐกิจดังกล่าว แล้วนำอัตราส่วนนี้มาคำนวณปริมาณการใช้น้ำเพื่อการอุตสาหกรรมในอนาคต

จากการรวบรวมและทบทวนผลการศึกษาจากรายงานการศึกษาโครงการจัดทำแผนรวมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีและชายฝั่งทะเลตะวันตก (ประจวบคีรีขันธ์), กรมทรัพยากรน้ำ สิงหาคม ๒๕๔๙ ซึ่งประเมินการใช้น้ำด้านอุตสาหกรรม ใช้ฐานข้อมูลจากทะเบียนโรงงานอุตสาหกรรมของกรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ปี ๒๕๔๑ โดยนำข้อมูลในส่วนของผลิตภัณฑ์ของแต่ละโรงงานผลิตได้มาคูณกับอัตราการใช้น้ำต่อหน่วยผลิตภัณฑ์ประเภทต่าง ๆ ซึ่งกรมโรงงานอุตสาหกรรมได้ประเมินไว้ หลังจากนั้นจะรวมปริมาณการใช้น้ำของโรงงานต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำเข้าด้วยกัน พบว่า ในปี พ.ศ.๒๕๔๕ ลุ่มน้ำเพชรบุรีมีความต้องการน้ำเพื่อการอุตสาหกรรม ๖.๑๐ ล้าน ลบ.ม./ปี

๑๓) น้ำใช้เพื่อการปศุสัตว์

ในการประเมินความต้องการใช้น้ำเพื่อการปศุสัตว์ใช้ฐานข้อมูลจากข้อมูล กชช.๒ ปี ๒๕๔๑ จากกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ซึ่งได้รวบรวมประเภทและจำนวนปศุสัตว์ไว้ในระดับตำบล นำมาวิเคราะห์ต่อโดยนำข้อมูลจำนวนสัตว์แต่ละประเภทมาคูณกับอัตราการใช้น้ำต่อตัวต่อวันของสัตว์แต่ละประเภทซึ่งได้จากการประเมินของกรมปศุสัตว์และบางส่วนจากรายงานการศึกษาต่าง ๆ ได้แก่

- หมู อัตราการใช้น้ำ ๒๐ ลิตร/ตัว/วัน
- แพะ และแกะ อัตราการใช้น้ำ ๑๕ ลิตร/ตัว/วัน
- ไก่ และเป็ด อัตราการใช้น้ำ ๓ ลิตร/ตัว/วัน
- อื่น ๆ (เฉลี่ย) อัตราการใช้น้ำ ๑๕ ลิตร/ตัว/วัน

ส่วนการคาดการณ์ปริมาณการใช้น้ำเพื่อการปศุสัตว์ในอนาคตจะอาศัยแนวโน้มของอัตราการเติบโตผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคการเกษตรรายจังหวัด ในปีย้อนหลังมาคาดการณ์ค่าในอนาคต เพื่อ

หาอัตราการเติบโตภาคเศรษฐกิจดังกล่าว แล้วนำอัตราส่วนนี้มาคำนวณปริมาณการใช้น้ำเพื่อการปศุสัตว์ในอนาคตจากข้อมูลการปศุสัตว์ของ กชช.๒ค. ปี พ.ศ.๒๕๕๒ นำมาวิเคราะห์ความต้องการใช้น้ำเพื่อการปศุสัตว์โดยแบ่งออกเป็นการเลี้ยงสัตว์ประเภทต่าง ๆ พบว่า ในลุ่มน้ำเพชรบุรีมีความต้องการน้ำเพื่อการปศุสัตว์ ๕.๐๓ ล้าน ลบ.ม./ปี^{๒๔}

๑๔) น้ำใช้เพื่อการรักษาระบบนิเวศท้ายน้ำ

เนื่องจากการใช้น้ำในพื้นที่ต้นน้ำมีผลทำให้ น้ำในพื้นที่ปลายน้ำลดลง จึงต้องมีการวางแผนและจัดการการใช้น้ำให้เกิดความเป็นธรรม อนึ่งในการใช้น้ำจะต้องมีการปล่อยน้ำลงท้ายน้ำในปริมาณที่เหมาะสมเป็นธรรมต่อผู้ที่อยู่ท้ายน้ำได้ใช้น้ำและเป็นการรักษาสมดุลนิเวศท้ายน้ำ ความต้องการใช้น้ำเพื่อรักษาสมดุลนิเวศวิทยาท้ายน้ำ คือ ปริมาณน้ำต่ำสุดที่ไหลในฤดูแล้งของลำน้ำนั้น ๆ ในอดีต ซึ่งประเมินจากอัตราการไหลรายวัน ในช่วงระยะเวลาระหว่างเดือนมกราคมถึงเมษายน เนื่องจากเป็นช่วงที่อัตราการไหลมีค่าต่ำ และทำการวิเคราะห์จากสถิติข้อมูลน้ำท่าที่สถานีวัดน้ำในลุ่มน้ำ ซึ่งค่าอัตราการไหลต่ำสุดที่ได้เป็นค่าที่ความมั่นคงไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๐ ของเวลา ณ สถานีที่นำมาวิเคราะห์ ผลที่ได้จะนำมากำหนดอัตราการไหลขั้นต่ำ (Minimum Flow) ในทุกลำน้ำของลุ่มน้ำย่อย ต่อพื้นที่รับน้ำ ๑ ตร.กม.

ความต้องการปริมาณน้ำต่ำสุดด้านท้ายน้ำ โดยปกติจะกำหนดจากผลการวิเคราะห์ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมเพื่อรักษาสมดุลของระบบ และในบางครั้งก็จะกำหนดตามปริมาณความต้องการน้ำด้านท้ายน้ำ เช่นการขับไล่ น้ำเค็ม-น้ำเสีย การรักษาระดับน้ำเพื่อการเดินเรือ ความต้องการด้านอุปโภค-บริโภค อุตสาหกรรม เป็นต้น ดังนั้น ปริมาณน้ำต่ำสุดด้านท้ายน้ำที่จำเป็นต้องรักษาไว้ในแต่ละโครงการจึงมีความแตกต่างกัน

จากรายงานการศึกษาโครงการศึกษาเพื่อทำแผนหลักรองรับการพัฒนาแหล่งน้ำและปรับปรุงโครงการชลประทานสำหรับแผนฯ ๙, กรมชลประทาน, ๒๕๔๖ พิจารณาปริมาณน้ำต่ำสุดจาก Flow Duration Curve ของปริมาณน้ำท่ารายเดือนโดยพิจารณาที่ค่าปริมาณน้ำท่า ๙๐ เปอร์เซนต์ ซึ่งจากการคำนวณตามเกณฑ์ดังกล่าว พบว่า ลุ่มน้ำเพชรบุรีมีค่าปริมาณน้ำต่ำสุดเพื่อรักษาระบบนิเวศบริเวณจุดออกของลุ่มน้ำประมาณ ๑๕๗.๖๘ ล้าน ลบ.ม./ปี

๓.๓.๔ การพัฒนาบริหารจัดการแม่น้ำเพชรบุรี

จากรายงานการศึกษาโครงการจัดทำแผนรวมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีและชายฝั่งทะเลตะวันตก (ประจวบคีรีขันธ์), กรมทรัพยากรน้ำ สิงหาคม ๒๕๕๙ พบว่า แผนบริหารจัดการน้ำในลุ่มน้ำเพชรบุรี ในพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำเพชรบุรีตอนบนและลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำเพชรบุรีตอนล่างควรพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่และแหล่งท่องเที่ยวใหม่ให้ยั่งยืนและพัฒนาพื้นที่การเกษตรเพื่อรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยวและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรควบคู่กัน และในลุ่มน้ำสาขาห้วยแม่ประจันต์ ปัจจุบันมีแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มากนักควรพัฒนาอ่างเก็บน้ำห้วยแม่ประจันต์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและพัฒนาพื้นที่การเกษตรเพื่อรองรับการขยายตัวของ

^{๒๔}กรมทรัพยากรน้ำ, โครงการจัดทำแผนรวมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีและชายฝั่งทะเลตะวันตก (ประจวบคีรีขันธ์), รายงานการศึกษา, (บริษัท โปรเกอร์ส เทคโนโลยีคอนซัลแตนท์ จำกัด, บริษัท ไทย ดีซีไอ จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔๕.

การท่องเที่ยวและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรควบคู่กัน โครงการด้านการบริหารจัดการที่มีความสำคัญ ๆ สรุปได้ดังนี้

๑. โครงการที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการบริหารจัดการ การพัฒนาองค์ความรู้และการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่คณะอนุกรรมการลุ่มน้ำและคณะทำงานระดับต่าง ๆ โดยจะต้องดำเนินการในทุกลุ่มน้ำสาขาพร้อม ๆ กัน โครงการเหล่านี้ ได้แก่ โครงการบริหารคณะกรรมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในระดับต่าง ๆ โครงการฝึกอบรมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นงานด้านวิศวกรรมชลศาสตร์และแหล่งน้ำ เป็นต้น

๒. โครงการที่เกี่ยวกับการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ส่งเสริมความเข้าใจในการบริหารจัดการให้แก่ประชาชนและรณรงค์สร้างจิตสำนึกและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ โดยจะต้องดำเนินการในทุกลุ่มน้ำสาขาพร้อม ๆ กัน โครงการเหล่านี้ ได้แก่ โครงการส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเอง มาตรการด้านการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามผลงานที่ได้

๓. โครงการพัฒนาอาชีพด้านการเกษตร เช่น การปรับเปลี่ยนชนิดพืชที่ปลูก การเพาะปลูกที่เน้นคุณภาพ เป็นต้น รวมทั้งโครงการพัฒนาอาชีพนอกภาคการเกษตร โดยดำเนินการในทุกลุ่มน้ำสาขาพร้อม ๆ กัน

๔. โครงการที่เกี่ยวกับการจัดการด้านความต้องการน้ำ การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่

๕. โครงการที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน การส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการส่งเสริมให้ทำการเกษตรที่ตอบสนองต่อการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีควรพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแบบกระจายตัว โครงการที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่ โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โครงการส่งเสริมการเกษตรเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว เป็นต้น

๖. โครงการเกษตรอินทรีย์ โดยเน้นในจังหวัดเพชรบุรีและในพื้นที่ที่มีความพร้อมด้านแหล่งน้ำและความพร้อมในการรวมกลุ่มของเกษตรกร

สรุปได้ว่า ในหลายประเด็นที่นำเสนอมาทั้งหมด ก็ด้วยตระหนักถึงสภาพปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำที่ในปัจจุบันมีปัญหามากมาย มีผลกระทบโดยตรงกับผู้ที่พึ่งพาทรัพยากร ด้วยความมุ่งหวังที่จะให้เป็นปรัชญานำทางไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบบริหารจัดการแนวใหม่ที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพและคุณภาพอย่างแท้จริงที่รัฐบาลและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถจัดการให้มีทรัพยากรใช้อย่างเพียงพอทั่วถึงตามศักยภาพของพื้นที่และความต้องการมีการใช้น้ำที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุดภายใต้การพัฒนาแบบยั่งยืน สามารถป้องกันและแก้ไขภัยธรรมชาติที่เกี่ยวข้องและมลพิษที่เกิดขึ้นให้บรรเทาหรือกำจัดจนหมดสิ้นไปในทุกลุ่มน้ำ โดยให้ทุกส่วนในสังคม ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชนและประชาชนทั่วไป มีส่วนร่วมในการจัดการน้ำอย่างมีเอกภาพเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๓.๓.๕ โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลแหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี เกิดขึ้นสืบเนื่องจากพระมหากษัตริย์คุณแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ทรงมีพระราชดำริด้านปัญหาขยะและน้ำเสีย โดยใช้ทฤษฎีธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ ซึ่งการผลิตออกซิเจนให้กับจุลินทรีย์ เพื่อใช้กับกระบวนการย่อยสลายสารอินทรีย์ให้แปรสภาพเป็นสารอนินทรีย์ และเป็นธาตุอาหารพืช

กระบวนการธรรมชาติที่มีศักยภาพผลิตออกซิเจนในธรรมชาติตามแนวพระราชดำริ มีดังนี้

การสังเคราะห์แสง (Photosynthesis) คือกระบวนการสร้างอาหารพวกคาร์โบไฮเดรตของพืชสีเขียว โดยอาศัยคลอโรฟิลล์ แสงสว่างเป็นตัวช่วย กระบวนการสังเคราะห์แสงเป็นกระบวนการเปลี่ยน สารอินทรีย์เป็นสารอนินทรีย์ทำให้เกิดสารอาหารและได้ออกซิเจนในการหายใจ

การเคลื่อนลงสู่ที่ต่ำของน้ำที่มีอุณหภูมิต่ำกว่า (Thermo-siphon) ซึ่งจะทำให้ ออกซิเจนไหลลงสู่ที่ต่ำด้วย โดยใช้แรงโน้มถ่วงของโลก กล่าวคือ ในกระบวนการทำน้ำเสียให้เป็นน้ำดี ชนิดใช้การไหลเวียนตามธรรมชาติ จากที่สูงลงที่ต่ำผ่านกระบวนการนี้จะเติมออกซิเจนจากพืชหญ้าผ่านกระบวนการไหล เมื่อจุลินทรีย์ได้รับออกซิเจนแล้วจะเปลี่ยนสารอินทรีย์เป็นสารอนินทรีย์เป็นอาหารของพืชตระกูลหญ้า น้ำเสียจะกลายเป็นน้ำดี

กระบวนการเคลื่อนย้ายออกซิเจนสู่รากพืช (Thermo-osmosis processes) อันเป็นการเคลื่อนย้ายจากผลต่างของความกดอากาศที่แตกต่างกันภายในรากพืชกับภายนอก ทำให้ออกซิเจนถูกดูดเข้าไปในรากพืช ออกซิเจนที่ได้มาจากการสังเคราะห์แสงของพืชและในอากาศ เมื่อรากได้รับออกซิเจนก็จะปล่อยเติมพลังให้จุลินทรีย์ จุลินทรีย์ก็ทำหน้าที่เปลี่ยนสารอินทรีย์ในน้ำเสียเป็นสารอนินทรีย์ กลายเป็นอาหารของพืช เมื่อสารอินทรีย์ในน้ำถูกกักกั้นน้ำเสียก็กลายเป็นน้ำดี ด้วยกระบวนการธรรมชาติช่วยธรรมชาติ

ดังนั้น ทฤษฎีการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ นั้น จึงเน้นความเรียบง่าย ไม่ยุ่งยาก ไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย และใช้ธรรมชาติบำบัด โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในจังหวัดเพชรบุรี เป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเรียบง่าย และการใช้ธรรมชาติบำบัดอย่างเห็นได้ชัด โครงการนี้เรียกสั้น ๆ ว่าโครงการแหลมผักเบี้ย ซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษได้ว่า The Laem Phak Bia Environmental Study and Development Project ดูแลในเรื่องของการบำบัดน้ำเสีย และกำจัดขยะ โดยยึดตามพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ว่า

“...ให้ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ เป็นเทคโนโลยีอย่างง่าย ใครๆ ก็สามารถทำได้ และมีวัสดุหาได้ในท้องถิ่น...” เทคโนโลยีการบำบัดน้ำเสียที่เรียบง่ายและใช้ธรรมชาติ

เทคโนโลยีการบำบัดน้ำเสียที่เรียบง่ายและใช้ธรรมชาตินี้^{๒๖} จากทฤษฎีและแนวคิดธรรมชาติช่วยธรรมชาติตามแนวพระราชดำริ ได้ศึกษาออกแบบการใช้เทคโนโลยีในการบำบัดน้ำเสียอย่างเรียบง่ายและหาได้ตามท้องที่ แบ่งออกเป็น ๕ ระบบ

๑. ระบบบ่อบำบัดน้ำเสีย (Lagoon Treatment) คำว่า Lagoon แปลตรงตัวจะหมายความว่าทะเลสาบ หรือจะหมายความว่า ทะเลสาบเล็กๆ บึง บ่อน้ำ ซึ่งคำว่า lagoon ก็แปลว่าทะเลสาบขนาดเล็ก หรือบ่อน้ำได้ด้วยนั่นเอง ส่วนคำว่าบำบัดภาษาอังกฤษใช้คำว่า treatment ซึ่งคำว่า treat แปลได้หลายความหมายแต่อีกความหมายหนึ่งก็คือ รักษา หรือบำบัดก็ได้ ระบบนี้ใช้วิธีการพึ่งพาธรรมชาติ ให้สาหร่ายสังเคราะห์แสงเพื่อเติมออกซิเจนให้จุลินทรีย์หายใจและย่อยสลายสารอินทรีย์ (organic matter) ในน้ำเสีย ซึ่งบ่อบำบัดมีทั้งหมด ๕ บ่อ ประกอบไปด้วย บ่อดกตะกอน ๑ บ่อ บ่อผึ่ง ๓ บ่อ และบ่อปรับสภาพ ๑ บ่อ ก่อนปล่อยน้ำสู่ธรรมชาติ

๒. ระบบพืชและหญ้ากรองน้ำเสีย (Plant and Grass Filtration) คำว่า plant และ grass แปลว่าพืชและหญ้า การบำบัดน้ำเสียแบบนี้ใช้พืชและหญ้าเป็นตัวกรองน้ำเสีย คำว่า filtrate แปลว่ากรอง ดังนั้น คำว่า filtration จึงแปลว่าการกรอง ซึ่งแปลงหรือบ่อจะเก็บกักน้ำเสีย และปลูกธูปฤาษี กกกลม และหญ้าแฝกอินโดนีเซีย หรือปลูกหญ้าอาหารสัตว์ พืชเหล่านี้มีคุณสมบัติกรองและดูดซับของเสียที่อยู่ในน้ำ

๓. ระบบพื้นที่ชุ่มน้ำเทียม (Constructed Wetland) คำว่า construct แปลว่าสร้าง ดังนั้นสิ่งที่สร้างขึ้นมาก็จะเป็นสิ่งที่ทำจำลองขึ้น ไม่ใช่ของจริง หรือเป็นของเทียมนั่นเอง ส่วนคำว่า พื้นที่ชุ่มน้ำ นั้น ใช้คำว่า wetland คำว่า wet แปลว่าเปียกหรือชุ่ม ส่วนคำว่า land นั้นแปลได้หลายความหมาย ไม่ว่าจะเป็นอสังหาริมทรัพย์ อาณาจักร หรือพื้นดิน แต่ในที่นี้แปลว่าพื้นที่ระบบพื้นที่ชุ่มน้ำเทียมเป็นระบบที่อาศัยธรรมชาติในการบำบัด หรือใช้พืชในการบำบัดทั้งสิ้น ระบบนี้เรียกว่า ระบบพื้นที่ชุ่มน้ำเทียมหรือระบบบำบัดแบบนี้เป็นการจำลองพื้นที่ทางธรรมชาติ จึงใช้คำว่าเทียม ซึ่งสามารถแปลได้แบบไม่ตรงความหมายนักว่า สร้างขึ้นมา ดังนั้น คำว่า wetland จึงเป็นว่าพื้นที่ที่เปียกชุ่มหรือพื้นที่ที่มีน้ำขัง การบำบัดน้ำเสียแบบนี้ใช้วิธีการปล่อยน้ำเสียผ่านบ่อดินตื้นๆ ที่ภายในปลูกพืชประเภทกก รากของพืชเหล่านี้จะช่วยดูดซับสารพิษ (toxin) และอินทรีย์สารให้ลดน้อยลงและย่อยสลายให้หมดไปในที่สุด

๔. ระบบแปลงพืชป่าชายเลน (Mangrove Forest Filtration) คำว่า mangrove แปลว่าต้นไม้จำพวกโกงกาง แต่เมื่อเติมคำว่า forest แปลว่าป่าชายเลน แต่หลายคนเรียกป่าชายเลนว่าป่าโกงกางด้วยเช่นกัน ระบบนี้ใช้หลักการบำบัดจากการเจือจางระหว่างน้ำทะเลกับน้ำเสีย สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับชุมชนหรือกิจการเพาะเลี้ยงกุ้งที่มีพื้นที่ติดกับป่าชายเลนได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีการสร้างแปลงพืชป่าชายเลน

^{๒๖} เกษม จันทร์แก้ว และคณะฯ, โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมผักเป็ดอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, (เพชรบุรี : ๒๕๕๙), หน้า ๗๓.

๕. การกำจัดขยะมูลฝอยด้วยการทำปุ๋ยหมักกล่องคอนกรีต การกำจัดขยะแบบง่าย ๆ ด้วยวิธีธรรมชาติ ช่วยธรรมชาติ^{๒๗} ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ คือ การทำปุ๋ยหมักด้วยกล่องคอนกรีต วิธีทำอย่างง่ายจากการนำเอาขยะชุมชนมาคัดแยกให้ได้ขยะที่ย่อยสลายได้ เช่น เศษอาหาร ซากพืช ผักต่าง ๆ ที่ผ่านการคัดแยกที่เป็นขยะเปียกที่ย่อยสลายง่าย เรามาทำปุ๋ยหมักโดยการหมักขยะเป็น ๓ ชั้น แต่ละชั้นใส่ดินชั้น ประมาณ ๓๐ วัน ก็จะได้ปุ๋ยหมักโดยชุมชนและครัวเรือนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ไม่ยาก

สรุปได้ว่า ปัจจุบันโครงการแหลมผักเบี้ยเป็นต้นแบบในการถ่ายทอดความรู้และเผยแพร่เทคโนโลยีระบบบำบัดน้ำเสียและกำจัดขยะด้วย เป็นกลไกธรรมชาติที่สำคัญยิ่งของประเทศให้หน่วยงานต่าง ๆ ได้นำไปประยุกต์ใช้ความเหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อไป

นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงท่องเที่ยวสำหรับทุกคนทุกเพศทุกวัย รวมถึงนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยสร้างแรงจูงใจเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวพักผ่อนไปตามเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลนจนถึงชายทะเล เพื่อชื่นชมสัตว์น้ำและนกนานาชนิดในสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์และสวยงามของป่าโกงกางและป่าแสม

ในส่วนข้อมูลพื้นฐานและความเป็นมาของโครงการศึกษาวิจัย แหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี อันเนื่องมาจากพระราชดำริที่สามารถฟื้นฟูสภาพแวดล้อมนำความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพกลับคืนสู่ธรรมชาติ นับว่าเป็นแบบอย่างแก่ชุมชนทั่วประเทศในการแก้ไขปัญหาน้ำเสียได้เป็นอย่างดี เพราะนอกจากจะเป็นแบบที่เรียบง่ายแล้วยังเข้าใจง่ายและสามารถนำไปใช้ปฏิบัติตามได้ง่าย มีค่าใช้จ่ายที่ไม่แพงและใช้เทคโนโลยีที่ไม่สูงนัก ซึ่งความเรียบง่ายนี้เองที่จะนำชุมชนไปสู่ความยั่งยืนได้ในที่สุด

^{๒๗} โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, วารสารมูลนิธิชัยพัฒนา, (ฉบับเดือน มกราคม ๒๕๖๐), หน้า ๕๙.

บทที่ ๔

ส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

นับเป็นเวลานานหลายทศวรรษที่แม่น้ำได้ถูกใช้ประโยชน์จากมนุษย์แต่เพียงอย่างเดียว โดยไม่ได้รับการเอาใจใส่และดูแลรักษาอย่างถูกต้อง จนปัจจุบันแม่น้ำทุกสายในประเทศไทยได้ตกอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมทั้งด้านกายภาพ ชีวภาพและระบบนิเวศ จากการใช้แม่น้ำมักถูกเข้าใจว่าเป็นเพียงกลไกสำหรับใช้เพื่อการระบายของเสีย การขนส่ง การผลิตพลังงาน การเกษตร การอุตสาหกรรม รวมทั้งการแสวงหาผลกำไรเชิงธุรกิจเท่านั้น จึงมักถูกกระทำด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อควบคุมหรือเอาประโยชน์จากแม่น้ำ เช่น การขุดลอก การดูแลรักษา การขุดเปลี่ยนทิศทางไหลของน้ำ การสร้างเขื่อนหรือพนังกั้น การแผ้วถางทำลายพืชพรรณไม้ริมฝั่ง แม้กระทั่งการถมแม่น้ำหรือถมพื้นที่ชายฝั่งเพื่อครอบครองที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์หรือเพื่อใช้ในการปลูกสร้างสิ่งต่าง ๆ จนแม่น้ำได้สูญเสียความเป็นธรรมชาติและศักยภาพที่จะเอื้อต่อการดำรงชีพของพืชและสัตว์ทั้งในน้ำและบนบก สูญเสียความสมดุลของระบบนิเวศ ตลอดจนคุณค่าความงามด้านสุนทรียภาพ รวมทั้งมิติและคุณค่าทางจิตวิญญาณด้วยซึ่งจะได้นำเสนอในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- ๔.๑ ผลการสัมภาษณ์ในประเด็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี
- ๔.๒ ผลการสัมภาษณ์ในกระบวนการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีประสบความสำเร็จ
- ๔.๓ ผลการสัมภาษณ์ในประเด็นแม่น้ำเพชรบุรีมีความสำคัญต่อประชาชนจังหวัดเพชรบุรีอย่างไร
- ๔.๔ ผลการสัมภาษณ์ในประเด็นพระสงฆ์มีบทบาทอย่างไรต่อการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี
- ๔.๕ ผลการสัมภาษณ์ในประเด็นการส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี
- ๔.๖ ผลการสัมภาษณ์ในประเด็นข้อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี
- ๔.๗ องค์กรความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ ปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แสดงทัศนะจากการให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี ดังนี้

น้ำเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการดำรงชีวิต ดังนั้น ประชาชนที่ใช้น้ำเพื่อการบริโภคอุปโภคเกษตรกรรม อุตสาหกรรมจึงต้องพัฒนา รักษาความสะอาดเพื่อประโยชน์ของชาวเพชรบุรี^๑ การสร้าง

^๑สัมภาษณ์อาจารย์บุญมี พิบูลย์สมบัติ, ประชาชนเมืองเพชร, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ระบบและกลไกในการสร้างการรับรู้ที่ถูกต้องทุกประการ และต้องมีความตระหนักถึงปัญหาของแม่น้ำเพชรบุรีในปัจจุบัน^๒ สิ่งแวดล้อมศึกษาจะต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดสิ่งที่เป็นปัญหาเหล่านี้ ออกไปให้หมดหรืออย่างน้อยก็ทุเลาเบาบางลง และชุมชนต้องหันหน้าเข้าหากันว่าจะต้องร่วมมือกัน ดำเนินการอย่างไรเพื่อจะได้สิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์^๓ การสร้างจิตที่เปิดในความรัก ความเป็นเจ้าของ ความหวงแหนและมีความรับผิดชอบของคนในชุมชนริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรี^๔ การกำหนดนโยบายอย่างจริงจังในการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรและต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดี^๕ รวมถึงกำหนดแผนงานในการดำเนินงานอนุรักษ์ร่วมกันระหว่างหน่วยงานราชการในพื้นที่ ผู้นำท้องถิ่น โดยเฉพาะในเส้นทางที่แม่น้ำเพชรบุรีไหลผ่าน^๖ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องต้องช่วยกำกับดูแลรักษา และสนับสนุนให้เกิดจิตอาสา เกิดจิตสำนึกของประชาชน ไม่ให้รุกรานแม่น้ำเพชรบุรี^๗ โดยการสร้างความเข้าใจในของคนในชุมชนริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีในเชิงของ ปัญหาและแนวแนวทางในการอนุรักษ์แม่น้ำ^๘

กระแสสังคมโลกในปัจจุบันจึงเริ่มให้ความสำคัญกับแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม^๙ นโยบายของจังหวัดในการอนุรักษ์แม่น้ำเพชร และความร่วมมือของท้องถิ่นตลอดเส้นทางแม่น้ำเพชร^{๑๐} โดยเฉพาะที่อาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำเพชร หน่วยงานราชการที่มีส่วนที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์แม่น้ำเพชร^{๑๑} เช่น ผู้บริหารท้องถิ่นเช่น นายอำเภอ นายก อบต. องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและชาวชุมชนที่อยู่บริเวณริมแม่น้ำต้องดูแลสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ^{๑๒} ต้องมีหน้าที่ดูแลทั้งปริมาณและคุณภาพเพื่อคงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำเพชรบุรี^{๑๓}

การสร้างความร่วมมือในระดับชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะกลุ่มที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำด้วยการสร้างจิตสำนึกและความตระหนักถึงสิ่งที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงของ

^๒สัมภาษณ์ ผศ.ดร.นิวัติ กลิ่นงาม, อธิการบดี, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^๓สัมภาษณ์ รศ.สุนันท์ นิลพงษ์, ที่ปรึกษาอธิการบดี, ฝ่ายวัฒนธรรมและกรรมการบริหารคณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^๔สัมภาษณ์ พระพิพิธพรโรดม (อานวย อินทวนโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, เจ้าอาวาสวัดพระรูป จังหวัดเพชรบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๕สัมภาษณ์ นางศรีสมร เทพสุวรรณ, วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๖สัมภาษณ์ นางสาวประภาพรณ ศรีสุข, หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนครศรีอยุธยา, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๗สัมภาษณ์ อาจารย์บวร จันทร์วงศ์, อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี, ๖ กันยายน ๒๕๖๐.

^๘สัมภาษณ์ ผศ.พจนารถ บัวเขียว, รองอธิการบดี, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^๙สัมภาษณ์ อาจารย์แสนประเสริฐ ปานเนียม, ผู้อำนวยการสถาบันและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐}สัมภาษณ์ นางสุรางค์ศรี พวงมะลิ, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๑}สัมภาษณ์ พระครูสุนทรวัชรการ, เจ้าอาวาสวัดลีนช้าง จังหวัดเพชรบุรี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๒}สัมภาษณ์ ดร.โณมยง โต๊ะทอง, อดีตคณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ๙ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๓}สัมภาษณ์ รศ.ดร.กาญจนา บุญส่ง, รองอธิการบดี, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

แม่น้ำเพชรบุรี^{๑๔} ร่วมจัดทำแผนแม่บทในการบริหารจัดการแม่น้ำเพชรบุรี ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ^{๑๕} ภาครัฐและภาคประชาชนต้องมีบทบาทในการให้ความรู้และร่วมทำกิจกรรมการอนุรักษ์แม่น้ำเพชร และต้องมียุทธศาสตร์ นโยบายที่ชัดเจนในการขับเคลื่อน^{๑๖} และต้องบูรณาการร่วมกันในการขับเคลื่อน และดำเนินการอย่างต่อเนื่อง^{๑๗} การให้ความสำคัญของทุกภาคส่วนในการให้ความร่วมมือที่จะอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีให้คงอยู่เหมือนเดิม^{๑๘} ด้วยการนำแนวพระราชดำริของรัชกาลที่ ๙ ที่บำบัดน้ำเสียมาเป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้ น้ำของแม่น้ำเพชรบุรีมีคุณภาพดีตลอดไป^{๑๙}

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนอาจไม่มีวันเกิดขึ้นได้ ถ้าหาก “มนุษย์ลืมไปว่าตนเองคือมนุษย์” แต่ถ้าหากว่า “มนุษย์ยังรู้ตัวและตระหนักว่าตนเองคือมนุษย์”^{๒๐} จิตสาธารณะและจริยธรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนก็จะค่อย ๆ เจริญเติบโตขึ้นเป็นลำดับเพราะมนุษย์ย่อมรักในเผ่าพันธุ์มนุษย์ และจะดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมไว้เพื่อมนุษย์ การที่จะทำให้คนทุกคนมีจิตสาธารณะและจริยธรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนนั้นไม่ใช่เรื่องยากเกินกว่าที่มนุษย์เราจะทำได้ ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางในการเสริมสร้างจิตสาธารณะและจริยธรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน คือ เสริมสร้างกิจกรรมและการมีส่วนร่วมของสังคมทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษาและให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่ทุกคนต้องเผชิญร่วมกัน จึงต้องร่วมกันในการป้องกันแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์พัฒนาสิ่งแวดล้อมร่วมกันเพื่อให้แม่น้ำเพชรเป็นแม่น้ำสายสำคัญของประเทศตลอดไป

๔.๒ กระบวนการในการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีประสบความสำเร็จ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แสดงทัศนะจากการให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี ดังนี้

กระบวนการในการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี ต้องเริ่มสร้างจิตสำนึกของประชาชนในการรักษาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างประประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุด^{๒๑} โดยเน้นการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนประชาคม เครือข่ายภาคเอกชน ตลอดจนทุกภาคส่วนของ

^{๑๔}สัมภาษณ์ผศ.สมพร ประกอบชาติ, ข้าราชการบำนาญ, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๑๗ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๕}สัมภาษณ์อาจารย์สมล สุตะวิริวัฒน์, อติตฤตมิสภาจังหวัดเพชรบุรี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๖}สัมภาษณ์อาจารย์ออคเนย์ กายสอน, กรรมการป้องกันปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๗}สัมภาษณ์นายเกียรติศักดิ์ กล่อมสกุล, นักวิชาการท้องถิ่น, ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๘}สัมภาษณ์นายธรรมณู มั่งมีสุข, นักวิชาการศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๙}สัมภาษณ์พระครูวัชรสุวรรณาทร, ดร. (ลูกซูป เกตุเขียว), เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี, เจ้าอาวาสวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๐}สัมภาษณ์พระครูวัชรสุวรรณาทร, ดร. (ลูกซูป เกตุเขียว), เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี, เจ้าอาวาสวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๑}สัมภาษณ์พระครูสุนทรวัชรการ, เจ้าอาวาสวัดลิ้นช้าง จังหวัดเพชรบุรี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สังคม เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการลุ่มน้ำและทรัพยากรน้ำของกรมทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรี^{๒๒} มีนโยบายมุ่งเน้นการบริหารจัดการ อนุรักษ์ฟื้นฟู พัฒนา และแก้ไขปัญหาทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพเป็นธรรมอย่างยั่งยืนภายใต้หลักธรรมาภิบาล^{๒๓} และจัดตั้งองค์กรรับผิดชอบที่ชัดเจนในระดับจังหวัด เพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วมและกำหนดมาตรการป้องกันและจัดการการบุกรุกแหล่งน้ำธรรมชาติ^{๒๔} โดยอาจให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน ผู้อำนวยการสำนักชลประทาน ผู้แทนกรมชลประทาน ป้องกันจังหวัด (ฝ่ายปกครอง) กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และเทศบาลเมืองเพชรบุรี เป็นเลขานุการ โดยให้ความสำคัญกับการดำเนินงานในลักษณะบูรณาการที่ทุกภาคส่วนเชื่อมต่อกัน ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบจ. อบต.) และชุมชนเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน^{๒๕} สร้างการรับรู้ให้กับหน่วยงานและประชาชน ให้ตระหนักถึงข้อดี ข้อเสียและผลกระทบที่จะเกิดหากเราไม่ร่วมกันอนุรักษ์แม่น้ำเพชร^{๒๖} และติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง^{๒๗}

การกำหนดนโยบายอย่างจริงจังในการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรและต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดี^{๒๘} จิตสำนึกและความตระหนักในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อป้องกันการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๒๙} การป้องกันและบรรเทาปัญหาน้ำท่วมควรเร่งดำเนินการในยุทธศาสตร์ด้านการจัดการกลางน้ำที่ไม่ใช้สิ่งก่อสร้าง และยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการเนื่องจากมาตรการใช้สิ่งก่อสร้างมีค่าลงทุนค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับผลประโยชน์ที่ได้รับ และอาจมีอุปสรรคในการดำเนินการ เช่น การขุดลอกแม่น้ำเพชรบุรี^{๓๐} และการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินให้สอดคล้องกับพื้นที่เสี่ยงภัยน้ำท่วมเพื่อมิให้มีการเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดน้ำท่วมมากขึ้น^{๓๑} จึงควรวางแผนการป้องกันและขจัดน้ำเสียจากชุมชนหรือโรงงานก่อนระบายลงสู่แม่น้ำเพชร

^{๒๒}สัมภาษณ์รศ.สุนันท์ นิลพงษ์, ที่ปรึกษาอธิการบดี, ฝ่ายวัฒนธรรมและกรรมการบริหารคณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓}สัมภาษณ์พระพิพิธพัชรโรดม (อำนวยการ อินทวณโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, เจ้าอาวาสวัดพระรูป จังหวัดเพชรบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๔}สัมภาษณ์นางสาวประภาพรณ ศรีสุข, หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนครศรีรี, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๕}สัมภาษณ์ผศ.ดร.นิวัติ กลิ่นงาม, อธิการบดี, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๖}สัมภาษณ์นางสุรางค์ศรี พวงมะลิ, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๗}สัมภาษณ์ผศ.พจนารถ บัวเขียว, รองอธิการบดี, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๘}สัมภาษณ์นางศรีสมร เทพสุวรรณ, วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๙}สัมภาษณ์พระครูวัชรสุวรรณาท, ดร. (ลูกชูป เกตุเขียว), เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี, เจ้าอาวาสวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๓๐}สัมภาษณ์รศ.ดร.กาญจนา บุญส่ง, รองอธิการบดี, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๓๑}สัมภาษณ์อาจารย์แสนประเสริฐ ปานเนียม, ผู้อำนวยการสถาบันและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ร่วมกับการรณรงค์ให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี^{๓๒} ด้วยการจัดกิจกรรมวันอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีให้เป็นประเพณี และสร้างความร่วมมือจากหน่วยงานรัฐและภาคเอกชน^{๓๓} โดยให้ประชาชนริมฝั่งแม่น้ำมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ จัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึกรักน้ำ รักถิ่นของตนเอง^{๓๔}

จัดทำแผนแม่บท แผนปฏิบัติการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมแม่น้ำเพชรบุรี กำหนดระเบียบข้อบังคับการใช้ประโยชน์และใช้ที่ดินริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรี^{๓๕} ผลักดันให้เกิดกลุ่ม/เพื่อนำร่องที่มีกิจกรรมการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรเพื่อสร้างเครือข่ายต่อไป โดยการสนับสนุนจากองค์กร/หน่วยงาน/สถานศึกษาภาครัฐและเอกชน^{๓๖} รณรงค์ให้ความรู้กับเด็กในโรงเรียนและประชาชน ใช้สื่อสารมวลชนให้มีส่วนเรื่องข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำเพชรบุรี^{๓๗} ใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ ข้อมูลปริมาณน้ำ ข้อมูลคุณภาพน้ำเพื่อสร้างทัศนคติและความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างชุมชน สังคมให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์^{๓๘} การป้องกันและขจัดน้ำเสียจากชุมชนหรือโรงงานก่อนระบายลงสู่แม่น้ำเพชร ร่วมกับการรณรงค์ให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี^{๓๙} ด้วยการใช้มาตรการทางกฎหมายและสังคมและการวางผังเมืองในการจัดการการบุกรุกแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยเฉพาะในอำเภอเมืองเพชรบุรี^{๔๐} ทุกภาคส่วนนำแผนแม่บทเกี่ยวกับการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีมาสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมและจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์แม่น้ำอย่างสม่ำเสมอ^{๔๑}

สรุปได้ว่า การจัดทำข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นและกำหนดแนวทางการใช้ การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรวบรวมและจัดทำข้อมูลตลอดจนการจัดกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดพฤติกรรมในการเสริมสร้างอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องเหมาะสม ตลอดจนกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกันอย่างชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันและอนาคต

^{๓๒} สัมภาษณ์ศาสตราจารย์ ดร.เกษม จันทรแก้ว, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๓๓} สัมภาษณ์ดร.โหมยง โตะทอง, อดีตคณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ๙ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๓๔} สัมภาษณ์อาจารย์บวร จันทรวงศ์, อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี, ๖ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๕} สัมภาษณ์นายธรรมบุญ มั่งมีสุข, นักวิชาการศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๖} สัมภาษณ์ผศ.สมพร ประกอบชาติ, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๑๗ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๗} สัมภาษณ์นายเกียรติศักดิ์ กล่อมสกุล, นักวิชาการท้องถิ่น, ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๘} สัมภาษณ์อาจารย์ออคเนย์ กายสอน, กรรมการป้องกันปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๙} สัมภาษณ์ศาสตราจารย์ ดร.เกษม จันทรแก้ว, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๔๐} สัมภาษณ์อาจารย์บุญมี พิบูลย์สมบัติ, ประชาชนเมืองเพชร, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๔๑} สัมภาษณ์อาจารย์สมล สุตะวิริวัฒน์, อดีตวุฒิสภาจังหวัดเพชรบุรี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

๔.๓ แม่น้ำเพชรบุรีมีความสำคัญต่อประชาชนจังหวัดเพชรบุรีอย่างไร

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แสดงทัศนะจากการให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี ดังนี้

น้ำเป็นปัจจัยสำคัญของการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ของสิ่งมีชีวิตทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ต่าง ๆ ดังนั้น น้ำจึงมีความสำคัญมากไม่ว่าทางการเกษตรหรือการดำรงอยู่^{๔๒} พุทธศาสนามีหลักคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอยู่หลายข้อ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกหลักจริยธรรม ที่สำคัญบางประการที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืนเช่น การแสดงความกตัญญูต่เวทที่ สิ่งแวดล้อมก็มีอุปการคุณต่อมนุษย์เราเป็นอย่างมาก^{๔๓} แม่น้ำลำคลองให้น้ำดื่ม น้ำใช้ และเป็นแหล่งอาหารของเรา ป่าไม้ให้ยาสมุนไพรช่วยรักษาโรคให้ความร่มรื่น การทำลายป่าก็เท่ากับการทำลายสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ของสัตว์ป่า เพราะฉะนั้นคนดีทั้งหลายจึงควรกตัญญูต่อแผ่นดินที่เราอาศัย ต่อป่า ต่อแม่น้ำลำคลองและแสดงกตเวทที่คือช่วยกันดูแลรักษาสภาพของสิ่งแวดล้อม^{๔๔} สร้างสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการกำหนดนโยบายสาธารณะที่ส่งเสริมการผลิตและการบริโภคเพื่อลดผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๔๕} สร้างการรับรู้แก่กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องทุกระดับและสำคัญต่อการดำรงชีวิต สร้างรายได้ต่อคนในชุมชน^{๔๖} รวมถึงป้องกันปัญหาที่พึงจะเกิดขึ้นกับน้ำ และการนำน้ำมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำรงชีพของมนุษย์^{๔๗}

การขยายตัวของชุมชนทำให้แม่น้ำเพชรบุรีต้องประสบปัญหาสิ่งแวดล้อม การพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบกทำให้ผู้คนหลงลืมหันหลังให้แม่น้ำไปทางถนน แม่น้ำที่เคยมีความสำคัญกลายเป็นที่ทิ้งขยะและรองรับน้ำเสียจากชุมชน มีการก่อสร้างรुकล้าลำน้ำทำให้ทัศนียภาพบริเวณสองฝั่งแม่น้ำเปลี่ยนไป^{๔๘} ซึ่งการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีทำให้คนเพชรบุรีมีแหล่งน้ำที่สะอาดและภูมิทัศน์ที่สวยงาม ทำให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ^{๔๙} และได้ทราบถึงปัญหาของแม่น้ำเพชรบุรีอย่างเป็นรูปธรรมหากปล่อยไว้จะเกิดสิ่งใดที่ส่งผลอย่างไรต่อคนเพชรบุรี^{๕๐} แม่น้ำเพชรบุรีเป็นแม่น้ำสายหลัก

^{๔๒}สัมภาษณ์พระครูสุนทรวัชรการ, เจ้าอาวาสวัดลั่นช้าง, จังหวัดเพชรบุรี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๓}สัมภาษณ์พระครูวัชรสุวรรณาท, ดร. (ลูกซุบ เกตุเขียว), เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี, เจ้าอาวาสวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร, จังหวัดเพชรบุรี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๔}สัมภาษณ์พระพิพิธพัชรโรดม (อำนวยการ อินทวนโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, เจ้าอาวาสวัดพระรูปจังหวัดเพชรบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๕}สัมภาษณ์ผศ.ดร.นิวัติ กลิ่นงาม, อธิการบดี, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๔๖}สัมภาษณ์ผศ.สมพร ประกอบชาติ, ข้าราชการบำนาญ, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๑๗ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๔๗}สัมภาษณ์รศ.ดร.กาญจนา บุญส่ง, รองอธิการบดี, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๔๘}สัมภาษณ์อาจารย์แสนประเสริฐ ปานเนียม, ผู้อำนวยการสถาบันและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๔๙}สัมภาษณ์นางสุรางค์ศรี พวงมะลิ, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๕๐}สัมภาษณ์นางสาวประภาพรรณ ศรีสุข, หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนครศรีอยุธยา, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

เพียงสายเดียวใช้กันเฉพาะคนเพชรบุรี ถ้าไม่รักษาจะตื่นเงินทำให้น้ำไหลไม่สะดวกและผลก็คือการเกิดน้ำท่วม^{๕๑} ดังนั้นการสร้างความเข้าใจให้เห็นว่าแม่น้ำเพชรบุรีคือเส้นเลือดของคนเพชรบุรี ถูกทำลายจะส่งผลอย่างไรต่อคนเพชรบุรี^{๕๒} ทำให้เห็นว่าแม่น้ำเพชรบุรีมีความสำคัญเสมือนเส้นชีวิตของชาวเพชรบุรี เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความสมบูรณ์ทางการเกษตร คมนาคม อุตสาหกรรม คริวเรือ การผลิตกระแสไฟฟ้า เป็นน้ำกิน-น้ำใช้ ในชีวิตประจำวัน ถือกันว่าเป็นน้ำที่มีรสอร่อย ใสสะอาด จืดสนิทและยังถือว่าเป็นน้ำที่มีความศักดิ์สิทธิ์และมีคุณค่าที่เป็นเกียรติคุณ คือ เป็นน้ำสรอง น้ำเสวย และน้ำมงคลในพระราชพิธี^{๕๓}

ปัจจุบันกระแสของการพัฒนาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชน และก่อให้เกิดผลกระทบอย่างมากมายต่อแม่น้ำเพชรบุรี ปัญหาของแม่น้ำเพชรบุรี คือมีปริมาณน้ำน้อย เนื่องจากการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำเพชรบุรี ๒ เขื่อน ปัญหาการปล่อยของเสียปนากูลงลำน้ำ แม่น้ำเพชรบุรี ทำให้มีการเน่าเสีย เนื่องจากการใช้ประโยชน์จากทั้งบ้านพักอาศัย ร้านค้า ตลาด ร้านอาหาร หอพัก โรงแรม รีสอร์ท โรงงาน และการกสิกรรม^{๕๔} ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านระบบนิเวศวิทยาของลำน้ำ เนื่องจากการลดลงอย่างรวดเร็วของป่าไม้ ทำให้ขาดตัวหน่วงในการไหลของน้ำ ทำให้น้ำไหลเร็วขึ้น ขาดตัวกรองธรรมชาติ เช่น กรวด ททราย น้ำจึงขุ่นเกือบตลอดปี ระบบนิเวศของลำน้ำเพชรบุรีจึงขาดความอุดมสมบูรณ์^{๕๕} การศึกษาดังกล่าวจะทำให้ทราบถึงเส้นทางแม่น้ำเพชรบุรีในอดีตซึ่งมีความเชื่อมโยงกับความอุดมสมบูรณ์ของดินตะกอนที่ราบลุ่มชุ่มน้ำ และรวมถึงความสัมพันธ์ของวิถีชุมชนกับแหล่งน้ำ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นหัวเรื่องใหม่ ๆ ที่ก่อให้เกิดความสนใจในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้ด้วยกระบวนการศึกษาชุมชน^{๕๖} ประชาชนได้ประโยชน์มีน้ำบริโภคอุปโภค น้ำเพื่อการเกษตรและน้ำเพื่อการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาให้จังหวัดเพชรบุรีมีรายได้สูงขึ้น^{๕๗} ก่อให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจและหวงแหนแม่น้ำเพชรบุรี เพื่อให้มีน้ำใช้ไปตลอดชั่วลูกชั่วหลาน^{๕๘} แม่น้ำเพชรเป็นแม่น้ำสายเดียวในหนึ่งเมือง โดยมีแหล่งกำเนิดและสิ้นสุดโดยไหลลงสู่ทะเลภายในจังหวัดเพชรบุรีเท่านั้น^{๕๙} เป็นลุ่มน้ำที่สำคัญสายหนึ่งใน ๒๕ ลุ่มน้ำของประเทศไทยและเป็น

^{๕๑}สัมภาษณ์นางศรีสมร เทพสุวรรณ, วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๕๒}สัมภาษณ์ผศ.พจนารถ บัวเขียว, รองอธิการบดี, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๕๓}สัมภาษณ์รศ.สุนันท์ นิลพงษ์, ที่ปรึกษาอธิการบดี, ฝ่ายวัฒนธรรมและกรรมการบริหารคณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๕๔}สัมภาษณ์นายเกียรติศักดิ์ กล่อมสกุล, นักวิชาการท้องถิ่น, ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๕๕}สัมภาษณ์นายธรรมณูญ มั่งมีสุข, นักวิชาการศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๕๖}สัมภาษณ์อาจารย์บุญมี พิบูลย์สมบัติ, ประชาชนเมืองเพชร, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๗}สัมภาษณ์ศาสตราจารย์ ดร.เกษม จันท์แก้ว, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๕๘}สัมภาษณ์ดร.โหมยง โต้ะทอง, อดีตคณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ๙ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๕๙}สัมภาษณ์อาจารย์สุมล สุตะวิริยวัฒน์, อดีตวุฒิสภาจังหวัดเพชรบุรี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์หนึ่งใน ๕ สายของประเทศไทย^{๖๐} นับตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ รัชกาลที่ ๔ รัชกาลที่ ๕ รัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๙ ที่ทรงใช้น้ำในแม่น้ำเพชรไปประกอบพระราชพิธีตลอดมา^{๖๑}

สรุปได้ว่า แม่น้ำเพชรบุรีเป็นแม่น้ำที่สำคัญสายหนึ่ง มีต้นกำเนิดจากเทือกตระนาวศรีเขตอำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี ไหลผ่านจังหวัดเพชรบุรีเพียงจังหวัดเดียว มีความยาวลำน้ำประมาณ 210 กิโลเมตร ในอดีตชุมชนริมสองฝั่งน้ำมีการใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภคบริโภค ตลอดจนเพื่อการสืบสานขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และเป็นที่ตั้งของแหล่งศิลปกรรมที่มีคุณค่าอันควรอนุรักษ์จำนวนมาก มีสภาพป่าไม้ที่มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์ มีน้ำใสสะอาดไหลตลอดปี และทรัพยากรสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ เมื่อประชาชนได้เห็นความสำคัญ และรัฐบาลควรได้ตอบสนองความต้องการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูแม่น้ำเพชรบุรี เช่นการขุดลอกและพัฒนาแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งให้ดำเนินการขุดลอกแม่น้ำเพชรบุรี เพื่อเป็นการระบายน้ำและแก้ไขปัญหาแม่น้ำเพชรบุรีที่ตื้นเขิน หลายหน่วยงานต้องเร่งดำเนินการขึ้นมาทันทีโดยเฉพาะกรมขนส่งทางน้ำและพาณิชย์นาวี กระทรวงคมนาคม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และสิ่งที่สำคัญที่สุดในการอนุรักษ์แม่น้ำเพชร คือ ประชาชนชาวเพชรบุรี

๔.๔ พระสงฆ์มีบทบาทอย่างไรต่อการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แสดงทัศนะจากการให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี ดังนี้

พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการควบคุมทางสังคมในระดับประเทศ เพราะพระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือของบุคคลทุกชั้นในสังคมตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาจนถึงประชาชน ทั่วไป โดยปัจจัยที่เชิดชูฐานะของพระสงฆ์ใน สังคมคือ ๑) ความบริสุทธิ์ ๒) ความเสียสละบำเพ็ญประโยชน์ และ ๓) ความเป็นผู้นำทางสติปัญญา^{๖๒} และยังมีบทบาทในการให้ความรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย และบทบาทในการเป็นผู้นำในการดูแลรักษาศิลปวัฒนธรรม ต้องมีความสนใจถึงบทบาทหน้าที่ของตนที่มีหน้าที่รับผิดชอบต่อทรัพยากรธรรมชาติ ต้องถือเป็นเรื่องสำคัญ คือ เป็นสมบัติของชาติเพราะโดยภาพรวมพระสงฆ์ทุกหมู่มีความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์แม่น้ำเพชร^{๖๓} ซึ่งบทบาทเหล่านี้จะส่งผลต่อความสำเร็จในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยของพระสงฆ์เป็นลำดับต่อไป^{๖๔}

^{๖๐}สัมภาษณ์อาจารย์อาคเนย์ กายสอน, กรรมการป้องกันปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๖๑}สัมภาษณ์อาจารย์บวร จันทร์วงศ์, อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี, ๖ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๖๒}สัมภาษณ์พระครูวัชรสุวรรณาทร, ดร. (ลูกซุบ เกตุเขียว), เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี, เจ้าอาวาสวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๖๓}สัมภาษณ์พระครูสุนทรวัชรการ, เจ้าอาวาสวัดลั่นช้าง จังหวัดเพชรบุรี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๖๔}สัมภาษณ์พระพิพิธพัชรโรดม (อานวย อินทวนโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี เจ้าอาวาสวัดพระรูป จังหวัดเพชรบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คือ พระสงฆ์ร่วมกับชุมชน/เทศบาล ต้องมีหน้าที่ดูแลทั้งปริมาณและคุณภาพที่ดีของแม่น้ำเพชรบุรี^{๖๕} เพราะพระสงฆ์คือผู้ใกล้ชิดที่สุดกับประชาชนมีอิทธิพลอย่างมากกับความคงอยู่หรือเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ หากคนใกล้ยังมองไม่เห็นคุณค่าก็คาดหวังได้ยากกับคนไกล และยังอาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์คือตัวแปรสำคัญในการอนุรักษ์แม่น้ำ^{๖๖} และพระสงฆ์ยังเป็นแนวหน้าในการนำพาประชาชนร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และพระสงฆ์จะเป็นผู้นำบอกประชาชนอย่าทำลายให้เห็นคุณค่าของแม่น้ำเพชรบุรี^{๖๗} รณรงค์ให้มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นอย่างเร่งด่วน จริงจังทั่วถึงต่อเนื่องและถูกหลักวิชาและในฐานะที่เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณของพระสงฆ์ จึงมีหน้าที่ในการคิดค้นวิธีการต่าง ๆ เพื่ออนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี^{๖๘} ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ของพระสงฆ์ กล่าวคือ การให้ความรู้แก่คนในชุมชน และคนในวัดต้องดูแลเอาใจใส่ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ พระสงฆ์ต้องมีความเข้าใจด้านกฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์และต้องมีบทบาทร่วมกับคนในชุมชน^{๖๙} เพื่อรณรงค์และสร้างจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม^{๗๐}

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจะเกิดผลสำเร็จต้องมีการร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมมือกันระหว่างพระสงฆ์ ประชาชนและภาคราชการโดยภาคราชการต้องเป็นผู้นำดำเนินการในเรื่องข้อมูลความสำคัญหลักการอนุรักษ์ที่ถูกต้อง^{๗๑} ต้องให้ความสำคัญ และต้องทำความเข้าใจกับประชาชนในท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และจะต้องเป็นสื่อกลางหรือเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ที่ถูกหลักการ ดูแลรักษาทำนุบำรุง อนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีไว้ เพื่อที่จะเป็นแหล่งประวัติศาสตร์ ส่งเสริมการศึกษาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ได้รับความรู้และรู้ความสำคัญของแม่น้ำเพชรบุรี^{๗๒} ซึ่งวัดเป็นแหล่งความรู้ตั้งแต่สมัยโบราณที่เราไปเรียนหนังสือ ถ่ายทอดอบรมจริยธรรมอะไรต่างๆ ก็มาจากพระสงฆ์ทั้งนั้นก็ถือว่าพระสงฆ์ เป็นแกนหลักที่สำคัญของหมู่บ้านหรือว่าของชุมชน^{๗๓} ดังนั้น พระสงฆ์ต้องมีความรู้ เพื่อที่จะสามารถอธิบายชี้แจงหรือให้ความรู้กับญาติโยม พุทธบริษัทต่างๆ ที่จะมาทำบุญในวัดหรือจะมาร่วมกิจกรรมทางสังคมก็ดี ให้ความรู้ว่ามีแม่น้ำเพชรบุรีนั้นมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางการเรียนรู้สำหรับคนรุ่นหลัง^{๗๔}

^{๖๕} สัมภาษณ์รศ.ดร.กาญจนา บุญส่ง, รองอธิการบดี, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๖๖} สัมภาษณ์ผศ.พจนารถ บัวเขียว, รองอธิการบดี, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๖๗} สัมภาษณ์ผศ.ดร.นิวัติ กลิ่นงาม, อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๖๘} สัมภาษณ์นางสาวประภาพรรณ ศรีสุข, หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนครศรีอยุธยา, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๖๙} สัมภาษณ์นางสุรางค์ศรี พวงมะลิ, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๗๐} สัมภาษณ์นางศรีสมร เทพสุวรรณ, วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๗๑} สัมภาษณ์รศ.สุนันท์ นิลพงษ์, ที่ปรึกษาอธิการบดี ฝ่ายวัฒนธรรมและกรรมการบริหารคณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๗๒} สัมภาษณ์ศาสตราจารย์ ดร.เกษม จันทร์แก้ว, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๗๓} สัมภาษณ์ดร.โณมยง โตะทอง, อดีตคณบดี, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ๙ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๗๔} สัมภาษณ์อาจารย์บุญมี พิบูลย์สมบัติ, ประชาชนเมืองเพชร, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

โดยที่วัด ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมีการร่วมมือกันมีการทำงานด้วยกัน พระสงฆ์เองก็มีบทบาทในการอบรมสั่งสอนหรือว่าถ่ายทอดเผยแผ่พุทธศาสนาเป็นหลักอยู่แล้ว และให้การศึกษากับชุมชนไม่ว่าจะเป็นการศึกษาเรื่องของธรรมะหรือการศึกษาเรื่องของการดำเนินชีวิตหรือในเรื่องของแม่น้ำเพชรบุรี^{๗๕} ดังนี้ จึงสามารถสอดแทรกแนวคิดการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีวัด ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมีการร่วมมือกัน มีการทำงานด้วยกัน พระสงฆ์เองก็มีบทบาทในการอบรมสั่งสอนหรือว่าถ่ายทอดเผยแผ่พุทธศาสนาเป็นหลักอยู่แล้ว ดังนี้ จึงสามารถสอดแทรกแนวคิดการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีได้^{๗๖} พระสงฆ์สามารถร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการติดต่อประสานงานชักนำผู้นำท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรี โดยใช้บทบาทของพระสงฆ์เป็นตัวหลักและมีการประชุมปรึกษาหารือเป็นประจำ เพื่อติดตามผลการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง^{๗๗} ในการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น วันอนุรักษ์มรดกไทย ในการจัดทำแผนงานโครงการและกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์^{๗๘} ร่วมกับสถานศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี^{๗๙} พระสงฆ์ที่มีจิตอาสาในการนำพาให้ชุมชนรักษามรดกของตัวเองไว้ พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทของสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะด้านการอบรมศีลธรรมด้านการพัฒนาจิตใจและการสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนประพฤติดี ประพฤติชอบทั้งกาย วาจา ใจ ก็จะทำให้หน้าที่ในการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี^{๘๐}

สรุปได้ว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนในจังหวัดเพชรบุรี มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติตามแนวพุทธ รวมทั้งส่งเสริมการสร้างความสามารถและส่งเสริมการอนุรักษ์แม่น้ำเพชร อย่างเป็นระบบผ่านการจัดการศึกษา การวิจัย พร้อมเครือข่ายในส่วนมหาวิทยาลัยและภาคีสมาชิก เพื่อให้สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการยุทธศาสตร์นโยบายด้านวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัย และมุ่งขับเคลื่อนสู่สาธารณะส่วนรวมเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดังปรากฏในโครงการพระสงฆ์กับการเป็นผู้นำในการฟื้นฟูและอนุรักษ์แม่น้ำเพชร ดังนั้น ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดผลสำเร็จในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของพระสงฆ์ จึงประกอบด้วย การมีภาวะผู้นำของพระสงฆ์ การเป็นแบบอย่างที่ดีในทางปฏิบัติของพระสงฆ์ ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ของพระสงฆ์ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการสนับสนุนจากองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

^{๗๕} สัมภาษณ์อาจารย์บวร จันทรวงศ์, อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี, ๖ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๗๖} สัมภาษณ์อาจารย์สุมล สุตะวิริยวัฒน์, อดีตวุฒิสภาจังหวัดเพชรบุรี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๗๗} สัมภาษณ์นายธรรมณูญ มั่งมีสุข, นักวิชาการศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๗๘} สัมภาษณ์อาจารย์อานนีย์ กายสอน, กรรมการป้องกันปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๗๙} สัมภาษณ์นายเกียรติศักดิ์ กลุ่มสกุล, นักวิชาการท้องถิ่น, ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๘๐} สัมภาษณ์ ผศ.สมพร ประกอบชาติ, ข้าราชการบำนาญ, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๑๗ กันยายน ๒๕๖๐.

๔.๕ การส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แสดงทัศนะจากการให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี ดังนี้

การทำวิจัยชุมชน กระบวนการวิจัยชุมชนเป็นกระบวนการสร้างความรู้ ความตระหนัก เจตคติ และพฤติกรรมที่ดีให้แก่คนในชุมชนได้ดี^{๘๑} สร้างองค์ความรู้ของแม่น้ำเพชรบุรี เพื่อประชาชนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจะได้เรียนรู้อย่างจริงจัง และควรให้ความรู้ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน^{๘๒} ให้ความรู้กับประชาชนและนักเรียนนักศึกษา^{๘๓} เพื่อมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาแม่น้ำเพชร โดยการจัดการความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์ เพื่อให้เกิดความตระหนักในบทบาทของผู้ใช้ประโยชน์^{๘๔}

พระสงฆ์มีบทบาทด้านการประสานงานกับผู้นำท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพราะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาพื้นที่และมีงบประมาณที่สามารถนำมาอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี^{๘๕} โดยที่หน่วยงานที่รับผิดชอบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต้องกระตุ้นเตือนเป็นระยะ ๆ และต่อเนื่อง^{๘๖} จัดกิจกรรมปลูกจิตสำนึก รักบ้านเกิด รวมถึงจัดโครงการสัญจรไปตามหมู่บ้านที่แม่น้ำเพชรไหลผ่าน^{๘๗} จัดค่ายอบรม สัมมนาให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของแม่น้ำเพชรบุรี^{๘๘} จัดกิจกรรมปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนใส่ใจช่วยกันรักษา พื้นฟูแม่น้ำเพชรบุรีให้สะอาดดังเดิม สร้างกลุ่มเครือข่ายภาคประชาชนที่ทำงานด้านการอนุรักษ์แม่น้ำเพชร^{๘๙}

ส่งเสริมการอนุรักษ์แหล่งน้ำและป่าไม้ การบำบัดและฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อป้องกันการทำลายแม่น้ำเพชรบุรี^{๙๐} ปลูกต้นไม้เป็นแนวเขตที่สาธารณะประโยชน์เน้นการสร้างจิตสำนึกและตระหนักในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๙๑} และพระสงฆ์ควรเป็นสื่อกลางในการติดต่อประสานความร่วมมือระหว่างฝ่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับฝ่ายคณะสงฆ์ และรวมถึงพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในพื้นที่ ด้วยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงวิธีการหรือวัสดุให้เหมาะสมกับยุคสมัย และเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพชรบุรี

^{๘๑} สัมภาษณ์อาจารย์แสนประเสริฐ ปานเนียม, ผู้อำนวยการสถาบันและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๘๒} สัมภาษณ์ศาสตราจารย์ ดร.เกษม จันทร์แก้ว, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๘๓} สัมภาษณ์นายเกียรติศักดิ์ กล่อมสกุล, นักวิชาการท้องถิ่น, ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๘๔} สัมภาษณ์อาจารย์ออคเนย์ กายสอน, กรรมการป้องกันปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๘๕} สัมภาษณ์พระพิพิธพัชรโรดม (อำนวยการ อินทวัฒน์), รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, เจ้าอาวาสวัดพระรูป จังหวัดเพชรบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๘๖} สัมภาษณ์พระครูสุนทรวิจิตร, เจ้าอาวาสวัดลั่นช้าง จังหวัดเพชรบุรี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๘๗} สัมภาษณ์นางสาวประภาพรณ ศรีสุข, หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนครศรีอยุธยา, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๘๘} สัมภาษณ์นางศรีสมร เทพสุวรรณ, วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๘๙} สัมภาษณ์นายธรรมนุญ มังมีสุข, นักวิชาการศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๙๐} สัมภาษณ์รศ.ดร.กาญจนา บุญส่ง, รองอธิการบดี, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๙๑} สัมภาษณ์ผศ.ดร.นิวัติ กลิ่นงาม, อธิการบดี, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

เป็นพื้นฐาน^{๙๒} เพื่อร่วมกันในการดูแลและการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี^{๙๓} ซึ่งการส่งเสริมการอนุรักษ์แหล่งน้ำและป่าไม้สามารถกระทำได้หลายวิธี เช่น กิจกรรมการปลูกป่า จัดระบบการทำลายขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลไม่ให้เกิดผลกระทบต่อแม่น้ำเพชรบุรี^{๙๔} ด้วยการจัดประชุมเชิงสัมมนาระดมความคิดเห็นและประชาสัมพันธ์ให้ตระหนักในความสำคัญของแม่น้ำเพชรอย่างต่อเนื่อง^{๙๕} จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวทางน้ำในบริเวณที่สำคัญต่าง ๆ เพื่อมีโอกาสดูอธิบายให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจและให้ร่วมมือในการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี^{๙๖} การใช้กิจกรรมวันสำคัญในการรณรงค์เสริมสร้างและพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยมีหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ประสานและอำนวยความสะดวกให้เกิดกิจกรรม เช่น การปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ^{๙๗} สร้างความเข้าใจในของคนในชุมชนริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีในเชิงของปัญหาและแนวแนวทางในการอนุรักษ์แม่น้ำ^{๙๘} การบูรณาการที่สาธารณประโยชน์และการรื้อถอนแม่น้ำเพชรบุรี^{๙๙} โดยการปฏิบัติตนเองเป็นตัวอย่างในการใช้น้ำที่เหมาะสมและดูแลรักษาแหล่งน้ำใกล้เคียง ให้ความร่วมมือกับกลุ่มองค์กรที่มีบทบาทด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ^{๑๐๐}

สรุปได้ว่า การรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและส่งเสริมศักยภาพ ส่วนจิตสำนึกถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการตัดสินใจเพื่อรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยมีการจัดอบรม สัมมนาและกิจกรรมการให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมผ่านสื่อที่หลากหลายให้ทุกคนได้ซึมซับและรับรู้ถึงสภาพปัญหาปัจจุบันและในอนาคต พร้อมเสนอแนวทางป้องกันแก้ไขที่ทุกคนสามารถทำได้ อันจะช่วยให้แม่น้ำเพชรบุรีคงอยู่อย่างยั่งยืนเพื่อการมีชีวิตและดำรงอยู่ของชาวเพชรบุรีอย่างปกติสุข

^{๙๒} สัมภาษณ์นางสุรางค์ศรี พวงมะลิ, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๙๓} สัมภาษณ์พระครูวัชรสุวรรณาท, ดร. (ลูกซุบ เกตุเขียว), เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี, เจ้าอาวาสวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๙๔} สัมภาษณ์ดร.โหมยง โต๊ะทอง, อดีตคณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ๙ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๙๕} สัมภาษณ์อาจารย์สมล สุตะวิริยวัฒน์, อดีตวุฒิสภาจังหวัดเพชรบุรี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๙๖} สัมภาษณ์อาจารย์บุญมี พิบูลย์สมบัติ, ประชาชนเมืองเพชร, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๙๗} สัมภาษณ์อาจารย์บวร จันทร์วงศ์, อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี, ๖ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๙๘} สัมภาษณ์ผศ.พจนารถ บัวเขียว, รองอธิการบดี, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๙๙} สัมภาษณ์รศ.สุนันท์ นิลพงษ์, ที่ปรึกษาอธิการบดี, ฝ่ายวัฒนธรรมและกรรมการบริหารคณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ผศ.สมพร ประกอบชาติ, ข้าราชการบำนาญ, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๑๗ กันยายน ๒๕๖๐.

๔.๖ ข้อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แสดงทัศนะจากการให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี ดังนี้

การรณรงค์ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างจิตสำนึก ความรู้ ความเข้าใจและสร้างค่านิยมเกี่ยวกับการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรที่ยั่งยืน^{๑๐๑} ต้องเริ่มด้วยการใช้ความเมตตา กรุณาเป็นการแสดงความรัก ความปรารถนาดีและเสียสละต่อบุคคลอื่นบุคคลที่มีความรักความเมตตาจะไม่ทำลายป่า ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ความเมตตากรุณาจะทำให้สภาพแวดล้อมไม่ถูกทำลาย ไม่ว่าจะป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมทางสังคมก็ตาม^{๑๐๒} และให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติและควบคุมดูแลคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังต่อเนื่อง^{๑๐๓} จัดการประชาสัมพันธ์ ให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลและข่าวสารของทางราชการในเรื่องที่เกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ยกเว้นข้อมูลทางราชการที่ถือว่าเป็นความลับ^{๑๐๔} การปฏิบัติตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยเคร่งครัด^{๑๐๕}

การส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยร่วมระหว่างภาควิชาการกับชุมชนท้องถิ่นใช้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนตามลักษณะของระบบภูมินิเวศน์ในการฟื้นฟูฐานทรัพยากร^{๑๐๖} การวิจัยพัฒนาและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสะอาด นานาเทคโนโลยี การใช้วัฒนธรรม ประเพณี การดำรงชีวิตตามวิถีไทยเพื่อปลูกฝังค่านิยมการบริโภคอย่างพอเพียง^{๑๐๗} รวมถึงสนับสนุนปราชญ์ชาวบ้านและนักวิชาการท้องถิ่นในการสืบทอดองค์ความรู้ ส่งเสริมการวิจัยพัฒนาที่ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้ใหม่^{๑๐๘} จัดองค์ความรู้สร้างภูมิคุ้มกันให้คนในชุมชน พัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพน้ำ การใช้ประโยชน์ให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของแม่น้ำเพชร^{๑๐๙} ด้วยการส่งเสริมการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรในการสร้างความมั่นคงด้านอาหาร สุขภาพ ภาคเศรษฐกิจท้องถิ่น และชุมชนสนับสนุนการผลิตพัฒนาศักยภาพชุมชนในการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรท้องถิ่น^{๑๑๐} สิทธิชุมชน

^{๑๐๑} สัมภาษณ์นางสุรางค์ศรี พวงมะลิ, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์พระครูวัชรสุวรรณาทร, ดร. (ลูกซุบ เกตุเขียว), เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี, เจ้าอาวาสวัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์พระพิพิธพัชรโรดม (อานวย อินทวนโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, เจ้าอาวาสวัดพระรูปจังหวัดเพชรบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์อาจารย์อากเนย์ กายสอน, กรรมการป้องกันปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์อาจารย์สมล สุตะวิริยวัฒน์, อติตวุฒิสภาจังหวัดเพชรบุรี, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์นางศรีสมร เทพสุวรรณ, วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์พระครูสุนทรวัชรการ, เจ้าอาวาสวัดลิ้นช้าง จังหวัดเพชรบุรี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ผศ.พจนารถ บัวเขียว, รองอธิการบดี, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์รศ.สุนันท์ นิลพงษ์, ที่ปรึกษาอธิการบดี ฝ่ายวัฒนธรรมและกรรมการบริหารคณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์อาจารย์แสนประเสริฐ ปานเนียม, ผู้อำนวยการสถาบันและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

และการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและร่วมอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ กำหนดมาตรการ “คนอยู่ร่วมกับป่า” ทำกิจกรรมสนับสนุนการฟื้นฟูรักษาระบบนิเวศ ความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำเพชร^{๑๑๑} ด้วยการใช้น้ำอย่างประหยัด คือ การใช้เท่าที่มีความจำเป็น เพื่อให้มีน้ำไว้ใช้ได้นานและเกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่ามากที่สุด รวมถึงการเฝ้าระวังดูแลและป้องกัน เป็นวิธีการที่จะไม่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและแม่น้ำเพชรถูกทำลาย^{๑๑๒} และระมัดระวังการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การใช้น้ำอย่างฉลาด การจะใช้ต้องพิจารณาให้รอบคอบถึงผลดี ผลเสีย ความขาดแคลนหรือความหายากในอนาคต อีกทั้งพิจารณาหลักเศรษฐศาสตร์ถึงต้นทุนและผลตอบแทนอย่างถี่ถ้วน^{๑๑๓} ซึ่งการดำรงชีวิตของคนในชุมชน การสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เป็นไปอย่างรู้คุณค่าโดยการมีส่วนร่วมของผู้ได้รับผลประโยชน์และผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรของแม่น้ำเพชรบุรี^{๑๑๔}

ส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์และเกษตรที่ยั่งยืนมีมาตรการ การเงิน การคลังเพื่อการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน เช่น ลดหย่อนภาษีสำหรับผู้ผลิตสินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม^{๑๑๕} พัฒนาขีดความสามารถและสร้างนวัตกรรมจากทรัพยากรของชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด^{๑๑๖} การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการเพื่อลดมลพิษและควบคุมกิจกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อแม่น้ำเพชรบุรี เพื่อชุมชนมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น^{๑๑๗} พัฒนาคุณค่าความหลากหลายของแม่น้ำเพชรและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางสำคัญ^{๑๑๘} และการนำจุดแข็งของของจังหวัดเพชรบุรี คือ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาสร้างกระบวนการพัฒนาการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรอย่างสมดุล ด้วยการวางรากฐานการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ผสมผสานระหว่างทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๑๑๙} บริหารจัดการความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำเพชร และการได้รับผลกระทบจากมลพิษโดยสันติ^{๑๒๐}

^{๑๑๑}สัมภาษณ์นางสาวประภาพรณ ศรีสุข, หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนครคีรี, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๑๒}สัมภาษณ์นายธรรมบุญ มั่งมีสุข, นักวิชาการศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๑๓}สัมภาษณ์นายเกียรติศักดิ์ กล่อมสกุล, นักวิชาการท้องถิ่น, ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๑๔}สัมภาษณ์ผศ.สมพร ประกอบชาติ, ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๑๗ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๑๕}สัมภาษณ์อาจารย์บุญมี พิบูลย์สมบัติ, ประชาชนเมืองเพชร, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑๖}สัมภาษณ์ศาสตราจารย์ ดร.เกษม จันทร์แก้ว, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑๗}สัมภาษณ์ผศ.ดร.นิวัติ กลิ่นงาม, อธิการบดี, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑๘}สัมภาษณ์รศ.ดร.กาญจนา บุญสง, รองอธิการบดี, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑๙}สัมภาษณ์อาจารย์บวร จันทร์วงศ์, อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี, ๖ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๒๐}สัมภาษณ์ดร.โถมยง โตะทอง, อดีตคณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ๙ ตุลาคม ๒๕๖๐.

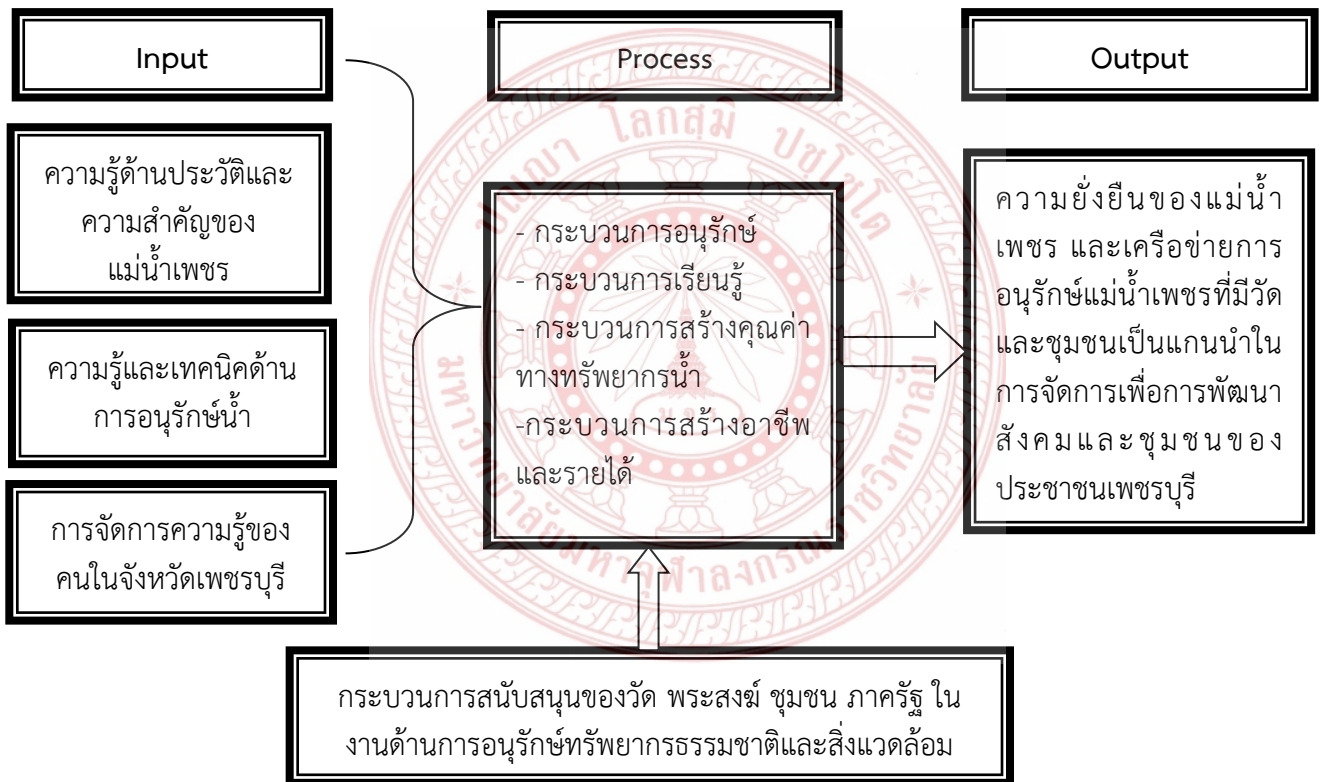
สรุปได้ว่า แนวทางการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี หมายถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อยเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยคำนึงถึงระยะเวลาในการใช้ให้ยาวนานและก่อให้เกิดผลเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด รวมทั้งต้องมีการกระจายการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างทั่วถึง อย่างไรก็ตาม ในสภาพปัจจุบันทรัพยากรน้ำ โดยเฉพาะแม่น้ำเพชรมีความเสื่อมโทรมมากขึ้น ดังนั้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจึงมีความหมายรวมไปถึงการพัฒนาคุณภาพของแม่น้ำเพชรด้วย การอนุรักษ์แม่น้ำเพชรสามารถกระทำได้หลายวิธี ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ควบคุมการตัดพื้นที่ป่า และก่อสร้างฝายต้นน้ำ เพื่อช่วยชะลอน้ำในช่วงน้ำหลาก และยังช่วยเก็บกักน้ำไว้ในช่วงน้ำแล้ง ซึ่งเป็นการบรรเทาปัญหาการขาดแคลนน้ำไปพร้อมกัน โดยควรให้ความสำคัญกับลุ่มน้ำสาขาดต้นน้ำที่มีความวิกฤติด้านป่าไม้จากมากไปหาน้อย ดังนี้ ลุ่มน้ำสาขาห้วยแม่ประจันต์ และลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำเพชรบุรีตอนบน

๔.๗ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี” ผู้วิจัยได้ ศึกษาวิจัยหลักการที่เกี่ยวข้อง แนวคิดที่เกี่ยวข้อง ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นต้น โดยทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพมีการสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๒๐ รูป/คน จึงได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

สรุปองค์ความรู้แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี

ภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย : พระครูเกษมวัชรดิตถ์ (เกษม รอดจากทุกข์)

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ในการทำวิจัยเรื่อง “แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี” เป็นการวิจัยศึกษาประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ และส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งผลจากการทำวิจัยทำให้ทราบว่า การอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ในการสืบทอดและส่งเสริมการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นแนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์และการบำบัดและการฟื้นฟูแวดล้อมที่ไม่ดีหรือเสื่อมโทรมให้ดีขึ้น (ซ่อมแซม ปรับปรุง) เป็นวิธีการที่จะช่วยลดความเสื่อมโทรมของแม่น้ำเพชรบุรีด้วยการบำบัดก่อน เช่น การบำบัดน้ำเสียจากบ้านเรือนหรือโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น ก่อนที่จะปล่อยลงสู่แม่น้ำเพชร ส่วนการฟื้นฟูเป็นการรื้อฟื้นธรรมชาติให้กลับสู่สภาพเดิม เช่น การปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูความสมดุลของป่าต้นน้ำให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงสรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ จากที่ได้ทำการวิจัยมา ดังต่อไปนี้

๕.๑. สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

เพชรบุรีเป็นเมืองที่เคยรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยโบราณและเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญของไทยในกลุ่มหัวเมืองฝ่ายตะวันตกมีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศมีหลักฐานชื่อเรียกปรากฏในหนังสือชาวต่างประเทศ เช่น ชาวฮอลันดาเรียกว่า "พิพริย์" ชาวฝรั่งเศสเรียกว่า "พิพฟิล" และ "พิพรี" จึงสันนิษฐานกันว่าชื่อ "เมืองพริบพรี" ซึ่งเป็นชื่อเดิมของเมืองเพชรบุรี ซึ่งสอดคล้องกับชื่อวัดพริบพลีที่เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งของจังหวัดและที่วัดแห่งนี้ยังเป็นสถานที่ตั้งเสาชิงช้างอีกด้วย

เพชรบุรี (ศรีชัยวัชรบุรี) เป็นเมืองเก่าแก่มากแต่โบราณเคยเป็นอาณาจักรเล็ก ๆ อาณาจักรหนึ่ง บางสมัยมีเจ้าผู้ครองนครหรือกษัตริย์ปกครองเป็นอิสระ บางสมัยอาจจะตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรที่เข้มแข็งกว่า เจ้าผู้ครองนครได้ส่งเครื่องบรรณาการไปยังเมืองจีนเป็นประจำ เพชรบุรีมีปรากฏเป็นหลักฐานมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เช่น พระปรางค์ ๕ ยอด ณ วัดมหาธาตุวรวิหาร และปราสาทหินศิลาแลง ณ วัดกำแพงแลง เป็นต้น โดยที่มาของชื่อเมืองนั้นอาจเรียกตามตำนานที่เล่าสืบกันมาว่าในสมัยโบราณเคยมีแสงระยิบระยับในเวลาค่ำคืนที่เขาแด่น ทำให้ชาวบ้านเข้าใจว่ามีเพชรพลอยบนเขานั้นจึงพากันไปค้นหาแต่ก็ไม่พบ จึงได้ออกค้นหาในเวลากลางคืนแล้วใช้ปูนที่ใช้สำหรับกินหมากป้ายเป็นตำหนิไว้ เพื่อมาค้นหาในเวลากลางวันแต่ก็ไม่พบ บ้างก็ว่าเรียกตาม

ชื่อของแม่น้ำเพชรบุรี เมืองเพชรบุรีมีศิลปวัตถุมากมายเป็นหลักฐานที่แสดงว่าเพชรบุรีเคยเป็นบ้านเมืองที่มีผู้คนอาศัยอยู่เป็นชุมชนถาวรมาตั้งแต่สมัยทวารวดี เช่น ศิลปะปูนปั้น

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงโปรดเมืองเพชรมาก นอกจากจะทรงสร้างพระนครคีรีแล้ว ยังโปรดฯ ให้ตกแต่งเขาหลวงซึ่งมีพระพุทธรูปโบราณในถ้ำโดยสร้างบันไดหินลงไป สร้างพระพุทธรูปเพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายแก่พระเจ้าแผ่นดินองค์ก่อนๆ ทรงสร้างเป็นส่วนพระองค์เองบ้าง ทรงให้เจ้านายฝ่ายในและพระบรมวงศานุวงศ์สร้างบ้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้ซ่อมแซมพระนครคีรีใหม่ทั้งหมด เพื่อทรงใช้เป็นที่พักแรมพักผ่อนอิริยาบถและเพื่อใช้รับรองแขกเมืองด้วย ทรงจัดตั้งมณฑลราชบุรีขึ้น เมืองเพชรบุรีขึ้นกับมณฑลนี้ พระองค์ได้เสด็จมาประทับที่เมืองเพชรบุรีหลายครั้ง เพราะอากาศถูกพระโรคที่ทรงประชวรในฤดูฝน โดยเฉพาะในเดือนกันยายน อย่างไรก็ตามนี้ไม่เหมาะที่จะประทับบนพระนครคีรีดังนั้นจึงทรงสร้างพระราชวังบ้านปืนขึ้นอีกแห่งหนึ่ง แต่ไม่แล้วเสร็จก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้สร้างต่อจนสำเร็จพระราชทานนามว่า พระรามราชนิเวศน์ นอกจากจะทรงพระสำราญที่เมืองเพชรบุรีแล้ว รัชกาลที่ ๕ ยังโปรดเสวยน้ำที่แม่น้ำเพชรบุรีอีกด้วย โดยเฉพาะน้ำตรงทำน้ำวัดท่าไชยศิริ ดังความว่า “ด้วยมีตราพระคชสีห์ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมออกไปแต่ก่อน ให้ข้าพเจ้าแต่งกรมการกำกับกันคุมไพร่ไปตักน้ำหน้าวัดท่าไชย (วัดท่าไชยศิริ) ส่งเข้ามาเป็นน้ำส่ง (สรง) น้ำเสวยเดือนละสองครั้ง ๆ ละยี่สิบตุ้มเสมอทุกเดือน เรื่องน้ำในแม่น้ำเพชรบุรีนี้ นอกจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะโปรดฯ เสวยแล้วยังใช้เป็นน้ำสำหรับเข้าพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่สมัยโบราณมา ซึ่งมีแม่น้ำสำคัญ ๕ สาย คือ แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำบางปะกง และแม่น้ำเพชรบุรี^๑

น้ำในแม่น้ำเพชรบุรี นอกจากจะเป็นน้ำที่ได้ใช้ในพระราชพิธีแล้ว ยังเป็นน้ำเสวยสำหรับเครื่องต้น เรื่องน้ำเพชรเป็น น้ำเสวยนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาล ๖ ได้ทรงกล่าวไว้ในพระราชหัตถเลขาที่มีถึงเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ.๒๔๖๕ ความตอนหนึ่งว่า “เรื่องแม่น้ำเพชรบุรีนี้ เคยทราบมาแต่ว่าถือกันว่าเป็นน้ำดีเคยได้ยินพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๕ รับสั่งว่านิยมกันว่ามีรสแปลกกว่าลำน้ำเจ้าพระยา และท่านรับสั่งพระองค์เองเคยเสวยน้ำเพชรบุรีเสียจนเคยแล้วเสวยน้ำอื่น ๆ ไม่อร่อยเลยต้องส่งน้ำเสวยจากเมืองเพชรบุรีและน้ำนั้นเป็นน้ำเสวยจริง ๆ ตลอดมา กาลปัจจุบัน” ซึ่งน่าจะเป็นความภาคภูมิใจของชาวเมืองเพชรที่เล่าขานเสมอมาว่าน้ำเพชรฯ นั้นดีจืดอร่อย แม้แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังทรงโปรดเสวยน้ำเพชรที่ทำไชยนับเป็นเกียรติคุณที่ชาวเพชรภาคภูมิใจ

ความสำคัญของน้ำเพชรสิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๔๖๕ โดย ได้เปลี่ยนเป็นน้ำประปาแทน ทั้งนี้เพราะทางราชการได้พิจารณาเห็นว่าแม่น้ำเพชรบุรีตลอดสองฝั่งมีบ้านเรือนของราษฎรตั้งอยู่อย่างหนาแน่น น้ำในลำน้ำมีสิ่งปฏิกูลสกปรกไม่เหมาะสมที่จะเป็นน้ำเสวยอีกต่อไป จึงได้กราบบังคมทูลใน

^๑นภาพร เล้าสินวัฒนา, การเสด็จขึ้นครองราชย์ พระราชพิธี คติ ความหมาย และสัญลักษณ์แห่งสมมติเทวราช, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๙), หน้า ๔๒.

รายงานของพระยายมราชเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ลงเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชกระแสให้จัดการตักน้ำจากแม่น้ำเพชร

แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรีเป็นสมบัติส่วนรวมของชาติที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์ให้ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรีมีอายุยืนยาว เพื่อให้ชนรุ่นหลังรับรู้ความเป็นมาของ ประวัติศาสตร์แม่น้ำเพชรบุรีซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้วัฒนธรรมประเพณีของชาติไทยได้เป็นที่รู้จัก แพร่หลายไปทั่วโลก อีกทั้งยังเป็นข้อมูลและหลักฐานเพื่อประกอบการศึกษาสำหรับผู้ที่จะต้อง การศึกษาในงานด้านนี้เพื่ออนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำเพชรบุรีอันเป็นสิ่งที่มีความค่าของชาติสืบ ต่อไปอีกด้วย

๕.๑.๒ แนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะ ของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

พุทธศาสนามีหลักคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอยู่หลายข้อ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์ พระไตรปิฎกหลักจริยธรรมที่สำคัญบางประการที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และการ พัฒนาสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืนเช่น การแสดงความกตัญญูต่เวทที่ สิ่งแวดล้อมก็มีอุปการคุณต่อ มนุษย์เราเป็นอย่างมาก กล่าวคือ แผ่นดินให้ที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน แม่น้ำลำคลองให้น้ำดื่ม น้ำใช้และ เป็นแหล่งอาหารของเรา ป่าไม้ให้ยาสมุนไพรช่วยรักษาโรคให้ความร่มรื่น การทำลายป่าก็เท่ากับการ ทำลายสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ของสัตว์ป่า เพราะฉะนั้นคนดีทั้งหลายจึงควรกตัญญูต่อแผ่นดินที่เรา อาศัยต่อป่า ต่อแม่น้ำลำคลองและแสดงกตเวทิต่อช่วยกันดูแลรักษาสุขภาพของสิ่งแวดล้อม ความ เมตตา กรุณาเป็นการแสดงความรัก ความปรารถนาดีและเสียสละต่อบุคคลอื่น บุคคลที่มีความรัก ความเมตตาจะไม่ทำลายสัตว์ป่าไม่ทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์โลกต่าง ๆ ความเมตตากรุณาจะ ทำให้สภาพแวดล้อมไม่ถูกทำลาย ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมทางสังคม ก็ตาม

การที่จะให้บรรลุเป้าหมายการส่งเสริมการอนุรักษ์ คือ การที่จะทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ ใช้และอยู่คู่กับโลกตลอดไปได้ นั้น มีหลักการอนุรักษ์ ๓ ประการ คือ^๒

๑. ใช้อย่างฉลาด การจะใช้ต้องพิจารณาให้รอบคอบถึงผลดี ผลเสีย ความขาดแคลนหรือ ความหายากในอนาคต อีกทั้งพิจารณาหลักเศรษฐศาสตร์ถึงต้นทุนและผลตอบแทนอย่างถี่ถ้วน

๒. ประหยัด (เก็บ รักษา สงวน) ของที่หายาก หมายถึง ทรัพยากรใดที่มีน้อยหรือหา ยากควรเก็บรักษาไว้มิให้สูญไป บางครั้งถ้ามีของบางชนิดที่พอจะใช้ได้ ต้องใช้อย่างประหยัด

๓. ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีหรือเสื่อมโทรมให้ดีขึ้น (ซ่อมแซม ปรับปรุง) กล่าวคือ ทรัพยากรใดก็ ตามมีสภาพเสื่อมโทรมต่อการสูญเสียเปล่า หรือจะหมดไปถ้าดำเนินการไม่ถูกต้องตามหลักวิชา ควร หาทางปรับปรุงให้อยู่ในลักษณะที่ดีขึ้น^๓

^๒ คณะกรรมการวิชาการวิสามัญศึกษาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่สัมฤทธิ์ผลในประเทศไทยใน ประเทศไทย วุฒิสภา, รายงานการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่สัมฤทธิ์ผลในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: วุฒิสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๖๙.

^๓ ธีระพล อรุณะภสสิกร และคณะรวบรวม, พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

สำหรับแนวทางในการแก้ไขปัญหาแม่น้ำเพชรบุรีได้เริ่มมีการตื่นตัวมากขึ้น เมื่อประชาชนได้เห็นความสำคัญและรัฐบาลควรได้ตอบสนองความต้องการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูแม่น้ำเพชรบุรี เช่น การขุดลอกและพัฒนาแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งให้ดำเนินการขุดลอกแม่น้ำเพชรบุรีเพื่อเป็นการระบายน้ำและแก้ไขปัญหาแม่น้ำเพชรบุรีที่ตื้นเขิน หลายหน่วยงานต้องเร่งดำเนินการขึ้นมาทันทีโดยเฉพาะกรมขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี กระทรวงคมนาคม โดยเริ่มดำเนินการขุดลอกแม่น้ำเพชรบุรีในหลายจุดที่ตื้นเขิน^๔ นอกจากนี้ยังต้องมีโครงการจัดทำแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมแม่น้ำเพชรบุรีและลำน้ำสาขาขึ้น โดยมียุทธศาสตร์ที่สำคัญคือการฟื้นฟูความสมดุลของระบบนิเวศในลำน้ำและริมฝั่งน้ำและอีกยุทธศาสตร์หนึ่งคือการพัฒนากลไกกระบวนการบริหารจัดการแม่น้ำเพชรบุรีของชุมชน มีการกำหนดระเบียบและข้อบังคับ การใช้ประโยชน์ และการใช้ที่ดินริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีและลำน้ำสาขา การควบคุมการบุกรุกลำน้ำเพชรบุรี เช่นการออกกฎหมายและการให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมทั้งการสอดส่อง ดูแลป้องกันไม่ให้เกิดการบุกรุก และช่วยดูแลพื้นที่อกริมตลิ่ง รวมทั้งการประกาศพื้นที่ริมแม่น้ำเพชรบุรีเป็นพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม การวางผังเมืองควรให้มีพื้นที่สีเขียวเป็นพื้นที่เปิดโล่งสำหรับนันทนาการ การควบคุมการปลูกสร้างอาคารริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรี การควบคุมการปล่อยของเสียลงสู่แม่น้ำเพชรบุรีโดยการออกแบบระบบบำบัดน้ำเสียขนาดครัวเรือนในทุกหลังที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำได้ใช้บำบัดน้ำเสีย ออกแบบระบบบำบัดน้ำแบบง่ายเพื่อให้ท้องถิ่นได้ช่วยกันบำบัดน้ำก่อนปล่อยลงแม่น้ำ เช่นของอำเภอนาทาย่างให้มากขึ้นและการจัดสภาพภูมิทัศน์แม่น้ำเพชรบุรีให้เหมาะสม สวยงามเป็นต้น พื้นที่ริมน้ำเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิต เศรษฐกิจและสังคม การแก้ไขปัญหาแม่น้ำเพชรบุรีที่สำคัญ คือการสร้างจิตสำนึกและความตระหนักในการอนุรักษ์รวมทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง

๕.๑.๓ ส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

มนุษย์ มีชีวิตอยู่ได้โดยอาศัยสิ่งแวดล้อมทั้งมวล โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นปัจจัยตั้งต้นในการก่อเกิดสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์ต้องการ มนุษย์เป็นกลุ่มผู้บริโภคที่ร้ายกาจที่สุดในโลกและในขณะเดียวกันมนุษย์ก็เป็นกลุ่มที่สามารถสร้างสรรค์สรรพสิ่งทั้งมวลได้ดีที่สุด หากมนุษย์มีจิตใจที่เป็นกุศลเพียงพอ สภาวะการณ์ในปัจจุบันนี้ถ้าประเมินจากการรับรู้ของผู้ตอบจากสื่อต่างๆ ผู้ตอบพร้อมที่จะตอบได้โดยไม่ลังเลเลยว่า “มนุษย์ยังขาดจิตอันเป็นกุศลอยู่มาก” หรืออาจกล่าวได้ว่ามนุษย์โดยส่วนมากยังขาดความมี “จิตสาธารณะและจริยธรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”^๕ การกระทำของมนุษย์ส่งผลกระทบต่อสภาพกว้างโดยรวมต่อทรัพยากรธรรมชาติและรวมไปถึงมวลมนุษยชาติเองด้วย หากจะกล่าวว่า “มนุษย์สามารถมีชีวิตและดำรงอยู่ได้เฉพาะภายใต้สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเท่านั้น” คงไม่เป็นคำกล่าวที่เกินกว่าความเป็นจริงในโลกปัจจุบัน แต่กระบวนการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เหมาะสมกับการมีชีวิตและดำรงอยู่ของมนุษย์เรานี้เป็นแนวทางที่ไม่เหมาะสม เพราะสิ่งแวดล้อมมีความคงที่ แต่มนุษย์มีความต้องการไม่คงที่ ดังนั้นความรู้เรื่อง

^๔ศิริพต ผลสินธุ์, *ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม*, (กรุงเทพมหานคร: ดี ดี บุคส์โตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๒.

^๕ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ, *พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๔๖.

สิ่งแวดล้อมศึกษาจึงเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะเปิดม่านมืดมิดที่ปิดกั้นความคิดและจิตใจอันดีงามของมนุษย์ออกมาให้มองเห็นแนวทางที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมคงอยู่อย่างเหมาะสมกับการมีชีวิตและดำรงอยู่ของมวลมนุษยชาติ

สถานการณ์ในปัจจุบันเป็นเครื่องบ่งชี้ที่สำคัญว่าสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ให้มนุษย์ได้เลือกบริโภคได้ตามกิเลสตัณหาของใจได้กลายเป็นอดีตไปแล้ว^๖ เพราะทั่วทุกมุมโลกเริ่มหันหน้าเข้าหากันว่า จะต้องร่วมมือกันดำเนินการอย่างไรเพื่อจะได้สิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์กลับคืนมา ดังนั้นกระแสสังคมโลกในปัจจุบันจึงเริ่มให้ความสำคัญกับแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม การที่จะทำให้คนทุกคนมีจิตสำนึกและจริยธรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนนั้นไม่ใช่เรื่องยากเกินกว่าที่มนุษย์เราจะทำได้ ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางในการส่งเสริมและสร้างสรรค์จิตสำนึกในการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีอย่างยั่งยืน ดังนี้

แนวทางเชิงนโยบายเพื่อการขับเคลื่อนการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี

๑. การสร้างหลักสูตรการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมแก่ทุกคน โดยมีภาครัฐและสถานศึกษาร่วมกันจัดทำหลักสูตรขึ้น เพื่อให้ครอบคลุมสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการร่วมกันและจะได้เรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน เพราะโลกในปัจจุบันแคบลงเรื่อยๆ ดังนั้นภาครัฐและสถานศึกษาจะต้องร่วมกันจัดการความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้แก่ประชาชนร่วมกัน

๒. การให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมผ่านสื่อที่หลากหลาย ให้ทุกคนได้ซึมซับและรับรู้ถึงสภาพปัญหาปัจจุบันและในอนาคต พร้อมเสนอแนวทางป้องกันแก้ไขที่ทุกคนสามารถทำได้อันจะช่วยให้แม่น้ำเพชรบุรีคงอยู่อย่างยั่งยืนเพื่อการมีชีวิตและดำรงอยู่ของชุมชนอย่างปกติสุข

๓. เสริมสร้างกิจกรรมและการมีส่วนร่วมของสังคมทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษาและให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ปัญหาของแม่น้ำเพชรบุรีเป็นปัญหาที่ทุกคนต้องเผชิญร่วมกัน จึงต้องร่วมกันในการป้องกัน แก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์พัฒนาสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

๔. รัฐให้การสนับสนุนในฐานะผู้อำนวยการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศึกษาให้แก่ประชาชนของทุกภาคส่วนในสังคม

แนวทางเชิงปฏิบัติการด้านการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี

๑. การจัดการศึกษา ถือเป็นปัจจัยและกลไกสำคัญที่จะช่วยให้คนเกิดการพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้ดีที่สุด และสถานศึกษาคือตัวแปรสำคัญที่จะเป็นผู้นำการศึกษามาเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้ประชาชนทุกคน ให้ความตระหนัก ความรู้และความเข้าใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีเจตคติที่ดี มีความสามารถในการประเมินผลและมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อแม่น้ำเพชรบุรีร่วมกัน รู้จักบริโภคอย่างสร้างสรรค์ รู้จักการอนุรักษ์และพัฒนาแม่น้ำเพชรบุรีให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งการจัดการศึกษาด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจะต้องจัดให้สอดคล้องต่อเนื่องตามความเหมาะสมในแต่ละวัยและระดับการศึกษา

^๖พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕.

๒. การตรากฎหมายที่ใช้บังคับได้จริง กฎหมายก็คือองค์ประกอบหนึ่งที่จะเป็นกรอบในการปฏิบัติและดำเนินการต่าง ๆ ของคนในสังคม ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับการส่งเสริมแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องและบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนจำเป็นจะต้องใช้ได้จริงเป็นรูปธรรมอย่างยุติธรรมไม่ลำเอียง

๓. การใช้จารีตประเพณีและความเชื่อเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่จะมีความผูกพันกับธรรมชาติ ซึ่งจารีตประเพณีและความเชื่อของคนไทยโดยเฉพาะในจังหวัดเพชรบุรียังคงมีอยู่มาก หน่วยงานราชการควรส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับจารีตประเพณีและความเชื่อเหล่านี้ให้คงอยู่ตลอดไป

๔. การใช้กิจกรรมวันสำคัญในการรณรงค์เสริมสร้างและพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยมีหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ประสานและอำนวยความสะดวกให้เกิดกิจกรรม เช่น การปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ การบวชป่าวันสำคัญทางศาสนา การปลูกต้นไม้ในวันเกิด เป็นต้น

๕. การจัดทำข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นและกำหนดแนวทางการใช้การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรวบรวมและจัดทำข้อมูลตลอดจนการจัดกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดพฤติกรรมในการเสริมสร้าง อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องเหมาะสม ตลอดจนกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำเพชรบุรีร่วมกันอย่างชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายแก่แม่น้ำเพชรบุรีในปัจจุบันและอนาคต

๖. การทำวิจัยชุมชน กระบวนการวิจัยชุมชนเป็นกระบวนการสร้างความรู้ ความตระหนัก เจตคติ และพฤติกรรมที่ดีให้แก่คนในชุมชนได้ดี เพราะชุมชนได้ร่วมวิเคราะห์สภาพปัญหา ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา แนวทางการแก้ปัญหา การประเมินผลการแก้ปัญหา และการสรุปผลการแก้ปัญหา ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนรู้และเข้าใจปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนร่วมกัน

จิตสาธารณะและจริยธรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนอาจไม่มีวันเกิดขึ้นได้ ถ้าหาก “มนุษย์ลืมไปว่าตนเองคือมนุษย์” แต่ถ้าหากว่า “มนุษย์ยังรู้ตัวและตระหนักว่าตนเองคือมนุษย์” จิตสาธารณะและจริยธรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนก็จะค่อย ๆ เจริญเติบโตขึ้นเป็นลำดับ เพราะมนุษย์ย่อมรักกันในเผ่าพันธุ์มนุษย์ และจะดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมไว้เพื่อมนุษย์

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๒.๑ แนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

จากการวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี พบว่า การอนุรักษ์น้ำ หมายถึงการป้องกันปัญหาที่พึงจะเกิดขึ้นกับน้ำ และการนำน้ำมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำรงชีพของมนุษย์ แนวทางการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งปฏิบัติได้ในระดับบุคคล องค์กรและระดับประเทศ ที่สำคัญ คือ ๑. การใช้อย่างประหยัด คือ การใช้เท่าที่มีความจำเป็น เพื่อให้มีทรัพยากรไว้ใช้ได้นานและเกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่ามากที่สุด ๒. การนำกลับมาใช้ซ้ำอีก สิ่งของบางอย่างเมื่อมีการใช้แล้วครั้งหนึ่งสามารถที่จะนำมาใช้ซ้ำได้อีก เช่น ถุงพลาสติก กระดาษ เป็นต้น หรือสามารถที่จะนำมาใช้ได้ใหม่โดยผ่าน

กระบวนการต่างๆ เช่น การนำกระดาษที่ใช้แล้วไปผ่านกระบวนการต่างๆ เพื่อทำเป็นกระดาษแข็งซึ่งเป็นการลดปริมาณการใช้ทรัพยากรและการทำลายสิ่งแวดล้อมได้ ๓. การบำบัดและการฟื้นฟู เป็นวิธีการที่จะช่วยลดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรด้วยการบำบัดก่อน เช่น การบำบัดน้ำเสียจากบ้านเรือนหรือโรงงานอุตสาหกรรมก่อนที่จะปล่อยลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ ส่วนการฟื้นฟูเป็นการรื้อฟื้นธรรมชาติให้กลับสู่สภาพเดิม เช่น การปลูกป่า เพื่อฟื้นฟูความ สมดุลของป่าให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ ๔. การใช้สิ่งอื่นทดแทน เป็นวิธีการที่จะช่วยใ้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติน้อยลงและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้ถุงผ้าแทนถุงพลาสติก การใช้เบตองแทนโฟม การใช้พลังงานแสงแดดแทนแร่ เชื้อเพลิง การใช้ปุ๋ยชีวภาพแทนปุ๋ยเคมี เป็นต้น และ ๕. การเฝ้าระวังดูแลและป้องกัน เป็นวิธีการที่จะไม่ให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย เช่น การเฝ้าระวังการทิ้งขยะ สิ่งปฏิกูลลงแม่น้ำ คู คลอง การจัดทำแนวป้องกันไฟป่า เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สมหมาย กิตยากุล**^๗ ศึกษา เรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำแม่สรวย จังหวัด เชียงราย” เพื่อศึกษาขั้นตอนของการมีส่วนร่วมและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำแม่สรวย เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานต่อการนำไปใช้ในการวางแผนการจัดการลุ่ม น้ำแม่สรวย จังหวัดเชียงราย โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมส่วนการศึกษา ถึงปัจจัยในการมีส่วนร่วม พบว่า เพศชายมีส่วนร่วมมากกว่าเพศหญิง อาชีพทำนามีส่วนร่วมมากกว่าอาชีพทำไร่ ทำสวน เลี้ยง สัตว์ ค้าขาย และอื่น ๆ รายได้สูงมีส่วนร่วมมากกว่ารายได้ต่ำ ระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชนนาน กว่า มีส่วนร่วมมากกว่าระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชนไม่นาน การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ พื้นที่ลุ่มน้ำมากกว่า มีส่วนร่วมมากกว่าการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำน้อยครั้ง กว่า การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม มีส่วนร่วมมากกว่าการไม่เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม การมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากกว่า มีส่วนร่วมมากกว่ามีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติน้อย ซึ่งเป็นตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนระดับการศึกษาที่ แตกต่างกันมีส่วนร่วมที่ไม่แตกต่างกันซึ่งไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้

๕.๒.๒ ส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราช พิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

การรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและ ส่งเสริมศักยภาพ ส่วนจิตสำนึกถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการตัดสินใจเพื่อรักษาสมดุลระหว่างการ อนุรักษ์และการใช้ประโยชน์และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยมีการจัดอบรม สัมมนาและกิจกรรมการให้ ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมผ่านสื่อที่หลากหลายให้ทุกคนได้ซึมซับและรับรู้ถึงสภาพปัญหาปัจจุบันและใน อนาคต พร้อมเสนอแนวทางป้องกันแก้ไขที่ทุกคนสามารถทำได้ อันจะช่วยให้แม่น้ำเพชรบุรีคงอยู่ อย่างยั่งยืนเพื่อการมีชีวิตและดำรงอยู่ของชาวเพชรบุรีอย่างปกติสุขซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ

^๗ สมหมาย กิตยากุล, ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

ตะวันฉาย สังขมณี^๔ ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคลองตำหรุ อำเภอเมืองชลบุรีจังหวัดชลบุรี” กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ประชาชนที่พักอาศัยอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคลองตำหรุ อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี ที่มีอายุ ๒๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๓๗ คนเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติเชิงอนุมาน t-test และ One-way ANOVA ผลการศึกษา พบว่า ผลการวิจัย พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลตำหรุ อำเภอเมืองชลบุรีจังหวัดชลบุรี โดยรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านการตัดสินใจ รองลงมา คือ ด้านการร่วมดำเนินการ โดยในด้านการตัดสินใจของประชาชนมีส่วนร่วมในการประชุมเพื่อค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชน และในด้านการร่วมดำเนินการประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมประชาสัมพันธ์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลคลองตำหรุ ขาดการประชาสัมพันธ์ และให้ความเข้าใจและตระหนักถึงปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการแก้ไขปัญหาไม่ได้ เน้นเป้าหมายที่เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ จะเจาะที่กลุ่มนักศึกษามากกว่า เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างไม่ค่อยให้ความสนใจกับสภาพแวดล้อม จะเน้นที่ความอยู่รอดของปากท้องมากกว่าและอีกอย่างหนึ่งสาเหตุที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับน้อย เป็นเพราะว่าประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจ และไม่ได้ตระหนักถึงผลดีและผลเสียที่เกิดจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ประชาชน ไม่เห็นความสำคัญและไม่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้

(๑) ควรพัฒนาคุณภาพประชาชน โดมนับสนุนการศึกษาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องตามหลักวิชา ซึ่งสามารถทำได้ทุกระดับอายุทั้งในระบบโรงเรียนและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และนอกระบบโรงเรียนผ่านสื่อสารมวลชนต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการอนุรักษ์ เกิดความรักความหวงแหน และให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง

(๒) ควรใช้มาตรการทางสังคมและกฎหมาย การจัดตั้งกลุ่ม ชุมชน ชมรม สมาคมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ตลอดจนการให้ความร่วมมือทั้งทางด้านพลังกาย พลังใจ พลังความคิด ด้วยจิตสำนึกในควมมีคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่มีต่อตัวเรา เช่น

^๔ตะวันฉาย สังขมณี, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคลองตำหรุ อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี, รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการบริหารทั่วไป, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ, มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๔), บทความนี้.

กลุ่มชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของนักเรียน นักศึกษาในโรงเรียนและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เป็นต้น

(๓) ควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ช่วยกันดูแลรักษาให้คงสภาพเดิม ไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรม เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตในท้องถิ่นของตน การประสานงานเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชน ให้มีบทบาทหน้าที่ในการปกป้อง คุ้มครอง ฟื้นฟูการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด

(๔) ควรส่งเสริมการศึกษาวิจัย ค้นคว้าวิธีการและพัฒนาเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น การใช้ความรู้ทางเทคโนโลยีสารสนเทศมาจัดการวางแผนพัฒนา การพัฒนาอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ให้มีการประหยัดพลังงานมากขึ้น การค้นคว้าวิจัยวิธีการจัดการ การปรับปรุงพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน เป็นต้น

(๕) ควรรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่น ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์แม่น้ำแก่ประชาชนและควรมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่เยาวชน โดยการปลูกฝังค่านิยมการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีในฐานะมรดกทางของชุมชน

(๖) ควรจัดอบรมหลักสูตรบุคลากรเฉพาะด้านการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีประจำท้องถิ่น แล้วคัดเลือกแต่งตั้งบุคลากรผู้มีความสามารถที่ผ่านการอบรมให้เป็นนักวิชาการด้านการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีประจำชุมชน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

(๑) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรเปลี่ยนจากแม่น้ำเพชรบุรีเป็นแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในจังหวัดอื่น ๆ เพื่อเป็นการสำรวจว่า แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ในปัจจุบันอย่างไร

(๒) ในการวิจัยครั้งต่อไป ประชากรที่ศึกษาควรเปลี่ยนให้ครอบคลุม ทั้งถึงทุกสาขาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อจะได้ทราบว่าในปัจจุบันมีในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไร

(๓) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับเทคนิค กลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ ที่นำมาใช้ในการอนุรักษ์แม่น้ำเพื่อจะได้ทราบว่า เทคนิค กลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ใด ที่เหมาะสมกับการนำมาใช้ในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมศิลปากร. วิทยาศาสตร์กับการอนุรักษ์มรดกไทย. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด.
๒๕๓๑.

_____ **คู่มือ** : การปฏิบัติงานของภัณฑารักษ์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร.
กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ลิซซิง จำกัด. ๒๕๓๖.

กรมศิลปากร ๒๕๓๓ ข. โบราณคดีเพชรบุรี. กรุงเทพมหานคร : กองโบราณคดีกรมศิลปากร, ๒๕๓๓.

กรมศิลปากร. **จารึกวัดศรีชุม ในจารึกสมัยสุโขทัย**. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๗.

กรมการศาสนา. **ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการ
ศาสนา. ๒๕๕๒.

เครือข่ายองค์กรสิ่งแวดล้อม ๓๘. **ร่วมใจกันทำวันนี้**. กรุงเทพมหานคร : แพลน ฟรینดิง. ๒๕๓๘

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สโมสรร. **ชมรมอนุรักษ์สภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมไทย**. กรุงเทพมหานคร :
บริษัทประชาช่าง. ๒๕๓๘.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ. **พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ**. กรุงเทพมหานคร :
ธรรมศาสตร์. ๒๕๓๔.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ. **ธรรมาภิบาล การมีส่วนร่วมของประชาชน และกระบวนการทางด้าน
สิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : สายธาร. ๒๕๔๔.

ธีระพล อรุณะกสิกรและคณะรวบรวม. **พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ
พ.ศ. ๒๕๓๕**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน. ๒๕๔๒.

นภาพร เล้าสินวัฒนา. **การเสด็จขึ้นครองราชย์ พระราชพิธี คติ ความหมาย และสัญลักษณ์แห่ง “สมมติ
เทวราช”**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชซิง จำกัด (มหาชน), พิมพ์ครั้งที่ ๒.
๒๕๔๙.

นิจ หิญาชีระนันท์. **เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. ๒๕๓๓.

ภัทรพร สิริกาญจน. **หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ**. แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณโณ
ในการพัฒนาชุมชน. งานวิจัยเสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กุมภาพันธ์
๒๕๓๘.

วนิดา จิตต์หมั่น. **ชีวิตกับสภาพแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗.

ศิริพต ผลสินธุ์. **ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : ดี ดี บุคส์ไตร์. ๒๕๓๑.

สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ. **การศึกษาศิลปกรรมแบบประเพณีในจังหวัดเพชรบุรี.**

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๔๖.

ประชา หุตานิวัตร. **การเมืองสี่เขียว.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเด็ก. ๒๕๒๒.

ประชิด สกฤษณ์พัฒน์. ผศ.วิมลวิโรจน์, ผศ.อุดม เขยกิจวงศ์. **ประวัติศาสตร์ชาติไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว. ๒๕๕๑.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. **นิเวศเศรษฐศาสตร์ และนิเวศวิทยาการเมือง.** กรุงเทพมหานคร ; จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๑.

ปิ่นรัชฎ์ กาญจนันชิตติ. **การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๒.

ม.ร.ว.แสงสุรย์ ลดาวัลย์. **พระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งกรุงรัตนโกสินทร์.** กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. ๒๕๒๗.

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร. **เรื่องบรมราชาภิเษกและเรื่องพระราชวังบางปะอิน.**
พระนคร : โรงพิมพ์อักษรประเสริฐ. ๒๕๐๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม. ๒๕๓๙

พระยาประกาศอักษรกิจ (เสงี่ยม รามนันท์). **จดหมายเหตุบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์เป็นที่ระลึกในการเชิญพระบรมอัฐิเสด็จเข้าสู่พระนคร พุทธศักราช ๒๔๙๒.** พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเชชม. ๒๔๙๒.

พระมหาจรรยา สุทธิญาณโณ. **พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม.** กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา. ๒๕๓๖.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). **ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม. ๒๕๓๘.

พระเทพวิสุทธิกวี (ไสว สุจิตโต). **วิชาการการเลขานุการตามแนวหลักสูตรแผนกอบรมโรงเรียนพระสังฆาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ ๕.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์ จำกัด. ๒๕๓๒.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). **พุทธวิธีบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๙.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

ทิพย์วรรณ ลีเซ่งเฮง. **การมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองระยอง. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารทั่วไป. วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ. มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๕๐.**

ธวัช สิทธิกิจโยธิน. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนกรณีศึกษา ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๓๙.**

ดวงศิริ ปณิธานธรรม. **ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของผู้ใหญ่บ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสงคราม., วิทยานิพนธ์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๔๕.**

ตะวันฉาย สังข์มณี. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคลองตำหรุ อำเภอเมืองชลบุรีจังหวัดชลบุรี. รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารทั่วไป. วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ. มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๕๔.**

บุญทัน โภกिला. การมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าประแส-พัง
 ราด อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหาร
 ทรัพยากรป่าไม้. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๔๗.

สุเมธ อินทร์พรหม. การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขต
 เทศบาลตำบลเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี. **รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการ
 บริหารทั่วไป. มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๔๗.

สมหวัง แสงไสย. การศึกษาหอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี. **รายงานการวิจัย**. สำนักวิจัยและบริการ
 วิชาการสถาบันราชภัฏเพชรบุรี. ๒๕๔๒.

สมหมาย กิตยากุล. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำแม่สรวย
 จังหวัดเชียงราย. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร :
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๔๑.

เสาวรส เนินริมหนอง. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 ภายในเขตเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี. **ปัญหาพิเศษรัฐ
 ประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน. วิทยาลัยการบริหาร
 รัฐกิจ. มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๕๕.

อังคณา แซ่เอี้ยว. การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน เกาะพีพี
 จังหวัดกระบี่. **ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารทั่วไป,วิทยาลัย
 การบริหารรัฐกิจ. มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๕๐.

เอกพงศ์ สุวรรณเกษร์. สารสนเทศทางภูมิศาสตร์กับโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนในจังหวัดนครปฐม.
รายงานการวิจัย. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) . ๒๕๕๖.

(๓) วารสาร :

นิคม มุสิกคามะ และ ธาดา สุทธิธรรม. ประวัติของแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมตาม
 แนวความคิดปัจจุบัน. **วารสารศิลปากร**. ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๓๔.

วีรฤทธิ ไอตระกูล, มาอนุรักษ์กันเถิด, **วารสารสถาปนิก**. ฉบับ ๒๐๐ ปี กรุงรัตนโกสินทร์. ๒๕๔๐.

(๔) ภาษาอังกฤษ :

Weaver, Martin E, **Conserving Buildings: Guide to Techniques and Materials**, (John Wiley
 & Sons : New York, 1993),

Vroom. V.H.. **Work and Motivation**. New York : John Wiley & Son, 1964.

(๕) สัมภาษณ์ :

กลุ่มพระสงฆ์ จำนวน ๓ รูป

สัมภาษณ์พระพิพิธพัชรโรดม (อานวย อินทวณโณ). รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี. เจ้าอาวาสวัดพระรูป
 จังหวัดเพชรบุรี. ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์พระครูวัชรธรรมานทร (ลูกซุบ เกตุเขียว. เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี. เจ้าอาวาสวัดใหญ่สุวรรณนา
 รามวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี. ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์พระครูสุนทรวัชรการ, เจ้าอาวาสวัดลิ้นช้าง จังหวัดเพชรบุรี. ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐ จำนวน ๓ คน

สัมภาษณ์นางศรีสมร เทพสุวรรณ. วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี. ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์นางสาวประภาพรรณ ศรีสุข. หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนครศรี. ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์สัมภาษณ์นางสุรางค์ศรี พวงมะลิ. นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ. ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

กลุ่มคณาจารย์และกลุ่มนักวิชาการท้องถิ่น จำนวน ๑๔ คน

สัมภาษณ์พระครูวัชรธรรมาทร (ลูกขุบ เกตุเขียว). เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี. เจ้าอาวาสวัดใหญ่สุวรรณารามวิหาร จังหวัดเพชรบุรี. ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ผศ.ดร.นิวัติ กลิ่นงาม. อธิการบดี. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี. ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์รศ.ดร.กาญจนา บุญส่ง. รองอธิการบดี. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี. ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ผศ.พจนารถ บัวเขียว. รองอธิการบดี. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี. ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์รศ.สุนันท์ นิลพงษ์. ที่ปรึกษาอธิการบดี. ฝ่ายวัฒนธรรมและกรรมการบริหารคณะมนุษยศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี. ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์อาจารย์แสนประเสริฐ ปานเนียม. ผู้อำนวยการสถาบันและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี. ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ศาสตราจารย์ ดร.เกษม จันทร์แก้ว. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี. ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์อาจารย์บุญมี พิบูลย์สมบัติ. ปราชญ์เมืองเพชร. ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ดร.โหมยง โต๊ะทอง. อดีตคณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ๙ ตุลาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ผศ.สมพร ประกอบชาติ. ข้าราชการบำนาญ. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี. ๑๗ กันยายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์อาจารย์บวร จันทร์วงศ์. อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี. ๖ กันยายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์อาจารย์สุมล สุตะวิริยวัฒน์. อดีตวุฒิสภาจังหวัดเพชรบุรี. ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์อาจารย์อาคเนย์ กายสอน. กรรมการป้องกันปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ. ๒๐ กันยายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์นายเกียรติศักดิ์ กล่อมสกุล. นักวิชาการท้องถิ่น. ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์นายธรรมบุญ มั่งมีสุข. นักวิชาการศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี :

เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

The Holy Water Conservation Foundation State Ceremony: Only of
Phetchaburi River Phetchaburi Province

พระครูเกษมวัชรดิตถ์ (เกษม รอดจากทุกข์)

พระครูวัชรสุวรรณนัทธ, ดร. (ลูกชูป เกตุเขียว)

นพ เฟื่องฟู

Phrakhrukasemwatcharadhit (Kasem Rodjaktook)

Phrakru Watcharasuwannathon, Dr. (Lokchub Ketkhieo)

Nope Fuangfoo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ (๒) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ (๓) เพื่อส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เริ่มจากการศึกษาประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ โดยการศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี จากนั้นได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงแนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ และเพื่อส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ พร้อมทั้งรับฟังข้อเสนอแนะในด้านต่าง ๆ แล้วทำการสรุปวิเคราะห์ผลที่ได้ ไปทำการประเมินความเหมาะสมเพื่อปรับปรุงนำเสนอต่อไป

ผลการวิจัยพบว่า

๑) ประวัติความเป็นมาของแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดเพชรบุรี พบว่า เป็นแม่น้ำที่มีชื่อเสียงในฐานะเป็นแม่น้ำสายสำคัญสายหนึ่งในประเทศไทยมีประวัติอันยาวนานเป็นเมืองที่เคยรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยโบราณ ตามโบราณราชประเพณีจะใช้จากแม่น้ำทั้ง ๕ ในประเทศสยามคือ แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง และแม่น้ำเพชรบุรี ในการพระราชพิธีต่าง ๆ และยังได้หล่อเลี้ยงชีวิตคนและสัตว์ตลอดรวมถึงการใช้เพื่อการอุปโภค บริโภค การเกษตร อุตสาหกรรมฯ แม่น้ำเพชรบุรีจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งของชาวเพชรบุรี

๒) แนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ พบว่า แนวทางในการแก้ไขปัญหาแม่น้ำเพชรบุรีได้เริ่มมีการตื่นตัวมากขึ้น เมื่อประชาชนได้เห็นความสำคัญและรัฐบาลควรได้ตอบสนองความต้องการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูแม่น้ำเพชรบุรี เช่นการขุดลอกและพัฒนาแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งให้ดำเนินการขุดลอกแม่น้ำเพชรบุรีเพื่อเป็นการระบายน้ำและแก้ไขปัญหาแม่น้ำเพชรบุรีที่ตื้นเขิน โดยมียุทธศาสตร์ที่สำคัญคือการฟื้นฟูความสมดุลของระบบนิเวศในลำน้ำและริมฝั่งน้ำและอีกยุทธศาสตร์หนึ่งคือการพัฒนากลไกกระบวนการบริหารจัดการแม่น้ำเพชรบุรีของชุมชน แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรีเป็นสมบัติส่วนรวมของชาติที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์เพื่อเป็นแม่น้ำสายสำคัญและทรงคุณค่าของชาติสืบต่อไปอีกด้วย

๓) การส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ พบว่า ควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ช่วยกันดูแลรักษาให้คงสภาพเดิม ไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรม เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตในท้องถิ่นของตน การประสานงานเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชน ให้มีบทบาทหน้าที่ในการปกป้อง คุ้มครอง ฟื้นฟูการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดและปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์แม่น้ำแก่ประชาชนและควรมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่เยาวชน โดยการปลูกฝังค่านิยมการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีในฐานะมรดกทางของชุมชน

คำสำคัญ: การอนุรักษ์, แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์, พระราชพิธี รัฐพิธี

ABSTRACT

The purposes of the research are for 1) to study to history and general condition of holy water 2) to study The Holy Water Conservation Foundation 3) to promote and

create the holy water conservation foundation state ceremony: only of Phetchaburi River Phetchaburi Province.

This research was a qualitative research starting from the study of the history and general condition of sacred water By studying the textbook of research related to the sacred water source used for the ceremonial state ceremony: only the Petchaburi river Phetchaburi Province, text books, research works that And then collecting depth interviews with people And to promote and consciously conserve the holy water. And listen to suggestions in various areas. With the hearing of suggestions on various aspects for a summarization analysis of its result to evaluate its appropriation to improve the research for further submission.

The results of the research found;

1) The history of the holy river in Phetchaburi is a famous river as one of the important rivers in Thailand. It has a long history as a city that has flourished since ancient times. According to ancient royal tradition, it is used from all 5 rivers in Siam Bangkok River Pasak River Tha Chin River Mae Klong River and Petchaburi River. The rituals and also nourish the lives of people and animals as well as the consumption of agricultural products, the river Petchaburi is very important to the people of Phetchaburi.

2) Conservation of sacred water sources found that the solution to the problems of the Phetchaburi River has begun to be more active. When people see the importance and the government should meet the need to conserve and restore the Petchaburi River. The dredging and development of Phetchaburi River. The dredging of the Phetchaburi River to drain and correct the shallow river Petchaburi. The strategy is to restore the balance of ecosystems in the river and the water. Another strategy is to develop a mechanism for managing the Phetchaburi River. The sacred water of Phetchaburi is a national treasure that must be preserved to be a major river and a national treasure.

3) Promoting and raising awareness in the conservation of sacred water sources should be encouraged to encourage local people to participate in conservation. Help maintain the original condition. Do not let it deteriorate. For the sake of living in their

local area. Coordination to create awareness and awareness among government agencies. Local government organization. To play a responsible role in protecting, restoring, utilizing resources in the most cost effective and profitable way, and cultivating river conservation awareness among the people and targeting the youth. By cultivating the values of the Phetchaburi River conservation as a heritage of the community.

Keywords: Conservation, Holy Water, State Ceremony

คำนำ

จากการศึกษาความเป็นมาของแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดเพชรบุรีซึ่งมีชื่อเสียงในฐานะเป็นแม่น้ำสายสำคัญสายหนึ่งในประเทศไทยมีประวัติอันยาวนานเป็นเมืองที่เคยรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยโบราณ และเป็นเมืองหน้าด่านประวัติของเมืองอันยาวนาน จากการศึกษาความเป็นมาดังกล่าวตั้งนั้นผู้วิจัยจึงได้ค้นหาข้อมูลของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธีไว้เป็นต้นแบบเพื่อทำการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นเหตุผลให้ผู้วิจัยมีความสนใจโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำการศึกษาความเป็นมา ปัญหาอุปสรรค บทบาทและแนวทางในการอนุรักษ์ โดยจะใช้วิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูล ศึกษาข้อมูล วารสาร เอกสารตำรา บทความ สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และการศึกษาภาคสนาม ตลอดจนงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในเรื่องการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรี ตลอดจนงานด้านปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่คาดว่าจะมีผลกระทบต่อการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรี ตลอดจนการศึกษาในภาคสนาม โดยใช้วิธีการสังเกตการณ์ที่มีส่วนร่วม (Participation Observation) และการตอบแบบสัมภาษณ์ (Interview) จากหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบที่เกี่ยวกับแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ และกลุ่มของผู้รู้ (Key-Informant) กลุ่มประชาชนชาวบ้าน และชุมชนชาวบ้าน มาทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ สรุปผลการวิจัยพร้อมจัดทำข้อเสนอแนะสำหรับใช้ในการศึกษาและการเผยแพร่เรื่องการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรี

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี” เป็นการศึกษาโดยการใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คือ การวิจัยที่ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้ ๑) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัย

รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาสวัด เจ้าหน้าที่หรือลูกจ้างผู้เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์และนักวิชาการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๒) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าประวัติความเป็นมาของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์จากเอกสารทางวิชาการ หนังสือ บทความ วารสาร สื่อสิ่งพิมพ์ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ ที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุปผลและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาทั้งการสัมภาษณ์และเชิงเอกสาร โดยนำมาอธิบายโดยแยกออกเป็นบทต่าง ๆ ในลักษณะของการพรรณนาตามเนื้อหาสาระที่สำคัญและสรุปผลการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คณะผู้ศึกษาวิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แก่ ๑) กลุ่มพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี จำนวน ๓ รูป ๒) หน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่ในการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี จำนวน ๓ คน ๓) กลุ่มคณาจารย์และนักวิชาการท้องถิ่นและกลุ่มผู้รู้ (Key-Informant) หรือที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวน ๑๔ คน

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาประวัติความเป็นมาของเพชรบุรีเป็นเมืองที่เคยรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยโบราณและเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญของไทยในกลุ่มหัวเมืองฝ่ายตะวันตกมีการติดต่อกับต่างประเทศมีหลักฐานชื่อเรียกปรากฏในหนังสือชาวต่างประเทศ เช่น ชาวฮอลันดาเรียกว่า "พิพริย์" ชาวฝรั่งเศสเรียกว่า "พิพฟิล" และ "พิพรี" จึงสันนิษฐานกันว่าชื่อ "เมืองพริบพรี" ซึ่งเป็นชื่อเดิมของเมืองเพชรบุรี ซึ่งสอดคล้องกับชื่อวัดพริบพลีที่เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งของจังหวัดและที่วัดแห่งนี้ยังเป็นสถานที่ตั้งเสาชิงช้าอีกด้วย

เพชรบุรี (ศรีชัยวัชรบุรี) เป็นเมืองเก่าแก่มาแต่โบราณเคยเป็นอาณาจักรเล็ก ๆ อาณาจักรหนึ่ง บางสมัยมีเจ้าผู้ครองนครหรือกษัตริย์ปกครองเป็นอิสระ บางสมัยอาจจะตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรที่เข้มแข็งกว่า เจ้าผู้ครองนครได้ส่งเครื่องบรรณาการไปยังเมืองจีนเป็นประจำ เพชรบุรีมีปรากฏเป็นหลักฐานมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เช่น พระปรางค์ ๕ ยอด ณ วัดมหาธาตุวรวิหาร และปราสาทหินศิลาแลง ณ วัดกำแพงแลงเป็นต้น โดยที่มาของชื่อเมืองนั้นอาจเรียกตามตำนานที่เล่าสืบกันมาว่าในสมัยโบราณเคยมีแสงระยิบระยับในเวลาค่ำคืนที่เขาแด่น ทำให้ชาวบ้านเข้าใจว่ามีเพชรพลอยบนเขานั้นจึงพากันไปค้นหาแต่ก็ไม่พบ จึงได้ออกค้นหาในเวลากลางคืนแล้วใช้ปูนที่ใช้สำหรับกินหมากป้ายเป็นตำหนิไว้ เพื่อมาค้นหาในเวลากลางวันแต่ก็ไม่พบ บ้างก็ว่าเรียกตาม

ชื่อของแม่น้ำเพชรบุรี เมืองเพชรบุรีมีศิลปวัตถุมากมายเป็นหลักฐานที่แสดงว่าเพชรบุรีเคยเป็นบ้านเมืองที่มีผู้คนอาศัยอยู่เป็นชุมชนถาวรมาตั้งแต่สมัยทวารวดี เช่น ศิลปะปูนปั้น

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงโปรดเมืองเพชรมาก นอกจากจะทรงสร้างพระนครคีรีแล้ว ยังโปรดฯ ให้ตกแต่งเขาหลวงซึ่งมีพระพุทธรูปโบราณในถ้ำโดยสร้างบันไดหินลงไปสร้างพระพุทธรูปเพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายแก่พระเจ้าแผ่นดินองค์ก่อนๆ ทรงสร้างเป็นส่วนพระองค์เองบ้าง ทรงให้เจ้านายฝ่ายในและพระบรมวงศานุวงศ์สร้างบ้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้ซ่อมแซมพระนครคีรีใหม่ทั้งหมด เพื่อทรงใช้เป็นที่ประทับแรมพักผ่อนอิริยาบถและเพื่อใช้รับรองแขกเมืองด้วย ทรงจัดตั้งมณฑลราชบุรีขึ้น เมืองเพชรบุรีขึ้นกับมณฑลนี้ พระองค์ได้เสด็จมาประทับที่เมืองเพชรบุรีหลายครั้ง เพราะอากาศถูกพระโรคที่ทรงประชวรในฤดูฝน โดยเฉพาะในเดือนกันยายน อย่างไรก็ตามเดือนนี้ไม่เหมาะที่จะประทับบนพระนครคีรีดังนั้นจึงทรงสร้างพระราชวังบ้านปืนขึ้นอีกแห่งหนึ่ง แต่ไม่แล้วเสร็จก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้สร้างต่อจนสำเร็จพระราชทานนามว่า พระรามราชนิเวศน์นอกจากจะทรงพระสำราญที่เมืองเพชรบุรีแล้ว รัชกาลที่ ๕ ยังโปรดเสวยน้ำที่แม่น้ำเพชรบุรีอีกด้วยโดยเฉพาะน้ำตรงทำน้ำวัดท่าไชยศิริ ดังความว่า “ด้วยมีตราพระคชสีห์โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมออกไปแต่ก่อน ให้ข้าพเจ้าแต่งกรมการกำกับกันคุมไพร่ไปตักน้ำหน้าวัดท่าไชย (วัดท่าไชยศิริ) ส่งเข้ามาเป็นน้ำส่ง (สร่ง) น้ำเสวยเดือนละสองครั้ง ๆ ละยี่สิบตุ้มเสมอทุกเดือน เรื่องน้ำในแม่น้ำเพชรบุรีนี้นอกจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะโปรดฯ เสวยแล้วยังใช้เป็นน้ำสำหรับเข้าพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่สมัยโบราณมา ซึ่งมีแม่น้ำสำคัญ ๕ สาย คือ แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำบางปะกง และแม่น้ำเพชรบุรี¹

น้ำในแม่น้ำเพชรบุรี นอกจากจะเป็นน้ำที่ได้ใช้ในพระราชพิธีแล้ว ยังเป็นน้ำเสวยสำหรับเครื่องต้นเรื่องน้ำเพชรเป็น น้ำเสวยนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาล ๖ ได้ทรงกล่าวไว้ในพระราชหัตถเลขาที่มีถึงเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ความตอนหนึ่งว่า “เรื่องแม่น้ำเพชรบุรีนี้ เคยทราบมาแต่ว่าถือกันว่าเป็นน้ำดีเคยได้ยินพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๕ รับสั่งว่านิยมน้ำมันมีรสแปลกกว่าน้ำเจ้าพระยา และท่านรับสั่งพระองค์เองเคยเสวยน้ำเพชรบุรีเสียจนเคยแล้วเสวยน้ำอื่น ๆ ไม่อร่อยเลยต้องส่งน้ำเสวยจากเมืองเพชรบุรีและน้ำนั้นเป็นน้ำเสวยจริงๆตลอดมากาลปัจจุบัน” ซึ่งน่าจะเป็นความภาคภูมิใจของชาวเมืองเพชรที่เล่าขานเสมอมาว่าน้ำเพชรฯ นั้นดีจืดอร่อย แม้แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังทรงโปรดเสวยน้ำเพชรที่ท่าไชยนับเป็นเกียรติคุณที่ชาวเพชรภาคภูมิใจ

ความสำคัญของน้ำเพชรสิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๔๖๕ โดย ได้เปลี่ยนเป็นน้ำประปาแทน ทั้งนี้เพราะทางราชการได้พิจารณาเห็นว่าแม่น้ำเพชรบุรีตลอดสองฝั่งมีบ้านเรือนของราษฎรตั้งอยู่อย่างหนาแน่น น้ำในลำน้ำมีสิ่งปฏิกูลสกปรกไม่เหมาะสมที่จะเป็นน้ำเสวยอีกต่อไป จึงได้กราบบังคมทูลในรายงานของพระยายม

¹ภาพร เล้าสินวัฒนา, การเสด็จขึ้นครองราชย์ พระราชพิธี คติ ความหมาย และสัญลักษณ์แห่ง สมมติ เทวราช, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๙), หน้า ๔๒.

ราชเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ลงเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชกระแสให้จัดการตักน้ำจากแม่น้ำเพชร

แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรีเป็นสมบัติส่วนรวมของชาติที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์ให้แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรีมีอายุยืนยาว เพื่อให้ชนรุ่นหลังรับรู้ความเป็นมาของประวัติศาสตร์แม่น้ำเพชรบุรีซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้วัฒนธรรมประเพณีของชาติไทยได้เป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วโลก อีกทั้งยังเป็นข้อมูลและหลักฐานเพื่อประกอบการศึกษาสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาในงานด้านนี้เพื่ออนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำเพชรบุรีอันเป็นสิ่งที่มรดกของชาติสืบต่อไปอีกด้วย

ผลการศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาแม่น้ำเพชรบุรีได้เริ่มมีการตื่นตัวมากขึ้น เมื่อประชาชนได้เห็นความสำคัญและรัฐบาลควรได้ตอบสนองความต้องการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูแม่น้ำเพชรบุรี เช่นการขุดลอกและพัฒนาแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งให้ดำเนินการขุดลอกแม่น้ำเพชรบุรีเพื่อเป็นการระบายน้ำและแก้ไขปัญหาแม่น้ำเพชรบุรีที่ตื้นเขิน หลายหน่วยงานต้องเร่งดำเนินการขึ้นมาทันทีโดยเฉพาะกรมขนส่งทางน้ำและพาณิชย์นาวี กระทรวงคมนาคม โดยเริ่มดำเนินการขุดลอกแม่น้ำเพชรบุรีในหลายจุดที่ตื้นเขิน² นอกจากนี้ยังต้องมีโครงการจัดทำแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมแม่น้ำเพชรบุรีและลำน้ำสาขาขึ้น โดยมียุทธศาสตร์ที่สำคัญคือการฟื้นฟูความสมดุลของระบบนิเวศในลำน้ำและริมฝั่งน้ำและอีกยุทธศาสตร์หนึ่งคือการพัฒนากลไกกระบวนการบริหารจัดการแม่น้ำเพชรบุรีของชุมชนมีการกำหนดระเบียบและข้อบังคับ การใช้ประโยชน์ และการใช้ที่ดินริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีและลำน้ำสาขา การควบคุมการบุกรุกลำน้ำเพชรบุรี เช่นการออกกฎหมาย และการให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมทั้งการสอดส่อง ดูแลป้องกันไม่ให้เกิดการบุกรุก และช่วยดูแลพื้นที่อกริมตลิ่ง รวมทั้งการประกาศพื้นที่ริมแม่น้ำเพชรบุรีเป็นพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม การวางผังเมืองควรมีพื้นที่สีเขียวเป็นพื้นที่เปิดโล่งสำหรับนันทนาการ การควบคุมการปลูกสร้างอาคารริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรี การควบคุมการปล่อยของเสียลงสู่แม่น้ำเพชรบุรีโดยการออกแบบระบบบำบัดน้ำเสียขนาดครัวเรือนในทุกหลังที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำได้ใช้บำบัดน้ำเสีย ออกแบบระบบบำบัดน้ำแบบง่ายเพื่อให้ท้องถิ่นได้ช่วยกันบำบัดน้ำก่อนปล่อยลงแม่น้ำ เช่นของอำเภอท่าทางให้มากขึ้นและการจัดสภาพภูมิทัศน์แม่น้ำเพชรบุรีให้เหมาะสม สวยงามเป็นต้น พื้นที่ริมน้ำเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิต เศรษฐกิจและสังคม การแก้ไขปัญหาแม่น้ำเพชรบุรีที่สำคัญ คือการสร้างจิตสำนึกและความตระหนักในการอนุรักษ์รวมทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง

ส่วนผลการศึกษาการส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ผลการศึกษาพบว่า สถานการณ์ในปัจจุบันเป็นเครื่องบ่งชี้ที่สำคัญว่าสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ให้มนุษย์ได้เลือกบริโภคได้ตามกิเลสตัณหาของใจได้กลายเป็นอดีตไปแล้ว³ เพราะทั่วทุกมุมโลกเริ่มหันหน้าเข้าหากันว่าจะต้องร่วมมือ

²ศิริพต ผลสินธุ์, **ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: ดี ดี บุคส์ไตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๒.

³พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), **ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕.

กันดำเนินการอย่างไรเพื่อจะได้สิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์กลับคืนมา ดังนั้นกระแสสังคมโลกในปัจจุบันจึงเริ่มให้ความสำคัญกับแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม การที่จะทำให้นักทุกคนมีจิตสาธารณะและจริยธรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนนั้นไม่ใช่เรื่องยากเกินกว่าที่มนุษย์เราจะทำได้ ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางในการส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีอย่างยั่งยืน ดังนี้

แนวทางเชิงนโยบายเพื่อการขับเคลื่อนการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี

๑. การสร้างหลักสูตรการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมแก่ทุกคน โดยมีภาครัฐและสถานศึกษาร่วมกันจัดทำหลักสูตรขึ้น เพื่อให้ครอบคลุมสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการร่วมกันและจะได้เรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน เพราะโลกในปัจจุบันแคลงเรื่อยๆ ดังนั้นภาครัฐและสถานศึกษาจะต้องร่วมกันจัดการความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้แก่ประชาชนร่วมกัน

๒. การให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมผ่านสื่อที่หลากหลาย ให้ทุกคนได้ซึมซับและรับรู้ถึงสภาพปัญหาปัจจุบันและในอนาคต พร้อมเสนอแนวทางป้องกันแก้ไขที่ทุกคนสามารถทำได้อันจะช่วยให้แม่น้ำเพชรบุรีคงอยู่อย่างยั่งยืนเพื่อการมีชีวิตและดำรงอยู่ของชุมชนอย่างปกติสุข

๓. เสริมสร้างกิจกรรมและการมีส่วนร่วมของสังคมทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษาและให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ปัญหาของแม่น้ำเพชรบุรีเป็นปัญหาที่ทุกคนต้องเผชิญร่วมกัน จึงต้องร่วมกันในการป้องกัน แก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์พัฒนาสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

๔. รัฐให้การสนับสนุนในฐานะผู้อำนวยการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศึกษาให้แก่ประชาชนของทุกภาคส่วนในสังคม

อภิปรายผล

จากแนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี พบว่า จากการวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี พบว่า การอนุรักษ์น้ำ หมายถึงการป้องกันปัญหาที่พึงจะเกิดขึ้นกับน้ำ และการนำน้ำมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำรงชีพของมนุษย์ แนวทางการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งปฏิบัติได้ในระดับบุคคล องค์กรและระดับประเทศ ที่สำคัญ คือ ๑. การใช้อย่างประหยัด คือ การใช้เท่าที่มีความจำเป็น เพื่อให้มีทรัพยากรไว้ใช้ได้นานและเกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่ามากที่สุด ๒. การนำกลับมาใช้ซ้ำอีก สิ่งของบางอย่างเมื่อมีการใช้แล้วครั้งหนึ่งสามารถที่จะนำมาใช้ซ้ำได้อีก เช่น ถังพลาสติก กระจก เป็นต้น หรือสามารถที่จะนำมาใช้ได้ใหม่โดยผ่านกระบวนการต่างๆ เช่น การนำกระจกที่ใช้แล้วไปผ่านกระบวนการต่างๆ เพื่อทำเป็นกระจกแข็งซึ่งเป็นการลดปริมาณการใช้ทรัพยากร และการทำลายสิ่งแวดล้อมได้ ๓. การบำบัดและการฟื้นฟู เป็นวิธีการที่จะช่วยลดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรด้วยการบำบัดก่อน เช่น การบำบัดน้ำเสียจากบ้านเรือนหรือโรงงานอุตสาหกรรมก่อนที่จะปล่อยลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ ส่วนการฟื้นฟูเป็นการรื้อฟื้นธรรมชาติให้กลับสู่สภาพเดิม เช่น การปลูกป่า เพื่อ

ฟื้นฟูความ สมดุลของป่าให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ ๔. การใช้สิ่งอื่นทดแทน เป็นวิธีการที่จะช่วยให้มีการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติน้อยลงและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้ถุงผ้าแทนถุงพลาสติก การใช้ใบตองแทน โฟม การใช้พลังงานแสงแดดแทนแร่เชื้อเพลิง การใช้ปุ๋ยชีวภาพแทนปุ๋ยเคมี เป็นต้น และ ๕. การเฝ้าระวัง ดูแลและป้องกัน เป็นวิธีการที่จะไม่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย เช่น การเฝ้าระวังการ ทิ้งขยะ สิ่งปฏิกูลลงแม่น้ำ คูคลอง การจัดทำแนวป้องกันไฟป่า เป็นต้น

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาโดยภาพรวม พบว่า การศึกษาครั้งนี้มีประเด็นที่มีความสำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณา และทำการวิเคราะห์โดยนำผลการวิเคราะห์มาใช้ในการสนับสนุนด้านข้อมูลการจัดทำงานวิจัย โดยมี วัตถุประสงค์ให้เกิดความชัดเจนถูกต้องและความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ประเด็นที่จะกล่าวถึงนี้คือในส่วนของ ความสำคัญและปัญหาในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรีและผลจากการทำลายของ มนุษย์ในรุ่นต่อ ๆ มาที่ค่านิยมเปลี่ยนแปลงไปตามขนาดความศรัทธา การขาดความเอาใจใส่ ทอดทิ้ง การขาด ความรู้ความเข้าใจในการบำรุงรักษาดูแล ทำให้แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรีถูกทำลายโดย ปราศจากความระมัดระวังทำให้ทรุดโทรม แม้จะมีการพยายามในอนุรักษ์ไว้บ้างแล้ว แต่ว่าการกระทำไป โดยขาดความรู้ทางวิชาการ ก็อาจเป็นเหตุให้แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรี นั้นต้องเสื่อมสลายไปใน เวลาอันรวดเร็วกว่าที่ควร

ดังนั้นการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรี จำเป็นต้องทำค้ำนึ่งถึงหลักวิธีการ อย่าง ถูกวิธีอีกด้วย มิฉะนั้นความพยายามในการอนุรักษ์ก็จะเป็นการทำลาย หากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแล และไม่เห็นถึงความสำคัญหรือไม่เข้าใจในหลักการ อาจทำให้แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรี เสื่อมสภาพลงเร็วกว่าเท่าที่ควร แต่หากให้ความสำคัญของปัญหาดังกล่าวก็จะช่วยกันรักษาและคอยให้ ความรู้ชี้แนะกับชาวบ้านให้เห็นความสำคัญของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์และสร้างจิตสำนึกว่าแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ของจังหวัดเพชรบุรีเป็นสมบัติส่วนรวมของชาติที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์ให้แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัด เพชรบุรีมีอายุยืนยาว เพื่อให้ชนรุ่นหลังรับรู้ความเป็นมาของประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นในประเทศไทย โดยมี ข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้

(๑) ควรพัฒนาคุณภาพประชาชน โดสนับสนุนการศึกษาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องตามหลักวิชา ซึ่งสามารถทำได้ทุกระดับอายุทั้งในระบบโรงเรียนและสถาบันการศึกษา ต่าง ๆ และนอกระบบโรงเรียนผ่านสื่อสารมวลชนต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญ และความจำเป็นในการอนุรักษ์ เกิดความรักความหวงแหน และให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง

(๒) ควรใช้มาตรการทางสังคมและกฎหมาย การจัดตั้งกลุ่ม ชุมชน ชมรม สมาคมเพื่อการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ตลอดจนการให้ความร่วมมือทั้งทางด้านร่างกาย พลังใจ พลัง

ความคิด ด้วยจิตสำนึกในควมมีคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่มีต่อตัวเรา เช่น กลุ่มชมรมอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของนักเรียน นักศึกษาในโรงเรียนและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เป็นต้น

(ก) ควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ช่วยกันดูแลรักษาให้คงสภาพเดิม ไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรม เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตในท้องถิ่นของตน การประสานงานเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชน ให้มีบทบาทหน้าที่ในการปกป้อง คุ้มครอง ฟื้นฟูการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด

(ข) ควรส่งเสริมการศึกษาวิจัย ค้นหาวิธีการและพัฒนาเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการกับ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น การใช้ความรู้ทางเทคโนโลยีสารสนเทศมา จัดการวางแผนพัฒนา การพัฒนาอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ให้มีการประหยัดพลังงานมากขึ้น การ ค้นคว้าวิจัยวิธีการจัดการ การปรับปรุงพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน เป็นต้น

(ค) ควรรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่น ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์แม่น้ำแก่ประชาชนและควรมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่เยาวชน โดยการ ปลูกฝังค่านิยมการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีในฐานะมรดกทางของชุมชน

(ง) ควรจัดอบรมหลักสูตรบุคลากรเฉพาะด้านการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีประจำท้องถิ่นแล้ว คัดเลือกแต่งตั้งบุคลากรผู้มีความสามารถที่ผ่านการอบรมให้เป็นนักวิชาการด้านการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี ประจำชุมชน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

(๑) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรเปลี่ยนจากแม่น้ำเพชรบุรีเป็นแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในจังหวัดอื่น ๆ เพื่อเป็นการสำรวจว่าแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ในปัจจุบันอย่างไร

(๒) ในการวิจัยครั้งต่อไป ประชากรที่ศึกษาควรเปลี่ยนให้ครอบคลุม ทั้งถึงทุกสาขาที่เกี่ยวข้องกับการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อจะได้ทราบว่าในปัจจุบันมีในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมอย่างไร

(๓) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับเทคนิค กลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ ที่นำมาใช้ในการ อนุรักษ์แม่น้ำเพื่อจะได้ทราบว่า เทคนิค กลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ใด ที่เหมาะสมกับการนำมาใช้ในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. วิทยาศาสตร์กับการอนุรักษ์มรดกไทย. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด.

๒๕๓๑.

_____ คู่มือ : การปฏิบัติงานของภัณฑารักษ์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร.

กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ลิซซิ่ง จำกัด. ๒๕๓๖.

กรมศิลปากร ๒๕๓๓ ข. โบราณคดีเพชรบุรี. กรุงเทพมหานคร : กองโบราณคดีกรมศิลปากร, ๒๕๓๓.

- กรมศิลปากร. **จารึกวัดศรีชุม ในจารึกสมัยสุโขทัย**. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๗.
- กรมการศาสนา. **ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๕๒.
- เครือข่ายองค์กรสิ่งแวดล้อม ๓๘. **ร่วมใจกันทำวันนี้**. กรุงเทพมหานคร : แพลน ปรินต์, ๒๕๓๘
- จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย สโมสรร. **ชมรมอนุรักษ์สภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมไทย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทประชาช่าง, ๒๕๓๘.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ. **พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ. **ธรรมาภิบาล การมีส่วนร่วมของประชาชน และกระบวนการทางด้านสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : สายธาร, ๒๕๔๔.
- ธีระพล อรุณะกสิกรและคณะรวบรวม. **พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๒.
- นภาพร เล้าสินวัฒนา. **การเสด็จขึ้นครองราชย์ พระราชพิธี คติ ความหมาย และสัญลักษณ์แห่ง “สมมติเทวราช”**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๔๙.
- นิจ ธิญชีระนันท์. **เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓.
- ภัทรพร สิริกาญจน. **หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ**. แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน. งานวิจัยเสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘.
- วนิดา จิตต์หมั่น. **ชีวิตกับสภาพแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗.
- ศิริพต ผลสินธุ์. **ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : ดี ดี บุคส์ไตร์, ๒๕๓๑.
- สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ. **การศึกษาศิลปกรรมแบบประเพณีในจังหวัดเพชรบุรี**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๖.
- ประชา หุตานรินทร์. **การเมืองสีเขียว**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเด็ก, ๒๕๒๒.
- ประชิด สกณะพัฒน์. ผศ.วิมลวิโรจน์, ผศ.อุดม เขยกิจวงศ์. **ประวัติศาสตร์ชาติไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๕๑.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. **นิเวศเศรษฐศาสตร์ และนิเวศวิทยาการเมือง**. กรุงเทพมหานคร ; จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัชฐิติ. **การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- ม.ร.ว.แสงสุรย์ ลดาวัลย์. **พระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๗.
- พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร. **เรื่องบรมราชาภิเษกและเรื่องพระราชวังบางปะอิน**. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรประเสริฐ, ๒๕๐๙.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม. ๒๕๓๙
- พระยาประกาศอักษรกิจ (เสงี่ยม รามนันท์). จดหมายเหตุบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์เป็นที่ระลึกในการเชิญพระบรมอัฐิเสด็จคืนเข้าสู่พระนคร พุทธศักราช ๒๔๙๒. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเชชม. ๒๔๙๒.
- พระมหาจรรยา สุทธิญาณโณ. พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา. ๒๕๓๖.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม. ๒๕๓๘.
- พระเทพวิสุทธิกวี (ไสว สุจิตโต). วิชาการการเลขานุการตามแนวหลักสูตรแผนกอบรมโรงเรียนพระสังฆาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์ จำกัด. ๒๕๓๖.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธรรมจิตโต). พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๙.
- ทิพย์วรรณ ลีเซ่งเฮง. การมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองระยอง. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารทั่วไป. วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ. มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๕๐.
- ธวัช สติธิกิจโยธิน. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนกรณีศึกษา ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๓๙.
- ดวงศิริ ปณิธานธรรม. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของผู้ใหญ่บ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๔๕.
- ตะวันฉาย สังขมณี. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคลองตำหรุ อำเภอเมืองชลบุรีจังหวัดชลบุรี. รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารทั่วไป. วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ. มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๕๔.
- บุญทัน โปกิลา. การมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าประแส-พังราด อำเภอแกลง จังหวัดระยอง. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารทรัพยากรป่าไม้. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๔๙.
- สุเมธ อินทร์พรหม. การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี. รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารทั่วไป. มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๔๙.
- สมหวัง แสงไสย. การศึกษาหอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี. รายงานการวิจัย. สำนักวิจัยและบริการวิชาการสถาบันราชภัฏเพชรบุรี. ๒๕๔๒.
- สมหมาย กิตยากุล. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๔๑.

เสาวรส เนินริมหนอง. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในเขตเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี. **ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน. วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ. มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๕๕.

อังคณา แซ่เอี้ยว. การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน เกาะพีพี จังหวัดกระบี่. **ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารทั่วไป, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ. มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๕๐.

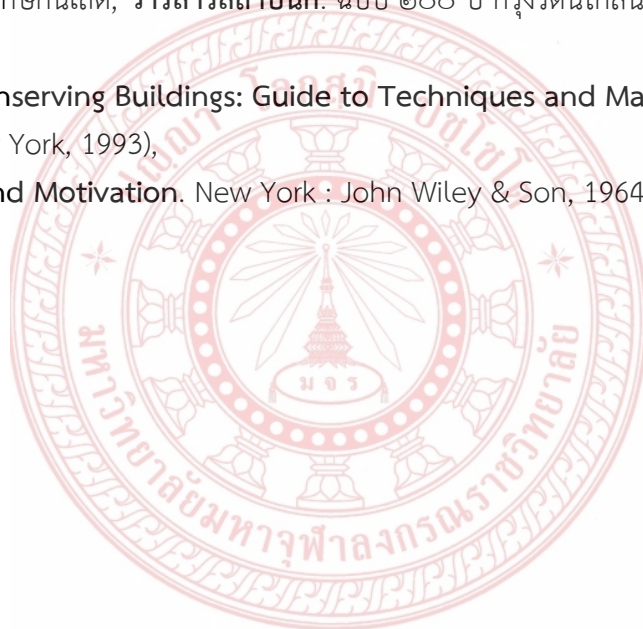
เอกพงศ์ สุวรรณเกษร์. สารสนเทศทางภูมิศาสตร์กับโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนในจังหวัดนครปฐม. **รายงานการวิจัย**. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) . ๒๕๔๖.

นิคม มุสิกคามะ และ ธาดา สุทธิธรรม. ประวัติของแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมตามแนวความคิดปัจจุบัน. **วารสารศิลปากร**. ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๓๔.

วีรุฒิ โอตระกุล, มาอนุรักษ์กันเถิด, **วารสารสถาปนิก**. ฉบับ ๒๐๐ ปี กรุงรัตนโกสินทร์. ๒๕๔๐.

Weaver, Martin E, **Conserving Buildings: Guide to Techniques and Materials**, (John Wiley & Sons : New York, 1993),

Vroom. V.H.. **Work and Motivation**. New York : John Wiley & Son, 1964.

ภาคผนวก ข.

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น วิชามนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และวิชามนุษย์กับอารยธรรม ในระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับวัดและชุมชนต่าง ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางการพัฒนาปรับแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ในมิติต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี
- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตในท้องถิ่นของตนในการพัฒนาการอนุรักษ์แบบเชื่อมโยง โดยความร่วมมือของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมทรัพยากรน้ำ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๒. กิจกรรมด้านการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชน

- สามารถพัฒนาโครงการสัมมนาทางพระพุทธศาสนาในด้านการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีได้
- สามารถพัฒนาและต่อยอดโครงการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- สามารถนำข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะแม่น้ำเพชรบุรีไปเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับทีมงานวิจัยและนิสิตในระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลาย เช่น การจัดสัมมนา การพัฒนาระบบข้อมูลการอนุรักษ์แม่น้ำเพชร
- มีการพัฒนาชุดความรู้และประวัติของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ในเชิงลึกเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาและการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- มีการศึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรที่เหมาะสมกับวัดและแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

ภาคผนวก ค.

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑.ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ/ทุติยภูมิจากเอกสาร/รายงานวิจัย/วิทยานิพนธ์	ทราบถึงประวัติความเป็นมาของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะแม่น้ำเพชรบุรี	ข้อ ๑	ทำให้สามารถวิเคราะห์ศักยภาพของประชาชน พระสงฆ์และภาคีจังหวัดเพชรบุรี การส่งเสริมการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะแม่น้ำเพชรบุรี
๒.การสำรวจพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี	ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์และแนวทางการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี	ข้อ ๒-๓	ทำให้สามารถวิเคราะห์การอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีในมิติการเรียนรู้ การส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะแม่น้ำเพชรบุรี
๓.การประชุมกลุ่มย่อย พระสงฆ์/เจ้าหน้าที่ภาครัฐ/ปราชญ์ชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี	ได้แนวทาง/ข้อมูลการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี ลักษณะการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี สภาพปัญหาอุปสรรคและแนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่เหมาะสมกับการเรียนรู้และการอนุรักษ์	ข้อ ๑-๒-๓	ทำให้เห็นข้อมูล กิจกรรมการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ สภาพปัญหาของการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีจากประชาชน คณะสงฆ์ภาครัฐและเอกชน และแนวทางการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีที่หลากหลาย
๔.การสัมภาษณ์เชิงลึก พระสงฆ์/เจ้าหน้าที่ภาครัฐ/ปราชญ์ชาวบ้านที่เกี่ยวข้องจำนวน ๒๐ รูป/คน	ทราบถึงข้อมูล ทศนคติของพระสงฆ์/เจ้าหน้าที่ภาครัฐ/ปราชญ์ชาวบ้านในเชิงลึกเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์เฉพาะแม่น้ำเพชรบุรี และแนวทางการพัฒนาคนและสังคม ในมิติของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ข้อ ๒-๓	ได้ทราบถึงข้อมูลด้านต่าง ๆ จากพระสงฆ์/เจ้าหน้าที่ภาครัฐ/ปราชญ์ชาวบ้าน ได้ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญของการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี
๕.ดำเนินการส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น	ได้มีการพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี ภายใต้แนวคิดอุดมการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของฝ่ายต่าง ๆ มีการพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารที่เชื่อมโยงถึงกัน มีการพัฒนากิจกรรมร่วมกันและมีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ	ข้อ ๑-๒-๓	ทำให้ได้ข้อเสนอแนวทางการส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชนในชุมชน ในฐานะหน่วยงานให้การศึกษาร่วมกัน รวมทั้งมีการพัฒนาการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๖. ข้อเสนอแนะอื่นๆ	ทราบถึงข้อเสนอในระดับปฏิบัติการใน ส่วนของพระสงฆ์ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และ ประชาชนชาวบ้านที่มีต่อการแหล่งน้ำ ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะ แม่น้ำเพชรบุรีและแนวทางการอนุรักษ์ แม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งเป็นข้อเสนอแนะและ แนวทางที่จะช่วยให้พระสงฆ์ ชุมชนและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีแนวทางในการ จัดการที่เหมาะสม	ข้อ ๑-๒-๓	ทำให้ได้ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องและต่อพระสงฆ์ ชุมชน ในมิติต่างๆ ทั้งในด้านการเรียนรู้ การบริหารจัดการ และการส่งเสริม และสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ แม่น้ำเพชรบุรีในระยะยาว
๗. รายงาน ฉบับ สมบูรณ์	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และสภาพทั่วไปของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ๒) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ๓) เพื่อส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกใน การอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของ แม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี		ได้รายงานการวิจัยที่มีคุณค่า สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการ วิจัยและการส่งเสริมการเรียนรู้ การพัฒนาจิตใจและปัญญาโดย ผ่านกิจกรรมการอนุรักษ์แม่น้ำ เพชรบุรี และแนวทางการอนุรักษ์ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบ พระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของ แม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรีที่ เหมาะสม

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง : แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี :

เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

กราบเรียน.....

คำชี้แจง : พระสังฆาธิการ

งานวิจัยเรื่อง “แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี” โดยแนวทางการ สัมภาษณ์จะแบ่งออกเป็น ๒ ตอนคือ

ตอนที่ ๑ เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

ผู้วิจัยหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสัมภาษณ์ในครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้

.....
(พระครูเกษมวัชรดิตถ์)

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง : แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

ตอนที่ ๑ เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ชื่อ ฉายา/นามสกุล อายุ.....ปี
พรราชา..... การศึกษานักธรรม..... เปรียญธรรม ประโยค ปริญา.....
อยู่วัด/ที่อยู่ ตำบล อำเภอ..... จังหวัด
ตำแหน่ง โทรศัพท์/มือถือ อีเมล.....

ตอนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

๑. ท่านคิดว่าสิ่งใดบ้างที่มีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒. ท่านคิดว่ากระบวนการที่จะทำให้การอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีประสบความสำเร็จ

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๓. ท่านคิดว่าการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี มีความสำคัญอย่างไรต่อประชาชนจังหวัดเพชรบุรี

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔. ท่านคิดว่าพระสงฆ์มีบทบาทอย่างไรต่อการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๕. ท่านคิดว่าควรส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกอย่างไรต่อการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๖. ท่านมีข้อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

**เรื่อง : แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำ
เพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี**

เจริญพร

คำชี้แจง : กลุ่มข้าราชการ และนักวิชาการท้องถิ่น

แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำ
เพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี โดยแนวทางการ สัมภาษณ์จะแบ่งออกเป็น ๒ ตอนคือ

ตอนที่ ๑ เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี
รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

ผู้วิจัยหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสัมภาษณ์ในครั้งนี้เป็นอย่างดี และเจริญพร
มา ณ โอกาสนี้

.....
(พระครูเกษมวัชรดิตถ์)

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

**เรื่อง : แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำ
เพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี**

เจริญพร

คำชี้แจง : ข้าราชการ และนักวิชาการท้องถิ่น

แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำ
เพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี โดยแนวทางการ สัมภาษณ์จะแบ่งออกเป็น ๒ ตอนคือ
ตอนที่ ๑ เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
ตอนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี
รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

ผู้วิจัยหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสัมภาษณ์ในครั้งนี้เป็นอย่างดี และเจริญพร
มา ณ โอกาสนี้

.....
(พระครูเกษมวัชรดิตถ์)

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง : แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำ
เพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

ตอนที่ ๑ เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ชื่อ นามสกุล อายุ.....ปี
การศึกษา...../ที่อยู่ ตำบล อำเภอ.....
จังหวัด ตำแหน่ง โทรศัพท์/มือถือ
อีเมล.....

ตอนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบในพระราชพิธี รัฐพิธี :
เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

๑. ท่านคิดว่าสิ่งใดบ้างที่มีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒. ท่านคิดว่ากระบวนการที่จะทำให้การอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีประสบความสำเร็จ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓. ท่านคิดว่าการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี มีความสำคัญอย่างไรต่อประชาชนจังหวัดเพชรบุรี

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔. ท่านคิดว่าพระสงฆ์มีบทบาทอย่างไรต่อการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๕. ท่านคิดว่าควรส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกอย่างไรต่อการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๖. ท่านมีข้อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก จ.

ประวัติผู้วิจัย

๑) ประวัติหัวหน้าโครงการ

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย)

พระครูเกษมวัชรดิตถ์ (รอดจากทุกข์)

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)

Phrakhrukasemwatcharadhit (Rodjaktook)

๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

เจ้าอาวาสวัดท่าไชยศิริ

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ภาควิชา
รัฐศาสตร์ หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดพระรูป จังหวัดเพชรบุรี เลขที่ ๖๕
หมู่ ๖ ตำบลช่องสะแก อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี ๗๖๐๐๐

๔. หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ โทรสาร และ
ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-mail)

ที่อยู่ปัจจุบัน วัดท่าไชยศิริ ตำบลสมอพลือ อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี ๗๖๐๐๐

สถานที่ทำงาน หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดพระรูป จังหวัดเพชรบุรี เลขที่ ๖๕ หมู่ ๖
ตำบลช่องสะแก อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี ๗๖๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๘๒-๒๔๔๐๐๐๕

E-mail wathachaisiri@gmail.com

๕. ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๔๑ นักรธรรมชั้นเอก

พ.ศ. ๒๕๕๓ พุทธศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับ ๑ สาขาวิชารัฐศาสตร์ เอกการปกครอง (พธ.บ.)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพ.ศ. ๒๕๕๕ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (พธ.ม.) มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชา
การทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัยหรือผู้ร่วมวิจัย
ในแต่ละผลงานวิจัย

- การศึกษาวิเคราะห์เศรษฐกิจศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดย
ระบุสถานภาพในการ

๒) ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย)

พระครูวัชรสุวรรณาทธ (ลูกชูป เกตุเขียว)

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)

Phrakruwatcharasuwannathon (Lokchub Dhammajoto)

๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี, เจ้าอาวาสวัดใหญ่สุวรรณารามารามารวิหาร,
 อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ภาควิชา
 รัฐศาสตร์ หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดพระรูป จังหวัดเพชรบุรี เลขที่ ๖๕
 หมู่ ๖ ตำบลช่อง สะแก อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี ๗๖๐๐๐

๔. หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ โทรสารและไปรษณีย์

อิเล็กทรอนิกส์ (E-mail)

ที่อยู่ปัจจุบัน วัดใหญ่สุวรรณารามารามารวิหาร ตำบลท่าราบ อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี
 ๗๖๐๐๐

สถานที่ทำงาน หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดพระรูป จังหวัดเพชรบุรี เลขที่ ๖๕ หมู่ ๖
 ตำบลช่องสะแก อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี ๗๖๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๘๙-๒๓๙-๙๙๗๓

E-mail tuptimthai@outlook.com

๕. ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๒๘ นักธรรมชั้นเอก

พ.ศ. ๒๕๕๒ พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ (พธ.บ.) มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๕ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ (พธ.ม.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
 กรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๗ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ (พธ.ด.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
 กรณราชวิทยาลัย

๖. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชา
 การทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัยหรือผู้ร่วมวิจัยในแต่ละ
 ผลงานวิจัย

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศโดยระบุ
 สถานภาพในการ

๓) ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) : นายนพ เฟื่องฟู
 ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) : Mr.Nope Fuangfoo
 ๒. วันเดือนปีเกิด : ๓ มิถุนายน ๒๕๙๔ อายุ ๖๗ ปี/๒๕๖๑
 ๓. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน :

๔. ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์
 หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ณ วัดพระรูป จังหวัดเพชรบุรี

๕. หน่วยงานและสถานที่อยู่

หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ วัดพระรูป ตำบลช่องสะแก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ๖๕ หมู่ที่ ๖ ตำบลช่องสะแก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ๗๖๐๐๐

โทร ๐๘๙ ๕๐๐ ๔๔๑๘ โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๙๓

E-mail : fbutpetch@gmail.com

๖. ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี กศ.บ. (มัธยมศึกษา)
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสมมิตร
 ปริญญาโท ร.ม.
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๗. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

๑. มีองค์ความรู้ด้านการบริหารองค์กร
๒. มีองค์ความรู้ทางการข่าวและความมั่นคง
๓. มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการวางแผนกลยุทธ์และวิเคราะห์นโยบาย
๔. มีองค์ความรู้ในการทำงานวิจัยทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ
๕. ใช้คอมพิวเตอร์และสามารถจัดการระบบฐานข้อมูลได้

.....

แบบสรุปโครงการวิจัย

<p>สัญญาเลขที่ RS 610760373</p> <p>ชื่อโครงการ แนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี</p> <p>หัวหน้าโครงการ พระครูเกษมวัชรดิตถ์ (เกษม รอดจากทุกข์) และคณะ</p> <p>ภาควิชาการจัดการเชิงพุทธ หน่วยวิทยบริการวัดพระรูป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โทรศัพท์ ๐๙๖-๓๙๔๖๒๗๖ Email : tuptimthai@outlook.com</p>
<p>ความเป็นมาและความสำคัญ</p> <p>การวิจัยเรื่อง “แนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี” เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษาถึงแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรีซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การฟื้นฟูและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ ระบบนิเวศ เป็นกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน สร้างความภาคภูมิใจในภูมิปัญญา มรดกทางธรรมชาติ วัฒนธรรม บนพื้นฐานของความหลากหลายทางชีวภาพของป่าต้นน้ำ เพื่อแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ได้เป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วโลก อีกทั้งยังเป็นข้อมูลและหลักฐานเพื่อประกอบการศึกษา สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาในงานด้านนี้ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นมรดกทางธรรมชาติของไทยอันมีคุณค่าสืบต่อไปอีกด้วย</p>
<p>วัตถุประสงค์โครงการ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี ๒. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี ๓. เพื่อส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งใช้ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะของแม่น้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

ผลการวิจัย

๑) แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดเพชรบุรีซึ่งมีชื่อเสียงในฐานะเป็นแม่น้ำสายสำคัญสายหนึ่งในประเทศไทยมีประวัติอันยาวนานเป็นเมืองที่เคยรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยโบราณ และเป็นเมืองหน้าด่านประวัติของเมืองอันยาวนาน ซึ่งแม่น้ำเพชรบุรีนอกจากจะเป็นน้ำที่ได้ใช้ในพระราชพิธีแล้ว ยังเป็นน้ำเสวยสำหรับเครื่องต้นเป็นความภาคภูมิใจของชาวเมืองเพชรที่เล่าขานเสมอมาว่าน้ำเพชรฯ นั้นดีจืดอร่อย แม้แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงโปรดเสวยน้ำเพชรที่วัดท่าไชยศิรินับเป็นเกียรติคุณที่ชาวเพชรภาคภูมิใจ

๒) แนวทางการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ พบว่า แนวทางในการแก้ไขปัญหาแม่น้ำเพชรบุรีได้เริ่มมีการตื่นตัวมากขึ้น เมื่อประชาชนได้เห็นความสำคัญและรัฐบาลควรได้ตอบสนองความต้องการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูแม่น้ำเพชรบุรี เช่นการขุดลอกและพัฒนาแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งให้ดำเนินการขุดลอกแม่น้ำเพชรบุรีเพื่อเป็นการระบายน้ำและแก้ไขปัญหาแม่น้ำเพชรบุรีที่ตื้นเขิน โดยมียุทธศาสตร์ที่สำคัญคือการฟื้นฟูความสมดุลของระบบนิเวศในลำน้ำและริมฝั่งน้ำและอีกยุทธศาสตร์หนึ่งคือการพัฒนากลไกกระบวนการบริหารจัดการแม่น้ำเพชรบุรีของชุมชน แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรีเป็นสมบัติส่วนรวมของชาติที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์เพื่อเป็นแม่น้ำสายสำคัญและทรงคุณค่าของชาติสืบต่อไปอีกด้วย

๓) การส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ พบว่า ควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ช่วยกันดูแลรักษาให้คงสภาพเดิม ไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรม เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตในท้องถิ่นของตน การประสานงานเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักรู้ระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชน ให้มีบทบาทหน้าที่ในการปกป้อง คุ้มครอง ฟื้นฟูการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดและปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์แม่น้ำแก่ประชาชนและควรมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่เยาวชน โดยการปลูกฝังค่านิยมการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีในฐานะมรดกทางของชุมชน

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น เช่น วิชามนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และวิชามนุษย์กับอารยธรรม ในระดับปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) ภาครัฐสามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับวัดและชุมชนต่างๆ ในจังหวัดเพชรบุรีเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางการพัฒนาปรับปรุงปรับแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ในมิติต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรี

๓) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมทรัพยากรน้ำ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตในท้องถิ่นของตนในการพัฒนาการอนุรักษ์แบบเชื่อมโยง

๔) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถพัฒนาโครงการสัมมนาทางพระพุทธศาสนาในด้านการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและและการอนุรักษ์แม่น้ำเพชรบุรีได้

๕) สามารถนำข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในพระราชพิธี รัฐพิธี : เฉพาะแม่น้ำเพชรบุรีไปเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ต

http://www.mcu.ac.th/site/major/major_index.php

ส่วนการประชาสัมพันธ์ทางสิ่งพิมพ์อยู่ในระหว่างดำเนินการ

